

**KARABÜK KADIN KOOPERATİFLERİNDE YEREL ÜRETİM
ÖLÇEĞİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE KATILIMCI TASARIM
YAKLAŞIMINI BENİMSEYEN BİR MODEL ÖNERİSİ**

Ege KAYA KÖSE

**DOKTORA TEZİ
ENDÜSTRİYEL TASARIM ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ege KAYA KÖSE

28/06/2021

KARABÜK KADIN KOOPERATİFLERİNDE YEREL ÜRETİM ÖLÇEĞİNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR VE KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMINI BENİMSEYEN BİR
MODEL ÖNERİSİ
(Doktora Tezi)

Ege KAYA KÖSE

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Haziran 2021

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’de girişim, işletme ve üretim olarak yapılanmış olan kadın kooperatiflerinde yerel üretim odaklı yeni ürün geliştirme sürecinde katılımcı ve işbirlikçi yaklaşımlar Karabük ili özelinde incelenmiştir. Araştırmacı, kooperatif çatısı altında örgütlenen kadınların ürün geliştirme sürecinde bir model önerisi sunabilmek amacıyla tasarım eğitimi almamış eğitmenlerden oluşan Safranbolu Kadın Girişim, Üretim ve İşletme Kooperatifi’nde sekiz hafta süresince ürün geliştirme ve eğitim adımlarını gözlemlemiştir. Araştırmacının katılımcı-gözlemci olarak yer aldığı gözlemin amacı gelecek çalışmalarda uygulanabilecek tasarım müdahale alanlarının belirlenmesidir. Eğitim odaklı kooperatif gözlemi sonucunda Karabük Üreten Eller Kooperatifi’ne üye altı katılımcı ile iki hafta süren ve üç uygulamadan oluşan çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştay ses kaydı, alan notları, çevrimiçi grup görüşmeleri ve fotoğraflar ile belgelenmiştir. Çalıştayın her uygulaması sonucunda, süreç ve sonuç ürün değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar süresince gerçekleştirilen müdahaleler ile geleneksel kadın rolü ile bağlantılı birbirine benzer, özgün olmayan, var olan becerilere göre geliştirilen ürünlerin yerine, yerelin özgünlüğünün korunarak günümüz ihtiyaçları doğrultusunda ürünlerin geliştirilebilmesi amaçlanmıştır. Bu adımda tasarımcı olan araştırmacı, katılımcıların yeni ürün geliştirme sürecinde eylemin kolaylaştırılmasını, kolektif çalışmayı sağlayan ve katılımcıların sonuç ürünü görselleştirebilecekleri bir süreci tasarlamıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda, geleneksel becerilerle yerel üretimlerini sürdüren katılımcı ve tasarımcı işbirliğinde ürün geliştirme sürecinde kullanabilecekleri müdahale metodolojisi sunulmuştur.

Bilim Kodu : 80308

Anahtar Kelimeler : Sürdürülebilirlik, yerel üretim, sürdürülebilir kalkınma, kadın kooperatifleri, tasarım müdahalesi

Sayfa Adedi : 280

Danışman : Doç. Dr. Dilek AKBULUT

A MODEL PROPOSAL ADOPTING SUSTAINABLE AND PARTICIPATORY
DESIGN APPROACH FOR THE SCALE OF LOCAL PRODUCTION IN KARABÜK
WOMEN’S COOPERATIVES

(Ph. D. Thesis)

Ege KAYA KÖSE

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

June 2021

ABSTRACT

In this study, the participatory and collaborative approaches in local production-oriented ‘new product development processes’ in women's cooperatives, which are structured as an enterprise, business and production in Turkey, were examined in the Karabük province. In order to present a model proposal for product development for the members of a women’s cooperative, the researcher first observed the product development and training processes in Safranbolu Women's Enterprise, Production and Business Cooperative for eight consecutive weeks. The participants observed in this first phase consisted of women with no design training at all. The purpose of this observation, in which the researcher was a participant-observer, was to determine the design intervention instances that can be implemented in future studies. As a result of the education-oriented cooperative observation, a workshop that lasted two weeks and comprised of three steps was held with six members of the Karabük Üreten Eller Cooperative. The workshop was documented with audio recording, field notes, online group discussions and photographs. The process and end product evaluations were made after each each step of the workshop. The workshops carried out with Karabük Üreten Eller Cooperative aimed to develop products in line with today's needs by preserving the authenticity of the local products, rather than breeding similar products that are associated with traditional women roles and skills. In this step, the designer-researcher designed the process which facilitated the participant’s the new product development process in a collective manner and a process where the participants can visualize the end product. As a result of the workshop steps carried out, the intervention methodology that could be used in the product development process was presented in cooperation with the participant and the designer who were known to continue their local productions with traditional skills.

Science Code : 80308

Key Words : Sustainability, craft, sustainable development, women’s cooperative, design intervention

Page Number : 280

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Dilek AKBULUT

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu konuda çalışmam konusunda bana fırsat tanıyan, akademik deneyimlerini paylaşan ve süreç boyunca yaşanan her engelde kadınların birlikte daha güçlü olduklarını hatırlamamı sağlayan danışmanım Doç. Dr. Dilek AKBULUT'a desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Çalışmamın tamamlanmasında değerli görüş ve önerileri ile katkıda bulunan ve beni sabırla dinleyen tez izleme komitesi hocalarım, Prof. Dr. H. Güçlü YAVUZCAN ve Prof. Dr. Çağla DOĞAN'a teşekkürlerimi sunarım. Jüri üyelerinden Prof. Dr. Bilge ARMATLI KÖROĞLU'na ve Doç. Dr. Naz A.G.Z. BÖREKÇİ'ye çalışmamızın değerlendirilmesi ve sonuçlandırılmasında katkılarını sunmalarından dolayı teşekkür ederim. Çalışmamın olgunlaşmasında bilgi ve deneyimlerini paylaşan, değerli fikirleri ve eleştirileriyle yol gösteren Doç. Dr. Harun KAYGAN'a araştırmadaki katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çalışmam süresince beni sabırla dinleyen, fikirlerini paylaşan, her daim yanımda olan canım arkadaşım Halime GÖZLÜKAYA'ya, birlikte hayal kurabildiğim Özge AĞÇA'ya, manevi destekleri için Aybeniz GÖKMEN ve Fatma Nur GÖKDENİZ'e teşekkür ederim.

Araştırmanın uygulama sürecinde çalışmamı kolaylaştıran SAKEM eğitimlerine ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi üyelerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Her daim yanımda olan, sonsuz sevgileri ile beni destekleyen ve bugünlere getiren aileme, her zorluğun üstesinden birlikte gelebileceğimiz inancını bana aşıl原因an, özverisi, inancı ve sevgisi için yoldaşım Volkan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiv
RESİMLERİN LİSTESİ	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xviii
1. GİRİŞ	1
2. YEREL ÜRETİM ÖLÇEĞİNDE TASARIM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	9
2.1. Sürdürülebilirlik için Tasarımın Gelişimi	9
2.2. Yerel Üretimin Sürdürülebilirliği için Tasarım Müdahalesi	12
2.3. Tasarım Aracılığıyla Yerel Üretimi Güçlendirme	17
3. KADIN KOOPERATİFLERİNDE YEREL ÜRETİMİN TASARIM ARACILIĞIYLA GÜÇLENDİRİLMESİ	21
3.1. Kooperatif Yapılanması	21
3.2. Kadın Kooperatifleri	25
3.2.1. Kadın girişimi üretim ve işletme kooperatifleri	28
3.2.2. Kadın kooperatiflerinin çalışma alanları ve üretim	30
3.3. Kadın Kooperatiflerinde Yerel Üretim ve Tasarım	32
3.3.1. Yerel ürün üretimini tasarım aracılığıyla güçlendirme	34
3.3.2. Yerel ürün üretiminde tasarımcının rolü	44
3.4. Sürdürülebilir Kalkınmada Kadın Kooperatifleri	47
4. METODOLOJİ	55
4.1. Tasarım Bilimi Araştırması	55
4.2. Araştırma Sürecinin Tasarımı ve Geliştirilmesi	59

	Sayfa
4.2.1. Birlikte oluşturma ve katılımcı tasarım	59
4.2.2. Uygulama alanının tanımı.....	65
4.2.3. Uygulama topluluğunun belirlenmesi.....	67
4.3. Uygulamanın Karabük Kadın Kooperatifleri ile Planlanması.....	73
4.3.1. Katılımcı gözlem araştırması (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi)	77
4.3.2. Eylem araştırması (Karabük Üreten Eller Kooperatifi).....	81
4.4. Verilerin Analizinde Miles ve Huberman Modeli.....	98
4.4.1. Verilerin analizi için kategoriler ve ilişki ağı tanımları.....	100
5. UYGULAMA 1: SAKEM (SAFRANBOLU KÜLTÜR EĞİTİM MERKEZİ)	103
5.1. Araştırmanın Amacı	105
5.2. Örneklem	105
5.3. Araştırmacının Rolü	106
5.4. Araştırma Ortamı.....	106
5.5. Bulgular	106
5.5.1. Katılımcıların demografik özellikleri	107
5.5.2. Veri analizi sonucu kategorilerin oluşturulması	107
5.6. Veri Analizi Sonucu Değerlendirme	112
5.7. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifinde Tasarımın ve Tasarımcının Rolü	112
6. UYGULAMA 2: KARABÜK ÜRETEN ELLER KOOPERATİFİ.....	115
6.1. Eylem Araştırması Sürecinin Karabük Üreten Eller Kooperatifi Örneği ile Planlanması.....	118
6.1.1. Örneklem	121
6.1.2. Araştırmacının rolü	123
6.1.3. Araştırma ortamı	124
6.1.4. Katılımcılar	124

	Sayfa
6.2. Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştayı	125
6.2.1. Alan çalışmasının özeti	125
6.2.2. Alan çalışmasının belirlenmesine yönelik çalışmalar	128
6.2.3. Alan çalışması öncesi	134
6.2.4. Alan çalışması uygulama süreci planı	142
6.2.5. Alan çalışması uygulama süreci ve sonuç ürün değerlendirme planı	143
6.2.6. Alan çalışması: Uygulama-1	144
6.2.7. Uygulama-1 sonrası değerlendirme	147
6.2.8. İkinci uygulama öncesi modelin belirlenmesine yönelik çalışmalar	153
6.2.9. Alan çalışması: Uygulama-2	155
6.2.10. Uygulama-2 sonrası değerlendirme	163
6.2.11. Alan çalışması: Uygulama-3	173
6.2.12. Uygulama-3 sonrası değerlendirme	179
6.3. Bulgular	193
6.3.1. Veri analizi sonucu kategorilerin oluşturulması	194
6.4. Veri Analizi Sonucu Değerlendirme	197
6.5. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde Tasarımcının Rolü	198
7. YEREL ÜRETİM ÖLÇEĞİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMINI BENİMSEYEN BİR MODEL	203
7.1. Modelin Belirlenmesine Yönelik Çalışmalar	203
7.1.1. Kooperatif yapılanması	204
7.1.2. Ekonomi	205
7.1.3. Yerel zanaat	206
7.1.4. Ürün geliştirme	207
7.1.5. İletişim	208
7.1.6. Eğitim	209

	Sayfa
7.1.7. Tasarım	211
7.2. Yerel Üretim Ölçeğinde Sürdürülebilir ve Katılımcı Tasarım Yaklaşımını Benimseyen Model	221
7.2.1. Tasarım müdahalesinin gerçekleştirilebileceği alanlar	222
7.2.2. Ürün geliştirme sürecinde müdahale alanları	225
7.3. Yerel Üretim Ölçeğinde Sürdürülebilir ve Katılımcı Tasarım Yaklaşımını Benimseyen Modelin Karabük Üreten Eller Kooperatifi Örneği	231
8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	237
8.1. Araştırmanın Özeti	237
8.2. Araştırma Sorularının Yanıtlanması	238
8.2.1. Kadın kooperatiflerinde zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi yaklaşımları nelerdir ? Ne olmalıdır ?	239
8.2.2. Kadın kooperatiflerinde tasarımcı-zanaatkar işbirliğinde tasarımcının etkin bir rolleri nelerdir ?	241
8.2.3. Kadın kooperatiflerinde zanaatların çağdaş yaklaşımlarla güçlendirilmesinde süreç nasıl tanımlanabilir ?.....	244
8.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	247
8.4. Bilginin Yaygınlaştırılması için Gelecek Çalışma Önerileri	248
KAYNAKLAR	251
EKLER.....	267
EK-1. Yarı yapılandırılmış görüşme formu.....	268
EK-2. Yarı yapılandırılmış görüşme formu.....	269
EK-3. Kişisel bilgi formu (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi)	270
EK-4. SAKEM eğitim mekânı düzeni ve kişiler arası iletişim ağı	271
EK-5. Kişisel bilgi formu (Karabük Üreten Eller Kooperatifi).....	272
EK-6. Uygulama-1 sonrası görüşme	273
EK-7. Uygulama-2 sonrası görüşme	274
EK-8. Uygulama-3 sonrası görüşme	275

Sayfa

EK-9. Eflani ember Bezi coğrafi işaret belgesi	276
ÖZGEÇMİş	279

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Araştırmanın aşamaları.....	5
Çizelge 3.1. Kadın kooperatiflerinde üretilen el yapımı ürünler listesi.....	32
Çizelge 3.2. Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar; Türkiye kadın emeği örnekleri.....	35
Çizelge 3.3. Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar; Türkiye örnekleri	46
Çizelge 4.1. Tasarım ve tasarım bilimi süreç unsurları ve diğer araştırma biçimleri ile benzerlik ve farklılıkları	56
Çizelge 4.2. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ve uygulama alanı örnekleri	69
Çizelge 4.3. Karabük Üreten Eller Kooperatifi ve uygulama alanı örnekleri.....	72
Çizelge 4.4. Gözlem araştırması türleri	77
Çizelge 4.5. Eylem araştırmasının özellikleri.....	86
Çizelge 4.6. Eylem araştırmasının üç aşamasındaki araştırmacı ve uygulayıcıların rolleri	87
Çizelge 4.7. Araştırmada verilerin toplanması için araçlar ve yöntemler.....	88
Çizelge 5.2. Katılımcıların demografik özellikleri	107
Çizelge 6.1. Karabük Üreten Eller Kooperatifi uygulama aşamaları	117
Çizelge 6.2. Eylem araştırması sürecin Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneği ile planlanması.....	118
Çizelge 6.3. Biçime ve amaca göre düzenlenen katılımcı tasarım araç ve teknikleri....	131
Çizelge 6.4. Bağlamda açıklanan katılımcı tasarım araç ve tekniklerinin güncel kullanımları.....	131
Çizelge 6.5. Katılımcıların demografik özellikleri	140
Çizelge 6.6. Katılımcıların kooperatife ait üyelik bilgileri.....	141
Çizelge 6.7. Alan araştırması çalışma planı.....	142
Çizelge 6.8. Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme	145
Çizelge 6.9. Uygulama-1 adımlarının özeti	149

Çizelge	Sayfa
Çizelge 6.10. Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme	156
Çizelge 6.11. Uygulama-2 adımlarının özeti	164
Çizelge 6.12. Uygulama-2 sonucunda katılımcıların kişisel yaklaşımları.....	172
Çizelge 6.13. Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme	174
Çizelge 6.14. Yeni ürün oluşturma sürecinde motifin ürüne uyarlanması	187
Çizelge 7.1. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde tasarım müdahale alanları	214
Çizelge 7.2 . Karabük Üreten Eller Kooperatifinde geleneksel nesnenin dönüşümü.....	216
Çizelge 7.3. Karabük Üreten Eller Kooperatifi çalıştayında yeni ürün geliştirme stratejisi ve çalıştayda yer alan katılımcıların rolleri.....	219

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Araştırmanın aşamaları ve bölümlendirilmesi	7
Şekil 2.1. El sanatlarının sürdürülebilirliğe katkısı için bir ekosistem tasarlamak.....	15
Şekil 2.2. Güçlendirme yaklaşımı için genel bir değerlendirme	19
Şekil 3.1. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin gelişimi.....	25
Şekil 3.2. Kadın kooperatifleri hareketinin 2001-2018 yılları arasındaki gelişimi	27
Şekil 3.3. Sürdürülebilir kalkınma amaçları	48
Şekil 4.1. Tasarım bilimi araştırma modeli	57
Şekil 4.2. Peffers ve diğerleri’ne (2006) göre araştırma basamakları ve çalışmadaki araştırma basamakları.....	58
Şekil 4.3. Müşteriden ortak yaratıcıya geçiş	61
Şekil 4.4. Ürün ve hizmetlerin tasarımı ve geliştirilmesi sürecinde insan odaklı tasarım araştırmasının mevcut durumu	62
Şekil 4.5. Tasarım sürecinde kullanıcıların, araştırmacıların ve tasarımcıların tasarım sürecinde geleneksel rolleri	63
Şekil 4.6. Günümüzde tasarım sürecinin basit bir gösterimini göstermektedir	63
Şekil 4.7. Zanaat-tasarım iş birliği süreci Sanders ve Stappers tarafından önerilen ortak yaratım sürecinden uyarlanmıştır	64
Şekil 4.8. Araştırmada kullanılacak zanaat-tasarım iş birliği süreci	74
Şekil 4.9. Kooperatif yapılanmasında kullanılan zanaat-tasarım iş birliği süreci	75
Şekil 4.10. Araştırma sürecinin aşamaları	76
Şekil 4.11. Denscombe'un eylem araştırma modelinin bir temsil.....	83
Şekil 4.12. Eylem araştırma döngüsü	84
Şekil 4.13. Döngüsel eylem araştırması süreci	84
Şekil 4.14. Uygulamalarda kullanılan veri toplama yöntemleri	89
Şekil 4.15. Veri çözümlemesinin bileşenleri: etkileşimli model	99
Şekil 4.16. Veri analizi için kategoriler ve ilişki ağı tanımları	102

Şekil	Sayfa
Şekil 5.1. Veri analizi sonucu oluşan kategoriler ve ilişki ağı.....	111
Şekil 5.2. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ürün satış etiketi örnek çalışmaları	113
Şekil 6.1. Alan çalışması için metodolojik şema.....	121
Şekil 6.2. Karabük Üreten Eller Kooperatifi atölye çalışma planı	127
Şekil 6.3. Alan Çalışması öncesi süreci aşamaları.....	134
Şekil 6.4. Eflani Çember Bezi tezgâh dokuma motif örneği çizimi	139
Şekil 6.5. Alan çalışması: Uygulama-1 süreci aşamaları.....	144
Şekil 6.6. İlk uygulamada üretilecek motif.....	146
Şekil 6.7. İkinci uygulamada kullanılacak motif birimi	154
Şekil 6.8. Alan çalışması: Uygulama-2 süreci aşamaları.....	155
Şekil 6.9. Alan çalışması: Uygulama-3 süreci aşamaları.....	173
Şekil 6.10. Hristo teyeli örneği	193
Şekil 7.1. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi yapılanması	204
Şekil 7.2. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ekonomik yaklaşımlar...	205
Şekil 7.3. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde yerel üretim	207
Şekil 7.4. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ürün geliştirme	208
Şekil 7.5. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde iletişim.....	209
Şekil 7.6. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde eğitim	210
Şekil 7.7. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde zanaat ve tasarım işbirliği ile yeni ürün geliştirme stratejisi	217
Şekil 7.8. Kadın kooperatiflerinde yerel üretim ölçeğinde katılımcı ve işbirlikçi tasarım yaklaşımını benimseyen modeli	230

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 3.1. UN WOMEN Türkiye kadınlar için dijital beceri kursları	37
Resim 3.2. Katılımcılara gösterilen örnek çanta ve çalıştay sonrasında uygulayıcılar tarafından yapılan bir örnek	39
Resim 3.3. Şile bezi kırsal kadın kooperatifi projesi	40
Resim 3.4. Ağlasun’lu kadınlara turistik nesne üretim bilgisi eğitimi	41
Resim 3.5. Anadolu’nun renkleri koleksiyonu, Zeytin Dalı Kadın kooperatifi.....	42
Resim 3.6. Leap Natural sabun atölyesi, Mardin	44
Resim 4.1. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ürün satış ambalajı denemeleri	69
Resim 4.2. Karabük ‘Üreten Eller Kooperatifi’	70
Resim 4.3. Karabük ‘Üreten Eller Kooperatifi’	71
Resim 4.4. Eflani çember bezi işleme uygulamaları.....	71
Resim 4.5. Araştırmacı günlüğü	81
Resim 4.6. Araştırmacı günlüğü 14 Eylül 2020.....	91
Resim 4.7. Ses kayıtlarının metin analizine uygun duruma getirilmesi	95
Resim 4.8. Ses kayıt analizi örneği.....	96
Resim 4.9. Miles ve Huberman modeli nitel veri analizi örneği	97
Resim 4.10. Dışa aktarılan sosyal medya uygulaması görüşme örneği.....	98
Resim 5.1. SAKEM’de ahşap oymacılık kursu	105
Resim 5.2. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ürün satış etiketi örnek çalışmaları baskı alternatifleri.....	114
Resim 6.1. Eflani Çember Bezi tezgâh dokuma ve dokuyan kişi	136
Resim 6.2. Eflani Çember Bezi düz tezgâh dokuma ve motifli dokuma örnekleri	137
Resim 6.3. Eflani Çember Bezi tezgâh dokuma motif örnekleri	138
Resim 6.4. Eflani Çember Bezi mekikli çember tezgâh dokuma şatır eteği motif örneği	139

Resim	Sayfa
Resim 6.5. İlk uygulama için katılımcılara verilen uygulama kiti.....	147
Resim 6.6. Uygulama süresince katılımcıların bireysel çevrimiçi görüşmelerinde araştırmacı ile görüşme örnekleri.....	150
Resim 6.7. Uygulama süresince katılımcıların bireysel çevrimiçi görüşmelerinde süreç paylaşımları	151
Resim 6.8. Birinci uygulama sonucunda katılımcıların sonuç ürünleri.....	153
Resim 6.9. İkinci uygulamada kullanılacak motifin asetat baskısı.....	155
Resim 6.10. Bilgilendirme aşamasında katılımcıların motif oluşturma modül yerleşim örnekleri	157
Resim 6.11. İkinci uygulama için katılımcılara verilen uygulama kiti.....	158
Resim 6.12. İkinci uygulamada katılımcıların oluşturduğu ve whatsapp grubunda paylaşılan motif örnekleri.....	162
Resim 6.13. Uygulama sürecinde sosyal medya görüşme örneği.....	165
Resim 6.14. KA02 ve KA05 Görüşme sürecinde tamamlayamadıkları işleri birlikte yapıyorlar.....	168
Resim 6.15. İkinci uygulama sonucunda katılımcıların sonuç ürünleri.....	170
Resim 6.16. Katılımcılara defter cilt yapım örneğinin gösterilmesi.....	176
Resim 6.17. Katılımcılara defter örneklerinin gösterilmesi.....	177
Resim 6.18. Katılımcılara kumaş defter cildi örneklerinin gösterilmesi	178
Resim 6.19. Üçüncü uygulama için katılımcılara verilen uygulama kiti.....	179
Resim 6.20. Katılımcının (KA04), çevrimiçi görüşmelerde diğer katılımcılara kullanacağı renk gruplarını danışması	182
Resim 6.21. Katılımcının motif ölçeğini değiştirmede çözüm üretme örneği.....	184
Resim 6.22. Katılımcının (KA03) defter ayracı olarak denemeleri.....	185
Resim 6.23. KA01 Defter oluşturma süreci.....	189
Resim 6.24. KA06 Defter oluşturma süreci.....	191
Resim 6.25. Katılımcının (KA01) defterin ön-arka yüzeylerini birbirine bağlama denemeleri	192
Resim 6.26. Katılımcının (KA02) defterin ön-arka yüzeylerini birbirine bağlama denemeleri	193

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
GTB	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
İSTKA	İstanbul Kalkınma Ajansı
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KEDV	Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı
KEİG	Kadın Emekğı ve İstihdamı Girişimi
KİA	Kadın Kooperatifleri İletişim Ağı
KSSGM	Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
SAKEM	Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜRK-KONFED	Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneğı
UNCTAD	U. N. Conference on Trade and Development
UNDP	United Nations Development Programme
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UNWOMEN	The United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women

1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik, doğal çevre üzerinde tahribatın azaltılması, sınırlı ve tüketilebilir kaynakların verimli kullanılması konularıyla öne çıkarken (Brundtland, 1987:41), sosyal, ekolojik ve ekonomik bileşenleri barındıran bütünsel bir yaklaşımdır. Sürdürülebilirliğin ilk yaklaşımları büyük ölçüde sürdürülebilirliğin teknik yönlerine (temiz teknoloji, daha temiz üretim ve eko-verimlilik gibi kavramlar aracılığıyla üretim iyileştirmelerine) odaklanmıştır (Diehl, Crul ve Ryan, 2009:15). Yeşil tasarım ve ekolojik tasarım ile ürün seviyesine odaklanan sürdürülebilirlik yaklaşımları öncelikle ürün-hizmet tasarımı yaklaşımlarına, ardından mekânsal-sosyal seviyelerin de ele alınmasıyla “insan merkezli” sürdürülebilirlik yaklaşımlarına doğru değişmiştir (Ceschin ve Gaziulusoy, 2016).

Yıllar boyunca teorik ve pratik kapsamı genişleyen sürdürülebilirlik kavramı yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında çevresel konular, sosyal adalet ve ekonomik eşitlik açısından sorumlu bir şekilde yaşamının yolu olarak kabul görmüştür (Walker, 2006:16-26). Böylelikle, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması, zayıf ve marjinalleşmiş grupların topluma entegrasyonu, sosyal uyum, demokratik güçlenme ve yaşam kalitesine ilişkin hususlar sürdürülebilirlik yaklaşımlarına giderek daha fazla dahil olmuştur (Ceschin ve Gaziulusoy, 2016).

Küresel çevre ve sürdürülebilirlik sorunlarının yerini alan sosyal eşitlik, sosyal yenilik ve sosyal girişimcilik yaklaşımları, yerel/bölgesel kalkınma yaklaşımlarıyla zanaat uygulamalarına olan ilgiyi artırmıştır. Son yıllarda yerel bilginin korunması, nesiller arasında aktarımın sağlanması ve yerel üretimin devamlılığı için farklı disiplinlerde sürdürülebilirlik araştırmaları yapılmaktadır. Yerel, sürdürülebilir kaynaklı materyallerin ve üretim yöntemlerinin de içerisinde yer aldığı çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımları yerel/bölgesel kalkınmayı da içeren çağdaş sürdürülebilirlik ve refah gündemlerini beraberinde getirmiştir. Zanaat uygulamaları, özellikle kırsal topluluklarda üretimi destekleyen yapısı ile istihdam yaratarak sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi olarak öne çıkmaktadır (UNCTAD, 2008).

Merkezinde insanın yer aldığı kalkınma, toplumu meydana getiren tüm bireylerin tüketici olmanın yanı sıra üretimin de içerisine dahil olması ile refah artışının sağlanması, buna bağlı

olarak yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltması esasına dayanmaktadır. Kalkınmanın sürdürülebilir olması için yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve çevresel boyutları ile de ele alınması gerekmektedir.

Türkiye’de 1990’lı yılların sonlarından itibaren kalkınma, ekonomik refahın yanı sıra sosyal refahla da ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Günümüzde sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütünleştirmek amacıyla genel olarak evle sınırlanmış, üretim ağırları dışında kalmış, ancak elleri işe yatkın, bu sebeple potansiyel arz eden ve kendi kendilerine ya da teşvikler ile örgütlenmiş kadınların güçlendirilmesinin önemi artmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde eğitim düzeyinin düşüklüğü, toplumun önyargıları, cinsiyet eşitsizliği algılamasının güçlü olması gibi etkenlerin giderek kadınların aleyhine işlediği yönündeki gözlemler kadının kalkınmadaki rolü ve işlevini gündeme getirmiş ve bunun da ancak kadının girişimcilik faaliyeti ile aşılabileceği ifade edilmiştir (Soysal, 2013). Yoksulluğun azaltılması, istihdam sağlama gibi kalkınma hedefleri yerel üretim sistemlerinin geliştirilmesini amaçlayan hükümetlerin teşvikleriyle kadın emeği üzerinden örgütlü yapılar aracılığıyla geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda katılımcı yaklaşımlar teşvik edilerek katılımcıların mesleki becerilerini artırmak amacıyla eğitim organizasyonları düzenlenmektedir (Kaya-Köse ve Akbulut, 2019). Buna ek olarak, kadınların düşük nitelikli işlerde kayıt dışı çalıştırılmasının önüne geçilmesi ya da ev içi emeğinin dışında işgücüne katılımının artırılması amacıyla yürütülen sosyal politikalar ile ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının iyileştirilmesi “Kadın Kooperatifleri” kurulmasının desteklenmesi ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı [SBB], 2019).

Kadın emeğinin görünür kılınması ve kadınların iş gücüne girişimcilik aracılığıyla katılımın hız kazandığı doksanlı yıllardan günümüze (Özbay, 2015:135; Çakır, Küçükkaya ve Çakır, 2019), sürdürülebilir yerel kalkınmada kadın girişimciliği ve kadın kooperatiflerine, işsizlik ve yoksulluk ile mücadele etmek gibi çeşitli misyonlar yüklenmektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için ise, mevcut beceriler ile sürdürülen yerel üretimin yerine, günümüz ihtiyaçlarına uyarlanabilecek yeni ürünlerin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de emek yoğun çalışan kadınların yerel üretim ölçeğinde kolektif hareket etme ve katılımcı uygulamalarla üretime dahil olması örnekleri, ağırlıklı olarak ekonomik gelir elde etme amacıyla üretimin çeşitlendirilmesi ve beceri eğitimlerinin verilmesiyle meslek edindirme yönündedir. Mardin’de ve Salihli’de kadınların el sanatlarını daha iyi bir pazar bulabilmeleri için tasarlanmış ürünlere dönüştürülmesi (Kaya, 2011), Soma’da işlerini kaybeden madencilerin eşlerine ve mülteci kadınlara sürdürülebilir gelir sağlamak amacıyla gerçekleştirilen yerel üretim eğitimleri ve işbirliği uygulamaları (Designers United Initiative, 2021) ve Ödemiş Kadın Kooperatifinde kumaş atölyesinde yerel becerilerin geleceğe aktarılması amacıyla geleneksel zanaat üretimi sürdürerek kadınların ekonomik olarak güçlü kılınması (Atalay, 2015) bu yaklaşımlara örnek verilebilir. Bu çalışmaların ortak noktası, dezavantajlı gruplarla gerçekleştirilen eğitimler ve işbirlikleriyle beceri gelişimi sağlayarak yerel üretimi sürdürebilme ve yeni ürün geliştirme amacını taşımalarıdır. Kolektif ve katılımcı uygulamaları içeren bu çalışmalarda yeni ürün geliştirme yaklaşımları değişiklik göstermektedir. Güncel teknolojik gelişmelere uygun üretim yöntemleri ile yerel malzemenin bir araya getirilmesi, yerel üretimin geleneksel olarak sürdürülmesi ya da üretim teknikleri miras alınarak çağdaş üretim teknikleriyle yeni ürün geliştirilmesi yaklaşımları sonuç ürünü elde etmek için kullanılan farklı yöntemler olabilmektedir. Sürdürülebilir gelir elde etme amacıyla ortak bir yaklaşım sunan bu çalışmalarda, farklı yöntemler kullanılsa da sonuç çoğunlukla yeni bir ürün geliştirmek olmaktadır. Bu çalışmalarda sonuç kadar sürecin de sonuç ürüne ulaşmadaki etkisi göz önüne alındığında sürecin tanımının yapılması/araştırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında, kadın emeği özelinde yeni ürün geliştirme sürecine odaklanılacaktır.

Tez çalışmasının kolektif ve katılımcı uygulamalarda tasarımcı ve yerel üretici arasında işbirliği sürecinin tasarımının kadın kooperatifleri özelinde bir model önerisiyle sonuçlandırılması beklenmektedir. Oluşturulması öngörülen bu model, birbirinden farklı dinamikler taşıyan ve buna bağlı olarak üretim çeşitliliği değişen kadın kooperatiflerinde yeni ürün geliştirme sürecinde kullanılabilecek sürdürülebilir bir yaklaşım olabilecektir.

Araştırmanın amacı

Kadın emeği üzerinden şekillendirilen araştırmanın amacı, zanaat ve sürdürülebilirlik bağlamında yerel topluluklar ve tasarımcılar arasında işbirliği sağlayarak yeni ürün geliştirmede sürecin anlaşılabilmesidir. Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi

alışmaları literatürde yer alırken, sürecin tasarımcılar için nasıl işlenebileceği hakkında bilgi eksikliği bulunmaktadır. Kadın kooperatiflerinde zanaatların güçlendirilmesine yönelik tasarım müdahalelerinin belirlenmesinde işbirlikçi bir tasarım sürecinin aşamalarının açık olmaması, tasarımcıların süreçte rollerinin tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Sürdürülebilir yerel kalkınmada istihdam sağlaması ile etkin rol üstlenen kadın kooperatiflerinde, yerel üretim çerçevesinde yeni ürün geliştirme ve yeni iş modellerinin oluşturulmasında tasarım ile işbirliği sürecinin bir model önerisiyle tanımlanması amaçlanmaktadır. Model önerisinin oluşturulması için yapılacak araştırmanın diğer amaçları ise şöyle sıralanmaktadır:

1. Türkiye’de kadın kooperatiflerinde tasarım ve sürdürülebilirlik ilişkisinin belirlenebilmesi için, zanaat temelli uygulamalarda mevcut sürdürülebilirlik ve tasarım yaklaşımlarını kadın emeği özelinde tanımlamak.
2. Tasarım eğitimi almamış olan üretici katılımcılara, tasarımcının rolünü açıklamak.
3. Kooperatif çatısı altında bir araya gelen kadın üreticilerin, geleneksel bir nesneyi güncel bir ürüne dönüştürmesine aracı olarak sürdürülebilirliğe ve yerel yaratıcı potansiyele katkıda bulunmak.
4. Tasarım eğitimi almamış üreticilerle yapılacak gelecek kolektif çalışmalara rehberlik etmek.

Araştırma soruları

Katılımcı tasarım uygulaması ile yeni ürün geliştirme sürecinin tanımlanmasına odaklanan çalışmada cevaplanması hedeflenen araştırma soruları şunlardır:

1. Kadın kooperatiflerinde zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesinde süreç nasıl tanımlanabilir?
 - a) Kadın Kooperatiflerinde zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi yaklaşımları nelerdir? Ne olmalıdır?
 - b) Kadın Kooperatiflerinde tasarımcı-zanaatkar işbirliğinde tasarımcının etkin rolleri nelerdir ?

Araştırma soruları ve yanıtlarını bulmak için izlenen yol izelge 1.1.’de gösterilmiştir.

Çizelge 1.1. Araştırmanın aşamaları

TEZİN AŞAMALARI	ARAŞTIRMA AMACI	ARAŞTIRMA SONUCU
1. Problem tanımlama ve araştırma	• Problem bağlamının, • Araştırma hedefinin, • Araştırma sorularının tanımının yapılması	• Problem içeriği, • Araştırma hedefi, • Araştırma soruları belirlenir
2. Bir çözümün hedefleri	• Verilerin toplanması • Kadın kooperatiflerinin mevcut durumunun belirlenmesi • Tasarım-zanaat etkileşimi için müdahale örneklerin araştırılması	• Literatür incelemesi (araştırma sorusu 1.a) • Kavramsal çerçevenin oluşturulması
3. Tasarım ve geliştirme	• Problem tanımı, araştırma ve amaç adımları doğrultusunda metodolojinin oluşturulması	• Çalıştay tasarımının planının hazırlanması
4. Uygulama	• Örneklemen belirlenmesi	• Atölye çalışması
5. Değerlendirme	• Atölye tasarımı notlarının arşivlenmesi (çevrimiçi grup görüşmeleri, ses kaydı, fotoğraf) • Katılımcı verilerinin elde edilmesi (kişisel bilgi formu, yarı-yapılandırılmış görüşme) • Atölye tasarımı çalışması ile yeni ürün geliştirme	• Çalıştay tasarımı değerlendirmesi (araştırma sorusu 1.b) • Katılımcı anketlerinden bulguların elde edilmesi
6. Yayınlama	• Tasarım bilimi araştırma sürecinden kaynaklanan örtük öğrenmeyi açık teoriye dönüştürme	• Sürecin tanımlanması (araştırma sorusu 1.) • Bilimsel yayınlar

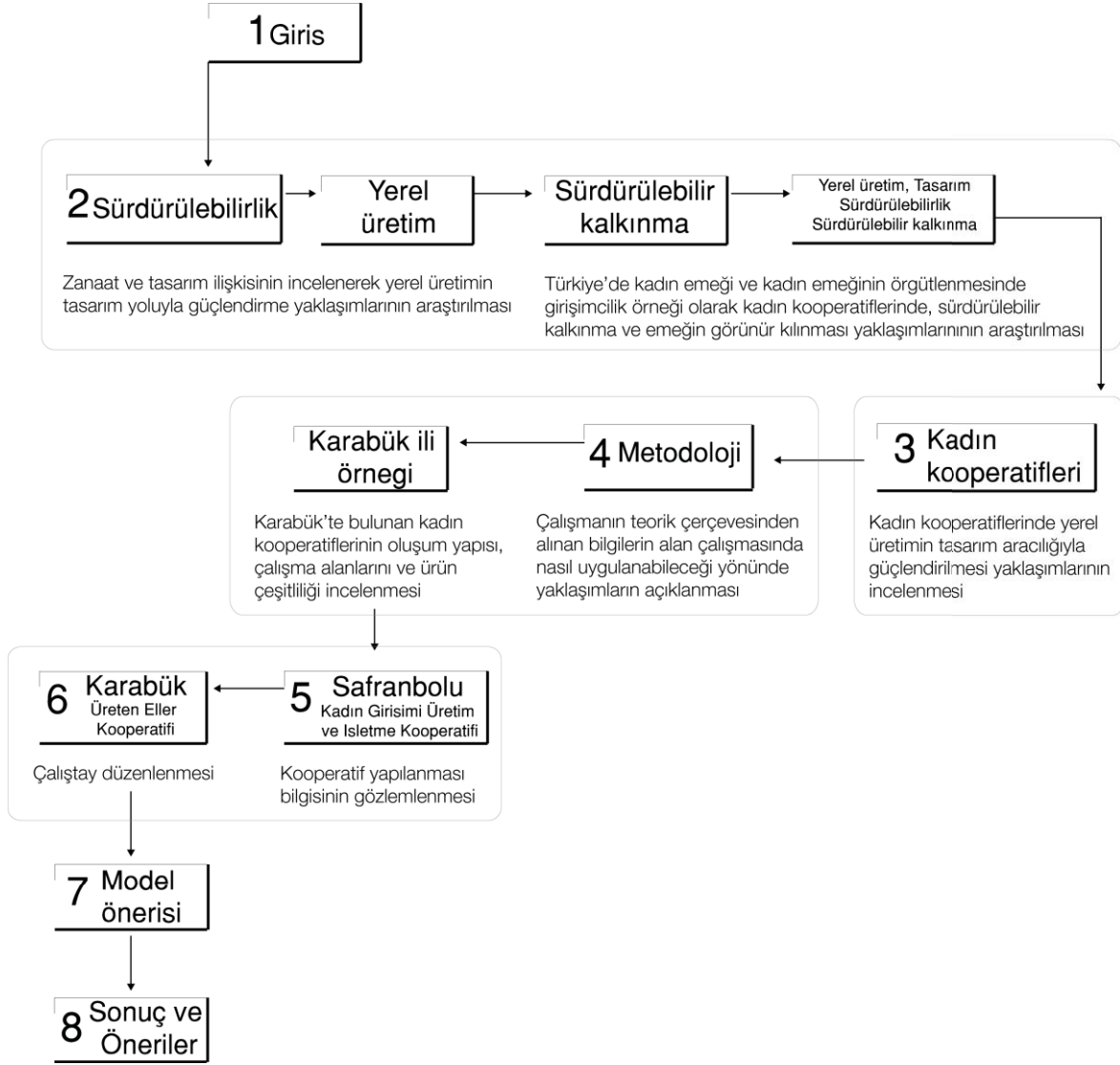
Tezin yapısı

Bu araştırma 8 bölümden oluşmaktadır.

1. Bölüm, bu araştırmanın arka planını, problem bağlamını, araştırma amacını ve araştırma sorularını açıklamaktadır.
2. Bölüm araştırmanın kavramsal çerçevesinin belirlendiği, zanaat ve tasarım ilişkisinin incelenerek tasarım yoluyla güçlendirme yaklaşımlarını araştıran, tanımlayan ve tartışan literatür incelemesini sunmaktadır.

3. Bölümde, Türkiye’de kadın emeği ve kadın emeğinin örgütlenmesinde girişimcilik örneği olarak kadın kooperatiflerini, sürdürülebilir kalkınma ve emeğin görünür kılınması yaklaşımlarını araştıran, tanımlayan ve tartışan literatür incelemesini sunmaktadır. Zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesi yaklaşımları kadın girişimciliği ve kadın kooperatifleri örnekleri ile bu bölümde açıklanmıştır.
4. Bölümde, teorik ve ampirik verilerin elde edilebileceği çalışmanın metodolojisi, çalışmanın kapsamı, araştırma tasarımı ve uygulama biçimi tartışılmaktadır.
5. Bölümde, Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatif yapısının öğrenilmesi amacıyla SAKEM kurslarına katılım sağlayan araştırmacının, kursiyer olarak yer aldığı geçmiş deneyimlerinde, tasarım eğitimi almamış bireylerin ürün geliştirme sürecinde eğitmenle birlikte hareket etmeleri, süreci değerlendirmeleri incelenerek tasarım müdahalesinin bulunabileceği alanlar gözlemlenmiştir.
6. Bölümde, önceki çalışmada elde edilen veriler, gelecek çalışmanın kurgulanmasında yardımcı olmuştur. Gerçekleştirilen gözlemi belirli ilke ve kurallara uygun olarak araştırmak için, araştırmacı tarafından Karabük Üreten Eller Kooperatifinde yerel el sanatı üreten katılımcılar ile iki hafta süren ve üç adımdan oluşan çalıştay düzenlenmiştir. Tasarım eğitimi almayan katılımcıların yeni ürün geliştirme sürecini kolaylaştıran bir müdahale metodolojisi çalıştayda iki aşamalı olarak sunulmuştur.
7. Bölümde, araştırmacı ve katılımcılar arasındaki eylemler ve bu süreçte gerçekleştirilen müdahaleler araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve süreci tanımlayan bir model önerisinde bulunulmuştur.
8. Bölümde, araştırma özetlenerek, araştırma sorularının yanıtları sunulmuştur. Çalışmanın bilime katkısı belirtilerek, gelecek çalışmalar için fikirler tartışılmıştır.

Araştırmanın aşamaları ve bölümlendirilmesi Şekil 1.1’de belirtilmiştir.

Şekil 1.1. Araştırmanın aşamaları ve bölümlendirilmesi

2. YEREL ÜRETİM ÖLÇEĞİNDE TASARIM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

2.1. Sürdürülebilirlik için Tasarımın Gelişimi

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ilk kez Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında kurulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda tanımlanmıştır (Yılmaz, 2015). Sürdürülebilir kalkınma, “gelecek nesillerin gereksinimlerinin karşılanmasını tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarının temin edilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Brundtland, 1987:41; Adams, 2006; Tekeli, 2003). Yapılan bu tanımda sosyal adaletin ve insani ihtiyaçların çok yönlü ele alınması gerektiğine vurgu yapılırsa da sürdürülebilirlik uzun yıllar yalnızca çevresel bir hareket olarak öne çıkmıştır. Çevre gereksinimlerini tasarıma entegre etmeye yönelik erken girişimler, yeşil tasarım (*green design*) olarak tanımlanmış ve ürünlerin nitelikleri olan malzeme ve bileşenleri ile sınırlı kalmıştır. Ürünlerde kaynak kullanımının yanında ürün yaşam döngüsünün ele alınması ile yeşil tasarım evrimini temsil eden ürün eko tasarımı (*product ecodesign*) yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Ürün eko tasarımı, tüm ürün yaşam döngüsünün tasarımını destekler nitelikte bir yaklaşım olsa da insanla ilgili yaklaşımların sınırlı perspektiften ele alınması sebebiyle, kullanıcı-ürün arasındaki duygusal bağı güçlendirmek için duygusal olarak dayanıklı tasarımı (*emotionally durable design*) ve sürdürülebilir davranış için tasarım (*design for sustainable behaviour*) yaklaşımları öne çıkmaya başlamıştır. Sürdürülebilir davranış için tasarım çalışmaları, başlangıçta ürünlere odaklanılarak yürütülmüş ve ardından ürün servis sistemlerine (*product service system*) ve sosyal yeniliklere doğru genişletilmiştir (Ceschin ve Gaziulusoy, 2019:150; Ceschin ve Gaziulusoy, 2016).

Sürdürülebilirliğin yalnızca ürünleri iyileştirilerek karşılanamayacağının farkına varıldıktan sonra, tasarım odağı ürünlerden ürün servis sistemlerine, hizmetlere, iş modellerine ve entegre çözümlere yönelmiştir. Sosyal inovasyon için tasarım (*design for social innovation*) olarak adlandırılan bu alanda tasarımın, topluluk temelli inovasyonları desteklemede, teşvik etmede ve ölçeklendirmede alabileceği rollerin keşfedilmesine odaklanılmıştır. Sürdürülebilirliğin sosyal yönlerinin göz önünde bulundurulduğu bu dönemde, tasarımın düşük ve orta gelirli bireylerin karşılaştığı sosyal ve çevresel zorlukları ele alması amaçlanmıştır. Başlangıçta ürün tasarımı odağı ile başlayan bu yaklaşım ürün servis sistemleri ve sosyal inovasyona doğru genişlemiştir (Ceschin ve Gaziulusoy, 2019:151). Son

30 yılda, tasarım disiplini neredeyse her yönü ile değişmiştir. Tasarım araştırmalarının hala büyük bir karmaşıklığa geçişin ortasında olduğunu söylemek mümkündür (Sanders ve Stappers, 2008). Tasarımın sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımları, sürdürülebilirliğin teknik yönleri ile ilgilenen tek ürünlerden kullanıcıların rolünün kritik önemini kabul eden insan merkezli sürdürülebilirlik yaklaşımlarına doğru genişlemiştir (Ceschin ve Gaziulusoy, 2016).

Sürdürülebilirliğin çevresel yönlerine olan geçmiş ilginin yerini yoksulluğun azaltılması, zayıf ve ötekileştirilmiş insanların sosyal uyumu, demokratik güçlenmesi ve yaşam kalitesini yükseltmeye ilişkin yaklaşımlar almıştır. Sürdürülebilirlik yaklaşımlarında tasarımın ilgi alanı giderek daha fazla insan merkezli araştırmalar ile genişlemiştir. Bu araştırmalarda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üretici ve tüketici gruplarının da dahil olduğu çeşitli sosyo-ekonomik aktörler olarak yerel paydaşlar yer almaktadır. Yerel paydaşlar ile tasarım işbirlikleri ile kolektif yaratıcılık uygulamaları öne çıkmaktadır (Ceschin ve Gaziulusoy, 2016; Sanders ve Stappers, 2008).

Son yıllarda tasarım araştırmaları sosyal yönelimli tasarım uygulamaları olarak kullanıcıya (kullanıcı merkezli tasarım) değil, yerel değişime olanak sağlayan topluma odaklanmaya başlamıştır. Bu perspektifte, bu yaklaşımla çalışan tasarımcıdan iki temel yeterlilik istenmektedir: Bunlardan biri, topluluğa daldırma yoluyla topluluk hakkında bilgi edinme ve insanlarla empatik bir ilişkinin gelişmesi; bir diğeri ise, toplumla birlikte ve toplum için kendi ihtiyaçlarına göre çözümleri birlikte tasarlamalarını sağlayacak özel araçlar geliştirmektir (Cantù ve Selloni, 2013). Bu amaçla geliştirilen tasarım yaklaşımları olan ortak tasarım, katılımcı tasarım ve toplum merkezli yaklaşımlar bu sürecin geliştirilmesinde kilit bir role sahiptir. Ortak tasarım yaklaşımında belirlenen sorunun çözümü için katılımcıların fikirlerinin paylaşımı ve yönlendirmeleri ile bir hizmet geliştirmek amaçlanmaktadır. Katılımcılar, bu etkinliklerde yer alarak, kurum ve paydaşlarla iletişim kurabilen kolektif aktörler olarak görülmektedir. Ayrıca yaratıcı etkinliklerde katılımcıların becerilerinin geliştirilmesi yoluyla katılımcılar güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Toplum merkezli katılımcı bir yaklaşımı benimseyen sosyal inovasyon, yaratıcı topluluklarda ve işbirlikçi organizasyonlarda sürdürülebilir yaşam biçimleri oluşturulmasında itici güç görevi üstlenmektedir (Cantù ve Selloni, 2013).

Sürdürülebilirliğe geçiş, üretme ve tüketme şeklimiz ve genel olarak yaşama şeklimizde köklü değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Aslında, ekolojik ayak izimizi azaltarak nasıl daha iyi yaşayacağımızı öğrenmemiz ve sosyal yapımızın kalitesini artırmamız gerekmektedir. Bu sorunun çevresel ve sosyal boyutları arasındaki bağlantı açıkça mevcut çerçevede ortaya çıkmakta ve mevcut sürdürülemez modellerden yeni sürdürülebilir modellere geçmek için radikal sosyal inovasyona ihtiyaç duyulacağını göstermektedir. Bu değişimin niteliği ve boyutu göz önüne alındığında, sürdürülebilirliğe doğru (ve özellikle sürdürülebilir yaşam biçimlerine doğru) geçişi, en çeşitli bilgi ve örgütsel yeteneklerin içinde değerlendirilmesi gereken geniş kapsamlı bir sosyal öğrenme süreci olarak görmeliyiz. Sürdürülebilirliğe doğru geçişte yerel girişimlerin yeni davranış ve düşünce biçimlerinin oluşturulmasında özel bir rol oynayabileceğini söylemek mümkündür (Manzini, 2007).

Gürdere-Akdur ve Kaygan (2019), sosyal tasarımın tanımını ortaya koymak için Türkiye’de sosyal yönelimli tasarım uygulamalarını kentsel konular, yerel kültürler ve ekonomiler ve sosyal adalet başlıkları altında örnekler üzerinden sınıflandırmışlardır. Araştırma kapsamında *yerel değerler*, *el sanatlarının yeniden canlandırılması* ve *sürdürülebilir yerel kalkınma* yaklaşımları yerel kültürler ve ekonomiler başlığı altında incelenmiştir. Sosyal tasarımdaki taban uygulamaları ile ilgili değere bağlı olarak, Türkiye’de birçok sosyal tasarım girişiminin yerel kültürel bağlamlara önem verdiği görülmektedir. *Yerel değerler* belgelenerek, katılımcı tasarım çalışmaları yoluyla yeni nesnelere, ağırlıklı olarak da hediyelik eşya ve eşyalara dönüştürülmüştür. Bu kategorideki diğer projeler, yerel ekonomileri güçlendirmek, zanaatkarları desteklemek veya haklarından mahrum edilmiş grupların ekonomik sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak gibi konulara ağırlık vermektedir (Gürdere-Akdur ve Kaygan, 2019). *El sanatlarının yeniden canlandırılması* girişimleri, yerel el sanatlarının ekonomik gelişimi için stratejiler olarak tasarım uzmanları ile görünürlüğün ve işbirliğinin artmasını öneren bir söylemden yararlanmaktadır. *Sürdürülebilir yerel kalkınma* ise, el sanatlarının yeniden canlandırılmasını amaçlayan yöntemleri kapsarken, toplumların sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak amacıyla yerel değerleri ve el sanatlarını birlikte kullanmaktadır. Sonuç olarak sosyal yönelimli tasarım uygulamaları girişimlerinde ve projelerinde ortak bileşen, disiplinlerarası, çoğul, açık, yerel ve/veya katılımcı yaklaşımları savunmaları olmuştur (Gürdere-Akdur ve Kaygan, 2019). Buna ek olarak, katılımcı tasarım araştırmalarında yeniliğe yönelik ana yaklaşım, zayıf ve ötekileştirilmiş gruplara yönelik kaynakların güçlendirilmesine dikkat ederek, bir organizasyon içindeki paydaşlarla projeler organize etmek olmuştur. Günümüzde tasarım

yaklaşımları, kurumsal ve topluluk sınırları boyunca kullanıcıların ve diğer paydaşların katılımının da sağlandığı heterojen ve açık süreçlerden meydana gelmektedir. Böylelikle katılımcılar ile örgüt ve topluluk sınırları içinde işbirliğine dayalı öğrenme ve gelecek yaratma ortamları yaratılabilmektedir (Björgvinsson, Ehn ve Hillgren, 2012; Binder, Brandt ve Gregory, 2008). Sosyal inovasyonlar, herhangi bir inovasyondaki gibi ürünler veya hizmetler olabilir, ancak aynı zamanda bir ilke, fikir, bir mevzuat parçası, sosyal bir hareket, bir müdahale veya bunların bir kombinasyonu da olabilir. Kilit nokta, sosyal ihtiyaçları aynı anda karşılama ve yeni sosyal ilişkiler kurma kapasiteleridir (Björgvinsson ve diğerleri, 2012). Kullanıcıların, tasarımcıların, girişimcilerin, yerel kurum ve sivil toplum kuruluşlarının vb. birey ve yapılanmaların yer aldığı katılımcı uygulamalarda tasarım, işlevsel yenilikçi tüketici ürünlerinin geliştirilmesinde bir araç olmaktan çıkmıştır. Tasarım bu uygulamalarda daha sürdürülebilir yaşam biçimleri ve tüketim alışkanlıklarını destekleyen hizmetler, sistemler, ortamlar geliştirmek için radikal bir değişim süreci olarak görülmektedir (Je'gou ve Manzini, 2008:191).

Yerel üretimlerin sürdürülebilirliği için son yıllarda tasarım ile iş birliği, tasarım müdahaleleri, sosyal inovasyon, girişimcilik, güçlendirme konuları öne çıkmaktadır (Kaya-Köse ve Akbulut, 2019). Busch ve diğerleri'ne göre (2014) beceri ve bilgi paylaşımının daha iyi anlaşılması ve geliştirilmesi, zanaat uygulamalarının hem araştırma hem de uygulanabilirlik için bir araç olarak kullanımına yönelik katılımcı faaliyetlere dayalı çalışmalarla sağlanabilir. Tasarımcılar ve zanaatkarlar arasındaki ittifak, kuşkusuz, ürettiği sosyal ve ekonomik etki ve kültürel anlamı nedeniyle çok önemli bir olgudur (Borges, 2015). İşbirlikçi süreçte tasarımcılar, fikirleri bir kaynaktan diğerine aktarmak için bağlayıcı ve kolaylaştırıcı olarak hareket edebilirler (Kaya-Köse ve Akbulut, 2019).

2.2. Yerel Üretimin Sürdürülebilirliği için Tasarım Müdahalesi

Günümüzde endüstrileşmenin kendini sürekli yenileyen oluşumu, emek yoğun çalışmaya dayalı zanaat ürünü ve üretimine olan ilginin kaybolmasına sebep olmuştur. Küreselleşmenin hız kazanması, iletişimin artması ve mesafelerin azalması ile üretim alanlarının ve iş gücünün yer değiştirmesi, üretim merkezlerinin önemini yitirmesine neden olmuştur. Endüstrileşme sonrası, zanaat temelli üretim, sanayi ürünlerinin akışıyla varlığını idame ettirmede güçlük çekmektedir. Kapitalist endüstrinin ve piyasaların genişlemesiyle, geleneksel biçimler yeni talepleri karşılamak için açıkça yetersiz kalmıştır (Heskett,

2002:31). Yerel üretimin karşısında endüstriyel üretim nesnelerinin artışı, zanaatkarlar için pazarın kaybına yol açmıştır. Geleneğe dayalı teknolojiler, küresel üretim ağının içerisinde kendilerine yer edinmekte geri kalmış, dolayısıyla yerel üretim sistemleri bozulmuştur (Heskett, 2001; Cohen, 1988). El yapımı ürünlerin çoğu, kültürler ve ekonomiler için merkezi bir rol oynayan endüstriyel bir üretim boyutu kazanmıştır. Bu doğrultuda yerel üretim nesnelerin küresel piyasaya açılmasına destek olmak ve yerel üretimin sürdürülebilirliğini sağlamak gibi yeni roller de tasarım alanına girmiştir. (Heskett, 2002:7).

Ceschin ve Gaziulusoy (2019) sürdürülebilirlik için tasarım yaklaşımında tasarım müdahalesinin odaklanabileceği beş inovasyon seviyesini belirtmiştir. Bunlar;

- Malzeme/bileşen yenilik seviyesi: Bu yaklaşım, yeni malzemeler geliştirerek, malzemeleri değiştirerek ve (daha genel olarak) bir ürünün bireysel niteliklerini iyileştirerek ürünleri aşamalı olarak iyileştirmeyi amaçlayan tasarım müdahalelerini içerir.
- Ürün yenilik seviyesi: Burada odak noktası, malzeme eklemekten çıkarmaya kadar tüm ürün yaşam döngüsünü dikkate alarak mevcut ürünleri iyileştirmek veya yeni ürünler geliştirmektir.
- Ürün-hizmet sistemi yenilik seviyesi: Burada odak noktası, tek tek ürünlerin ötesine geçerek entegre ürün, hizmet, paydaş değer zincirleri ve iş modelleri kombinasyonlarına gitmektedir.
- Mekânsal-sosyal yenilik seviyesi: Burada yeniliğin bağlamı, insan yerleşimleri ve topluluklarının mekânsal-sosyal koşullarıdır; bu yaklaşım, mahallelerden şehirlere değişen farklı ölçeklerde ele alınabilir.
- Sosyo-teknik sistem yenilik seviyesi: Bu yaklaşım, toplumsal ihtiyaçların (beslenme ve hareketlilik gibi) yerine getirilmesi için radikal değişiklikleri teşvik etmeyi içermektedir. Dolayısıyla yeni sosyo-teknik sistemlere geçişleri desteklemeye odaklanan tasarım müdahalelerini kapsamaktadır.

Türkiye’de zanaat üretimini de içine alan sosyal inovasyon odaklı tasarım ve girişimler son on yılda, ağırlıklı olarak yerel toplumlar ve kültürlerle ilgilenmişlerdir. Projeler, yerel üreticiler ve bölgenin kültürünü korumanın yanı sıra, insanların bu uygulamaları sürdürülebilir uygulamalara dönüştürmelerine yardımcı olmaktadır (Gürdere-Akdur ve Kaygan, 2019). Literatürde bulunan çalışmalarda, tasarımcıların ve zanaatkarların işbirliği

ile birlikte oluşturma etkinliği içerisinde yer alan yerel zanaatkarların sahip olduğu örtük bilginin aktarılması, ürün geliştirme stratejisi (Tung, 2012; Nugraha, 2010), atölye çalışmaları ile üretime, tasarım eğitimi bulunan ve tasarım eğitimi bulunmayan bireylerin dahil edilmesi, malzeme ve üretim ilişkisinin öğrenilmesi, güncel malzemeler ve yeni üretim teknolojilerinin yerel üretilere entegre edilebilmesi (Reubens, 2016), kolaylaştırıcı olarak tasarımcının yerel üreticiler ve katılımcılar arasında köprü görevi üstlenmesi ve kadınların güçlendirilmesi (Kaya, 2011), öğrenci-zanaatkar iş birlikleri (İngin, 2011) ile geleneksel üretimin sürdürülebilirliği çalışmaları yer almaktadır.

Tek ürün tasarımından etkileşime, sistemlere ve faaliyetlere odaklanmaya kadar değişen tasarım için yerel el sanatlarının sürdürülebilmesi bu noktadaki işbirlikçi süreçlere, sistematik değişimlere ve bütüncül yaklaşımlara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Zanaat ve tasarım işbirliği uygulamaları aracılığıyla sadece güçlü bir şekilde temsil edilen malzeme ve teknikler değil aynı zamanda kolektif değerler de aktarılmaktadır (Borges, 2015). Geleneksel üretim bilgilerinin kullanılarak yapılan işbirlikleri ile tasarım, toplumların sürdürülebilir kalkınmasına etkili bir şekilde katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, tasarım ancak sürdürülebilirlik sağlayabildiği zaman başarılı olmaktadır (Nugraha, 2005).

Zhan (2017) el sanatlarının geliştirilmesinde tasarım yöntemlerinin ve stratejilerinin kullanılabilmesi için tasarım müdahalelerini altı ana başlık altında bir araya getirmiştir. Şekil 2.1'de belirtildiği gibi bu müdahale alanları ürün, üretim, tanıtım, pazar, eğitim ve girişimcilik seviyeleridir.

Şekil 2.1. El sanatlarının sürdürülebilirliğe katkısı için bir ekosistem tasarlamak (Zhan'dan (2017) çevrilerek uyarlanmıştır)

Ürün seviyesinde müdahale: Zhan ve diğerleri (2017), kalıcı, önemli bir anlam taşıyan ve değişimi yavaş olan geleneksel el sanatlarının, teknoloji ve seri üretime bağlı yaklaşımla ve çağdaş malzeme, kültür ve teknolojileri bir araya getiren tasarımcı tarafından değiştirilebileceğini belirtmiştir. Geleneksel zanaatkarlık, çağdaş ihtiyaçları karşılayacak ürünler üretmek için mevcut beceriyi yaratıcı düşünce ile birleştirilebilir. Geleneği çağdaş yaşamla birleştirir ve geleneksel şeyleri sürdürülebilir kılar (Nugraha, 2010). Buna ek olarak, zanaatta tasarım müdahaleleri malzeme kıtlığı sorunlarını ele alabilir. Zanaat ve tasarım işbirliği ile gerçekleşen yeni zanaat ürünü tasarımlarında, yenilenemeyen malzemelerin miktarı azaltılabilir, güncel teknolojilerle uyumlu malzemeler ile bir araya getirilerek yaratıcı çözümler geliştirilebilir (Zhan ve diğerleri, 2017; Çiftçi ve Walker, 2017; Reubens, 2016).

Üretim seviyesinde müdahale: Tasarımın ve zanaatın her ikisinde de üretici, malzeme ve yapım süreci bulunmaktadır. Üretimde benzer süreçlerin yer alması sebebiyle, tasarım el sanatlarının üretiminde bir düşünce yolu olarak kullanılabilir (Aktaş ve Mäkelä, 2017).

Ancak, geleneksel bilgiye ait malzeme, süreç veya teknik için tasarım aracılığıyla geliştirilecek herhangi bir gelişme için zanaatkar ile işbirliğine dayalı bilgi alışverişinin gerçekleştirilmesi önemlidir (Nugraha, 2005). Üretim seviyesinde yerel kaynaklar, yerel ve küresel tüketim, yerel üretim atölyeleri aracılığıyla bir üretim modeli geliştirmek ve yerel tabanlı atölyeler aracılığıyla üretim-tüketim sürecini bütünleştirmek olmak üzere tasarımın iki müdahale yönü bulunmaktadır. Katılımcıların (özel ihtiyaçlarını karşılamak için ürünlerin tasarımına ve özelleştirilmesine dahil olan kişi) yer aldığı atölye çalışmalarında üreticiler yapma eylemi yoluyla zanaatla daha güçlü bir bağlantı kurabilir ve bu nedenle nesnenin ömrünün uzaması beklenebilir ve duygusal değerler yaratılabilir (Zhan ve diğerleri, 2017).

Tanıtım seviyesinde müdahale: Yerel kültürel bağlamları ve geleneksel yapıyı öne çıkaran işçilik hikayelerinin anlatılması ve görselleştirme yoluyla el sanatlarının popülerliğini artırmak bu başlık altında incelenmektedir. Öncelikle bir zanaatın kültürel değerinin yeniden değerlendirilebilmesi için zanaatın (teknik bilgi, teknikler, malzeme) yanı sıra topluluktaki insanlar ve örneğin turistik amaçla topluluğa kısa süre dahil olan insanlar gibi topluluk dışında yer alan insanlar için kültürel değerlerin keşfedilmesi gerekmektedir (Zhan ve diğerleri, 2017).

Pazar seviyesinde müdahale: Bölgeselden yerele, yerelden küresele kadar pazarları hedeflemek bu başlık altında ele alınabilir. Hedeflenen pazarlar için uyumlu ürünlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Zhan ve diğerleri, 2017). Endüstrileşme sonrası pazar kaybı bulunan, zanaat temelli üretim-tüketim sistemleri ve bunlara entegre olan zanaatkârlar için tasarım, işbirlikçi inovasyon yoluyla zanaatkar için modern pazarlara erişmeyi sağlayabilmektedir (Reubens, 2016). Greru ve Kalkreuter (2017) göre tasarımcılar bu işbirlikçi süreçte geleneğin yenilenmesini ve sürekliliğini sağlayan araçlar olarak hizmet edebilirler.

Eğitim seviyesinde müdahale: Bu müdahale yaklaşımında üniversiteler ve endüstriler arasında işbirliğinin artırılması, akademik eğitim sistemi içinde ve dışında çıraklığı canlandırmak, disiplinlerarası işbirliği sağlamak ve üniversitelerin içinde ve dışında üretici-mekânlar yaratmak yer almaktadır (Zhan ve diğerleri, 2017). Günümüzde tasarım eğitiminde sanayi ile ortak çalışmalar ağırlıklı olarak yürütülmektedir. Sanayi ile işbirliği dışında zanaat

atölyelerinde gerçekleştirilen deneyim odaklı öğrenme süreçlerinde malzeme bilgisi, üretim teknikleri ve örtük bilgi edinilebilmektedir (İngin ve Altay, 2014).

Girişimcilik seviyesinde müdahale: Bu müdahale biçiminde yerel KOBİ'ler aracılığıyla kültürel ve yaratıcı ürünlerin üretilerek yerelden küresele pazarlama ağının oluşturulması, e-ticaret yaklaşımları yer almaktadır (Zhan ve diğerleri, 2017). Dijital teknolojilerdeki gelişmeler üretimin yerel olmasını sağlarken üretim ölçeklerini genişleterek üreticilerin işletmelerini küresele taşımalarına aracılık etmektedir. Etsy, Folksy vb. zanaat perakende siteleri, alıcıların satın almadan önce bir zanaat nesnesini görmeleri ve dokunmaları gerektiği fikrine karşı olarak dijital pazarlama ağını genişletmiştir (Brown, 2014:2).

El sanatlarının sürdürülebilir bir geleceğe doğru canlandırılması için tasarım aracılığıyla gerçekleştirilen çalışmalar, tasarımcıların yerel zanaatkarlarla buluştuğu ve yerel bilgiden ilham alırken yeni fikir üretme olanağı sağlayan vaka çalışmaları şeklinde yapılmaktadır (Aktaş ve Mäkelä, 2017). Her vaka çalışmasının özellikleri dikkate alınarak, yerel zanaatların geliştirilmesinde tasarımın müdahale alanlarının belirlenebilmesi için tasarımcı ve zanaatkar arasındaki iletişimin kurulması ve birlikte tasarım için sahaya özgü araçların yeniden icat edilmesini gerekmektedir (Kaya ve Yağız, 2011).

2.3. Tasarım Aracılığıyla Yerel Üretimi Güçlendirme

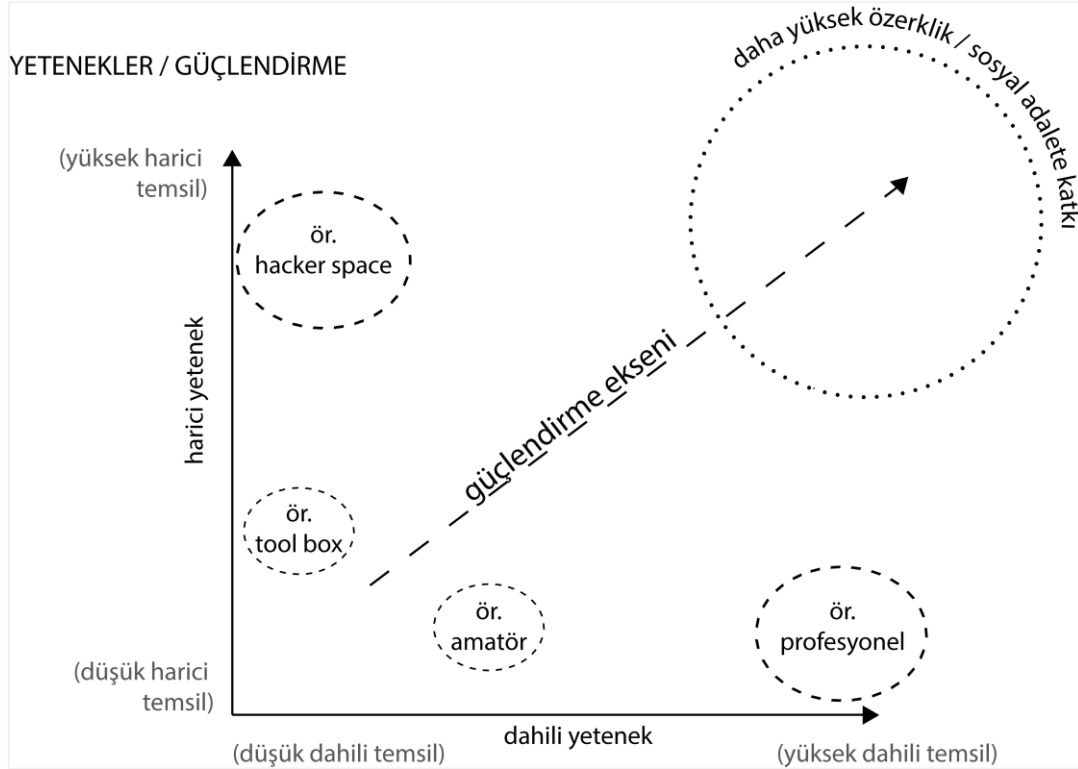
Page ve Czuba (1999) güçlendirmenin, insanların kendi yaşamları üzerinde kontrol kazanmalarına yardımcı olan çok boyutlu bir sosyal süreç olduğunu belirtmiştir. Güçlendirme, bireylerin kendi yaşamlarında, topluluklarında ve toplumlarında, önemli olarak tanımladıkları meselelere göre hareket etmek için bireysel ya da toplumsal gücü teşvik etme sürecidir. Güçlendirme tanım gereği, başkalarıyla ilişki içinde gerçekleştiği için çok boyutlu, sosyal bir süreç olarak belirtilebilir.

Birey, grup ve topluluk gibi çeşitli düzeylerde gerçekleşebilen güçlendirmede tasarımın, bireylerin günlük ilişkilerinde çözümün bir parçası olabileceği varsayımıyla sosyal bir aktör olarak rol alabileceğini söylemek mümkündür (Manzini, 2007). Kaya ve Gelmez (2013) uygulama topluluklarının güçlendirilmesinde tasarımcıların aktif rol alabileceğini, sanayi sonrası bu toplulukların yok olmakla karşı karşıya geldiğini, ancak günümüzde bazı tasarımcıların zanaat/esnaf gibi uygulama topluluklarının yararına tasarım becerilerini

kullandıklarını belirtmiştir. Yerel üretime tasarım yoluyla müdahale etmenin en eski örneklerinden biri, 1970’lerin başlarından itibaren Hindistan’ın Ahmadabad kentindeki NID’de “Jawaja Projesi” olarak bilinir. Jawaja Projesi’nde, Hint tasarım eğitimcileri, geleneksel el sanatlarını çağdaş pazarlarla uyumlu duruma getirmenin ve üreticileri güçlendirmenin yollarını aramışlardır (Kaya, 2011). Buna ek olarak tasarımcılar yalnızca tasarım problemlerini çözmekle kalmamış, yanı sıra yeni pazar satış noktaları bulmuş ve en önemlisi, kooperatif yapılanması aracılığıyla zanaatkarların kendi kaderlerini kontrol etmeleri için zanaatkarları güçlendirme çalışmalarını da yürütmüşlerdir (Vyas, 1991).

Hindistan’da Jawaja örneğinde olduğu gibi, belirli coğrafi alanlarda yaratıcı uygulamalar hala daha fazla araştırma ve geliştirme için birçok imkân sunmaktadır. Türkiye de bu önemli alanlardan biridir. Yeni sanayileşmiş bir ülke olan Türkiye’de geleneksel uygulamalı beceriler hem kırsal hem de kentsel alanlarda yaygın olarak sürdürülmektedir. Bunlar arasında, evde gıda üretiminden, bireyler veya topluluklar tarafından üretilen ahşap işçiliğine kadar çeşitli el sanatları bulunmaktadır (Kaya ve Gelmez, 2013). Doğal kaynakları kullanarak zanaat geleneğini canlandırmak ve yerel yeteneklerini keşfetmelerini sağlayarak toplulukları güçlendirmek, girişimciliği canlandırabilir ve sürdürülebilir kalkınmaya giden yolu açabilir (Hasdoğan ve Hasdoğan, 2016).

Kalkınma çalışmaları, katılımcılara yardım sağlama odağından, katılımcıların kendi kendine yardımın kolaylaştırılmasına doğru geçiş yapmıştır. Bu geçişte tasarımcılar, katılımcı tasarım yaklaşımlarını kullanmaya başlamışlardır. Birçok sosyal inovasyon projesinde, tasarımcılar zanaatkarların el sanatlarını güçlendirme aracı olarak kullanmalarına yardımcı olarak yerel ekonomileri ve geçim kaynaklarını canlandırmayı hedeflemektedir. Bu çabalar, tasarımcıların ve zanaatkarların geleneksel zanaat ve pazarları incelediği, yeni tasarımlar ve teknikler geliştirdiği ve bu girişimleri daha büyük pazarlara ve üretim hedeflerine ulaşmak için güçlendirdiği ortak tasarım süreçlerini kolaylaştırmaktadır (Busch ve Kaya-Pazarbaşı, 2018). Tasarımın, kullanıcı merkezli yaklaşımdan katılımcı ve birlikte tasarım eylemlerine doğru gelişiminin, tasarım pratiğinin kolektif yaratıcılık alanlarına yönelmesi yönünde sürdürülebilir yaşam biçimlerine doğru dönüşümü desteklediği belirtilebilir (Sanders ve Stappers, 2008). Tasarım artık işlevsel yenilikçi tüketici ürünlerinin geliştirilmesinde sadece bir araç olmak yerine, aynı zamanda daha sürdürülebilir yaşam tarzlarını ve tüketim alışkanlıklarını destekleyen hizmetler, sistemler ve ortamlar geliştirmek için radikal bir değişim süreci olarak görülmektedir (Björgvinsson ve diğerleri, 2012).

Şekil 2.2. Güçlendirme yaklaşımı için genel bir değerlendirme (Busch ve Kaya-Pazarbaşı'dan (2018) çevrilerek uyarlanmıştır)

Busch ve Kaya-Pazarbaşı (2018) katılımcı zanaat güçlendirme projeleri için genel bir değerlendirme yaklaşımı sunmuşlardır. Şekil 2.2'de belirtildiği gibi katılımcı zanaat güçlendirme projeleri için dahili ve harici olmak üzere iki eksen bulunmaktadır. Diyagonal olarak belirtilen yapı (güçlendirme eksenini), dahili ve harici yeteneklerin eşit olarak mevcut olduğu maksimum etkiyi temsil etmektedir. Dahili yeteneğin temsil edildiği eksen, amatör ve hobiden profesyonel ve uzmana doğru gelişimi göstermektedir. Aynı eksen de belirtilen yüksek dahili yetenekler daha yüksek kişisel beceriler ve kontrol anlamına gelmektedir. Buna ek olarak zanaat becerilerinden kendi kendine pazarlamaya, basit uygulamalı görevlerden karmaşık sistemik süreçlere kadar pedagojik unsurları ve beceri geliştirmeyi içermektedir (Busch ve Kaya-Pazarbaşı, 2018). Harici yeteneklerin belirtildiği eksen, bir alet kutusundan stüdyoya ve tam donanımlı atölyeye kadar uzanan altyapıyı/organizasyonu/olanağı ifade etmektedir. Yüksek harici yeteneklere doğru organizasyon olanaklarının artması ile kişinin fikirlerinin potansiyelini gerçekleştirme fırsatı yükselmektedir. Bu eksen aynı zamanda pazarlara, dağıtım, erişime ve zanaatın nasıl verimli işlevler (sivil katılım veya kültürel ifadeleri dile getirme şeklinde güçlendirme) ürettiğine de bağlıdır (Busch ve Kaya-Pazarbaşı, 2018).

Katılımcı zanaat güçlendirme projelerinde, dahili ve harici yeteneklerin seviyesi ve bunların iç içe geçmiş ortak gelişimi, katılımcıların sürdürülebilir bir şekilde temsil edilmesinde rol oynamaktadır. Örneğin, zanaatkarlar son derece yetenekli olabilir ve iç yeteneklerle donatılabilir, ancak proje için ayrılan kaynaklar ve bunların dış yetenekleri projeyi sürdürmek için yeterli olmayabilir veya tasarımcılar da dahil olmak üzere resmi paydaşlarla işbirliği, katılımcıların emeğine indirilmelerine neden olabilir. Bu arada, fon sağlama, rehberlik etme ve uygun araçlar gibi yapısal kaynaklar ve altyapı mevcut olabilir, ancak katılımcılar altyapıyı kullanmak veya sürdürmek için dahili yetenekler (örneğin, beceriler ve motivasyon) geliştirmemiş olabilirler. Bu doğrultuda her bir zanaat güçlendirme projesinin farklı bir doğa ve dinamiğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle her projede, katılımcı tasarım yaklaşımlarının çeşitli güçlendirme biçimlerini daha iyi ayırt etmek için proje özelinde bir çerçeve oluşturulması gerekmektedir (Busch ve Kaya-Pazarbaşı, 2018). Yerel üretim ölçeğinde katılımcı yaklaşımlar ile gerçekleştirilecek güçlendirme çalışmaları, iç dış paydaşlara, becerilere, kaynaklara ve dahası yerel kalkınma politikalarına kadar geniş bir çerçevede ele alınmalıdır. Çünkü geleneksel el işi becerilerinin ticarileştirilmesi ve ekonomiye kazandırılması ülkenin kalkınma politikaları ile de ilişkilendirilebilmektedir (Vyas, 1991).

Sürdürülebilir topluluklarla birlikte çalışmak, olası sorunlar için çözüm senaryolarını oluşturmak, tasarımcıların rolünü çözüm sağlayıcılardan biri olarak nitelendirmenin ilk ve temel adımı olmuştur (Manzini, 2007). Tasarım, çeşitli geleneksel bilgi ve uygulamaların dönüştürülmesinde ve uygulanmasında ve insanların geçim koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bir toplumun sosyo-kültürel yapısını ve çevresel boyutunu anlamak, geleneğe dayandırılan yaklaşımlarla yerel üretimin sürdürülebilmesini sağlayacaktır (Nugraha, 2005). Tasarım desteği ile yerel üretim ölçeğinde, bireyi, toplumu ve uygulamayı güçlendirmenin uzun vadeli bir sonucu, yerel kültürün ve yerel toplumun sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması olacaktır (Aktaş ve Mäkelä, 2017).

3. KADIN KOOPERATİFLERİNDE YEREL ÜRETİMİN TASARIM ARACILIĞIYLA GÜÇLENDİRİLMESİ

Türkiye’de kadınların iş yaşamında erkekler ile kıyaslandığında istenilen düzeyde katılımın gerçekleşmediğini söylemek mümkündür (Afşar ve Doğanalp, 2016: Önsöz). Kadınların işgücüne katılımını artırmak amacıyla son yıllarda ulusal ve uluslararası çeşitli projeler, uluslararası kalkınma kuruluşlarının destekleri ile kadınların kooperatif kurmaları veya kooperatiflere aktif üye olmaları teşvik edilmeye çalışılmıştır. Kadın kooperatifleri ve bu örgütlenme biçimi “kalkınma çözümü” olarak öne çıkmaktadır (Aksoy ve Günay, 2018; KEİG, 2018:8). Yoksulluğun azaltılması, istihdamın artırılması ve kalkınmanın desteklenmesi son yıllarda kadınlara ve kadın kooperatifleri gibi kuruluşlara verilen önemli rollerdir (KEİG, 2018:8). Bu doğrultuda yerel kalkınmada kadınların da içinde bulunduğu dezavantajlı grupların yararlanması amacıyla beceri ve yeterliğin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kadınların becerilerinin geliştirilerek sosyal güçlenmeleri tasarım aracılığıyla sağlanabilir. Bu bağlamda, kadın kooperatiflerinde yerel kalkınma odaklı tasarım müdahalelerinin belirlenebilmesi için Türkiye’de kadın kooperatiflerinin iktisadi ve sosyolojik yapılarının irdelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde kooperatif kavramı ve yapılanması, kooperatifçilikte kadın girişimleri, kadın kooperatiflerinin çalışma alanları incelenmektedir. Bu bağlamda kadın kooperatiflerinde yerel kalkınma odaklı tasarım müdahaleleri için elverişli maddi üretim alanı sorgulanmaktadır.

3.1. Kooperatif Yapılanması

Kooperatif, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve isteklerini müştereken sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla gönüllü olarak birleştiren kişilerin özerk birliğidir. Kooperatifler, üyeler arasında yardım, sorumluluk, demokrasi, eşitlik ve dayanışma değerlerine dayanmaktadır (ICA, 2017; ICA, 2016; ICA, 2015; ICA, 1995; ILO, 2018a). Kooperatifler, sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçların karşılıklı yardımlaşma ilkesi ile ortak bir hedef doğrultusunda giderilmesini sağlamak ve paydaşların çıkarlarını gözetmek için oluşturulan gerçek ya da tüzel kişilerin kurmuş olduğu ortaklı işletmelerdir (GTB, 2019:13). Kooperatiflerin temel amacı, kârdan ziyade paydaşların ihtiyaçlarını karşılayarak refah seviyesini artırmaktır ve gönüllülük esasına dayanmaktadır (Erbay ve Tulgar, 2017; ICA, 2018). İnsan toplumu kadar eski bir geçmişe sahip kooperatif

ideali, günümüzde yeni bir ekonomik gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır (ICA, 1995; ICA, 2015). Kooperatifler, sosyal ve insan odaklı çalışmaları desteklemek için bir dizi değer ve ilkeyi taşımaktadır. Aynı zamanda dünyanın pek çok ülkesinde, mal ve hizmetlerin alınmasında, pazarlanmasında ve satılmasında, ortakların rekabet ve pazarlık gücünü artırma ve sürdürülebilir kılma gibi görevler üstlenerek pek çok sektörde ekonomik ve sosyal gücü temsil etmektedir (ILO, 2018a; ICA, 2017; ICA, 2016; ICA, 2015; Erbay ve Tulgar, 2017).

Belirli bir sorun çevresinde örgütlenerek, iş birliği yapılması amacıyla paydaşların ortak sorunlara çözüm üretmesi temeline dayanan ve gönüllülük esasına dayalı bir araya gelen kooperatif yapısında birincil görev, paydaşların ekonomik durumlarını düzelterek, yoksulluğu önlemeye çalışmaktır. Dayanışma yolu ile ortak çıkarlar için örgütlenmek, birlikte hareket edebilmek, istihdam yaratmak yolu ile gelir elde edilmesini sağlamak ve güçlendirme yolu ile yoksullukla mücadele etmek kooperatif yapısının hedefleri arasında yer almaktadır (Erbay ve Tulgar, 2017).

Ortak fayda çatısı altında gerçekleştirilen bu dayanışma biçiminde, insan merkezli bir yapı bulunmaktadır ve paydaşların gereksinimleri ön plandadır. Kooperatiflerde ortaklık payının sınırlı olması sebebiyle, tek bir şahsın hakimiyeti altına girmeyen bir yapı bulunmaktadır. Dolayısıyla kooperatifi oluşturan paydaşlar, kooperatifin üyesi olmanın yanı sıra hizmetlerden de faydalanan bireylerdir. Ticari faaliyetler neticesinde elde edilen gelir paydaşlar arasında yapılan iş oranında dağıtılarak paylaşılır (GTB, 2019:17). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre kooperatifler dünyada yaklaşık 300 milyon insana iş olanağı sağlamaktadır. Kooperatiflerin istihdam olanağı sağlaması ile sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gelişmesine katkı sağlanması arasındaki ilişki göz ardı edilemeyecek boyuttadır (ILO, 2018a; GTB, 2019:17).

Erbay ve Tulgar (2017) kooperatifçiliği “sosyal bir girişim” olarak tanımlamaktadırlar. Bu girişim Uluslararası Kooperatifler Birliği’nin (ICA-International Co-operative Alliance) belirlediği yedi ilke üzerine kurulmuştur. Bu ilkeler;

1. *Gönüllülük ve Herkese Açık Üyelik:* Kooperatifler, hizmetlerini kullanabilen ve cinsiyet, sosyal, ırksal, politik veya dini ayrımcılık olmaksızın üyelik sorumluluklarını kabul etmeye istekli olan herkese açık gönüllü kuruluşlardır (ICA, 1995).

2. *Üyelerin Demokratik Denetimi:* Kooperatifler, üyeleri tarafından kontrol edilmektedir. Üyeler kooperatifin politikalarını belirlemeye ve karar almaya aktif olarak katılmaktadırlar. Üyelikten seçilmiş temsilci olarak hareket eden bireyler sorumludur. Kooperatif yapılanmasında üyeler eşit oy hakkına sahiptir (ICA, 1995).
3. *Üyelerin Ekonomik Katılımı:* Kooperatif üyeleri sermayeye eşit katkıda bulunur ve demokratik olarak kontrol eder. Bu sermayenin en azından bir kısmı genellikle kooperatifin ortak malıdır (ICA, 1995).
4. *Özerklik ve Bağımsızlık:* Kooperatifler özerk, kendi üyeleri tarafından kontrol edilen kuruluşlardır. Hükümetler dahil başka kuruluşlarla anlaşmalar yaparlarsa veya dış kaynaklardan sermaye elde ederlerse, bunu üyelerinin demokratik denetimi altında ve kooperatifin özerkliğini koruyacak şekilde yaparlar (ICA, 1995).
5. *Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme:* Kooperatifler, üyeleri, seçilmiş temsilcileri, yöneticileri ve çalışanları için kooperatiflerinin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim sağlarlar (ICA, 1995).
6. *Kooperatifler Arasında İşbirliği:* Kooperatif üyeleri, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası yapılar aracılığıyla birlikte çalışarak kooperatif hareketini güçlendirebilirler (ICA, 1995).
7. *Topluma Karşı Sorumlu Olma:* Kooperatifler, üyeleri tarafından onaylanan politikalar aracılığıyla topluluklarının sürdürülebilir gelişimi için çalışırlar (ICA, 1995).

Kooperatif birbirlerini destekleyen ve güçlendiren birbirine bağlı ilkelerden oluşmaktadır. Belirli bir alanda fayda sağlayabilmek için bilinçli ve gönüllü olarak bir araya gelerek, işbirliği yapma ve dayanışma temeli ile bir araya gelen, teknik ve pratik bilgilerin artırılmasını amaçlayan kuruluş olarak kooperatifler, yoksulluğu azaltmak, çevre bilincinin artması ve korunmasını sağlamak, bireylerin refah içerisinde yaşayabilecekleri yaşam standartlarını sağlamak gibi hedefleri de içinde bulundurmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) küresel kalkınma amacıyla gelecek 15 yıl için belirlemiş olduğu 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı, kooperatifçilik ilke ve değerleri ile de uyum sağlamaktadır (ICA, 2015; GTB, 2019:17).

Kooperatifler, devlet ve özel sektörün sağlayamadığı hizmetlerin bir bölümünü ihtiyaç duyulan bölgelerde topluma katkı sağlamak amacıyla sunabilmektedir (GTB, 2019). Küresel ekonominin her sektöründe faaliyet gösterebilen kooperatif girişimlerini şirket yapılarından ayıran en önemli özellik, hizmet kullanıcıları, üreticiler, bağımsız işletme sahipleri,

tüketiciler ve çalışanlar olarak her ortağın ekonomik refah düzeyine erişmesini sağlamak, kültürel ve sosyal açıdan gelişimi sağlarken, bu amacı gerçekleştirmek için dayanışmayı kullanmaktır (ICA, 2015; Erbay ve Tulgar, 2017). Aynı zamanda demokratik yapıları sebebiyle kooperatifler tüm bireylerin paydaş olabileceği bir yapıdadır ve cinsiyet gözetmeksizin işbirliğini teşvik etmektedir (GTB, 2019:18).

Kooperatifler, uluslararası olarak kabul edilmiş etik değer kurallarına sahip olan ve ittifak üyesi kooperatifler tarafından demokratik ve uluslararası olarak kabul edilen ilkelere uygun çalışan tek işletme türüdür. Kooperatiflere katılımın gönüllü doğası, onları rekabetçi pazarlarda uygulanabilir ve sürdürülebilir kılan vazgeçilmez bir kurumsal özelliştir. Kooperatifler, kooperatiflerinin hizmetlerini kullanan ve oy hakkına sahip olan ve varsa sınırlı bir geri dönüş aldıkları üyelik payları aracılığıyla ona sermaye sağlayan üyelerin gönüllü himayesi olmadan ayakta kalamazlar (ICA, 2015).

Kooperatiflerde cinsiyet eşitliğini sağlamak için son otuz yılda yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde özel çabalar gösterilmiş, ancak somut ilerleme çok yavaş olmuştur. Örneğin, tüketici kooperatiflerinde, kadınlar ailelerde geleneksel rolleri nedeniyle çoğu zaman üyelerin çoğunluğunu oluştururken, birçok kooperatifteki yönetici ve yöneticilerin çoğu erkektir. Üretici kooperatiflerinde, tarım işlerinin büyük bir kısmı kadınlar tarafından yapılırsa da kadınlar çoğunlukla mülkiyet haklarından yoksun bırakılarak üyelikten çıkarılabilmektedir. Bu sebeple, emek yoğun sektörde cinsiyet ayrımcılığının devam ettiği ülke ve kültürlerde kadınlar, ayrımcılığın üstesinden gelmek, bir ses ve yer kazanmak için kadın kooperatiflerini kurmaktadır (ICA, 2015). Üyeliğin yalnızca kadınlar ile sınırlandırıldığı kooperatiflerde, cinsiyet ayrımcılığı ve dezavantajının üstesinden gelmeyi amaçlayan kooperatif ilkelerinden ilkinin ihlal etmediği belirtilebilir. Aksine kooperatif yapılanması emeğin ticari olarak yönetimi, konusunda kadınlar için fırsatlar yaratmaya yardımcı olabilir. Buna ek olarak kooperatifler kadınların geleneksel olarak girişimcilik ve/veya liderlik pozisyonları ve faaliyetlerinden dışlandığı kültürlerde cinsiyet ayrımcılığının giderilmesine yardımcı olabilirler. Bu koşullar altında, kadın kooperatifleri, kadınların daha büyük kooperatiflere katılmak için gerekli beceri ve deneyimi kazanmalarını sağlayabilir (ICA, 2015; ICA, 1995).

3.2. Kadın Kooperatifleri

Türkiye’de 1950’lerden başlayarak çalışan kadınlar üzerine yapılan değerlendirmelerde, kadınların ev dışında ücret karşılığı çalışmalarının birincil amaç olmadığı, çalışmanın kadınlar için geçici ve zorunlu bir uğraş olduğu, ev içi hizmetlerin kadının temel çalışma faaliyeti olduğu tezi savunulmuştur. Kadınların kentsel ekonomik faaliyetlere katılımlarının az olması, genellikle toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkilendirilmiştir (Ecevit, 2015:107).

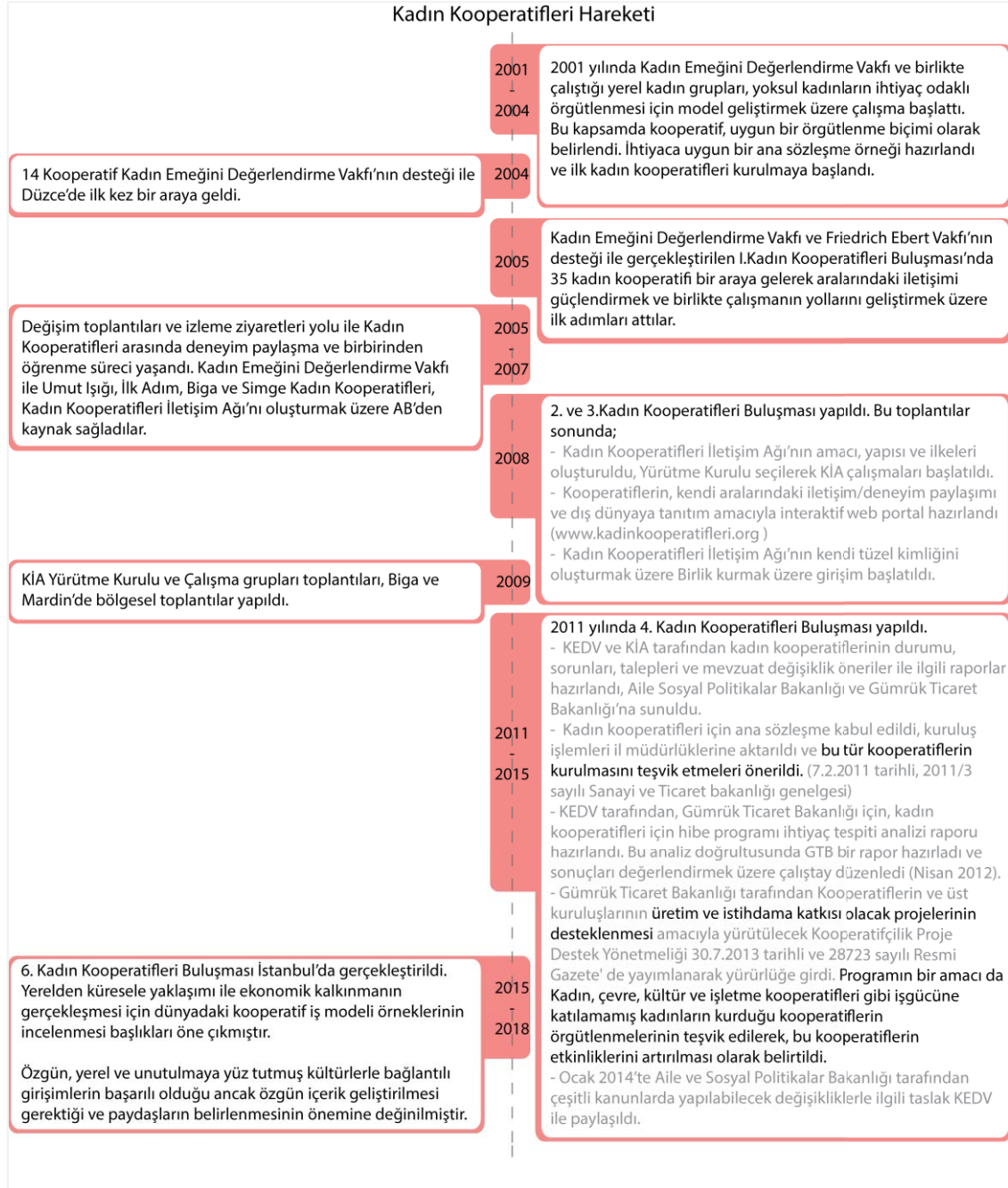
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) 2018 yılında yayınladığı rapora göre, OECD üyesi ülkelerde kadınların iş gücüne katılım oranının en düşük olduğu ülke %34,2 ile Türkiye olarak belirtilmiştir (OECD, 2018). Günümüzde kadınların hane dışında çalışma oranlarında artış gözlemlenmesine rağmen, cinsiyete dayalı iş bölümünün geçmişten günümüze süregeldiğini söylemek mümkündür (Coontz ve Henderson, 2016: 31-34). Kadın istihdamı konusunda yapılan çalışmalarda, istihdam olanaklarını iyileştirmek, ürün ve hizmet sağlamak ve ekonomiye katkıda bulunmak amacıyla uzun yıllardır uygulanan kooperatif modeli desteklenmekte, Türkiye’de kadınların ekonomik gelir elde etmesi, güçlendirilmesi ve daha iyi koşullarda istihdam edilmesi için kadın kooperatiflerine yönelik projeler gerçekleştirilmektedir (Duguid ve diğerleri, 2015:104).

Şekil 3.1. Türkiye’de Kadın kooperatiflerinin gelişimi (Simurg, 2019)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın raporlarına göre Türkiye'de 1999 yılında ilk adımları atılan Kadın Kooperatifleri, ilk kez 2002 yılında (Şekil 3.1) kurulmuştur. Türkiye'de kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi yoluyla kolektif girişimcilik girişimlerinin teşvik edilmesi (Şekil 3.2) 2000'li yılların başında gerçekleşmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB], 2014; Duguid ve diğerleri, 2015:7; KEİG, 2009:13). 2013 yılında ise kooperatif çatısı altında üretim amaçlı Kadın Girişimci Üretim Kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır (GTB, 2014). Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı'nın [KEDV] desteği ile 2016 yılına kadar kurulan kadın kooperatifi sayısı 60'a ulaşmıştır (Serinikli, 2016). Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği'ne göre 2019 yılı itibariyle kadın kooperatifleri sayısı 100 rakamını aşmıştır.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın (2012) *Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri* raporunda kooperatifler, "geniş anlamda bir ekonomik işbirliği biçimi ve ortak hedeflere ulaşmak isteyen kişiler tarafından oluşturulan bir organizasyon modeli" olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda kooperatif yapılanmaları; "ürün ve hizmetlerin üretiminde ve sunumunda, ortaklarının pazarlık gücünü artırmada, sermaye birikimini sürekli kılarak ekonomik büyümeye katkıda bulunmada, rekabeti korumada ve piyasaların yapısını ve işlemlerini düzenlemede önemli görevleri yerine getiren kuruluşlar" olarak kabul edilmektedir (GTB, 2012). Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün (2012a) Kadın Girişimci ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi'ne göre, kooperatifin amacı paydaşların, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ekonomik faaliyetleri kapsamında yer alan mal ve hizmet üretimi ile bunların pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, girişimlerini desteklemek, üretim becerilerini geliştirmek, böylece ortaklarının ekonomik menfaatlerini koruyarak sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamaktır.

Şekil 3.2. Kadın kooperatifleri hareketinin 2001-2018 yılları arasındaki gelişimi (Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı 5. ve 6. Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu'ndan uyarlanmıştır)

Kadın kooperatiflerinin yerel ekonomilerin kalkındırılması için önemli bir faktör olduğu belirtilebilir. Ancak bu faaliyetlerin geçerliliği ve sürekliliği belirsizdir. Kırsal alanda yaşayan kadınların düşük eğitim ve çalışma becerileri, onları bir tür yedek emek kaynağına, bir tür çok amaçlı işgücüne dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, kadınlara istihdam açısından esneklik avantajı sağlamış, profesyonel olarak işbirliğine dayalı ticari girişimler yapmalarına izin vermiştir (Petridou ve Glaveli, 2008).

Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu'na (KEDV, 2018) göre, kooperatif çatısı altında emek yoğun çalışmaya yönelik örgütlenen kadınların daha çok kadına erişerek sürdürülebilir iş modelleri geliştirmek, üretim yelpazesini geliştirmek, katma değerli ve marka ürünler üretmek, farklı satış kanallarıyla daha çok kişiye ulaşmak gibi hedefleri vardır (KEDV, 2018).

Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA, 2015) sürdürülebilir kalkınma amaçları içerisinde yer alan;

- Ulusal, bölgesel ve yerel olarak paydaş olmak ve paydaşların ihtiyaçlarını ve taleplerini belirleyerek gelirin en üst seviyeye çıkarılmasını sağlamak,
- Bireyler arasında işbirliği ile güçlendirme,
- Sosyal kalkınma ve toplumun genelinde sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması
- Sürdürülebilir kalkınma amacıyla istihdam yaratma yolu ile yoksulluğu önlemek, paydaşların ekonomik durumlarını düzeltmek başlıkları kadın kooperatiflerinin hedefleri ile örtüşmektedir.

Kolektif örgütlenme gibi, katılımcı bir demokratik kültür içinde kadınlar maddi ve kişisel güçlerini artırmak üzere bir araya gelerek kadın kooperatifleri oluşturabilirler. Çünkü kültürel, ulusal, yerel güç yapılarına karşı bireysel eylemlilik biçimlerinin yerine kolektif mücadele gerekli olabilmektedir (Toksöz, 2018:204). 3. Kooperatifler Birliği Buluşması Raporu'nda (2008) belirtildiği gibi, bir araya gelen yerel kadın kooperatifleri günümüzde kadınların potansiyellerinin görünür kılınması noktasında önemli bir model durumuna gelmiştir (KEDV, 2008).

3.2.1. Kadın girişimi üretim ve işletme kooperatifleri

Kooperatifler, atıl kalan kaynakların aktifleştirilmesi, ekonomik ve sosyal güvenceyi sağlayarak ekonomideki dezavantajlı grupları da kapsayarak sermayeyi tabana yaymak ve küçük işletmelerin büyük aktörler haline gelmesini sağlamak açısından en etkili işletme modeli olarak öne çıkmaktadır (Tüfenkçi, 2017). Bu sebeple kooperatif yapılanmaları pek çok sektörde uygulanmakta ve geniş kitlelerin katılımına imkân vermektedir. Bu tür işbirliği

faaliyetleri, istihdama ve ekonomik değere katkıları sebebiyle ticari hayatta da önemli bir yere sahiptir (GTB, 2017).

Dünyada çalışma hayatında kadınların oluşturduğu ilk örgüt, Alice Acland tarafından 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de kurulan luncadır. Kooperatif ilke ve değerlerinin yerleşip yayılmasının ardından, kadınlar dünya genelinde kooperatiflerde giderek daha fazla yer edinmişlerdir. Kadınların kooperatif yapılanmasından elde ettiği en önemli fayda maddi gelir elde edebilmeleri, iş güvencelerine ve düzenli işe sahip olabilmeleridir. Günümüzde dünyadaki en önemli sorun artan yoksulluktur. Kadınlar yoksulluktan en çok etkilenen gruplar arasında yer almaktadır. Bu sebeple, kadın kooperatiflerinin yoksullukla mücadeledeki önemi artmaktadır (GTB, 2017).

Türkiye’de 2000’li yılların başında kadın kooperatifi hareketi kadın girişimcilerin talepleri doğrultusunda kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması, geliştirilmesi, korunması ve kadının sosyal ve kültürel desteklenmesi amacıyla bir tabandan hareketle kurulmaya başlanmıştır (GTB, 2012: 11). Bir kooperatif çatısı altında başka bir işte çalışamayan kadınların örgütlenmesi ile çalışma, üretim ve pazarlama fırsatları ile sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için artırıcı çalışmalar yapılabilir (GTB, 2012). Kadın kooperatifleri işlevsel olarak beş türde sınıflandırılmaktadır. Bunlar: İşletme Kooperatifleri, Küçük Sanat Kooperatifleri (ev eksenli çalışanlar), Tüketim Kooperatifi, Üretim ve Pazarlama Kooperatifi ve Yayıncılık Kooperatifi olarak belirtilebilir (GTB, 2012; Emiroğlu, 2019).

Kadınların girişimcilik becerilerinin artırılması ve ekonomide etkin rol oynayabilmelerinin sağlanması amacıyla kooperatif çatısı altında örgütlenme çalışmaları “Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP)” ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından uygulamaya konulmuştur. Proje kapsamında ilk olarak “Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi” unvanıyla örnek bir ana sözleşme hazırlanmıştır (GTB, 2017). “Türkiye’de kadınların istihdama katılımı, ekonomik büyümenin gerçekleşmesine ve yeni ekonomik modellerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu düşünceden hareketle kurucuları kadın olan ve kadın istihdamı sağlayan kooperatiflerin kurulmasına yönelik çalışmalar başlamış ve Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ana sözleşmesi Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanmıştır” (GTB, 2015:54). Diğer kooperatiflerden farklı olarak, kadın kooperatif modeli, ana sözleşmede üretim becerilerinin geliştirilmesine vurgu

yapmaktadır ve kooperatifin amacı, ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak ve içindeki mal ve hizmetlerin pazarlama ihtiyaçlarını karşılamaktır. Buna ek olarak ekonomik faaliyetlerinin kapsamı, işletmelerine destek olmak, kadınların üretim becerilerini geliştirmek, üyelerin çıkarlarını korumak olarak belirtilmiştir (GTB, 2017).

3.2.2. Kadın kooperatiflerinin çalışma alanları ve üretim

Türkiye’de kadın kooperatiflerine ilişkin yapılan araştırmalar ağırlıklı olarak kooperatiflerin yönetim biçimi, mevcut durumu ve sorunları ve kadın kooperatiflerini destekleyen kuruluşların raporları ile sınırlı kalmıştır. Kadın kooperatiflerinde tarım dışı, yerel zanaatlar ile üretilen nesneler ve bu nesnelerin yerel ile ilişkisi üzerinde durulmamıştır. Ayrıca kadın kooperatiflerinde tarım dışı üretilen yerel nesnelerin satış pazarına yönelik yapılmış çalışmaların yeterli olmaması araştırma sürecinde bu alana yönelik bir eksikliğin giderilmesi için tez kapsamında ele alınmıştır. Bu amaçla araştırmanın bu bölümünde kadın kooperatiflerinin çalışma alanları ve çalışma alanı içerisinde yer alan yerele özgü ürettiği nesneler açıklanmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de kadın kooperatiflerinin çalışma alanları;

- Ekonomik güçlendirme: El becerileri için eğitici kurslar, meslek edindirme kursları düzenlemek,
- Üretim: Kadınların el emeği ile ürettikleri giyim, hediyelik eşya ve geleneksel gıda ürünlerini pazarlamak,
- Hizmet: Lokantacılık, hazır gıda üretimi vb. alanlarda faaliyet göstermek,
- Bakım ve Eğitim Hizmetleri: Özürlü eğitim ve bakımı, yuva, oyun odaları, oyuncak kütüphanesi, mahalle anneliği hizmetlerinde bulunmak,
- Eğitim çalışmaları: Okul öncesi eğitim, kadın hakları, kadına yönelik şiddet, girişimcilik vb. eğitimleri almak,
- Kadınlar için bilgi merkezi: Ortakları için okuma-yazma, bilgisayar, girişimcilik, kaynaklar, internet erişimini sağlamak,
- Ortak sorunlar için örgütlenme: Ortaklar ve yakınları arasında sosyal etkileşimi artırmak, dayanışma ruhunu geliştirmek amacıyla sosyal, kültürel nitelikli faaliyetleri düzenlemek,

- Sosyal/kültürel çalışmalar: Kültürel gelişim amacıyla kütüphane, okuma odası, sanat galerisi, spor ve tiyatro faaliyetleri için üniteler kurmak ve işletmek olarak sıralanabilir (GTB, 2012; Emiroğlu, 2014; KEDV, 2008).

Kadınlara öğrenme imkânı ve sosyal dayanışma ortamı da yaratan kadın kooperatiflerinde, istihdama girememiş ya da kısıtlı olarak katılım sağlamış kadınlara iş olanakları tanınmaktadır (KEDV, 2015). Ancak ekonominin ve pazarın işleyişine tam olarak hâkim olmayan, geleneksel becerilere sahip, teknoloji kullanımı çok olmayan, işletme becerileri kısıtlı kadınlar, yapacakları işlere karar verirken, var olan becerileri ile hızla gerçekleştirebilecekleri işleri seçmek durumunda kalmaktadırlar (KEDV, 2015). Kadın kooperatifleri çoğunlukla “kadın işi” olarak nitelendirilen alanlarda mal ve hizmet üretmektedirler. Bunun en temel nedeni, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınların iş yönetecek yeterli beceriye sahip olmaması sebebiyle, paydaşların yapmayı bildikleri işlere yönelmeleridir (Digid ve diğerleri, 2015).

Ticaret Bakanlığı’nın 2012 yılında yayınlamış olduğu “Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi”nde kadın kooperatiflerinde seramik, cam, keçe, kumaş, gıda ve her türlü hediyelik eşya ürünleri üretimi, satışı ve pazarlanmasının gerçekleştiği belirtilmiştir” (Ticaret Bakanlığı, 2012a). Ancak ağırlıklı olarak “el işi, kıyafet, dikiş-nakış alanlarında yoğunlaştıkları için birçok kooperatifte birbirinin benzeri ürünler üretilmekte ve bu nedenle satış imkânı daralmaktadır” (KEİG, 2018).

Kadın kooperatiflerinde “gelir getirici faaliyetler ve üretim;

- El işi ürünler
- Tekstil ve dokuma
- Gıda
- Tarımsal ve hayvansal ürünler
- Sabun gibi kozmetik ürünler
- Hediyelik eşyalar” olarak belirtilmiştir (KEİG, 2018:22).

Dar gelirli kadınların ekonomik durumlarını iyileştirmeye destek olmak ve kadınların yerel kalkınmada liderliklerini güçlendirmek amacıyla 1986 yılında kurulan Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı (KEDV), 2003 yılında Türkiye’de kadın kooperatifleri tarafından üretilen ürünlerin satışı, iş ve ürün geliştirme ve pazara erişim desteği sağlamak için Nahl

platformunu kurmuştur. Bu kapsamda, İstanbul, Mardin ve İzmir şubelerinde ürün satışına ek olarak e-ticaret sitesi ile üretici kadınların ürünlerinin satışını gerçekleştirmektedir. Nahıl platformunda satışa sunulan gıda kategorisi dışında kadın emeği ile üretilmiş el yapımı ürünlerin listesi Çizelge 3.1’de yer almaktadır.

Çizelge 3.1. Kadın kooperatiflerinde üretilen el yapımı ürünler listesi (Nahıl, 2020’den uyarlanmıştır)

Kategori	Ürün Çeşidi
Aksesuar	Anahtarlık / Bez Maske / Cüzdan / Çanta / Magnet / Şal / Takı
Banyo	Tekstil (Havlu, Havlu setleri, peştamal) / Sabun / Seramik banyo ürünleri
Çocuk	Giyim / Oyuncak (Kumaş oyuncak, Örgü oyuncak)
Ev dekorasyon	Ayna / Dekoratif yastık / Duvar panosu ve çerçeve / Ev aksesuarları / Lamba ve aydınlatma / Sepet
Kırtasiye ve hobi	Defter / Kırtasiye ürünleri / Kalemlik / Kitap ayracı
Mutfak ve sofa	Mutfak tekstili (Bardak altlığı ve nihale, Mutfak önlüğü, Tutacak) / Mutfak ürünleri-seramik mutfak ürünleri / Sofra tekstili (Amerikan servis-runner ve peçete, masa örtüsü)

3.3. Kadın Kooperatiflerinde Yerel Üretim ve Tasarım

Tasarım kalkınmada güçlü bir katma değer ve inovasyon kaynağıdır. Bu bağlamda, kalkınma politikalarında yereli üretken kılma konusunda çoğu zaman kullanışlı bir araç olarak görülmüştür (Abson ve diğerleri, 2017; Vyas, 1991). Kadın kooperatifleri de kadın emeğini ve işgücünü yerel kalkınmaya dahil eden ve kadının ekonomiye katılımını güçlendiren örgütlü yapılardır. Bu bölümde organizasyonel bir yerel üretim çatısı olarak kadın kooperatiflerinde tasarım müdahalesi etkisi ve ilgili pratik modeller incelenmektedir.

Kadın kooperatifleri Türkiye’de kadınların toplumsal ve mali sorunlarına çözüm üretmeyi amaçlayan, kadınlar tarafından başlatılan, dayanışma gayeli oluşumlar olarak göz önüne çıkmaktadır. Resmi statü, tüzel kişilik ve maksatlar açısından vakıf ve dernek benzeri STK’lardan ayrı olsalar da uygulamada kadın örgütlenmesi olarak organize olabilmektedirler. Özellikle 2000’li yıllardan sonra kurulan kadın kooperatifleri, refah seviyesini arttırma, gelişime katkı sunma ve istihdam sağlayıcı girişimler ile ekonomik gelir elde etme amacını benimsemişlerdir. Bu sebeplerden kadın kooperatifleri hem toplumsal hem de ekonomik hedefleri barındırmaktadır. Kadın kooperatifleri örgütlenmesinde kadın ve cinsiyet kavramları ile ele alındığında, kalkınma için kadınların ekonomik gelirinin

artırılması, yeni çalışma alanlarının yaratılması, sosyo-ekonomik durumu zayıf kadınlara kamu ya da sivil toplum kuruluşları ile erişebilmesi ve kadınların etkin rol alabileceği kalkınma modelleri oluşturmaları gibi hedeflerden söz edilmektedir (KEİG, 2015:15).

Üyelerin ekonomik fayda elde etmeleri amacı ile katılım gerçekleştirdiği tüzel oluşumlar olarak kooperatifler, “tek başına ekonomik değeri olmayan malların bir araya getirilerek piyasaya sunulduğu veya tek başına piyasa koşullarında üretim yeteneği bulunmayan üreticilerin oluşturduğu yapılardır. Kooperatiflerin, özellikle kalkınmakta olan bölgelerde etkili bir istihdam aracı ve gelir kaynağı olarak önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır” (Ersen, Kaya ve Meydanoğlu, 2010:18).

Kadın kooperatiflerini diğer kooperatif yapılarından ayıran durum, “yerelden, öz-örgütlenme temelinde ve bir grup kadının” bireysel kararları ile kurdukları yapılar olmalarına ek olarak kalkınma projeleri, yerel yönetimlerin ve kadın örgütlerinin teşvikleri ile de kurulabiliyor olmalarıdır (KEİG, 2018:8). Bu sebeptendir ki, kadın kooperatifleri kurumların beklenti ve fikirleri doğrultusunda şekillenebilmektedir. Bu durumun en önemli göstergesi, “el sanatları, ev-eksenli üretim, sosyal hizmet gibi kadınların geleneksel rolleri ile ilişkili” olarak kadınların belirli ve sınırlı üretim alanlarında faaliyet göstermeleridir.

KEİG tarafından yayınlanan Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler Raporu’nda (2015) Kadın Kooperatiflerinin mevcut durumu için “kadın odaklı kalkınma vizyonu” ifadeleri yer almaktadır (KEİG, 2015:13, KEİG, 2018:8). Buna ek olarak Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi’nde kadın kooperatifleri yasal statü ve yükümlülükler açısından diğer kooperatif yapılanması ile benzerlik gösterse de amaç ve faaliyet alanlarında belirtilen “geleneksel kadınlık rolleri çerçevesinde düşünüldüğü için bir özel kategori olarak ortaya çıkmaktadır” (KEİG, 2018:5, Ticaret Bakanlığı, 2012a; Ticaret Bakanlığı, 2012b).

Kadın kooperatifleri için düzenlenen raporlar ve sözleşmelerden de anlaşılacağı üzere, kadın emeği, geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde ev ile ilişkilendirilen küçük imalathanelerde (Ecevit, 2007:54) kadın işi olarak nitelendirilen üretimler ile sınırlı kalmaktadır. Ayrıca kadın kooperatifinin kurulmasına destek veren iç-dış paydaşların beklentileri-talepleri doğrultusunda kadın kooperatiflerinde, yönlendirilebilir bir el sanatları üretiminin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Kadın kooperatiflerinin birbirinden farklı şekillenen el sanatları üretimi için, tasarımın müdahalede bulunabileceği alanlar ve bu müdahalelerde tasarımcının rollerinin belirlenmesi Yerel Ürün Üretimini Tasarım Aracılığıyla Güçlendirme ve Yerel Ürün Üretiminde Tasarımcının Rolü başlıklarında vaka örnekleri üzerinden detaylı olarak açıklanmıştır.

3.3.1. Yerel ürün üretimini tasarım aracılığıyla güçlendirme

Bu bölümde, zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar Türkiye örnekleri ile ele alınarak, tasarımcının rolünün belirlenmesi amacıyla kadın girişimleri ve kadın kooperatifleri üzerinden açıklanmıştır. Örnek olarak belirlenen çalışmalar ile, yapılacak olan araştırmanın alan çalışmasının belirlenmesine yönelik etkisi detaylı olarak ele alınmıştır.

Literatürde yerel malzeme ve üretim yöntemleri, zanaat ve sürdürülebilirlik çalışmalarına sıkça rastlanmasına rağmen, sürdürülebilir kalkınma bağlamında kadın emeğini görünür kılmak; yerel üretimin ve tasarım müdahalesinin bu üretime katkısı konusunda sınırlı araştırma bulunmaktadır (Kaya Köse ve Akbulut, 2019). Türkiye’de kadın emeği özelinde yerel üretim sistemlerinin geliştirilmesi, devlet teşvikleriyle sağlanmaya çalışılmaktadır. Kadın emeğinin ticarileştirilmesi için teşvik edilen yapılanma örnekleri incelendiğinde doğrudan üretimde yer alan kooperatif tarzı örgütlenme ile sıklıkla karşılaşılmaktadır (KEİG, 2007:69). Kolektif hedeflere doğru insan hareketini yönlendiren yapılar olmaları, bireylerin kendi kendini güçlendirme ve değişimini sağlama eğilimi göstermeleri sebebiyle toplulukların örgütlenmeleri kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Abson ve diğerleri, 2017).

Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı’nın 5. Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu’nda (2015) belirtildiği üzere, “kadın kooperatifleri; kadınların kişisel yaşamlarında, ailelerinde ve toplumsal yaşamlarında doğrudan bir etki yaratmaktadır. Bu etkiler, birbirinden bağımsız değildir ve her biri birbirini güçlendirmektedir”. “Bu güçlenme;

- Üretime katılma, gelir elde etme, ekonomik güçlenme,
- Beceri ve kapasite geliştirme,
- Karşılanan toplumsal ihtiyaçlar,
- Yereldeki kadınlarla, yerel yönetimlerle ve destekleyici kurum ve kuruluşlarla etkileşimleri içermektedir” (Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı [KEDV], 2015).

Kadın emeği özelinde el sanatları üretiminde tasarım müdahalelerini kullanmak, düşük sosyo-ekonomik statüdeki kadınları güçlendirmek için bir araç niteliği taşımaktadır (Aktaş ve Mäkelä, 2017).

Yerel üretimlere tasarım müdahalesi ve güçlendirme kavramlarının tanımlanabilmesi için Tokat ve Doğan'ın (2018) tasarım aracılığıyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımları Çizelge 3.2'de ele alınmış ve Türkiye'de kadın kooperatifleri, kadın girişimleri örnekleri ile yeniden oluşturulmuştur.

Çizelge 3.2. Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar; Türkiye kadın emeği örnekleri

Zanaatların Tasarım Yoluyla Güçlendirilmesi Yaklaşımı ¹	Örnek Çalışmalar
İletişim Teknolojilerinin Rolü - Kendin Yap (Do It Yourself-DIY) - Maker Hareketi (Maker Movement) - Açık Tasarım (Open Design)	- Ustamdan Projesi http://www.ustamdan.com/tr - UN Women Türkiye-Nesiller Boyu Eşitlik (dijital beceri kursları) - Nahıl (Türkiye'de kadınlar-kadın kooperatifleri tarafından üretilen ürünlerin satış platformu) (2020)
Beceri Gelişimi Yoluyla Sosyal Güçlenme	- Ödemiş Kadın Kooperatifi kumaş atölyesi - Mardin ÇATOM (Çiğdem Kaya) - Karabük Üreten Eller Kooperatifi
Tasarımcı Olarak Zanaatkar	- Şile Bezi Kırsal Kadın Kooperatifi Projesi (Şile bezi dokuma eğitimi) - Ağlasun'lu kadınlar ile yerel üretim eğitimi http:// www.sagalassosvakfi.org/ - SAKEM (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi)
Tasarımcı ve Zanaatkar İşbirliği	- Zeytindalı Kadın Kooperatifi-Joon (Anadolu'nun Renkleri Koleksiyonu) - Harmoni Kadın Kooperatifi (Almanya'da tasarlanan ürünlerin Türkiye'de üretilmesi) - Designers United Initiative (Soma Artisans)
Yerel Merkezler Oluşturma	- Made in Şişhane - Leap Natural - Çorum-Ahşap baskı - Mardin-Sabun - Kilis-Oyuncak Bebek - Artuklu Topraktan Tabağa Kooperatifi – Sabun

¹ Zanaatların Tasarım Yoluyla Güçlendirilmesine Yönelik Mevcut Yaklaşımlar Tokat ve Doğan, 2018'den Türkiye örnekleri eklenerek uyarlanmıştır.

Tokat ve Doğan (2018) tasarım aracılığıyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımları (Çizelge 3.2) dünya örnekleri ile beş yaklaşım olarak gruplandırmışlardır. Bunlardan ilki, kendin yap uygulamaları ile kaynağa erişim, teknolojiyi kullanma ve ürün satış ağlarının kullanıldığı iletişim teknolojileridir. İkincisi zanaat becerilerinin desteklenerek yerel istihdamın sağlanması ve yerel zanaatların korunmasına destek olan enstitü ve kuruluşları içermektedir. Bu yaklaşım altında kadın kooperatifleri, geleneksel zanaat becerilerinin öğretilmesi ile güçlendirilebilir ve sürdürülebilir kalkınmada yoksulluk ile mücadele etmek için iş imkânı sağlayabilir. Ayrıca yerel malzeme, beceri ve işgücü ile zanaat pratiklerini destekleyebilir. Karabük Üreten Eller Kooperatifinin yer aldığı başlıkta kadınların mevcut becerilerinin yeni ürün geliştirme odaklı yaklaşımlar ile birleştirilerek yerel malzemenin ve üretimin güçlendirilmesi sağlanabilir. Bir diğer başlık tasarımcı olarak zanaatkardır. Geleneksel zanaatı tanımlayan üretimin ve tasarımın ağırlıklı olarak aynı kişi tarafından gerçekleştirildiği süreçte, eylemlerin tümü eş zamanlı olarak aynı kişi tarafından yürütülmektedir. Bu yaklaşım altında el sanatları eğitmenleri aracılığıyla bazı geleneksel zanaatlarda çıraklık eğitimi verilen Safranbolu Belediyesinin Kültür Eğitim Merkezi (SAKEM) örnek verilebilir. Dördüncü yaklaşım, bir tasarım fikrini zanaat ölçeğinde uygulamak için, tasarımcılar ve zanaatkarlar arasında işbirliğinin yapılmasıdır. İşbirliği süresince tasarımcılar ve zanaatkarlar arasında bilgi ve deneyim paylaşımları gerçekleşmektedir. Son yaklaşım belirli bölgelerde gruplanmış, zanaat odaklı üretime dayalı yerel beceri kümeleridir.

İletişim teknolojilerinin gelişimi ile zanaatların güçlendirilmesi

Yirminci yüzyıl boyunca kullanıcının yalnızca tüketici olmadığı, aynı zamanda katılımcı tasarım yaklaşımları ile tasarlama sürecinde dahil edilebileceği çalışmaları gibi pek çok yönden ele alınan tasarım, son yıllarda aracılık rolüyle öne çıkmaktadır. Tasarımın mevcut tüketim ekonomisinin ötesinde sürdürülebilirliğe eğilmesi için kamusal katılım, insani aracılık gibi alanlara yönelik paradigmaların üretilme ihtiyacı bulunmaktadır (Busch, 2015:32).

Açık kaynak yazılım hareketinden ilham alarak yeni ortaklaşa ve işbirlikçi çalışma ve üretme biçimleri ortaya çıkmıştır. Kullanıcılar evlerinde bir şeyler üretebilmekte, üç boyutlu yazıcılarla çıktı alabilmekte ya da açık ve ücretsiz yöntemlerle bir şeyler inşa

edebilmektedirler (Busch, 2015:29-30). Ancak, Türkiye’de zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlardan iletişim teknolojileri yaklaşımı kadın emeği çerçevesinde ele alındığında ağırlıklı olarak sosyal girişim yaklaşımları ile e-ticaret eğitimleri ve bu eğitimler doğrultusunda üretimin sürdürülebilirliğinin devam edebilmesi öne çıkmaktadır. Mesleki yeterliği olan ve zanaatını gelir elde etmek amacıyla kullanan zanaatkarlar dışında, ev-eksenli çalışan kadınlar iletişim teknolojilerini mevcut becerilerini geliştirmek amacıyla kullanmamaktadır. Çünkü ev-eksenli çalışan kadınlar, bu becerileri ağırlıklı olarak nesiller arası aktarımın sağlandığı aile büyüklerinden ya da belediye, MEB, İşkur, Halk Eğitim gibi kurumlar tarafından düzenlenen beceri edindirme kursları ile edinmektedirler. Pek çok yapılanmada tasarımcı yer almadığı, üretici ve kullanıcıyı buluşturabilecek platformlar için eğitimler gerçekleştirilmektedir.

UN Women Türkiye-Nesiller Boyu Eşitlik (dijital beceri kursları): GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve SGDD-ASAM ile yürütülen Suriyeli Kadın ve Genç Kızların Sosyal ve Ekonomik İstikrarı ve Dayanıklılığının Güçlendirilmesi Projesi kapsamında dijital beceri kursları ile, e-ticaret ve dijital pazarlama kursları verilmektedir. Web tabanlı uygulamalar ile el işi siparişi alan kadınlar, dijital pazarlama yaparak maddi gelir elde etmektedirler (UNWOMEN, 2020).

Resim 3.1. UN WOMEN Türkiye kadınlar için dijital beceri kursları (UNWOMEN, 2020)

Beceri gelişimi aracılığıyla sosyal güçlenme

Zanaat becerileri sağlayarak yerel istihdam sağlayan kurum ve kuruluşlar bu kategoriye dahildir. İnsanları zanaat tasarımı ve üretimi yoluyla güçlendirirken, aynı zamanda yerel zanaatların korunmasına da katkıda bulunurlar. Örneğin, kadın kolektifleri, gelir fırsatlarının yaratılması için geleneksel zanaat becerilerini öğreterek kadınları güçlendirir ve yerel malzemeleri, becerileri ve yerel zevkleri birleştirirken zanaat uygulamalarını teşvik eder (Tokat ve Doğan, 2018). Katılımcı tasarım alanında biri için tasarlamak yerine birlikte tasarlama fikri öne çıkmış ve tasarımcı problem çözücü uzman konumundan ziyade aracılık ve rehberlik eden, öğreten bir konuma gelmiştir (Busch, 2015:70).

Zanaat üretiminin yerini alan seri üretimin yaygınlaşmasıyla birlikte üretici ile kullanıcı arasındaki bağlantı dolaylı gerçekleşmektedir. Üretici ve tüketici artık birbirlerini tanımamakta ve birbirlerinin ihtiyaçlarını ve değerlerini anlamakta güçlük çekmektedirler (Bissett-Johnson ve Moorhead, 2018). Günümüzde zanaatkar tüketici ihtiyaçlarını göz ardı ederek mevcut becerileri ile aynı ürünleri üretmeyi sürdürmektedir. Sosyal ilişkileri tartışmak ve onlar hakkında yeniden düşünmek için, ürünlerin, hizmetlerin ve fikirlerin sunulduğu ortamın örgütlenme ve çoğalma gibi meselelere yönelik olması gerekmektedir. Çünkü bunlar güçlendirmenin anahtarını oluşturmaktadır. Tasarım, sosyal ve işbirlikçi yaklaşımları açık ve net bir şekilde ortaya çıkarabilecek paradigmadır (Busch, 2015:47). Sadece tasarımın göz önündeki kısımlarında büyük sistem değişiklikleri ya da yenilikçi yaklaşımları desteklemek yerine, yerel küçük ölçekli müdahaleleri de içeren yaklaşımlar da ele alınmalıdır (Busch, 2015:43). Bissett-Johnson ve Moorhead'e (2018) göre, birlikte yaratma çerçevesinde, zanaatkarlarla birlikte yaratma eylemi içerisinde yer alan tasarımcıların rollerinin, zanaat nesnelerinin kavramsallaştırıcısı olmanın ötesinde olduğunu görmeleri gerekmektedir. Zanaattan geçimini sağlayan zanaatkarları güçlendirmeye katkıda bulunan kişiler olarak tasarımcılar, ürünlerin birlikte yaratılmasında ve değişen pazar talepleri ile gelişebilecek sürdürülebilir iş uygulamalarının geliştirilmesinde bilgi, rehberlik ve destek sağlayabilmektedirler. Çünkü uygun eğitimin olmaması kadınların işgücü piyasasında yer alma şanslarını sınırlamaktadır. Sosyo-ekonomik güçlendirme projeleri ile, beceri eğitimleri sağlanarak, istihdam edilebilirlik profilleri artmaktadır (RET YKD, 2015).

Mardin ÇATOM Beceri Geliştirme Çalışması (Çiğdem Kaya): 2011 yılında gerçekleştirilen çalışmanın temel amacı, bir tasarımcı ve ev-eksenli üretim gerçekleştiren katılımcılar

arasında bir katılım süreci oluşturmak için etkili stratejiler geliştirmektir. Çalışmanın hedefi, uygulamaya katılan bireylerin çalışma süresince tasarım bilgisinin kademeli olarak aktarılması ile uygulayıcıların bu süreçte uygulamalarındaki gelişimin keşfedilmesidir. Çalışmada, tasarımcı ve daha önce tasarım eğitimi almamış katılımcılar arasında oluşan örtük öğrenme ilişkisi incelenmiştir (Kaya, 2011:1). Böylelikle tasarımcıların, kadınların el sanatlarını daha iyi bir pazar bulabilecek şekilde tasarlanmış ürünlere dönüştürmelerine yardımcı olduğu projeler yürütülmüştür (Kaya, 2015; Kaya ve Gelmez, 2013).

Resim 3.2. Katılımcılara gösterilen örnek çanta ve çalıştay sonrasında uygulayıcılar tarafından yapılan bir örnek (Kaya, 2011:101) (Soldan sağa)

Tasarımcı olarak zanaatkar

Bu kategori, zanaatkarın aynı zamanda tasarımcı olduğu geleneksel işçiliğini ifade etmektedir. Tasarım ve üretim süreçlerinin iç içe olduğu zanaat üretiminde zanaatkar, ürünlerini uygulama yoluyla edindiği örtük bilgilere dayanarak yapar. Bu nedenle, el sanatlarında yaparak öğrenmek çok önemlidir. Zanaatın yerel halka öğretilmesi ve gelir elde edilmesi bu kategoride yer almaktadır (Tokat ve Doğan, 2018). Türkiye’de ekonomik geliri olmayan ya da yeterli olmayan kadınlara, halk eğitim, İşkur ve STK’ların desteği ile el sanatlarını öğrenmeleri için meslek edindirme kursları açılmaktadır. Çıraklık eğitimleri

sonrasında el sanatlarını sürdürebilmelerine katkıda bulunmak amacıyla, atölye kurmaları için olanak tanınmaktadır. Buna ek olarak proje destekleri ile verilen eğitimler sonrasında kooperatif çatısı altında bir araya getirilen kadınlar yerel üretimlerini sürdürebilmektedirler.

Şile Bezi Kırsal Kadın Kooperatifi Projesi: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yürütülen 2020 yılı Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP) çerçevesinde Şile Belediyesi tarafından Şile Bezi Kırsal Kadın Kooperatifi projesi geliştirilmiştir. Projenin, halk eğitim merkezi ve üniversitelerin işbirliği ile yürütülmesi öngörülmektedir. İstanbul'un coğrafi işaretli ürünü olan Şile Bezi'nin üretiminin artırılması ve geçim kaynakları kısıtlı olan üretici kadınlara eğitim verilerek iş gücüne katılım oranının artırılması ve istihdamın sağlanması amaçlanmaktadır (İSTKA, 2020).

Resim 3.3. Şile bezi kırsal kadın kooperatifi projesi (İSTKA, 2020)

Ağlasunlu Kadınlar ile Yerel Üretim Eğitimi: Sagalassos Antik Kenti yazılarında ortaya çıkan desenler yöreye ait geleneksel el sanatları ile bir araya getirilmiştir. Sagalassos Vakfı'nın Ağlasun Belediyesi ve Anatolian Artisans işbirliği ile yürüttüğü proje kapsamında Burdur Ağlasunlu kadınlara Claire Burkert ve Suzan Viceryl tarafından verilen eğitimler ile antik kentten çıkarılan nesneler, ve bu nesneler üzerindeki desenler turistik nesnelere uygulanmış ve dönüştürülmüştür. Sürdürülebilir ekonomik gelir elde edilmesi amacını

taşıyan projenin satışlarından elde edilen gelir, ekonomik geliri olmayan kadınları desteklemek için kullanılmaktadır (İstanbul Modern Basın Bülteni, 2019).

Resim 3.4. Ağlasun’lu kadınlara turistik nesne üretim bilgisi eğitimi (Sagalassos Vakfı, 2018)

Tasarımcı ve zanaatkar işbirliği ile zanaatların güçlendirilmesi

Bu yaklaşım, tasarımcıların ve zanaatkarların birlikte çalıştığı zanaat ölçeğinde bir tasarım fikrinin uygulanmasıyla karakterize edilir. Süreç, tasarımcı ve zanaatkar arasındaki bilgi ve deneyim alışverişine dayanır. Buna uygun olarak ürünler, geleneksel zanaat ile tasarımın bu kombinasyonunun bir sonucudur (Tokat ve Doğan, 2018). Tasarım disiplininde birlikte yaratma, paylaşılan yaratıcı bir eylem olarak tanımlanır. Ortak tasarım, tüm tasarım sürecine uygulanan kolektif yaratıcılık olarak tanımlanır. Birlikte yaratmanın tüm adımlarında (iş, tasarım ve pazarlama), kullanıcı odaklılık temel bir parametredir ancak en çok tasarım akışında belirgindir. Zanaatkar-tasarımcı ortak tasarım/birlikte yaratma ilişkisinde, her iki paydaş da herhangi bir işbirliğine farklı roller getirmektedir: Tasarımcı yenilik, zanaatkâr ise bir gelenek bilgisi getirmektedir. Genel olarak literatür, tasarımcıların kırsal zanaatkârlar ile şehirli tüketiciler ve pazarlar arasında köprü görevi gördüğünü ve zanaat geleneklerinin yeni şekillerde yorumlandığı kültürler ve topluluklar arasında değerlerin bir tercümesi olduğunu öne sürmektedir (Bissett-Johnson ve Moorhead, 2018).

Zeytindalı Kadın Kooperatifi ve Sosyal Girişim Örneği Joon İşbirliği: Joon girişimi mülteciler, geçim kaynakları sınırlı olan üretici kadınlar gibi haklarından mahrum bırakılmış, toplumda dezavantajlı durumda olan ve zanaat üretimi ile geçimini sağlayan bireyler ile işbirliği yaparak, yerel üretimi modern üretim yöntemleri ile bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Temel üretim becerisine sahip bireylerin ekonomik olarak güçlendirilmesine katkı sağlamak amacıyla, üreticileri tasarım ile bir araya getirmektedirler (Joon, 2018).

Resim 3.5. Anadolu'nun renkleri koleksiyonu, Zeytin Dalı Kadın Kooperatifi (Joon, 2018).

Yerel merkezlerin oluşturulması ile zanaatların güçlendirilmesi

Yerel üretimin desteklenmesi, sadece nesne üretiminin sürdürülebilirliği sağlanarak değil, aynı zamanda üretim alanlarının korunması ve bir araya getirilerek faaliyetlerin düzenlenebileceği kapsamlı bölgelerin oluşturulması da dahil olmak üzere çeşitli geliştirme projeleri ile gerçekleştirilmektedir (Kaya Köse ve Akbulut, 2019). Malzeme tedarikinde hizmet sağlayanların üretim alanına yakınlığı, birbirine yakın konumdaki işletmelerden oluşan zanaat kümeleri, şehrin günlük yaşam pratiklerinin ve ekonomik faaliyetlerin iç içe geçtiği bu bağlam yerel zanaatkarlar ve tasarımcılar arasında zanaat ölçeğinde tasarlanan ürünlerin yapımına dayalı işbirliği için potansiyeller yaratmaktadır (Kaya ve Yağız, 2011).

Şişhane’de aydınlatma üreticileri, Kumbaracı Yokuşu’nda mobilyacılar, Kapalıçarşı’da kuyumcular becerilerin bölgesel olarak adlandırıldığı merkezler olarak İstanbul’da geleneksel üretim merkezlerinde tutunmaya çalışmaktadır. Pek çok üretim alanı geleneksel bölgesinden uzaklaşmış, şehrin dışına kurulan sanayi bölgelerinde kendine yer bulmaya çalışmıştır. Üretim alanlarını geleneksel bölgelerinden uzaklaştırmak yerine, geleneksel üretim bölgelerinin uygulanabilir iş modelleri ile desteklenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (İngin, 2011:58). Kadınların sosyo-ekonomik güçlendirilmesi projesi olarak Leap Natural girişimi (2021 yılı itibariyle Leap Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi olmuştur) ve Artuklu Topraktan Tabağa Kooperatifi sabun üretimi ile öne çıkan Mardin ilinde sabun üretimi gerçekleştirmektedir.

Artuklu Topraktan Tabağa Kooperatifi: Suriye’den Mardin’e göç etmek zorunda kalan kadınların ekonomik güçlenmesini sağlamak amacıyla çeşitli projeler gerçekleştirilmiştir. Proje eğitimleri, unutulmaya yüz tutan Halep sabunu geleneksel üretim tekniği bilgisinin kullanılarak, geleneği canlandırmak ve üretimi sürdürebilir kılmayı hedeflemektedir. Buna ek olarak yerel istihdamı sağlamak amacıyla çeşitli eğitimler verilmiştir. Proje sonucunda Artuklu Topraktan Tabağa Kooperatifi kurulmuş, Mardinli ve Suriye’li kadınlar tek bir üretim çatısı altında bir araya getirilmiştir (Topraktan Tabağa Kooperatifi, 2020). Bu çalışma, aynı zamanda zanaatların tasarım yoluyla güçlenmesine yönelik yaklaşımlardan, tasarımcı olarak zanaatkar başlığı altında da ayrıca incelenebilir.

Sosyo-ekonomik Güçlendirme Projesi olarak Leap Natural: Leap Natural, 2016 yılında Rehberlik Eğitim Toplumsal Yardımlaşma ve Kalkınma Derneği (RET) desteği ile Mardin, Kilis ve Çorum gibi yarı kentsel ve çevre bölgelerde yaşayan mülteci ve savunmasız yerel kadınların ve ailelerinin özgüvenini geliştirme, istihdam edilebilirliği artırarak gelir yaratma beklentilerini geliştirerek sosyo-ekonomik güçlendirme projesidir. RET, Mardin'deki yerel ve Suriyeli mülteci kadınları ve ailelerini güçlendirmeyi amaçlayan mesleki eğitimler veren sabun üretim atölyesini başlatmıştır (RET YKD, 2015).

Üç farklı ilde faaliyet gösteren oluşumda, üretilen nesneye göre, üretim alanları belirlenmiştir. Yerel malzeme ve üretim yöntemlerinin desteklendiği kadın girişiminde, sabun üretimi ile öne çıkan Mardin ilinde sabun atölyesi kurulmuştur.

Resim 3.6. Leap Natural sabun atölyesi, Mardin (RET YKD, 2015).

Literatürde yer alan güçlendirme ve sürdürülebilirlik odaklı zanaat ve tasarım etkileşimlerinin çoğu, toplum temelli kuruluşlarla iletişim kuran uluslararası kalkınma ajansları, sivil toplum kuruluşları ve hükümetler tarafından başlatılmaktadır. Bu etkileşimler, topluluklar tarafından hazırlanmış ürünlerin kapsamını genişletmeye ve aynı zamanda sürdürülebilirlik gündemlerine, özellikle de ekonomik güçlendirme, yoksulluğun azaltılması ve geçim kaynaklarının yaratılmasına yönelik sosyal kalkınma temalarına ulaşmak için bir araç işlevi görmeyi amaçlamaktadır.

3.3.2. Yerel ürün üretiminde tasarımcının rolü

Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar Türkiye’de kadın girişimciliği ve kadın kooperatifleri örnekleri (Çizelge 3.2.) ile tasarımcının ve zanaatkarın uygulamadaki rollerinin belirlenebilmesi amacıyla incelenmiştir. Türkiye’de kadın

kooperatifleri özelinde zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesi yaklaşımları, ağırlıklı olarak ekonomik gelir elde etmek amaçlı üretimin çeşitlendirilmesi, beceri eğitimlerinin verilerek meslek edinimlerinin sağlanması, böylelikle istihdam sağlayarak yoksullukla mücadele edilmesi ve kalkındırılması yönünde ilerlemektedir.

Busch'a göre (2015:96) tasarım dilsiz bir meseleye ses verebilmekte; dahası konuşamayanların sesi olarak projenin hikayesiyle birlikte duyurulmasını sağlayabilmektedir. Tasarımcılar, yerel zanaatlar ölçeğinde ekonomik gelir elde etmek amacıyla, devlet teşvikleri, STK'lar, uluslararası ajanslar aracılığıyla küçük işletmeler kurabilen belirli sosyal grupların girişimlerini büyütmelerine yardımcı olabilmektedir (Busch, 2015:96). Manzini (2007:76-86) yeni ürün ve hizmetleri sürdürebilmenin ve yaymanın bir yolu olarak, belirlenen örgütsel model ile toplulukların yeteneklerini ve bu yetenekleri en iyi şekilde kullanabilecekleri yaşam kalitesini artıran sistemler kurgulanabileceğini belirtmektedir. Topluluk içinde mevcut değerlerin yaratıcı bir şekilde yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesi sürecin amacı, daha geniş sosyal mücadelelere ve değişikliklere yol açabilecek çözümlerin ve iletişim programlarının birlikte yaratılmasıdır. Birlikte yaratma eylemi ile, tasarım sürecinin her alanında uygulanabilecek, tasarım eğitimi almış ve tasarımcılar dışında katılımcılarla işbirliği uygulaması ile kolektif yaratıcılık mümkün olabilmektedir (Sanders ve Stappers, 2008). Bu süreçte tasarımcılar genellikle, yerel toplulukların fikirlerini ve zanaatlarını geliştirme ya da yeniden düzenleme rolünü üstlenmektedirler (Busch, 2015:97). Aynı zamanda tasarımcının yenilik bilgisi, zanaatkarın geleneksel bilgisini aktardığı deneyim paylaşımı bu işbirliği ile gerçekleşmektedir.

Günümüzde çevrimiçi iletişimlerin artması ile zanaatkarlar kaynaklara erişim sağlayabilmektedirler. Böylelikle üreticilerin/zanaatkarların birbirlerinin çalışmalarını sosyal ağlar aracılığıyla takip edebilme imkânı oluşmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile mekânsal sınırlar yok olmaya başlamıştır (Brown, 2014:7). *İletişim teknolojilerine* olan ilginin artması, Türkiye'de kadın emeğinin mekânsal sınırlarının kaldırılması, üretici ve tüketicinin çevrimiçi buluşturulabileceği girişimcilik, e-ticaret ve marketing eğitimlerinin yaygınlaşmasına olanak tanımıştır. Bu uygulamalarda tasarımcı, yerel emeğin yaratıcılarının hikayelerini ve ürünlerini çevrimiçi veri tabanlarına aktararak, yerel değerlerin oluşması işbirliğinde aracı olabilmektedir. Zanaattan geçimini sağlayan kadınlar arasında bir katılım süreci oluşturularak, değişen pazar talepleri için geliştirilebilecek yeni ürün geliştirme düşüncesinin zanaatkarlara aktarılması ile *beceri*

geliştirme yoluyla zanaatların sürdürülebilir iş modellerinin oluşturulması tasarımcılar tarafından sağlanabilmektedir. Kadınların zanaat becerileri Halk Eğitim Merkezleri, İşkur, Kalkınma Ajansları ve STK'lar aracılığıyla verilen çıraklık eğitimleri ile geliştirilmektedir. Bu eğitimler ile beceri edinen kadınlar el sanatları üretimlerini bireysel olarak sürdürebilmektedirler. *Tasarımcı olarak zanaatkar* başlığı altında incelenebilen bu yaklaşımda kadınlar el sanatları üretimine ve ne üreteceği bilgisine kendileri karar vermektedirler. Ayrıca, *tasarımcı ve zanaatkar işbirlikleri* ile, tasarım fikrinin uygulanmasında tasarımcı ve zanaatkar arasındaki bilgi ve deneyim alışverişi gerçekleşmektedir. Buna ek olarak yerel üretimin gerçekleştiği *yerel merkezlerin oluşturulması* ve mevcut olanların korunması, aynı zamanda yerel merkezle bağlantılı olan zanaat ürünlerinin kapsamının belirlenmesi ile yerel sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebileceğini söylemek mümkündür. Tüm bu uygulamalar ile zanaatların güçlendirilebilmesi sağlanabilir.

Çizelge 3.3. Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar; Türkiye örnekleri

Zanaatların Tasarım Yoluyla Güçlendirilmesi Yaklaşımı ²	Tasarımcının Rolü	Zanaatkarın Rolü	Örnek Çalışmalar
İletişim Teknolojilerinin Rolü - Kendin Yap (Do It Yourself-DIY) - Maker Hareketi (Maker Movement) - Açık Tasarım (Open Design)	İşbirliği Kaynak paylaşımı	Girişimcilik, e-ticaret, marketing eğitimleri almak	- Ustamdan Projesi http://www.ustamdan.com/tr - UN Women Türkiye-Nesiller Boyu Eşitlik (dijital beceri kursları)
Beceri Gelişimi Yoluyla Sosyal Güçlenme	Yeni ürün geliştirme düşüncesini aktarma	Yeni ürün geliştirme düşüncesi ve el becerisi öğrenme (yarı-vasıflı üretici ³) Maddi gelir elde eden zanaatkarın geleneksel zanaat becerilerinin aktarılması (vasıflı üretici)	- Ödemiş Kadın Kooperatifi kumaş atölyesi - Mardin ÇATOM (Çiğdem Kaya) - Leap Natural - Karabük Üreten Eller Kooperatifi
Tasarımcı Olarak Zanaatkar	Ağırlıklı olarak tasarımcı yer almamaktadır. Tasarımcı ya da el sanatları eğitimci bulunan projelerde danışman/egitmen olarak görev almaktadır	El becerisi olmayan bireylere çıraklık eğitiminin verilmesi (örtük bilginin ortaya çıkarılması). Beceri edinen bireylerin üretim ve tasarımı gerçekleştirmesi	- Şile Bezi Kırsal Kadın Kooperatifi Projesi (Şile bezi dokuma eğitimi) - Ağlasun'lu kadınlar ile yerel üretim eğitimi http://www.sagalassosvakfi.org/ - SAKEM (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi)

² Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar, Tokat ve Doğan'dan (2018) Türkiye kadın emeği örnekleri eklenerek uyarlanmıştır.

³ Daha önce İşkur, Halk Eğitim vb. kurs almış zanaat yeterliği var ancak meslek olarak bu işi icra etmeyen olarak nitelendirilmiştir.

Çizelge 3.3. (devam) Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar; Türkiye örnekleri

Zanaatların Tasarım Yoluyla Güçlendirilmesi Yaklaşımı	Tasarımcının Rolü	Zanaatkarın Rolü	Örnek Çalışmalar
Tasarımcı ve Zanaatkar İşbirliği	Bilgi ve deneyim paylaşımı Yenilik bilgisinin aktarılması	Bilgi ve deneyim paylaşımı Geleneksel bilginin aktarılması	- Zeytindalı Kadın Kooperatifi-Joon (Anadolu'nun Renkleri Koleksiyonu) - Harmoni Kadın Kooperatifi (Almanya'da tasarlanan ürünlerin Türkiye'de üretilmesi) - Designers United Initiative (Soma Artisans)
Yerel Merkezler Oluşturma	Çıraklık yoluyla öğrenme (Made in Şişhane) Sürdürülebilir iş modellerinin geliştirilebilmesi	Bilgi ve deneyim paylaşımı (örtük bilginin ve deneyimin paylaşımı), malzeme ve imalat sürecinin paylaşımı, Tasarım eğitimi alan ya da almamış bireylere çıraklık eğitimi verme	- Made in Şişhane - Leap Natural Çorum-Ahşap baskı Mardin-Sabun Kilis-Oyuncak Bebek - Artuklu Topraktan Tabağa Kooperatifi

3.4. Sürdürülebilir Kalkınmada Kadın Kooperatifleri

Kooperatifler, “*ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve özlemlerini ortaklaşa sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme aracılığıyla gönüllü olarak birleştiren kişilerin özerk dernekleri*” olarak tanımlanır (ICA, 1995).

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları konusunda kooperatifleri bilinçlendirmek amacıyla Coops for 2030 başlıklı bir platform oluşturulmuştur. 2030 Gündemi, kooperatif işletmelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını gerçekleştirmek için yerel, bölgesel, ulusal ve küresel kurumlarla ortak paydaş olma fırsatı yaratmaktır. “Kooperatif işletme modeli, paydaşların ihtiyaçlarını ve taleplerini belirleyerek, kârın en üst düzeye çıkarılması düşüncesi ilkesine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra kooperatifler kendi kendine yardım ve güçlendirme, sürdürülebilir ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve çevre sorumluluğu için uzun vadeli bir vizyon geliştirmeyi hedeflemektedir” (ICA, 2015).

Şekil 3.3. Sürdürülebilir kalkınma amaçları (UNDP, 2019)

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) 2015'te kabul edilmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, ülkelerin kimsenin geride kalmamasını sağlayarak her türlü yoksulluğa son vermeleri, eşitsizliklerle mücadele etmeleri ve iklim değişikliği ile mücadele etmeleri için bir vizyon oluşturmuştur (ICA, 2015; ILO, 2018a, UNDP, 2015). Sürdürülebilir Kalkınma amaçları;

1. Yoksulluğa Son: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından ilki yoksulluk ile mücadeledir. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar bir *kooperatifte bir araya gelerek kendi ekonomik fırsatlarını* yaratabilirler. Kolektifin gücü sayesinde, *kooperatifler riski paylaşabilir, kooperatifin geleceği hakkında birlikte kararlar verebilir, kendi becerilerini güçlendirebilir ve geliştirebilir* ve topluluklarına yeniden yatırım yapabilirler (The Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives [COPAC], 2018a).
2. Açlığa Son: Dünya genelinde yetersiz beslenen bireylerin oranı 2015 yılından 2016 yılına kadar yüzde 0,4 oranında yükselmiştir. İklim değişikliği bu yükselişin önemli faktörleri arasında yer almaktadır. Bağımsız işletmeler olarak kooperatiflerin amaçları arasında, *küçük ölçekli üreticilerin desteklenmesi, üreticilerin teşvik edilmesi, bilgi ve kaynaklara erişimin geliştirilmesi* yer almaktadır (COPAC, 2018b; UNDP, 2015).

3. Sağlık ve Kaliteli Yaşam: Bu hedef, tüm önemli sağlık önceliklerini ele alır. Anne ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi için çağrıda bulunur, bulaşıcı hastalıkların sonra ermesi, bulaşıcı olmayan hastalıkların ve diğer sağlık tehlikelerinin azaltılması ve güvenli, etkili, kaliteli ve uygun fiyatlı ilaç ve aşıların yanı sıra sağlık hizmetlerine/olanaklarına evrensel erişimin sağlanması amacını taşımaktadır. Kooperatifler, belirli bir paydaş grubunun veya genel olarak toplumun sağlık hizmetlerine erişiminin iyileştirilmesine yönelik önceliklerinin ele alınmasına yardımcı olabilir. Sağlık kooperatifleri değişen ekonomik, sosyal ve politik koşullara geleneksel organizasyon ve işletmelere göre daha kolay uyum sağlayabilir (UNDP, 2017; COPAC, 2018c).
4. Nitelikli Eğitim: Bu hedefin amacı tüm insanlara kaliteli eğitim ve yaşam boyu öğrenme için fırsat eşitliğini sağlamaktır. Kooperatifler, eğitimi finanse etmek için araçlar sağlayarak kaliteli eğitime ve *yaşam boyu öğrenme fırsatlarına erişimi* destekler; öğretmenleri ve okulları destekleyerek her yaştan bireylere, kaliteli eğitim sağlamak için okullar açarak, yaşam boyu öğrenmeyi merkeze alır (COPAC, 2018d; ILO, 2017; Wanyama, 2014).
5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve *kadınların güçlendirilmesi* bir amaç olarak tek başınadır, ancak *kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınmanın* tüm boyutlarının ayrılmaz bir parçasıdır. *Kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi*, hem ekonomik olarak başarılı olma ve ilerleme yeteneğine hem de ekonomik kararlar alma ve bunlara göre hareket etme gücüne atıfta bulunmaktadır. Kadınları ekonomik olarak güçlendirmek, hem toplumsal cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmek hem de daha geniş kalkınma hedeflerine ulaşmak için gerekli bir haktır. Bireylerin ve toplulukların kişisel, politik, sosyal veya ekonomik gücünü arttırmayı ifade eder. Kooperatif modeli, kadınların ekonomik katılımını üç temel yolla ilerletmek için çok uygundur: *istihdama ve işe erişimin artırılması, ekonomik adaletin sağlanması ve liderlik ve yönetim deneyiminin artırılması*. Kooperatif yapılanması ile kadınlar kendilerine iş fırsatı ve gelir olanağı yaratabilmektedirler. Kooperatifler, kayıt dışı ekonomideki kadınların gelirlerini sabitleyerek ve çalışma koşullarını iyileştirerek kayıtlı ekonomiye geçmeleri için bir dizi yol sağlayabilir (UNICEF, 2017; COPAC, 2018e).
6. Temiz Su ve Sanitasyon: Temiz su hizmetlerine erişim, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hem kırsal hem de kentsel alanlar için bir zorluktur. Özellikle düşük gelirli, gayri resmi veya yasadışı yerleşimlerde yaşayan insanlar için önemli bir konudur. Kooperatifler su ve sanitasyonun kullanılabilirliği ve sürdürülebilir yönetiminde önemli bir rol oynayabilir. Üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onların

sürdürülebilir kalkınması için çalışan kuruluşlar olarak kooperatifler, bir topluluktaki insanlara, özellikle diğer kamu ve özel kuruluşların bu tür hizmetleri sağlamak için yatırım yapamayacağı veya isteksiz oldukları alanlarda su ve sanitasyonu iyileştirmek için çözümler bulabilecekleri bir model sunabilirler (COPAC, 2018f).

7. Erişilebilir Temiz Enerji: Enerjiye erişim yoksulluğun sona ermesi için kilit öneme sahipken, temiz enerji kaynaklarına kendini adanmak çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için çok önemlidir (COPAC, 2018g).
8. İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme: Kooperatif girişimleri hem iş yaratma hem de sürdürme hedefleri ile bunu sağlayabilir. Küresel işgücünün önemli bir kısmı kooperatifler tarafından istihdam edilmektedir. Kooperatifler, kayıt dışı ekonominin resmileştirilmesi amacıyla *yeni bir iş geliştirme potansiyeline* sahiptir. Buna ek olarak kooperatifler *insanların kaynaklarını ve becerilerini bir araya getirecekleri* bir alan yaratma potansiyeline sahiptir. Kooperatif açık ve gönüllü üyelik ilkesine dayanarak, *düşük gelirli kadınlar, işsiz gençler, engelli kişiler, yerli halk, göçmenler ve mülteciler* gibi en savunmasız gruplardan bazılarına fırsat sunan kapsayıcı işletmeler de olabilirler (COPAC, 2018h).
9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı: Katma değeri olan ürünlerin sanayileşmesi ve üretimi, ekonomik büyümeyi ve istihdam yaratmayı teşvik eder. İnovasyon, yeni ve daha sürdürülebilir üretim modellerinin oluşturulmasına katkıda bulunur. Özellikle, kırsal alanlardaki kooperatifler, küçük ölçekli gıda üreticilerinin kapsayıcı ve adil pazarlara erişiminin temel ön koşulu olarak temel hizmetlerin ve altyapının sağlanmasında temel bir role sahiptir. Buna ek olarak *istihdam yaratmaya ve yerel, sosyal ve ekonomik kalkınmaya* katkıda bulunabilir. Kooperatifler, küçük ölçekli üreticilerinin pazarlık gücünü artırmak için kolektif eylemin kullanılmasında önemli bir rol oynamaktadır, böylece dezavantajlı sözleşmelere veya haksız koşullara ve uygulamalara daha az savunmasız kalmaktadır (COPAC, 2018i).
10. Eşitsizliğin Azaltılması: İnsan merkezli ve değer temelli işletmeler olarak kooperatifler, eşitliği ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için iyi bir konuma sahiptir. *Eşitlik değerleri*, üyelerin eşit oy haklarına ve kooperatiflerin ürün ve hizmetlerine erişiminin yanı sıra, fazlalıkların eşit dağılımına çevrilir. Yerli halklar, engelli kişiler, göçmenler ve mülteciler de dahil olmak üzere *sosyal olarak dezavantajlı kadınlar ve erkekler için*, kooperatifler sadece uygun fiyatlı hizmetler sunmakla kalmaz, aynı zamanda topluluklardaki diğer ortaklarla işbirliği yapmalarına ve daha iyi geçim

kaynaklarına yönelik sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunmalarına yardımcı olur (COPAC, 2018i).

11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar: Kooperatifler şehirleri ve insan yerleşimlerini daha güvenli, daha kapsayıcı ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha dirençli hale getirmeye katkıda bulunabilirler. Konut kooperatifleri, üniversite şehirlerindeki öğrenciler de dahil olmak üzere, tüm kooperatiflerin desteklediği demokratik yönetim yapısı yoluyla mülkün yönetimine katılan vatandaşlara güvenli ve uygun fiyatlı konutlar sunmaktadır. Çevre kooperatifleri atık toplama, geri dönüşüm ve yeşil alanların bakımı yoluyla kentsel alanları temiz tutar. Birçok işçi ve sosyal kooperatif, sürdürülebilir turizme katılarak ve yoksunluk alanlarını yükselterek *topluluklarının doğal ve kültürel mirasının korunmasına* yardımcı olabilir (COPAC, 2018j).
12. Sorumlu Üretim ve Tüketim: Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, sınırlı doğal kaynakları korumak ve kullanmak için mal ve hizmet üretme ve tüketme yöntemlerimizi yeniden düşünmemiz gerektiği anlamına gelmektedir. Birçok kooperatifin kendi sektörlerinde sürdürülebilir kaynak yönetiminde yenilikçi olma hedefi vardır. Bunlar; tüketici bilinçlendirme programları başlatmak, geri dönüşüm politikaları geliştirmek ve gıda israfını azaltma girişimlerine öncülük etmek olarak belirtilebilir. Ayrıca, tedarik zinciri boyunca sürdürülebilirliği sağlamak için kooperatifler, *üreticiler ve tüketiciler arasında işbirliğini* sağlamak ve çevre dostu uygulamaları benimsemektedir. (COPAC, 2018k).
13. İklim Eylemi: İklim değişikliği, yalnızca ilgili tüm paydaşların tamamlayıcı ve eşgüdümlü çabalarıyla etkili bir şekilde ele alınabilen küresel, çok yönlü bir konudur. Kooperatifler, bilinçlendirme, eğitim veya yeni teknolojileri uyarlama yoluyla yerel toplulukların doğal afetlere karşı dayanıklılığını ve uyarlanabilir kapasitesini güçlendirmede özellikle etkili olabilirler. Mevcut kaynakların verimli kullanımı, toprak verimliliğinin iyileştirilmesi ve doğal kaynakların yenilenmesi için çiftçilerin kapasitelerini artırmada önemli bir rol oynayabilir, böylece olumlu dışsallıklar üretebilir ve iklim değişikliğine uyum ve azalmaya katkıda bulunabilirler (COPAC, 2018l).
14. Sudaki Yaşam: Ondördüncü Sürdürülebilir Kalkınma Amacı okyanusları korumayı ve sürdürülebilir şekilde kullanmayı amaçlamaktadır. İklim, pazar değişiklikleri ve kaynakların bilinçsizce kullanımı ile deniz ve kıyı eko-sistemlerinin korunmasında ve sürdürülebilir yönetiminde kooperatifler aktif rol alabilirler (COPAC, 2019a).
15. Karasal Yaşam: Değerler ve ilkelere dayanan işletmeler olarak kooperatifler doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimine çeşitli şekillerde katkıda bulunurlar. Topluluk

üyelerine, sorumlu bir şekilde kullandıkları arazi kaynaklarını yönetmek veya çevresel değişime yönelik çözümler bulmak için kooperatif yapısı bir çözüm olabilir. Örneğin orman kooperatifleri, güvenli bir şekilde orman ekosistemlerinin sürdürülebilir kullanımını teşvik etmektedir (COPAC, 2018m).

16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar: Adalet erişimi arttırmak ve insan haklarını teşvik etmek, sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkeleridir ve kimseyi geride bırakmamanın ayrılmaz bir parçasıdır. Kooperatifler toplumsal yaşamı ve toplumsal güvenliği teşvik ederler ve bu nedenle karşılıklı anlayış oluşturma ve kapsayıcı toplumlar inşa etmeye çalışırlar. Ayrım gözetmeyen alanlar olarak, *kooperatifler insanların kişiler arası ve gruplar arası ilişkilerini güçlendirmeleri* için bir forumdur. Siyasi ilişkiler, ekonomik kriz, zorunlu göç ve şiddet sırasında var olurlar ve insanların komşularıyla barışı bulmalarına ve toplumlarını yeniden inşa etmelerine yardımcı olabilirler. Bu nedenle kooperatifler, *topluluk, güçlendirme* ve içermeye duygusunu geliştiren pozitif sosyal sermaye kaynaklarıdır. (COPAC, 2019b; ICA, 2017).
17. Amaçlar için Ortaklıklar: Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için küresel bir ortaklığın sağlanması amacıyla, yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarının, özel ve kamu sektörlerinin, eğitim kurumlarının bir araya gelerek çalışması bu hedefin temelini oluşturmaktadır. *Kooperatiflerin işbirlikçi yapıları disiplinlerarası ortaklıkların kurulabilmesini sağlayabilir* (ICA, 2017).

Kooperatifler, dünya çapında sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde merkezi bir öneme sahiptir, ancak yalnız üyelere ve yerel ihtiyaçlara odaklanmaları nedeniyle, ulusal ve uluslararası tartışmalarda her zaman aktif rol alamamışlardır. Ulusal ve uluslararası düzeylerde görünürlüğünün artırılması için kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine katkısının potansiyeli ve önemi ayrı bir çalışma alanı gerektirmektedir (Wanyama, 2014). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kooperatif modelinin sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek için önemli bir araç olduğunu belirtmektedir (Esim, 2014). Yoksulluğun azaltılması, işbirliklerinin artırılması ve iş olanakları yaratma özellikleri ile kooperatiflerin toplumsal ve ekonomik kalkınmada önemli görevleri yerine getirmede etkin bir yer alacağı görülmektedir. Çevre dostu koruyucu girişimler, yoksulluğun tamamen giderilmesi, refah ve barış ortamının arttırılması için tespit edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı özünde kooperatifçilik prensipleri ile eşleşmektedir (Erbay ve Tulgar, 2017).

2015 sonrası kalkınma gündemi için işbirlikçi sesler getirmek amacıyla, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Kooperatif Birliği (ICA), kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmaya katkısı konusunda bir girişim başlatmıştır. Bu girişim, kooperatif iş modelinin sürdürülebilir kalkınmaya nasıl katkıda bulunduğunu, kooperatif hareketindeki aktörlerin 2015 sonrası kalkınma gündemi etrafındaki tartışmayı nasıl algıladığını ve kooperatiflerin hangi rol oynaması gerektiğini öğrenmek için 2013 yılında uygulanan çevrimiçi bir anket ile desteklenmiştir. Araştırma sonucunda kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada, günümüzde ve gelecekte potansiyel katkıda bulunma potansiyeli en yüksek olan yaklaşımlar, *yoksulluğun sona erdirilmesi, iş yaratma ve sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmak*, gıda güvenliği ve iyi beslenmenin sağlanması, yaşam boyu eğitim, *kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması* (ILO, 2015).

Aynı araştırmada “*kooperatif modelinin kadınlara, özellikle ekonomik geliri bulunmayan kadınlara, kendilerine gelir sağlama ve seslerini toplu olarak duyurma fırsatları sunduğu*” belirtilmiştir (ILO, 2015:2). Uluslararası Çalışma Örgütü’nün kooperatifler aracılığıyla kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliği konusundaki çalışmaları uzun yıllardır devam etmektedir. Bu çalışmalar ile kadınların kooperatif işleyişine ve yönetimine demokratik ve eşitlikçi katılım sağlaması, kadın işçiler için istihdam ve kariyer gelişimi için fırsatlar sağlanması, kadın üyeler için eğitim öğretim faaliyetlerinin artırılması gibi hedefler taşımaktadır. Tüm bu amaçlar için ise, örgütsel ve girişimci modellere ihtiyaç duyulmaktadır (ILO, 2018b; Wanyana, 2014). Toplumsal ve ekonomik kazançları ile kadın kooperatifleri, dayanışma ekonomisi gücü barındırması sebebiyle önemli bir örgütlenme örneği olarak düşünülebilir (KEİG, 2018:20).

Türkiye’de dar gelirli kadınlar için yerel örgütlenme modeli olarak Kadın Kooperatifleri Hareketi 2001 yılında başlamıştır. 2002 yılında ilk Kadın Kooperatifinin kurulması ile üretim odaklı bir girişim başlatılmıştır (KEDV, 2015). Kadınların ülke ekonomisini geliştirmede potansiyel girişimcilik faaliyetleri önemli bir kaldıraç görevi oluşturmakta ve iş gücüne katılımı sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir unsuru olarak belirtilmektedir (Soysal, 2010b; Güldaval, 2016:34).

Daha çok katılımcı sağlayarak sürdürülebilir iş çeşitleri geliştirmek, üretim seçeneklerini geliştirmek, tarımsal gelişimi arttırmak, kadınların karar alma mekanizmalarında varlığını

çoğaltmak, çevreye duyarlı imalat ve tüketime yöneltmek, dünya çapındaki sorunlar hakkında farkındalık yaratmak ve eyleme dönüştürmek, uygun ticari uygulamalar benimsemek, yerleşim yerleri ve mahalle sorunlarının çözümü ile yaşam konforunu arttırmak, ayrıştırıcı olmayan politika savunuculuğunu ve organize faaliyetlerini işletmek, marka değeri yüksek ve kaliteli üretim yapmak, farklı pazarlama yöntemleri ile daha fazla kişiyle iletişim kurmak gibi hedefler kadın kooperatiflerinin gayelerindendir (KEDV, 2018). Ekonomilerin bölgesel olarak sağlıklı gelişmesi ve yatırım miktarı artışında pozitif katkısı olan kooperatifler, gelir dağılımı eşitsizliğine maruz kalan yoksul grupların gelişiminde olumlu yönde etki eder ve eşitsizlikleri ortadan kaldırarak, uygun ve adil gelir imkânı sağlayabilir (Erbay ve Tulgar, 2017).

Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Uluslararası Kooperatif Örgütü de dahil olmak üzere birçok aktör arasında, kooperatif girişiminin yoksulluğu ve dışlanmayı azaltmanın tüm boyutlarını en iyi karşılayan kuruluş türü olduğu konusunda geniş bir görüş birliği olduğu belirtilebilir. Çünkü kooperatiflerin yoksulluğu azaltmak amacıyla, üyeleri için ekonomik fırsatlar oluşturmak, dezavantajlı grupların çıkarlarını savunmaları için güçlendirmek, bireysel riskleri kolektif risklere dönüştürmelerine izin vererek yoksullara yardım etmek ve üyelerin geçimlerini sağlamak için kullandıkları varlıklara erişimine aracılık etmek gibi hedefleri bulunmaktadır. Kooperatifler, sadece kadın üyeliğini artırarak değil, dünyanın birçok yerinde yerel ekonomiler ve toplumlardaki kadınlar için fırsatları genişleterek toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmaktadır. Yaşam boyu öğrenme amacı ile her yaş grubu bireylerin yararlanabileceği eğitim imkânı kooperatifler aracılığıyla sunulabilmektedir. Dünya çapında yüz milyondan fazla istihdam ile kooperatifler istihdam ve gelir yaratmada önemli bir rol oynamaktadır (Wanyana, 2014). Kooperatifler, yerel toplumların sosyal ve ekonomik olarak kalkınması için çalışmaktadırlar. Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma amacıyla istihdam yaratma yolu ile yoksulluğu önlemek, paydaşların ekonomik durumlarını düzeltmek, ortak çıkarlar için örgütlenerek birlikte hareket etme bilinci sağlamak gibi görevleri olduğu belirtilebilir (Erbay ve Tulgar, 2017).

4. METODOLOJİ

Bu bölümde, çalışmada izlenen araştırma metodolojisi açıklanmıştır. Araştırmanın çerçevesini oluşturan tasarım bilimi araştırmasına genel bir bakış ile başlayan bölüm, tasarım bilimi araştırmasının üçüncü basamağı olan ve metodolojinin belirlendiği araştırma sürecinin tasarımı ve geliştirilmesi başlığı ile devam etmektedir. Bu başlık altında çalışmanın yapısını oluşturan adımlara yer verilmiştir. Sonraki bölümlerde ise araştırmanın uygulama adımlarında kullanılan yöntemler, veri toplama ve veri analizi süreci da dahil olmak üzere her aşama detaylı olarak açıklanmıştır.

4.1. Tasarım Bilimi Araştırması

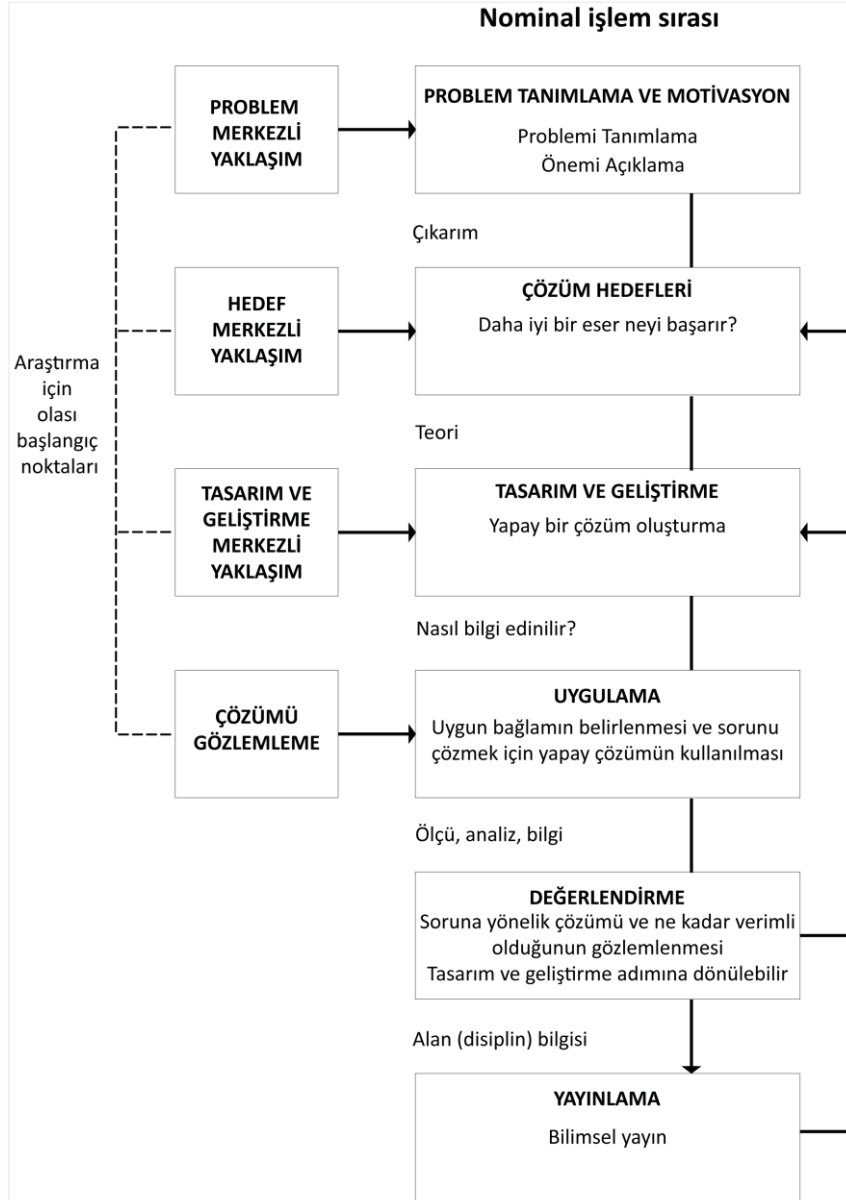
Tasarım bilimi araştırması, bilgi sistemleri araştırması alanında ilgi gören bir tasarım odaklı araştırma yaklaşımıdır (Reubens, 2016). Hevner, March ve Park (2004) tasarım bilimi araştırma ortamı ve sorun alanının “*insanlar, ticari kuruluşlar, örgütler ve onların mevcut veya planlanan teknolojilerinden*” meydana geldiğini belirtmektedir. Bu araştırma biçiminde ihtiyaçların örgüt içindeki insanlar tarafından tanımlandığı hedefler, görevler, sorunlar ve fırsatlar bulunmaktadır. İhtiyaçlar olarak belirtilen bu bileşenler, araştırmacı tarafından algılanan iş ihtiyacını veya ‘problemi’ tanımlamaktadır. Venable (2009) tasarım bilimi araştırmasını, problemleri çözen veya iyileştirmeler sağlayan yenilikçi sonuçlar elde etmeyi amaçlayan bir araştırma faaliyeti olarak tanımlamaktadır. Böylelikle, mevcut sorunları açıklamanın yanı sıra yenilikçi yaklaşımlara da olanak tanımaktadır.

Peppers, Tuunanen, Gengler, Rossi, Hui, Virtanen ve Bragge’a (2006) göre tasarım ve tasarım bilimi süreç unsurları ve diğer araştırma biçimleri ile benzerlik ve farklılıkları Çizelge 4.1’de gösterilmiştir. Tüm araştırmacılar disiplinler arasında tasarım biliminin özü olan tasarım ve geliştirmeye odaklanmışlardır. Alan yazında yer alan araştırmalarda örneğin Eekels ve Roozenburg (1991) ve Nunamaker ve diğerleri (1991), tasarım ve geliştirme faaliyeti sentez, sistem geliştirme, geçici tasarım önerisi gibi çeşitli faaliyetlere bölünmüştür. Hevner ve diğerleri (2004) ise yinelemeli tasarım ve geliştirme sürecine odaklanmışlardır. Peppers ve diğerleri’nin (2006) tasarım ve geliştirme adımı incelendiğinde, araştırma yapılacak alana göre bu adımın geliştirilebileceği ve farklı araştırma yöntemlerinin de kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

Çizelge 4.1. Tasarım ve tasarım bilimi süreç unsurları ve diğer araştırma biçimleri ile benzerlik ve farklılıkları (Peffer ve diğerleri'nden (2006) çevrilerek uyarlanmıştır)

Bir tasarım bilimi araştırmasının ilerlemesi ve motivasyonu için hedefler	Archer (1984)	Takeda ve diğerleri (1990)	Eekels ve Roozenburg (1991)	Nunamaker ve diğerleri (1991)	Walls ve diğerleri (1992)	Rossi ve diğerleri (2003)	Hevner ve diğerleri (2004)
1. Sorun tanımlama ve motivasyon	Programlama Veri toplama	Problem numaralandırma	Analiz	Kavramsal bir çerçeve oluşturma	Meta gereksinimleri Çekirdek teorileri	İhtiyacın belirlenmesi	Önemli ve ilgili sorunlar
2. Bir çözümün hedefleri			Gereksinimler				İlgili düzeyde örtük bilgi
3. Tasarım ve geliştirme	Analiz Sentez Geliştirme	Öneri Geliştirme	Sentez, Geçici tasarım önerileri	Bir sistem mimarisi geliştirin Sistemi analiz etme ve tasarlama Sistem oluşturma	Tasarım yöntemi Meta tasarımı	Oluşturma	Yinelemeli arama süreci Eser
4. Uygulama			Simülasyonlar, Koşullu tahmin	Sistemi deneme, gözlemleme ve değerlendirme			
5. Değerlendirme		Doğrulamalı değerlendirme	Değerlendirme, Karar, Kesin tasarım		Test edilebilir tasarım süreci/ürün hipotezi	Değerlendirme	Değerlendirme
6. Yayınlama	Yayınlama						Yayınlama

Tasarım bilimi araştırma aşamaları, belirli bir sistem doğrultusunda hareket eden katılımcı bir araştırma metodolojisi olan eylem araştırması aşamaları ile sinerji içindedir. Her iki araştırma yaklaşımında araştırma belirli bir sorunu ele almayı amaçlamaktadır. Katılımcılar da sorunun kapsadığı küme içerisinde yer almaktadırlar (McMillan, 2004; aktaran Reubens, 2016). Tasarım bilimi araştırması ve eylem araştırmasında araştırmacı ile katılımcılar arasında işbirliği vardır (Järvinen, 2012; Iivari ve Venable, 2009). Järvinen (2006; 2012), eylem araştırması ve tasarım bilimi araştırmalarının benzer ve birbirinin yerine geçebileceğini belirtmektedir. Iivari ve Venable (2009) ise tasarım bilimi araştırmasının, içinde eylem araştırması da bulunmak üzere çeşitli araştırma yöntemlerini kapsayan bir araştırma yönelimi olduğunu belirtmektedir. Peffer ve diğerleri (2006) ise, tasarım araştırması odaklı süreçte adımların aynı yönde ilerleme zorunluluğunun bulunmadığını, gerektiğinde yeni bir metod geliştirmek yerine mevcut bir araştırma yaklaşımının kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu sebeple çalışmanın teorik çerçevesi tasarım bilimi araştırma süreci temel alınarak oluşturulmuştur. Uygulama adımı ise eylem araştırması kullanılacaktır. Peffer ve diğerleri'ne (2006) göre tasarım bilimi araştırmasının aşamaları Şekil 4.1'de gösterilmiştir.

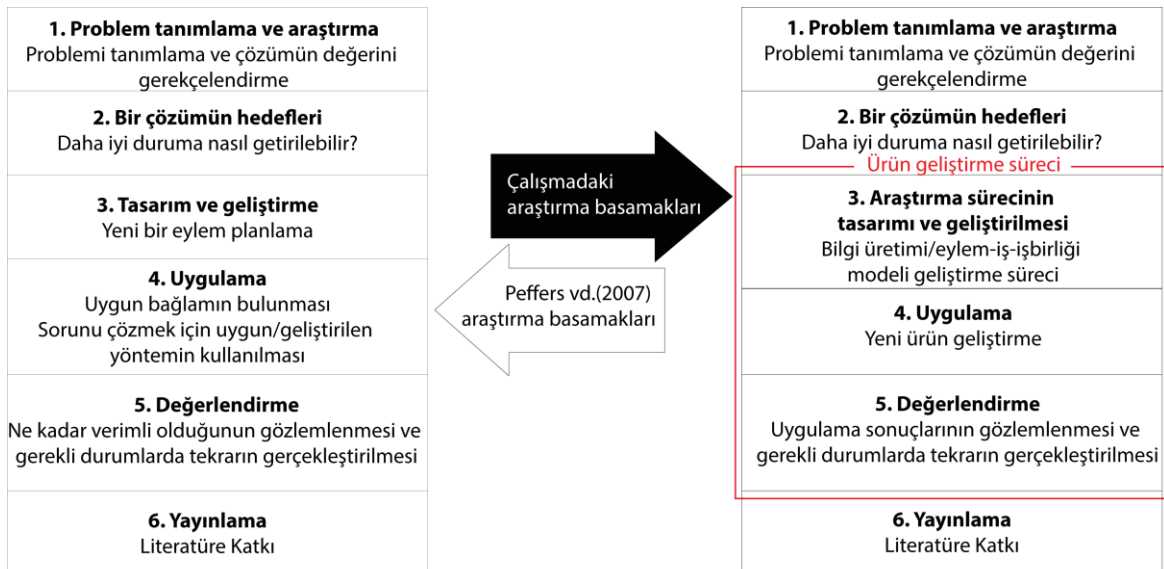
Şekil 4.1. Tasarım bilimi araştırma modeli (Peppers ve diğerleri'nden (2006) çevrilerek uyarlanmıştır)

Tasarım bilimi araştırma modelinin adımları Şekil 4.1.'de belirtilmiştir. Peppers ve diğerleri (2006) tasarım bilimi araştırma modelini 6 adım ile açıklamışlardır. Bunlar;

1. Problem tanımlama ve araştırma: Spesifik araştırma probleminin tanımlanması ve çözümün değerini gerekçelendirme, problemin durumu ve çözümünün önemi hakkında bilgi edinme,
2. Bir çözümün hedefleri: Bir çözümün nicel veya nitel hedeflerini problem tanımından, problemlerin durumu ve mevcut çözümlerin ve mevcut çözümlerin bilgisinden yararlanarak bir çıkarım yapma,

3. Tasarım ve geliştirme: Çözüme katkıda bulunabilecek teori bilgisine dayanarak yapılar, modeller, yöntemler veya örneklemeler dahil yapay bir çözüm oluşturma.
4. Uygulama: Eserin nasıl kullanılacağına dair etkili bilgiye dayanarak, deney, simülasyon, örnek olay, kanıt veya diğer uygun faaliyetler de dahil olmak üzere sorunun çözülmesindeki etkinliğinin gösterilmesi,
5. Değerlendirme: Eserin, soruna yönelik çözümü, çözümün amaçlarına karşı ne ölçüde desteklediğinin gözlemlenmesi ve ölçülmesi. Gerektiği durumda araştırmanın üçüncü adımı olan tasarım ve geliştirmeye geri dönülmesi ve son olarak,
6. Yayınlama: Araştırmanın önemini içeren problemi ve yeniliği, tasarımının titizliği ve araştırmacılara ve ilgili kitlelere olan yenilikçi çözümleri içeren rapor olarak belirtilebilir (Peffers ve diğerleri, 2006).

Şekil 4.2’de belirtildiği gibi araştırma eylemi nominal olarak sıralı bir düzende yapılandırılmıştır; ancak araştırmacı(lar)’ın her zaman basamak 1’den basamak 6’ya kadar sıralı olarak ilerleyeceği beklentisi yoktur. Bunun yerine, neredeyse her adımda başlayıp dışa doğru hareket edebilirler (Peffers ve diğerleri, 2006). Peffers ve diğerleri (2006) araştırmada kullanılabilecek adımları, yapılması öngörülen çalışmada, tasarım ve geliştirme, uygulama ve değerlendirme basamaklarının tekrarlanabileceği varsayımıyla yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 4.2. Peffers ve diğerleri’ne (2006) göre araştırma basamakları ve çalışmadaki araştırma basamakları (Peffers ve diğerleri’nden (2006) çevrilerek uyarlanmıştır)

Şekil 4.2’de belirtildiği gibi, tasarım bilimi araştırması altı araştırma basamağından oluşmaktadır. Tasarım bilimi araştırmasının üçüncü araştırma basamağı, çalışmanın metodolojisinin oluşturulmasına olanak tanıyan eylem modeli geliştirme sürecidir. Eylem modeli geliştirme süreci, Araştırma Sürecinin Tasarımı ve Geliştirilmesi başlığından detaylı olarak açıklanmıştır.

4.2. Araştırma Sürecinin Tasarımı ve Geliştirilmesi

Tasarım bilimi araştırma yaklaşımının üçüncü adımı olan araştırma sürecinin tasarımı ve geliştirilmesi bu başlık altında açıklanmıştır. Bu adımda öncelikle çalışmanın uygulama aşamasının çözümüne katkıda bulunabilecek birlikte oluşturma ve katılımcı tasarım yaklaşımları incelenmiştir. Sonrasında katılımcı deneyimin gerçekleştirilmesi için uygulama alanının tanımı yapılmış ve uygulama topluluğu belirlenmiştir.

4.2.1. Birlikte oluşturma ve katılımcı tasarım

Geleneğin ve inancın örneği, kültürün taşıyıcısı olarak zanaat ürünlerinin üretimi nesiller arasında bilgi aktarımının gerçekleştirilmesi ile oluşur. Nesiller arası bilgi aktarımının gerçekleştiği üretimde nesneler ve uygulamalar aracılığıyla maddi kültürün devamlılığı sağlanır (Zhan ve diğerleri, 2017; Çiftçi ve Walker, 2017). Tasarım ise, yerel üretimin güçlendirilmesinde temel aktör olarak görev alabilmektedir. Sosyal gelişim, yenilik (inovasyon) ve girişimcilik aracılığıyla gerçekleştirilebilecek güçlendirme yaklaşımlarında (Busch ve diğerleri, 2014) tasarım, ürünlerin ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde çeşitli fırsatların yaratılmasına olanak tanımaktadır. UNESCO’nun 2005 yılında yayınladığı rapora göre tasarımcılar, yerel üretim nesnelerinin üretim süreçlerine yenilikçi yaklaşımlar sunmaktadır. Aynı raporda tasarımcılar; ürün geliştirme, malzeme ve yeni teknolojilerin geleneksel nesnelerin üretimi ile bir araya getirilmesine olanak tanıyan köprüler olarak ifade edilmiştir (UNESCO, 2005).

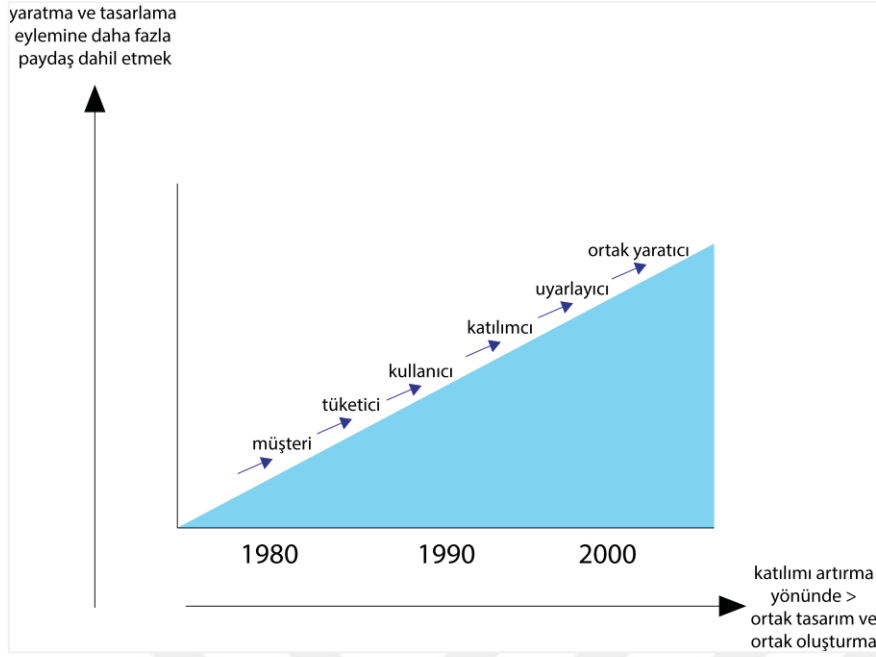
Zhan ve Walker (2018) ve Nugraha (2010), geleneği sürdürmenin yolunun geleneği sürekli geliştirmekle sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca geleneksel ve yerel kültürün sürdürülebilirliğinin sağlanması için günümüze uyarlanması gerekmektedir. Tasarımın multidisipliner sorunlara çözüm üretebileceği düşünüldüğünde, sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir etken olduğu belirtilebilir. Geçmişte yalnızca ürün tasarımı ile

ilişkilendirilen tasarımın odağı, günümüzde ürün, hizmet, etkileşime kadar genişlemiştir (Zhan ve diğerleri, 2017).

Yerel üretimin sürdürülebilmesi için tasarımla işbirliğinin sağlanması, tasarım müdahale yaklaşımları, sosyal inovasyon çalışma örnekleri, girişimcilik ve güçlendirme konuları son yıllarda öne çıkan araştırma konuları olmuştur (Kaya-Köse ve Akbulut, 2019). Tasarımcının ve kullanıcının değişen rolü, kullanıcı odaklı tasarımdan katılımcı ve birlikte tasarlama eylemine dönüşen sosyal yönleri de içeren bütüncül bir yaklaşıma doğru değişmektedir (Sanders, 2002; Sanders ve Stappers, 2008). Teknolojik gelişmeler ve insan merkezli tasarım uygulamalarındaki değişimler ile tasarımın odak noktası, bireyden kolektif yaratıcılığa kaymaktadır (Sanders, 2001a).

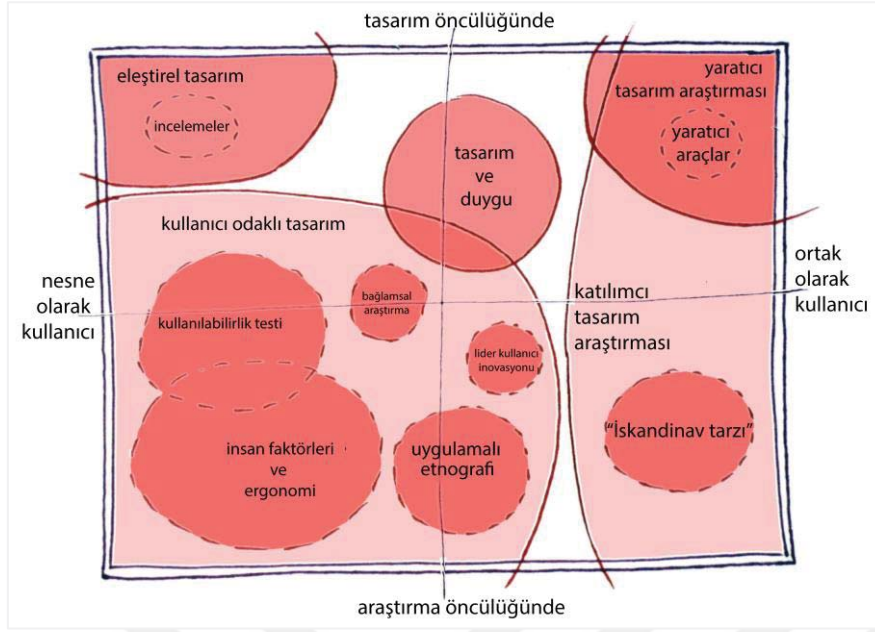
Sanders ve Stappers'e (2008) göre, ortak tasarlama eylemi, tasarım sürecinin her alanına uygulanabilen kolektif bir yaratıcılık olarak tanımlanabilir. Bu eylem yalnızca eğitilmiş tasarımcılar arasındaki işbirliğini ifade etmez, aynı zamanda tasarım sürecine, tasarım eğitimi almayan bireylerin de dahil edilmesini içermektedir.

Günümüzde tasarım eyleminde, sosyal bilimler alanında işbirlikçi yaklaşımın etkisiyle ortaya çıkan, kullanıcı merkezli tasarım sürecinden katılımcı deneyimlere doğru bir eğilim vardır. 1980'lerden beri müşteri olarak tanımlanan kullanıcının yaratıcı potansiyelinin daha iyi hizmetler ve ürünler tasarlamaya yardımcı olabileceği iddiası, katılımcı tasarım yaklaşımından kullanıcı odaklı tasarıma, müşteriden kullanıcı yaratıcılığına ve birlikte oluşturmaya kadar çeşitli metodolojilerin geliştirilmesini teşvik etmiştir (Fuad-Luke, 2009) (Şekil 4.3). Sanders (2002) kullanıcıların tasarlama eylemine dahil edilmesi fikrine dayanan bu yaklaşımın *postdesign* olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. *Postdesign*, yöntem olmanın yanı sıra kullanıcının tasarlama eylemi içerisinde kendini ifade edebilme ve yaratıcı düşüncenin meydana getirilmesine yardımcı olabilme inancıdır (Sanders, 2002).

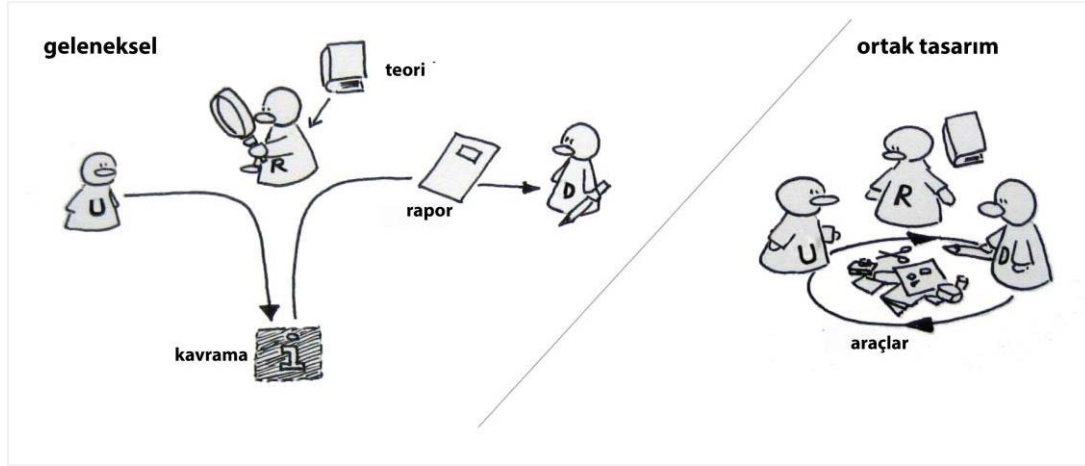
Şekil 4.3. Müşteriden ortak yaratıcıya geçiş (Fuad-Luke'dan (2009:143) çevrilerek uyarlanmıştır)

Postdesign, tasarım geliştirme sürecinde tüm paydaşların doğrudan aktif katılımını vurgulamaktadır. Ortak tasarımı ifade eden yeni düşünme ve çalışma biçimlerinin katılımcılar ile oluşturulması, süreçte pay sahibi olan herkesin yaratma eyleminde kolektif yaklaşım ile fikir ve fırsatlardan yararlanmasını sağlamaktadır. Birlikte yaratma eylemi neticesinde tasarım çıktıları, birlikte tasarlayan bireyler için daha anlamlı olabilmektedir. *Postdesign* devam eden bir süreç olarak, bireylerin değişen ihtiyaçları ve deneyimlerine göre günün gereklilikleri, teknolojileri, deneyimleri ve pek çok paydaşı bir araya toplamaktadır (Sanders, 2002). Birlikte oluşturma eyleminde uygulamaya dayalı araştırmalar sonuç ürünlere ek olarak yaratım sürecini de belgelemekte ve yorumlamaktadır (Şekil 4.4). Katılımcıların uygulamaları hakkında düşünceleri ortaya çıkarmalarını ve eylem halinde bilgi edinmelerini de sağlamaktadır. Ürün ve hizmetlerin tasarımı ve geliştirilmesi sürecinde katılımcı tasarım alanında yer alan birlikte yaratma (*co-creation*) ve birlikte tasarım (*co-design*) kavramları da öne çıkmaktadır.

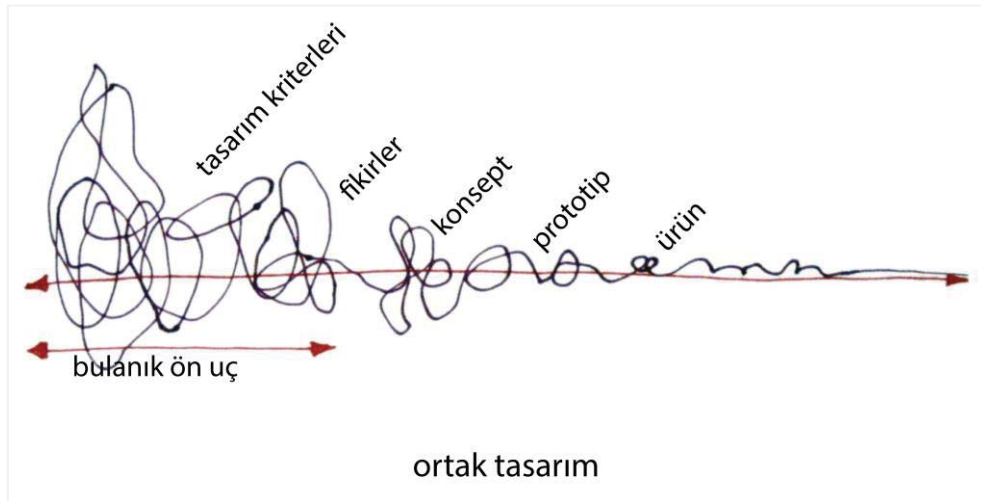
Şekil 4.4. Ürün ve hizmetlerin tasarımı ve geliştirilmesi sürecinde insan odaklı tasarım araştırmasının mevcut durumu (Sanders ve Stappers'dan (2008) çevrilerek uyarlanmıştır)

Sanders ve Stappers (2008), iki ve daha fazla kişinin paylaştığı kolektif yaratıcılık eylemini ortak yaratım/birlikte oluşturma (*co-creation*) olarak tanımlamıştır. Birlikte yaratma, fizikselden metafiziğe, materyalden ruhsallığa kadar geniş bir uygulama yelpazesini kapsayan bir terimdir. Öte yandan ortak tasarım, birlikte yaratma eyleminin içerdiği daraltılmış bir kolektif yaratıcı uygulama alanı olarak belirtilebilir. Bu kolektif uygulama içerisinde tasarım eğitimi alan/almayan katılımcılar bir araya gelerek ortak yaratma eylemini oluşturmaktadırlar. Bu eylem ise ortak/birlikte tasarım (*co-design*) olarak tanımlanmıştır. Birlikte oluşturma yaklaşımının örneği olan birlikte tasarım, tasarımcılar arasında işbirliğini/yaratıcılığı ifade etmek için de kullanılmaktadır (Sanders ve Stappers, 2008; Sanders ve Stappers, 2002).

Şekil 4.5. Tasarım sürecinde kullanıcıların, araştırmacıların ve tasarımcıların tasarım sürecinde geleneksel rolleri (solda) ve birlikte tasarım sürecindeki birleşimleri (sağda) (Sanders ve Stappers'dan (2008) çevrilerek uyarlanmıştır)

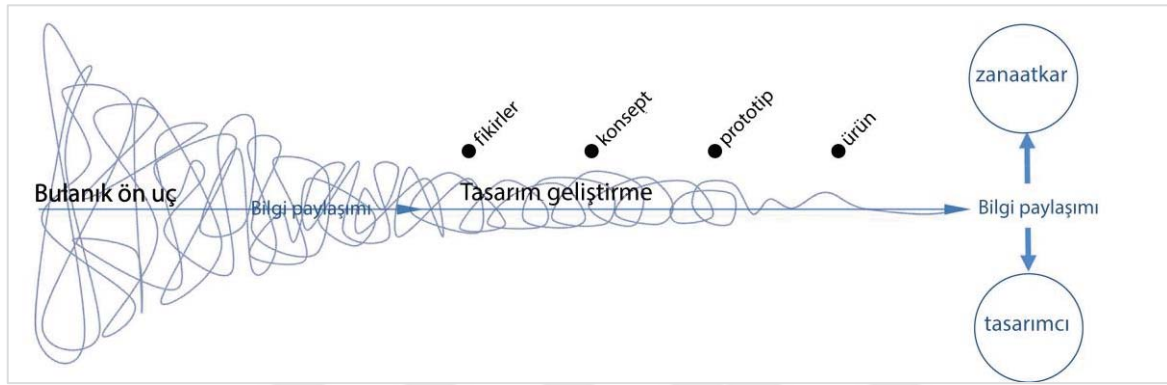
Ortak tasarım/birlikte tasarım uygulamalarında kullanıcılar eylemin paydaşı olmakta ve eylem içinde aktif olarak rol almaktadırlar (Şekil 4.5). Tasarımcılar da sözlü olarak ifade edilmeyen, deneyimle elde edilen bilginin bu eylem sırasında öğrenilmesini sağlayabilmektedir (Polanyi, 1966:6; Sanders ve Stappers, 2002; Slesswijk Visser ve diğerleri, 2005).

Şekil 4.6. Günümüzde tasarım sürecinin basit bir gösterimini göstermektedir (Sanders ve Stappers'dan (2008) çevrilerek uyarlanmıştır)

Tung (2012), Sanders ve Stappers (2008:6) tarafından önerilen ortak yaratma sürecinin (Şekil 4.6), zanaat-tasarım iş birliğine uyarlanabileceğini (Şekil 4.7) belirtmiştir. Bu süreç aynı zamanda bir öğrenme mekanizması olarak da işlev görmektedir. Tasarım ve zanaat

arasındaki sınır bulanıklaştıkça, tasarım ve zanaat uygulayıcıları birbirlerinden öğrenmeye teşvik edilir (Tung, 2012:74). Tasarım zanaat iş birliği, katılımcıların başka beceriler ve bilgiler kazanabilecekleri, böylece bilgilerini zenginleştiren çok disiplinli bir iş birliği olarak görülebilir (Dykes, Rodgers ve Smyth, 2009). Zanaat ve tasarım iş birliği yalnız geleneksel zanaatların yenilenmesine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda tasarımcıların teknik, malzeme ve geleneksel yapıları oluşturabilecek beceri ve bilgi biriktirirken yeni tasarım deneyimleri elde etmelerini sağlar.

Şekil 4.7. Zanaat-tasarım iş birliği süreci Sanders ve Stappers tarafından önerilen ortak yaratım sürecinden uyarlanmıştır (Tung'dan (2012) çevrilerek uyarlanmıştır)

Birlikte yaratma eylemi için tüm katılımcıların (zanaatkar, tasarımcı ve tasarım eğitimi almamış) geleneksel tasarım sürecine (Şekil 4.7) başlamadan önce bulanık ön uç olarak belirtilen alanda bir araya gelmeleri, yerel ortamı tanımak, becerilerin ve yerel malzemenin öğrenilmesi ve el sanatı üretim sürecini gözlemlemek gibi temel bilgilere sahip olmalarını sağlar. Tasarım sürecinin bu aşamasında usta/çırak ilişkisinin kurulması, paydaşlar arasında paylaşımın geliştirilmesine yardımcı olur. Bulanık ön uçta gerçekleşen faaliyetlerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirme sürecinde yeni ürün yaratma ve uygun üretim yöntemleri için fikir, eskiz, tartışma ve prototip oluşturma gibi yinelenen bir yaklaşım önerebilir (Tung, 2012). Tasarımcılar, iş birliği sürecinde, paydaşlar arasında bilgilerin aktarılmasında kolaylaştırıcı olarak hareket edebilirler ve üretimi optimize etmek için fırsatlar oluşturabilirler. Uygulamaya dayalı bu süreçte yalnızca sonuç ürünler yer almaz, bu ürünlerin oluşturulması için harcanan sürede katılımcıların uygulama hakkındaki düşünceleri ve eylem sırasında edindikleri bilgiler ve deneyimleri de belgelenebilir. Sürdürülebilirlik arayışı içinde, bireysel aktörlerin ve toplulukların aktif ve bilinçli bir rol oynaması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Manzini, 2004). Manzini'ye göre

(2010), tasarımcının problem çözücü olarak geleneksel rolü, alternatif yöntemler önermek ve bu süreçlerde kolaylaştırıcı olarak görev almak ve tasarım eylemini katılımcılar ile yardımlaşarak sürdürmeye doğru değişim göstermektedir.

Yerel üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması ile sürdürülebilir yerel kalkınmanın tasarımcılar ve katılımcılar arasında işbirliği, bilgi aktarımı ve katılımcı uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini belirtmek mümkündür. Bu doğrultuda öncelikle çalışma kapsamında yerel üretim geçmişi bulunan bir yerleşim alanı olarak uygulama alanının tanımlanması gerekliliği oluşmuştur. Ayrıca yerel üretim geçmişi bulunan alan, birlikte ve katılımcı tasarım yaklaşımlarıyla geliştirilebilecek yeni ürünlerin belirlenmesi için referans olmaktadır.

4.2.2. Uygulama alanının tanımı

Bu başlık altında tez çalışmasının uygulama adımına referans olan yerel üretim geçmişine sahip Safranbolu ilçesinin ve endüstriyel üretim alanı olan Karabük ilinin çalışma alanı olarak belirlenmesinin sebepleri, detaylı olarak açıklanmıştır.

Kültürel temsilin ağırlıklı olarak mekân aracılığıyla aktarımının gözlemlenebildiği, mimari yapıları ve tarihi dokusu ile 1994 yılında UNESCO Dünya Miras Kenti listesine alınan Safranbolu kenti, somut kültürel mirasın korunmasına ek olarak somut olmayan kültürel mirasın da korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekliliği sebebiyle çalışmada örnek bölge olarak belirlenmiştir. Ağırlıklı olarak bir Osmanlı Dönemi şehri olan Safranbolu, daha çok 18. ve 19. yy. geleneksel Türk toplum yaşantısını günümüze aktarmaktadır. Kent, 1940'lara kadar fazla değişikliğe uğramaksızın kendi doğal gelişimi içinde, bakım ve onarımlarla korunmuştur (Aksoy ve Kuş, 1999:58).

Safranbolu'da yerel üretim ölçeğinde gelişen ve değişen durumun tanımlanabilmesi için öncelikle Anadolu'da ticaret ağı ile gelişen zanaat üretimin dönüşüm süreci incelenmelidir. Osmanlı döneminde küçük taşra kentleri, Anadolu'nun ekonomik yapısının tanımlanmasında öne çıkmaktadır. Bu kentler ticaret yolları üzerinde yer alan ve konaklama imkânı sağlayan duraklar olmuşlardır. Safranbolu'nun da önemli merkezler arasında ticaret yolları üzerinde bulunması, bölgede üretimi gerçekleştirilen zanaat ürünlerinin daha geniş pazarlara erişmesini sağlamıştır. Bölgede yerel üretim örnekleri olarak deri tabaklama, bakır

işçiliği, yemenicilik, saraçlık ve semercilik ön plana çıkmaktadır (Gönenç, 2005: 28; Kalyoncu, 2007: 34; Emecen, 2003:21; Tunçözgür, 1999:22).

Türkiye’de 1930’larla 1940’ların ilk yarısında endüstrileşme çabaları devlet eliyle etkin bir şekilde yapılandırılmıştır. Bu dönemde zanaatla endüstri arasında karşıtlıklar oluşmaya başlamıştır. Endüstrileşme, destek altına alınınca daha önceleri ithal ürünlerle yerel zanaat üretimi arasında yaşanan gerilim, makineleşmeyle yerel zanaat üretimi arasındaki gerilime dönüşmeye başlamıştır (Turan, 2009:1). 1950 yılı itibariyle Türkiye’de sanayi üretimi ağırlık kazanmıştır. Bunun sonucu olarak zanaat nesneleri üretimi önemini kaybetme eğilimi göstermiştir (Karakuş, 2015).

Erken Cumhuriyet döneminin sanayileşme çabaları ile yeni bir kent olarak kurulan demir çelik sanayisinin merkezi Karabük, endüstrileşmenin mekânsal etkilerini sanayinin kuruluşu olan 1937 yılından 1990’lı yıllara kadar yaşamıştır. Çalışanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla modern kent dokusunun oluşturulması ve yaşam alanlarının kurgulanması ile bölgesel bir dönüşüm yaşanmıştır. Fabrikanın kuruluşu ile Karabük şehir merkezine gerçekleşen göç sebebiyle tarihte ticaret ağının durağı olan Safranbolu’da önce emek yoğun yerel üretimi sürdürebilecek iş gücü, sonra zanaat üretimi azalmış, buna bağlı olarak da yerel üretim yok olmakla karşı karşıya kalmıştır. Karabük kentinde gerçekleşen bu dönüşüm aynı zamanda Safranbolu’da mimari yapıların ve kapalı ekonomiye (bölge ile sınırlı ticaret ağı) dayalı maddi kültür nesnelerinin de dönüşümüne neden olmuştur. 1990’lı yılların başında Safranbolu’da tarihi yapıların restorasyon çalışmalarının gerçekleştirilmesi ile turizme yönelik gelişmeler öncelik kazanmıştır. Günümüzde Safranbolu’da zanaat dallarında, emeğin sürdürülebilirliğinin turizm aracılığıyla sağlandığını söylemek mümkün olmaktadır (Kaya-Köse ve Akbulut, 2018).

Sonuç olarak endüstrileşme çabaları ile bölgesel yatırımların mekânsal etkilerinin belirgin bir şekilde ortaya çıktığı mekanlar olarak Karabük ve Safranbolu kentlerinin endüstri, zanaat ve turizm bağlamında birbirini etkileyen yerleşim alanları olduğu söylenebilir. Zanaat geçmişine ait veriler bulunan Safranbolu ve Karabük kentlerinde günümüzde yok olmakla karşı karşıya kalan yerel üretim, kadın kooperatifleri aracılığıyla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu sebeple katılımcı tasarım yaklaşımıyla gerçekleştirilmesi planlanan uygulamada kadın kooperatiflerinin uygulama topluluğu olarak belirlenmesi uygun

bulunmuştur. Çünkü kadın kooperatifleri sürdürülebilir yerel kalkınmada yerel üretimin sürdürülmesi ile istihdam yaratan yerel topluluklar olarak öne çıkmaktadır.

4.2.3. Uygulama topluluğunun belirlenmesi

Zanaat ve sürdürülebilirlik bağlamında kadın emeği üzerinden şekillendirilen araştırmada, zanaat üretim geçmişine sahip bir yerleşim yeri olan Safranbolu'dan hareketle, Safranbolu ilçesinin bağlı bulunduğu Karabük ilinde bulunan kadın kooperatifleri örneklem olarak belirlenmiştir. Sürdürülebilir yerel kalkınmada yeni bir itici güç durumuna gelen sosyal inovasyonla yönlendirilebilen girişimler (Borges, 2015) olarak kadın kooperatiflerinin çalışma kapsamında ele alınmasının sebebi, kooperatif üyesi kadınların ürettikleri nesneleri mevcut becerileri aracılığıyla oluşturmalarıdır. Çünkü üreten bir kadın, becerisi doğrultusunda kendisini tekrarlamakta ve pazarın ihtiyaçlarına yönelik ürün oluşturmakta ve pazarlama sürecini yönetmekte güçlük çekmektedir.

Seri üretim, yerel tüketiciye daha ucuz ürün alternatifleri sunmaktadır. Dolayısıyla yerel zanaat ürünleri için pazar giderek daralmaktadır. Endüstriyel olarak üretilen nesnelerin küresel pazarı, zanaat üretimi nesnelerin yerelde kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca tüketici ile doğrudan etkileşim kuramayan yerel üretici son tüketicinin beklentilerini karşılamakta güçlük çekmektedir (Bissett-Johnson ve Moorhead, 2018). Dormer (1994) el sanatları uygulayıcılarının bilgilerini aktarmada başarısız olmaları durumunda, zanaatın yok olma ile karşı karşıya kaldığını ve kayıp bilginin yeniden oluşturulmasının ise zor ve zaman alıcı olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle geleneğin sürdürülebilirliği, onu sürekli geliştirmek ile sağlanabilir. El sanatlarının üretiminin azalmasının önüne geçilmesinin bir yolu, zanaat nesneleri için sembolik önemi nedeniyle değerlendirilecekleri alternatif pazarlar aramaktır. Bu aynı zamanda, tüketicilerin güncel ihtiyaçlarına hitap etmek için zanaat nesnesinin değiştirilmesini de gerektirir. Zanaat temelli ürünlerin çoğu, doğası gereği estetik açıdan geniş bir küresel pazara hitap edemeyecek kadar gelenekseldir (Bissett-Johnson ve Moorhead, 2018). Geleneğin bazı bileşenleri, yeni nesnelerin yaratılmasına dahil edildiğinde canlı tutulabilir ve sürdürülebilir kılınabilmektedir (Nugraha, 2010). Gündelik yaşamda kaybolmak üzere olan geleneksel tekniğin, güncel ihtiyaçlara yönelik nesnelere dönüştürülebilmesi çalışmaları ile geleneksel üretim tekniğinin ve yerel malzemenin sürdürülebilir kılınması sağlanabilmektedir. Bu noktada tasarımcılar, birlikte ve katılımcı

uygulamalar ile yerel üreticiler için çözümlerin belirlenmesinde aktif olarak yer alabilmektedirler. Bu sebeple, ampirik çalışmanın tasarlandığı 2019 yılına kadar Karabük ilinde kurulmuş iki kadın kooperatifi ile uygulama yapılmıştır.

Karabük ilindeki kadın kooperatifleri

Bu bölümde araştırmanın uygulama adımına başlanan 2019 yılına kadar Karabük ilinde bulunan Kadın Kooperatifleri ele alınacaktır.

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifinin, Safranbolu Belediyesi ve Karabük Ticaret Sanayi Odası'nın desteği ile 2019 yılı Ekim ayında kurulma kararı alınmıştır. Kooperatifin kurucu üyeleri SAKEM'de (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi) görev alan eğitmenlerden, üyeleri ise SAKEM'de açılan kurslara katılan kadınlardan oluşmaktadır.

Safranbolu Belediyesi bünyesinde yer alan Kültür Eğitim Merkezi, çıraklık ve meslek eğitimi veren bir kurum olarak başlamış, daha sonra kooperatif yapılanmasını da barındıran yapıya dönüşmüştür. SAKEM merkezli olarak başlayan kooperatifteki eğitimci yaklaşımın, yeni iş ve beceri öğretmeye yönelik olması, Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifini diğer kooperatiflerden ayıran en önemli özelliktir. Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi'nde görevli olan eğitmenler tarafından kurulan kooperatifin somut bir mekân bulunmamaktadır. Eğitimin ve üretimin yapıldığı mekân SAKEM binası içerisinde yer almaktadır. SAKEM'de, tasarım eğitimi almamış ancak teknik bilgiye sahip eğitmenler tarafından ücretsiz eğitimler verilmektedir. Kursiyerler daha önce beceri eğitimi almamış kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca bu yapılanmada zanaatın öğretilmesi amacı vardır. Mevcutta var olan bilginin kursiyerlere aktarılması eğitmenler aracılığıyla sağlanmaktadır, ancak teknik bilgi dışında yenilikçi yaklaşım sunulmamaktadır (Alan notları, 2019).

Kooperatifte üretilen ürünler, ağırlıklı olarak verilen kursların çeşitliliği ile sınırlandırılmıştır. Bunlar, nakış, oya, tel kırma ürünleri, keçe ve takıdır. Ürün satışları yılda

bir kez olmak üzere, eğitim süresi sonrasında Safranbolu Belediyesinin destekleri ile gerçekleştirilen sergilerde gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 4.2. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme kooperatifi ve uygulama alanı örnekleri

Girişim Adı	Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi
Kuruluş Yılı	2019
Kuruluş Desteği	Safranbolu Belediyesi
Ortaklar	Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi (SAKEM) eğitmenleri
Ürünleri	Oyuncak, Tekstil, Nakış, Oya, Keçe, Takı, Deri, Tel kırma ürünleri
Ürün Satış Ağı	Safranbolu Eski Çarşı SAKEM Satış ofisi (halen yapım aşamasında) SAKEM Kursları yıl sonu sergisi
Katılımcı Çalışmalar	Odaklı -----
Yerel Malzeme	Deri, Eflani Cember Bezi
Yerel zanaatkar işbirliği	-----

Yerele özgü ürün denemeleri Safranbolu Belediyesi teşvikleri ile geliştirilmeye çalışılmaktadır. Turistik nesnelere yönelik çalışılmasının temel sebebi, Safranbolu'ya özgü yerel bir ürünün satışının turistik mekân olarak tanımlanan alanda gerçekleştirilmemesidir. Halihazırda turistik nesne olarak hazırlanan ürünler Safranbolu'nun yerel zanaatı ya da yerel malzemesini yansıtmamaktadır (Resim 4.1).

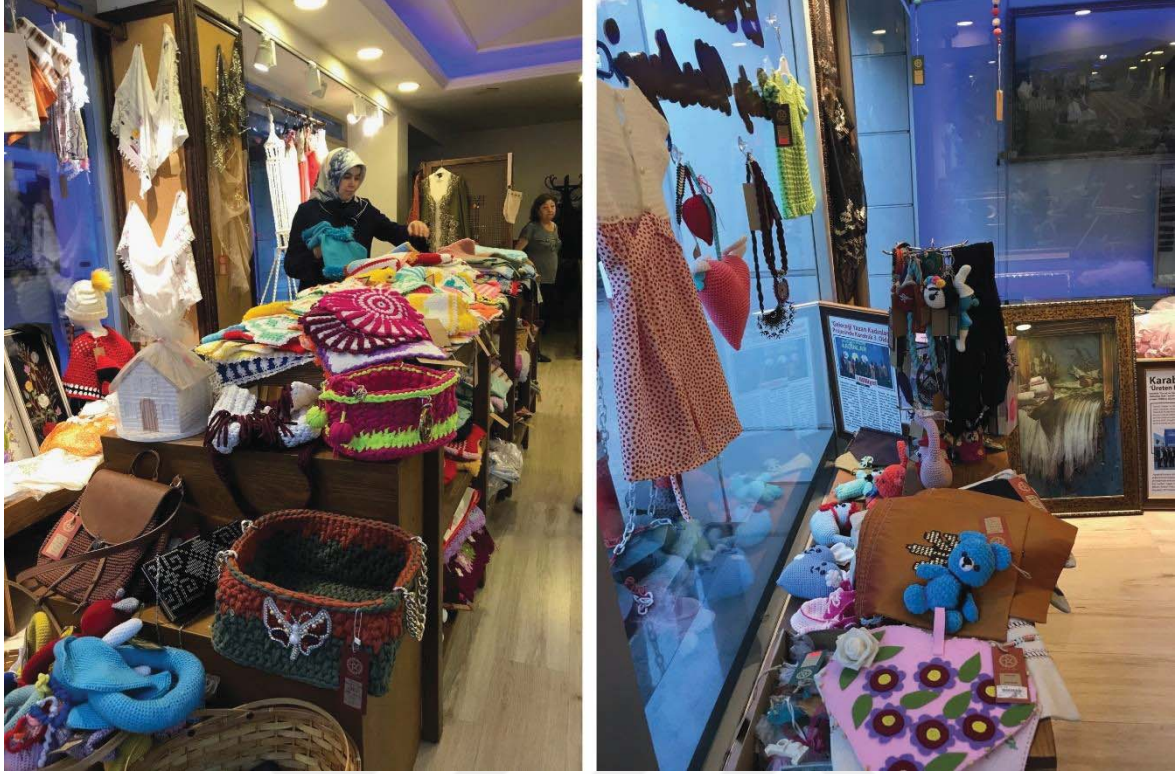
Resim 4.1. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ürün satış ambalajı denemeleri

Karabük Üreten Eller Kooperatifi

Üreten Eller Kooperatifi 2015 yılı Yöresel Mali Destek Programı kapsamında BAKKA (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı) tarafından desteklenmektedir. Proje ile kurulan kooperatif, günümüzde Karabük Ticaret Sanayi Odası'na bağlı olarak faaliyetine devam etmektedir. “Her ev bir atölye” fikri ile projelendirilen kooperatifin amacı, üreten ancak ürettiği ürünler için pazar bulamayan kadınları bir araya getirmek ve destek vermektir. Kooperatif üyesi olan ve ev-eksenli üretim yapan kadınların sayısı 500’den fazladır. Çalışma imkânı olmayan, aile bireylerine bakmakla yükümlü ya da bugüne kadar hiç çalışmamış kadınlardan oluşan bu yapılanmada kadınlar, aile büyüklerinden öğrendikleri geleneksel el işlerini ya da İşkur meslek edindirme kursları ve Halk Eğitim Merkezleri kurslarında öğrendikleri el sanatlarını evlerinde üreterek kooperatif mağazasında satışa sunmaktadırlar. Kadınların ekonomik gelir elde etmeleri, yoksulluğu azaltmak ve iş imkânı yaratmak kooperatifin birinci hedefidir. Kooperatif bünyesinde yer alan farklı geçmişlere ve değerlere sahip kadınlar, ekonomik bağımsızlıkları için bir araya gelmektedir (Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020).

Resim 4.2. Karabük ‘Üreten Eller Kooperatifi’ (Kaya Köse, 2019).

Resim 4.3. Karabük ‘Üreten Eller Kooperatifi’ (Kaya Köse, 2019)

Yörenin el sanatı ürünleri olan tel kırma, bindallı, Eflani çember bezi (Resim 4.4) gibi el ürünleri üretimi kadınlar tarafından yapılmaktadır. Ancak, geleneksel el sanatlarını sürdüren ya da çeşitli kurslar ile beceri edinen kadınların teknik bilgilerine ek olarak günümüz ihtiyaçlarına uygun nesnelerin üretimine ihtiyaçları vardır. Bireysel üretim gerçekleştiren kadınlar, becerileri doğrultusunda aynı ürünleri tekrar ederek üretmektedirler.

Resim 4.4. Eflani çember bezi işleme uygulamaları (Kaya Köse, 2019).

Çizelge 4.3. Karabük Üreten Eller Kooperatifi ve uygulama alanı örnekleri

Girişim Adı	Karabük Üreten Eller Kooperatifi
Kuruluş Yılı	2015
Kuruluş Desteği	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)
Ortaklar	Kadınlar
Ürünleri	Oyuncak, Tekstil, Nakış, Oya, Keçe, Takı, Deri
Ürün Satış Ağı	Karabük Ticaret Odası Satış Ofisi, facebook.com
Katılımcı Odaklı Çalışmalar	-----
Yerel Malzeme	Deri, Eflani Cember Bezi
Yerel zanaatkar işbirliği	Eflani Çember Bezi dokuma malzeme tedariki

Araştırmanın uygulama planının hazırlandığı 2019 yılına kadar Karabük ilinde kayıtlı bulunan kadın kooperatifleri Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi bu başlık altında incelenmiştir. Geçmişte Köy Eğitim Kursları (1936) ve Köy Enstitüleri (1942) gibi eğitim odaklı yapılanmaların katılımcıların birlikte hareket etmelerini sağlayarak her türlü kooperatif kurup işletmelerine önderlik ettiği örnekler bulunmaktadır (Türkoğlu ve Uça, 2011). Günümüzde ise Türkiye’deki kadın kooperatif örneklerine bakıldığında meslek ve iş edindirme amacıyla eğitim veren Halk Eğitim Merkezlerinden kurumsal olarak kooperatife dönüştürülen yapılanmalar da görülmüştür. Safranbolu Belediyesinin Kültür Eğitim Merkezi (SAKEM) çatısı altında kurulmuş Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi yapısal olarak bu oluşum örneklerindendir.

Bir diğer kooperatif örneği olarak Karabük Üreten Eller Kooperatifi incelendiğinde, kooperatife üye kadınların bağımsız ve bireysel olarak becerileri doğrultusunda ev üretimi gerçekleştirdiği bilgisine ulaşılmıştır. Kooperatif çatısı altında emek yoğun çalışmaya yönelik örgütlenen kadınların daha çok kadına erişerek sürdürülebilir iş modelleri geliştirmek, üretim yelpazesini geliştirmek, katma değerli ve marka ürünler üretmek, farklı satış kanallarıyla daha çok kişiye ulaşmak gibi hedefleri vardır (KEDV, 2015). Ancak tasarım bakış açısına sahip olmayan üretici kadınlar, mevcut ürün yelpazesini geliştirmekte, ürün çeşitliliği oluşturmakta güçlük çekmektedirler. Bu sebeple, tez çalışması kapsamında

yerel üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar Karabük ilindeki kadın kooperatifleri ile planlanmıştır.

4.3. Uygulamanın Karabük Kadın Kooperatifleri ile Planlanması

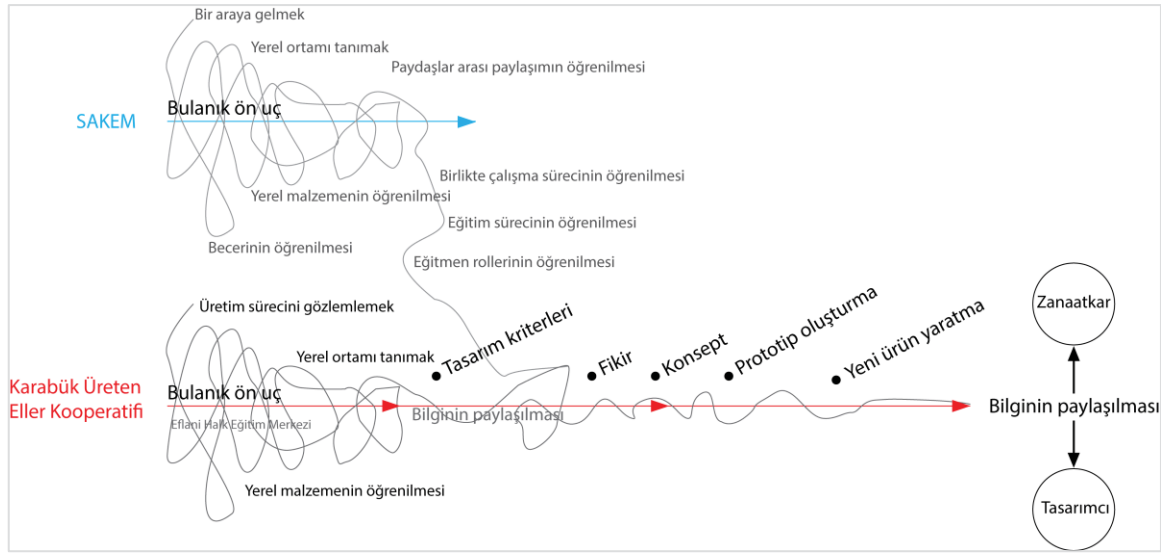
Sanders, Brandt ve Binder (2008), tasarımcıların ve katılımcıların tasarlama süreci içerisinde yer aldığı etkinliklerin düzenlendiğini belirtmiştir. Tasarımcılar, bu etkinliklerde birlikte çözümler tasarlama ve geliştirme süreçlerinde aktif olarak rol alabilmektedirler. Böylelikle tasarımcılar, ürün ve hizmet sağlayıcı olmanın yanı sıra bireylere ve topluluklara yeni eylem fırsatları sunan etkinleştirici rolleri ile de öne çıkmaktadırlar (Manzini, 2004).

Birlikte üretme, tasarlama eylemi, iki veya daha fazla kişi tarafından paylaşıldığında gerçekleşmektedir. Ekip çalışmasına dayanan iyi bir işbirliği ile kolektif yaratıcılık, bireysel yaratıcılığa kıyasla kültürel açıdan daha anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Sanders, 2001a). Buna ek olarak tasarım, yeni ürün geliştirme süreçlerinde, yerelin özgünlüğünün korunması ve günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yenilenebilmesinde, yeni bir iş yaratma modelinin kurulmasında, yerel özelliklere değer vermek ve yeni istihdam alanı yaratmak gibi çeşitli müdahalelerde bulunabilmektedir.

Tokat ve Doğan (2018) tasarım aracılığıyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımları iletişim teknolojilerinin rolü, beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenme, tasarımcı olarak zanaatkar, tasarımcı ve zanaatkar işbirliği ve yerel merkezler oluşturma olmak üzere 5 başlık altında sınıflandırmıştır. Tez çalışması kapsamında tasarım aracılığıyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımlardan beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenme yaklaşımı öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımın öne çıkmasının sebebi kadın girişimleri ve kadın kooperatiflerinde geleneksel zanaat becerilerinin öğretilmesiyle güçlendirilebilir ve sürdürülebilir kalkınmada yoksulluk ile mücadele etmek için iş olanaklarının sağlanabilmesidir. Ayrıca kadın kooperatifleri yerel malzemenin kullanılması, becerinin gelişimi ve işgücünün sağlanması ile zanaat pratiklerini destekleyebilir. Kadınların ev-eksenli çalışma ile bireysel olarak ürettikleri ürünler tekdüze ve birbirleri ile aynı olmaktadır. Üretim sürecine, tasarım yaklaşımı ile işbirlikçi bir modelle müdahale edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bireysel üretim yerine, sürece paydaşların dahil edilmesi ile

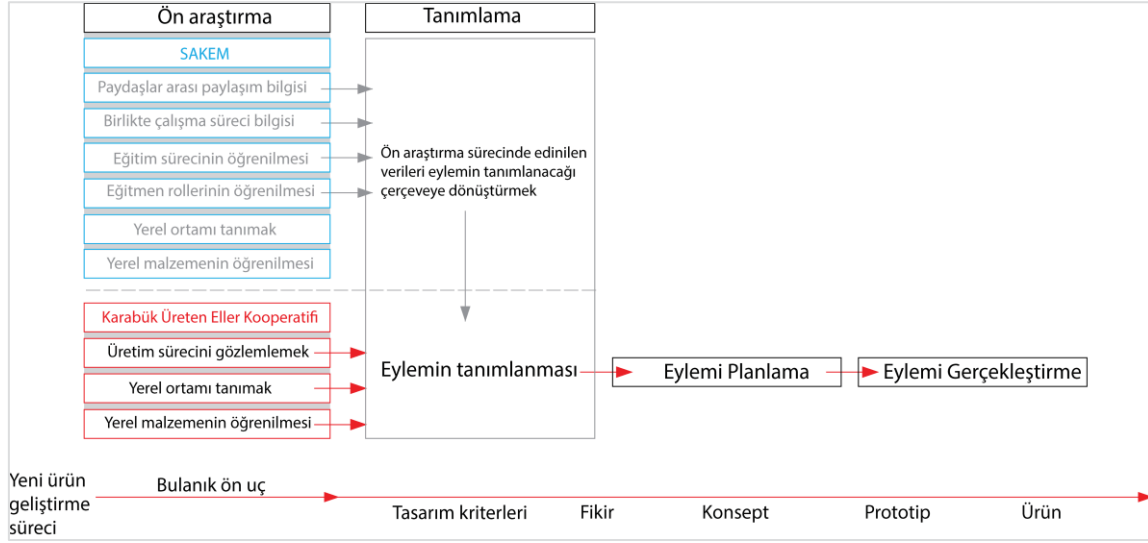
bireysel yaratıcılıktan kolektif üretkenliğe geçiş tasarım aracılığıyla gerçekleştirilebilir (Sanders, 1999).

Sanders ve Stappers (2008) ve Tung (2012) tarafından önerilen zanaat ve tasarım işbirliğinde ortak yaratım sürecinin bulanık ön uç olarak belirtilen yerel bilginin edinilmesi adımı, öncelikle SAKEM’de gözlem araştırması gerçekleştirilecektir. SAKEM’de yapılacak katılımcı gözlem ile kooperatif yapılanmalarında kurumsal amaç, iş ve işleyişin benzerliği, eğitim veren kooperatif örneği olması açısından, çalışmaya ürün tasarımı, tasarımcının rolü ve işbirlikçi tasarıma farklı bir bakış açısı sağlayabileceği düşünülmektedir (Şekil 4.8).

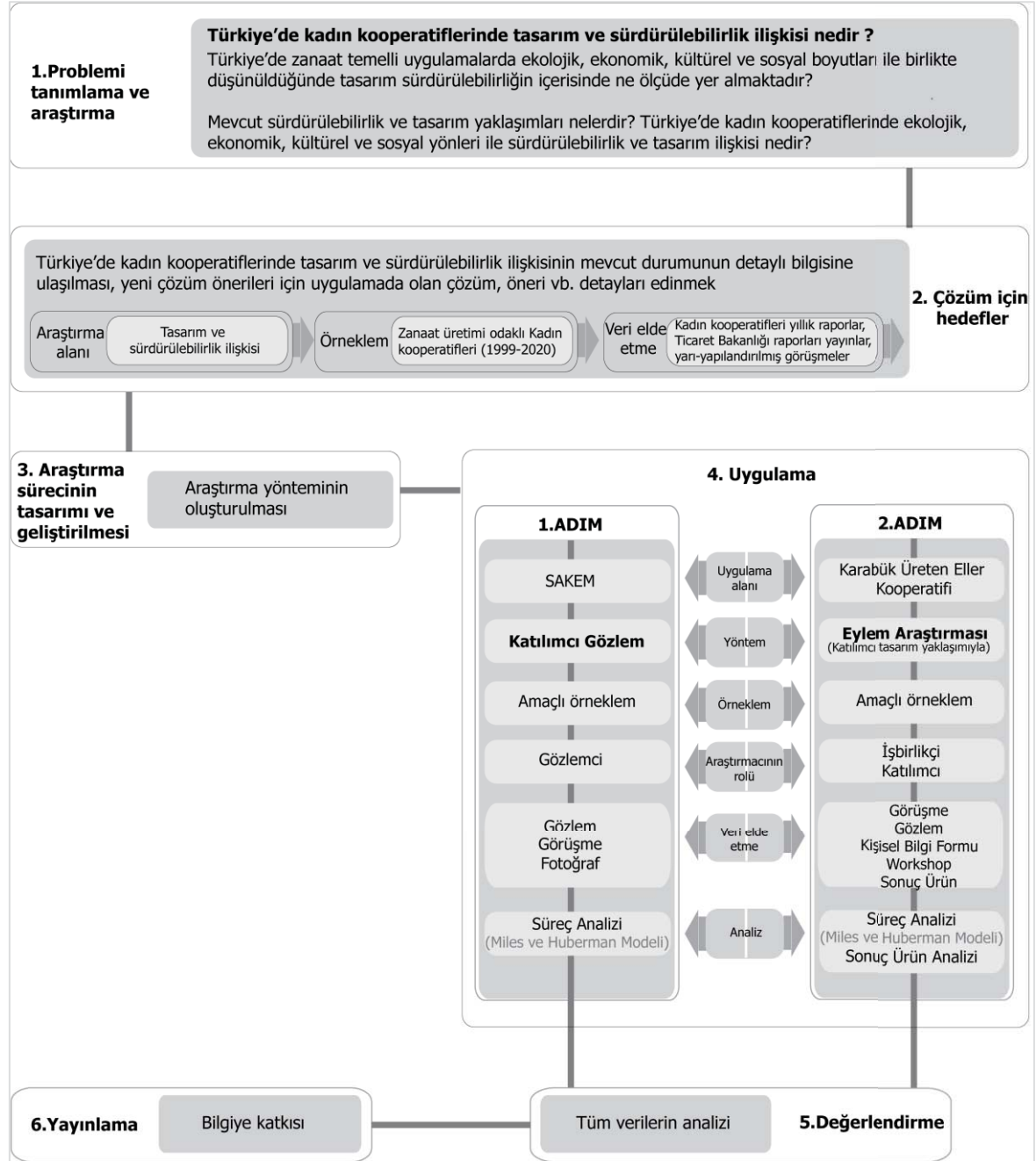
Şekil 4.8. Araştırmada kullanılacak zanaat-tasarım iş birliği süreci (Sanders ve Stappers (2008) ve Tung (2012) tarafından önerilen ortak yaratım sürecinden uyarlanmıştır)

SAKEM örneğinde meslek ve iş edindirme amacıyla eğitim veren Halk Eğitim Merkezleri gibi kurumsal olarak kooperatife dönüştürülen yapılanmalarda birlikte çalışma sürecinin öğrenilmesi, becerinin edinilmesi, ürün geliştirme sürecindeki eğitimin mevcut durumu, yerel malzeme bilgisinin edinilmesi, eğitmenin süreçteki etkinliği ile gelecek uygulama kurgusunda tasarımcının alabileceği roller ve tasarım müdahale alanları belirlenebilecektir. Katılımcı gözlemci olarak araştırmacının yer aldığı ön araştırma sürecinde edinilen veriler (Şekil 4.9), Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde yapılacak eylemin tanımlanabileceği çerçeveyi oluşturacaktır.

Şekil 4.9. Kooperatif yapılanmasında kullanılan zanaat-tasarım iş birliği süreci

Sonuç olarak zanaat ve sürdürülebilirlik bağlamında yerel topluluk örneği olarak kadın kooperatifleri ve tasarımcılar arasında işbirliğine odaklanan çalışmada, birlikte oluşturma ve katılımcı tasarım yaklaşımı zanaat ve tasarım işbirliği incelenerek yeni ürün geliştirme modeli için uygulama planı oluşturulmuştur. Bu bağlamda tasarım bilimi araştırma yöntemi ile araştırmanın çerçevesi belirlenmiştir. Yeni ürün geliştirme sürecinin tasarlanması için kullanılacak yöntemler ise katılımcı gözlem ve eylem araştırması olarak tanımlanmıştır. Şekil 4.10'da gösterilen araştırma sürecinin aşamaları, ampirik araştırma olarak ele alınan kooperatiflerin uygulama çalışması planları, 4.3.1. Katılımcı Gözlem Araştırması ve 4.3.2. Eylem Araştırması başlıklarında detaylı olarak açıklanmaktadır.

Şekil 4.10. Araştırma sürecinin aşamaları

4.3.1. Katılımcı gözlem araştırması (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi)

Bir grubun, topluluğun ya da örgütün işleyişi, bireylerin alışkanlıklarını ve düşüncelerini anlamak ve onları bir arada tutan sosyal yapıyı öğrenebilmek amacıyla bir süre dahil olunan yöntem katılımcı gözlem araştırmasıdır (Punch, 2016:179). El becerisi geliştirme eğitimleri verilen SAKEM’de eğitmenlerin kurduğu kadın kooperatifi yapılanması bilgisinin öğrenilebilmesi için katılımcı gözlem araştırması uygun bulunmuştur. Katılımcı gözlem araştırmasında veri elde etme yöntemleri ve verilerin analizi 5. Bölümde detaylı olarak açıklanmıştır.

Nitel araştırmada kullanılan yaygın veri toplama yöntemlerinden biri olan gözlem, araştırmacının uygun bulduğu her tür sosyal veya kurumsal ortamda bir veri toplama aracı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018:173). Çizelge 4.4’te belirtildiği gibi gözlem araştırması yapılandırılmamış ve yapılandırılmış olmak üzere doğal ve yapay ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Tez kapsamında ampirik araştırmanın planlanan ilk adımı olan katılımcı gözlem araştırması yapılandırılmamış doğal ortamda gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni, yapılandırılmamış alan çalışmasının, davranışın gerçekleştiği doğal ortamlarda yapılması ve araştırmacının çalışılan konuya ilişkin yapının içine girmeye ve bir parçası olmaya çalışmasıdır.

Çizelge 4.4. Gözlem araştırması türleri (Bailey 1982’den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018:174)

Araştırmacı tarafından ortama ilişkin geliştirilen yapı	Ortamın kendisiyle ilgili yapı	
	Doğal ortam (Alan çalışması)	Yapay ortam (Laboratuvar çalışması)
Yapılandırılmamış	Tür 1: Yapılandırılmamış alan çalışması (araştırmacı katılımcı-participant)	Tür 3: Yapılandırılmamış laboratuvar çalışması (araştırmacı dışarıdan gözlemci-non participant)
Yapılandırılmış	Tür 2: Yapılandırılmış alan çalışması (araştırmacı dışarıdan gözlemci-non participant)	Tür 4: Yapılandırılmış laboratuvar çalışması (araştırmacı dışarıdan gözlemci-non participant)

Gözlem aşamaları

Katılımcı gözlem araştırması süreçlerinde verilerin elde edilmesi ve daha sonraki tarafsız değerlendirmeler için dikkatli ve detaylı bir şekilde ele alınması gerekir. SAKEM üzerinde yapılacak olan gözlem araştırması aşağıdaki aşamalarda yapılacaktır (Bailey, 1987; Judd ve diğerleri'nden (1991) aktaran Balcı, 2018:213).

1. Araştırmanın amaçlarının kararlaştırılması
2. Gözlenecek kaynak kişilerin/deneklerin kararlaştırılması
3. Yapı ya da yapıların gözlenebilir ölçülerini bulmak
4. Gruba giriş
5. Gözlenen kaynak kişilerle ilişki kurulması
6. Alanın/ortamın ve gözlem biçiminin seçilmesi
7. Örneklem stratejisinin seçimi
8. Gözlemin yapılması ve alan notlarının kaydedilmesi
9. Gözlem araştırmasından çıkış
10. Verilerin analizi
11. Bulguların raporlaştırılması

Verilerin elde edilmesi için araçlar ve yöntemler

Araştırma yöntemi olarak katılımcı gözlem nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem esnasında kursiyerlerin birbirleriyle iletişimleri, mekân ve malzeme kullanımları katılımcının da dahil olduğu görüşmeler ile sağlanmıştır. Kursa katılan 7 katılımcı ve 1 eğitmen ile katılımcı gözlem sırasında grup olarak yapılandırılmamış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden edinilen demografik bilgiler 5.5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri başlığında detaylı olarak açıklanmıştır.

Grup görüşmesi, araştırmacının bir kişi yerine çok kişiyle aynı anda gerçekleştirdiği görüşmeler için kullanılan genel bir kavramdır. Geniş bir uygulama alanına sahip bu görüşmeler, standartlaştırılmamış, açık uçlu görüşmelerdir. Bu yaklaşımda görüşme, karşılıklı katılımcı gözlem temelinde gerçekleşen bir sosyal olay olarak görülür ve öncelikli amaç, sabit bir format ya da sorular kullanılmaksızın, insanların deneyimleri konusunda

özgün bir kavrayış kazandıran verilerin üretilmesidir. Katılımcılar arası iletişime odaklanan (Balci, 2018:175) bu görüşme türünün ayırt edici özelliği, ulaşılması güç olan veri ve bulguları elde etmek için grup etkileşiminin kullanılmasıdır (Punch, 2016:168). Grup görüşmesi aracılığıyla bireylerin ne düşündüklerinin yanı sıra nasıl düşündüklerine de yanıt bulunabilir (Balci, 2018:175). Bununla birlikte katılımcıların birbirlerine nasıl tepki verdikleri de bu yöntemde incelenebilir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015: 58). Grup görüşmelerinde düşünme ve davranış biçimlerinin de edinilmesi örtük bilginin aktarımı, birlikte üretme fikrinin, yardımlaşmanın ve fikir geliştirme süreçleri hakkında bilginin edinilebilmesinde de etkili olacaktır. Bu sebeple, grup görüşmeleri kurs sürecinde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Grup ortamı, katılımcıların görüşlerini, sürece katılımlarını, karşılıklı olarak birbirlerinin görüşlerini araştırmaya ve açığa çıkarmaya, algılarını ve gerekçelerini açıklamaya teşvik etmektedir (Punch, 2016:168; Balci, 2018:176). Ayrıca grup görüşmeleri, kültürel değerlerin vurgulanması açısından önemlidir (Balci, 2018:176). Katılımcılar bu süreçte, kendi sorularını üreterek, karşılıklı etkileşim halinde araştırmaya ve gelecek uygulamalara yön verebilmektedir.

Grup görüşmelerinden elde edilen veriler, grup etkileşiminin yazılı kayıtlarıdır. Grup görüşmeleri, bir araştırmada tek veri toplama tekniği olarak kullanılabileceği gibi nicel ya da nitel tekniklerle birlikte de kullanılabilir (Punch, 2016:168). Gelecek uygulamalarda soru biçimlerinin geliştirilmesi, grup çalışmasında fikir ve bilgilerin elde edilmesi için SAKEM kurs süresi boyunca yapılan görüşmelerin Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde gerçekleştirilecek uygulamaya ışık tutması beklenmektedir. Bunun nedeni kişisel bilgileri elde etmekten ziyade eğitim sürecinde birlikte çalışma, fikir geliştirme, iletişim kurma, üretim becerilerini aktarma konularını gözlemleyebilmektir.

Verilen eğitimin içinde kursiyer olarak yer alınması sebebiyle, not alma ve gözlem arasında bir denge kurulması gerekmiştir. Gözlem sonrasında tamamlanmak üzere kısa notlar ipucu olarak kullanılmıştır. Son olarak çoğunlukla fiziksel ortama ilişkin verilerin elde edilmesi için fotoğraflar gözlem verilerini kaydetmede kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2016:185) göre fiziksel ortamın resmedilmesinin yanında, gözlenen ortamda oluşan bazı davranışların ve süreçlerin (grup çalışması, bir olaya karşı tepki oluşturma gibi) sınırlı da olsa, fotoğraflar yoluyla resmedilmesi ve araştırma bulgusu olarak kullanılması mümkün olabilmektedir. Katılımcı gözlemci olarak katılım sağlanan kursta, mekân ve kursiyerlerin üretim esnasındaki yerleşimleri araştırmacı tarafından görselleştirilmiştir (EK-4).

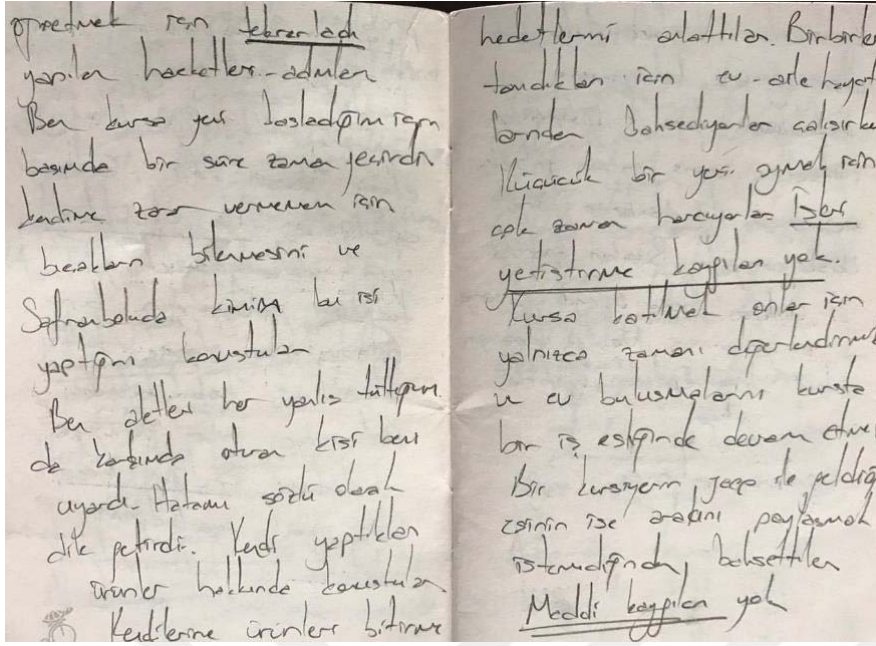
Kişisel bilgi formu

Kişisel bilgi formu araştırmada yer alan kursiyerlerin demografik bilgilerinin edinilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Hazırlanan kişisel bilgi formunda, kursiyerlere eğitim durumu, meslekleri, daha önce gelir elde edebileceği bir işte çalışıp çalışmadığı, vb. belirlenmesi amacı ile sorular yöneltilmiştir. Kişisel bilgi formu ile edinilen veriler, Katılımcıların Demografik Özellikleri başlığında (5.5.1) detaylı olarak açıklanmıştır.

Araştırmacı notları

Gözlem ile elde edilen verileri daha ayrıntılı hale getirmek, gözlenen ortamda oluşan davranışları daha derinlemesine ve defalarca inceleyebilmek ve not almanın yarattığı sınırlılıkları ortadan kaldırmak amacıyla, çeşitli yöntemlerle gözlemlerin kaydedilmesi mümkündür. Nitel yöntemlerde kullanılan en yaygın kaydetme yöntemi not almaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:184). Nitel çalışmalar anlam ve arayış içinde olup bu çalışmalarda birincil veri toplama ve analiz aracı araştırmacının kendisidir (Merriam, 2018:2). Araştırmacılar, bir nitel araştırmada analiz için toplanan dokümanların kaydını tutmak için bir günlük geliştirirler. Araştırma süreci boyunca, bir alan not defterinde araştırmacının gözlemleri ile ilgili detaylar kaydedilir (Creswell, 2017).

Araştırmacının sekiz haftalık kurs süresince alana ait notları yazdığı defter, eğitim süresi boyunca iş akışını bölmeyecek şekilde, kısa notlar alınarak tutulmuştur. Araştırmacının, kursiyer olarak yer aldığı katılımcı gözlem araştırmasında not almanın mümkün olmadığı koşullarda eğitim sonrasında kısa notlar ve anahtar kelimeler not alınmıştır.

Resim 4.5. Araştırmacı günlüğü

Verilerin analizi

Belli bir ortam ya da kurumda oluşan davranışları ayrıntılı olarak araştırmak istenildiğinde tercih edilen veri elde etme yöntemi olan katılımcı gözlem araştırmasında (Balcı, 2018:211) araştırmacı, gözlemci olarak etkinliklerin düzenli katılımcısı olmuştur. Sekiz hafta süren gözlem süresince alan notları araştırmacı günlüğüne kaydedilmiştir. Verilerin anlamının dışarı aktarılabilmesi için araştırmacı notları (günlükleri) Miles ve Huberman modeli ile çözümlenmiştir. Nitel veri analizinde kullanılan yöntem 4.5. Verilerin analizinde Miles ve Huberman Modeli başlığında detaylı olarak açıklanmıştır.

4.3.2. Eylem araştırması (Karabük Üreten Eller Kooperatifi)

Yerel tabanlı girişimler olarak kadın kooperatiflerinde tasarım aracılığıyla el sanatları üreticileri olan kadınların, beceri gelişimi yoluyla güçlenmelerinin nasıl sağlanabileceği ve tasarımcı-zanaatkar işbirliğinin sağlanarak birlikte üretebilme faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirilebileceği araştırmanın yanıtlanması amaçlanan sorulardır. Bireylerin mevcut durumlarından daha iyi duruma getirilmesine ve mesleki gelişimlerini sağlamaya odaklanan çalışmalar için kullanılabilen eylem araştırması yöntemi (Balcı, 2018:48) Karabük Üreten Eller Kooperatifi uygulaması için uygun bulunmuştur. Buna ek olarak eylem araştırması

içerisinde katılımcıların aktif rol alabilmesi, tasarım-zanaat işbirliği ile birlikte ürün geliştirme sürecinin gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Eylem araştırması yönteminin tanımı ile başlayan bölümde araştırmada veri elde etme yöntemleri ve verilerin analizi detaylı olarak açıklanmıştır.

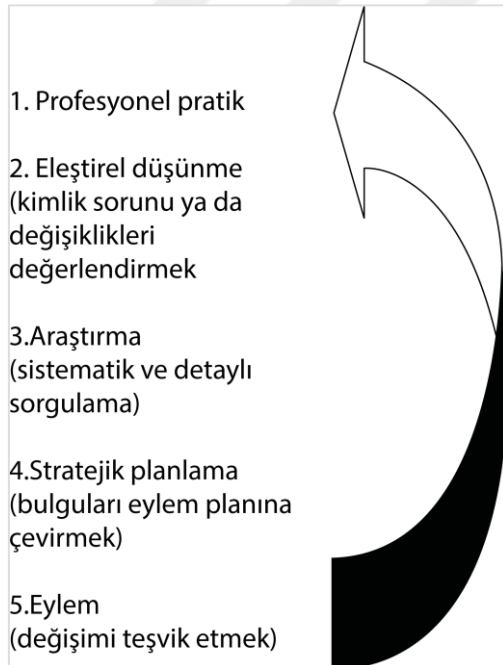
Kadın kooperatiflerinde yerel malzemeyi kullanarak paydaşların birlikte yeni bir teknik ile ürün geliştirme becerilerine yönelik bir gelişim sağlanabilmesi amacıyla, çalışmada 'Eylem Araştırması' yönteminin kullanılması uygun bulunmuştur. Bu araştırma modeli, pek çok alanda uygulayıcılar tarafından pratik bir problem çözme yöntemi olması sebebiyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Eylem araştırması, zaten var olan bilgileri bulmakla ilgilenmek yerine temel olarak, sorgulama sürecinde bilgi ve anlayışın üretildiği durumlar yaratmakla ilgilidir (Carson ve Sumara, 1997). Eylem araştırması, araştırma ve uygulamanın problem çözmede aynı anda bir arada var olmasına ve birlikte çalışmasına izin vermektedir (Akdere, 2003). Birlikte yürütülen çalışmalarda, katılımcıların birbirleriyle ilişkilerinin bireysel güçlerin toplamından daha büyük bir gücü yaratabilmesi gerçeğini ortaya koymak için eylem araştırması sıklıkla kullanılmaktadır (Kasl ve Yorks, 2002).

Eylem araştırmasının birincil amacı, insanların yaşamlarının günlük davranışlarında faydalı olan pratik bilgiler üretmektir. Daha açıklayıcı ifadeyle araştırmanın amacı, pratik bilgi sayesinde insan ve toplulukların artan refahına (ekonomik, politik, psikolojik, manevi) daha adil ve sürdürülebilir bir ilişkiye katkıda bulunmaktır (Burns, 2007:14). Bu sebeple de Kadın Kooperatiflerinde tasarımın müdahalede bulunabileceği alanları belirlemede bu araştırma yöntemi etkili olabilir.

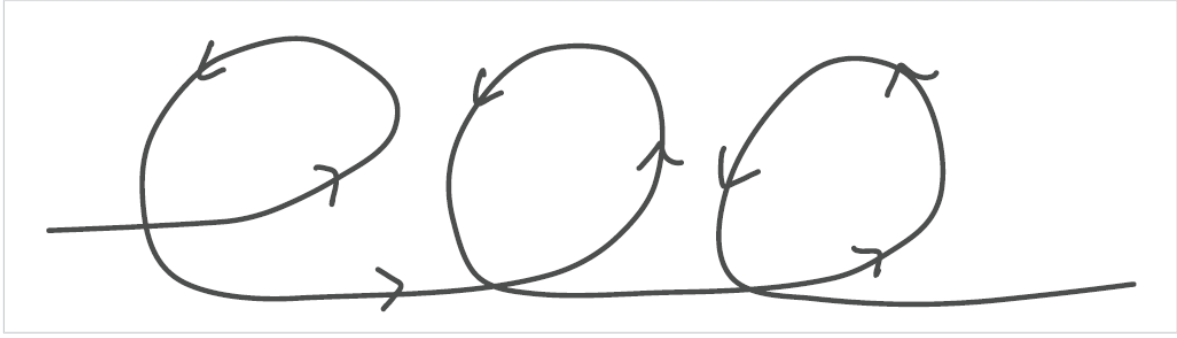
Reason ve Bradbury'e göre (2001:1) eylem araştırması, katılımcı bir görüşe dayanan, pratik bilgilerin geliştirilmesi amacıyla oluşturulmuş katılımcı, demokratik bir süreçtir. İnsanları ilgilendiren sorunlara ve daha genel olarak bireylerin ve topluluklarının gelişmesine ilişkin pratik çözümler arayışında, başkalarıyla birlikte eylem ve düşünmeyi, teori ve uygulamayı bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma sürecinde katılımcılar ve eylem araştırmacıları birlikte, pragmatik olarak yararlı ve yerel bilgiye dayandırılan bilgileri birlikte oluştururlar. Greenwood ve Levin (2000), eylem araştırmacılarının sosyal olarak anlamlı ve sorumlu işler yapmakla yükümlü olduklarını savunmaktadır. Çünkü araştırmanın temeli, sorgulama sürecinde bilgi ve anlayışın üretildiği durumlar yaratmakla ilgilidir. Eylem araştırması, uygulayıcının analitik yargılama kapasitesini, özellikle de insanları

içeren karmaşık gerçek yaşam durumlarını geliştirerek uygulamayı geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca sorgulamayı, performansın iyileştirilmesini ve kişilerin profesyonel rollerinde gelişmesini birleştirir (Akdere, 2003).

Eylem araştırması işleyişin nasıl yürüdüğünü ortaya çıkarmak için uygulanmaktadır. Bu uygulamadaki amaç, problemi çözme, değerlendirmenin yanı sıra yeni fikirlere ulaşmak ve sürecin nasıl gerçekleştiğini anlamaktır (Johnson, 2019:43). Bu araştırma yöntemi mesleki bilgi, yerel bilgi, süreç becerileri ve demokratik değerlerin birlikte yaratılan bilgi ve sosyal değişimin temelini oluşturduğu sosyal bir süreçtir. Araştırmacıların yanı sıra katılımcılar da bilginin üretilmesinde aktif rol oynamaktadırlar (Greenwood ve Levin, 2000:44-45). Eylem araştırması grup dinamiği prensiplerine dayanır, karar verme ortaklıktır ve araştırmacılar ile uygulayıcılar arasında sürekli işbirliği anlamına gelir. Bilgi yaratmaya, müdahale ilkelerini formüle etmeye ve ayrıca eğitim araçları geliştirmeye hizmet eden araştırmada hedeflerin belirlenmesi ve müdahale sonuçlarının değerlendirilmesi dinamik ve döngüsel bir süreç ile tanımlanmaktadır (Şekil 4.11 ve Şekil 4.12) (Johnson, 2019:19; Burns, 2007:49; Greenwood ve Levin, 2000:47; Stringer, 2007:9).

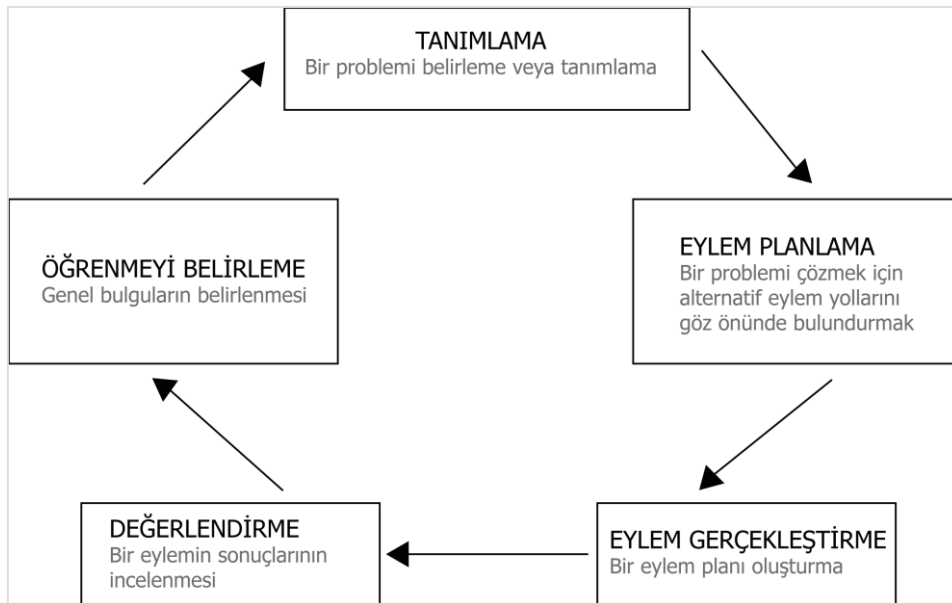

Şekil 4.11. Denscombe'un eylem araştırma modelinin bir temsili (Costello'dan (2007:11) çevrilerek uyarlanmıştır)

Şekil 4.12. Eylem araştırma döngüsü (Burns, 2007:49).

Önceden planlanmış ve düzenlenmiş bir sorgulama biçimi olarak eylem araştırması beş adımdan oluşmaktadır. İlk adım problemi tespit etmek ya da incelenmesi planlanan alanı tanımlamaktır. Bir sonraki adım toplanacak verileri belirlemek ve bu verilerin nasıl ve hangi zaman aralığında toplanmasının uygun olduğunun kararının verilmesidir. Üçüncü adım, verilerin toplanması ve analiz edilmesidir. Dördüncü adım, analiz neticesinde elde edilen bulguların kullanılabileceğinin ve uygulanabileceğinin tanımlanmasıdır. Araştırmanın son adımı bulguların paylaşılmasıdır (Johnson, 2019:43-44). Susman ve Evered (1978) eylem araştırmasının kapsamlı bir tanımı için 1. tanımlama, 2. eylem planlama, 3. eylem gerçekleştirme, 4. değerlendirme ve 5. öğrenmeyi belirlemeden oluşan beş aşamayı da gerekli görmektedir (Şekil 4.13).

Şekil 4.13. Döngüsel eylem araştırması süreci (Susman ve Evered'den (1978) çevrilerek uyarlanmıştır)

Eylem araştırmasının temel özellikleri

Eylem araştırması tespit edilen probleme yönelik cevapların alınması ve süreç içerisindeki eksikliklerin giderilmesi bakımından önemli bir yöntemdir. Farklı alanlarda ve farklı sorulara cevap aramak için kullanılabilir. Bu süreçte bazı özelliklerin sağlanması ve dikkat edilmesi gerekmektedir. Burns'e (2007:12) göre *eylem araştırması* aşağıdaki temel özelliklere sahiptir;

- gerçek yaşam sorunlarını ele alır;
- katılımcıların ve araştırmacıların, tüm katılımcıların katkılarının ciddiye alındığı işbirlikçi iletişim süreçleri yoluyla bilgiye katkıda bulunduğu araştırmadır;
- yerel grup içindeki deneyim ve kapasitelerin çeşitliliğini araştırma-eylem sürecinin zenginleştirilmesi için bir fırsat olarak görür;
- sorgulama sürecindeki anlamlar sosyal eyleme yol açar veya eyleme ilişkin bu düşünceler yeni anlamların inşasına yol açar;
- eylem araştırması bilgisinin güvenilirliği, ondan kaynaklanan eylemlerin sorunları (işlenebilirlik) [*workability*] çözüp çözmediğine ve katılımcıların kendi durumları üzerindeki kontrolünü artırıp artırmadıklarına göre ölçülür.

Järvinen (2006), eylem araştırmasını, araştırma sürecinin bir parçası olarak meydana gelen belirli bir gerçekliğin modifikasyonu ile uygulamaya rehberlik edecek bilginin üretilmesi olarak tanımlamaktadır. Eylem araştırması içinde, bilgi üretilir ve gerçeklik eşzamanlı olarak değiştirilir, her biri diğerinden dolayı meydana gelmektedir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Eylem araştırmasının özellikleri (Järvinen'den (2006) çevrilerek uyarlanmıştır)

Eylem Araştırması
Eylem araştırması, insanların bakış açısından gelecekteki sistemin fayda yönünü vurgular.
Eylem araştırması, modifikasyonda pratiğe rehberlik edecek bilgi üretir.
Eylem araştırması hem eylem alma hem de değerlendirme anlamına gelir.
Eylem araştırması, eylem araştırmacısı ile katılımcı arasında işbirliği içinde yürütülmektedir.
Eylem araştırması belirli bir gerçekliği değiştirir veya yeni bir sistem geliştirir.
Araştırmacı problem belirlemeye müdahale edebilir.
Eylem araştırma projesi süresince bilgi üretilir, kullanılır, test edilir ve değiştirilir.

Eylem araştırmasında iş bölümü

Eylem araştırması uygulama süreçleri tasarlanırken ihtiyaca göre farklı görev ve yetkinlikler belirlenmelidir. Bu süreçte işbirliğinin kurgulanması önemlidir. Järvinen (2012) eylem araştırmasını başlangıç, gerçek süreç esnasında ve son aşama olmak üzere üç adımda gerçekleştirdiği görüşü ile katılımcıların rollerini incelemektedir: 1. adım başlangıç, tanımlamanın gerçekleşmesidir. 2. adım gerçek süreç, eylem planlama, eylem gerçekleştirme ve değerlendirmeyi içerir. 3. adım son aşama, öğrenmenin belirlenmesidir. Başlangıçta katılımcılar (uygulayıcılar) araştırmacıdan yardım isterler. Gerçek süreç boyunca katılımcılar (uygulayıcılar) ve araştırmacı birlikte çalışmaktadır. Sonunda katılımcılar (uygulayıcılar) yeni bilgi edinir. Eylemin başarısız olması durumunda ise hem katılımcılar (uygulayıcılar) hem de araştırmacı gelecek müdahalenin hazırlanması için yeni bilgiler edinir. Järvinen'nin (2012) eylem araştırması sürecinde tanımladığı araştırmacı ve katılımcıların iş bölümü Çizelge 4.6'da gösterilmiştir.

Çizelge 4.6. Eylem araştırmasının üç aşamasındaki araştırmacı ve uygulayıcıların rolleri (Järvinen'den (2012) çevrilerek uyarlanmıştır)

	Araştırma Basamakları	Araştırmacı	Katılımcılar
Başlangıçta	Tanımlama	Baskın olmayan	Baskın
Gerçek süreç sırasında	- Eylem Planlama - Eylem Gerçekleştirme - Değerlendirme	İşbirlikçi	İşbirlikçi
Son aşamada	Öğrenmeyi belirleme	Bilimsel değerlendirmede baskın	Pratik değerlendirmede baskın

Verilerin elde edilmesi için araçlar ve yöntemler

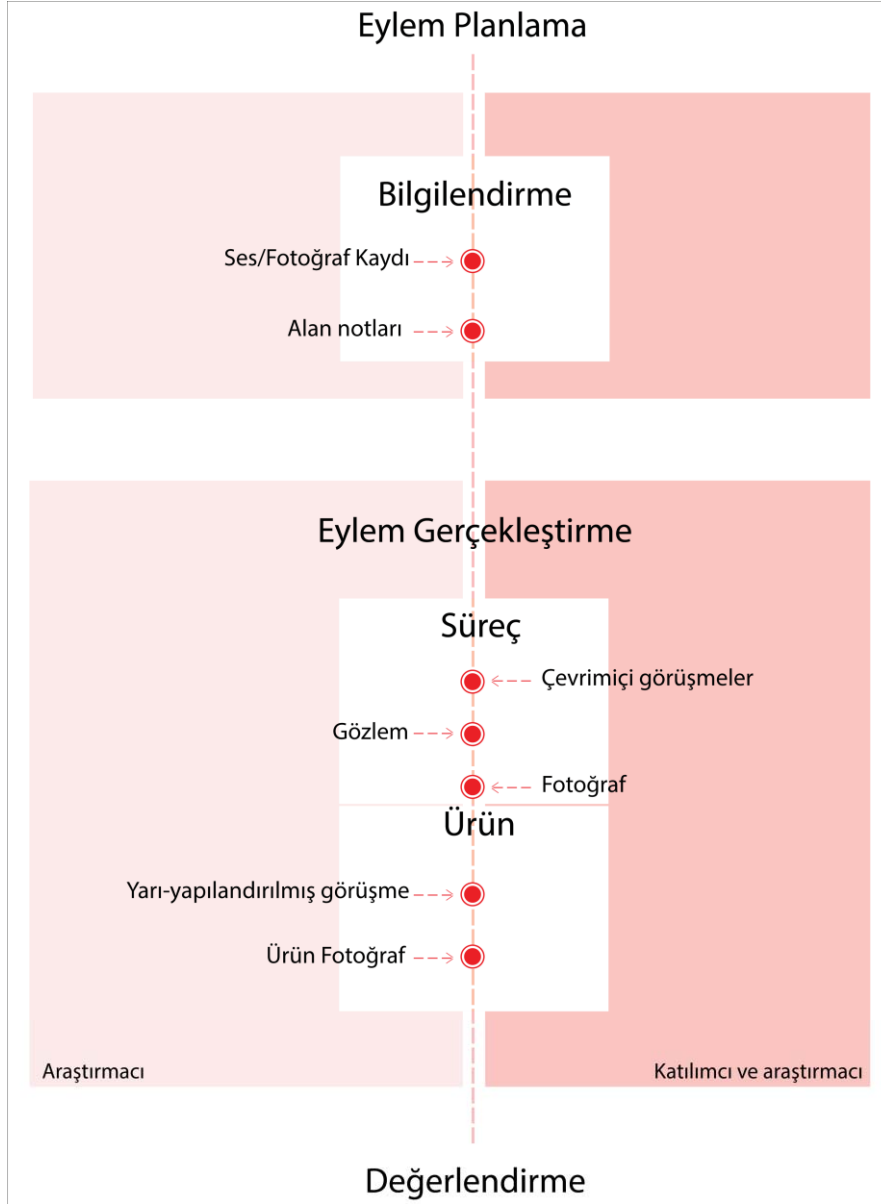
Sözlü ve sözsüz iletişim ile sürece dair bilginin edinilmesi, kavram, hipotez ve teori oluşturmak için materyallerin toplanıp özetlenebilmesi, katılımcılar ile işbirliği yapabilmesi (Merriam, 2018:4) ile araştırmacı veri toplama ve analizinde başlıca araç olarak nitelendirilebilir.

Nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırmada, veri toplama araçları olarak (Çizelge 4.7), yarı-yapılandırılmış görüşme, araştırmacının notları (günlükleri), demografik verileri elde etmek amacıyla uygulanan anket çalışması (kişisel bilgi formu), yapılan uygulama sürecinin fotoğraf/ses kaydı, çevrimiçi grup görüşmeleri ve katılımcıların sonuç ürünlerinin fotoğraflanarak görselleştirilmesi gibi verilerin toplanması için araç olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.7. Araştırmada verilerin toplanması için araçlar ve yöntemler

Uygulama	Araştırma Sorusu	Katılımcı Belirleme	Uygulama Alanı	Uygulama Türü	Veri Toplama Yöntemi
1	Belirlenen motif ile malzemenin işlenmesi	Kooperatif üyesi 6 kadın	Konut/Hane	Ev-eksenli üretim Uygulama-1	Katılımcı ürünleri
					Katılımcı ile görüşme
					Demografik veriler için kişisel bilgi formu
2	- Yeni malzemeler ile çalışma, - Motif geliştirme - Kolektif çalışmanın öğrenilmesi	Aynı katılımcılar	Konut/Hane Görüşme ve malzeme tedarığı: Kooperatif Atölyesi	Ev-eksenli üretim Uygulama-2	Ses Kaydı
					Sosyal medya Görüşmesi
					Araştırmacı Notları
					Katılımcı ürünlerinin fotoğraflanması
3	Malzeme ile yeni ürün geliştirme	Aynı katılımcılar	Konut/Hane Görüşme ve malzeme tedarığı: Kooperatif Atölyesi	Ev-eksenli üretim Uygulama-3	Ses Kaydı
					Sosyal medya Görüşmesi
					Araştırmacı Notları
					Katılımcı ürünlerinin fotoğraflanması

Şekil 4.14'te araştırmanın uygulama adımında veri elde etmek için kullanılan yöntemlerin eylem gerçekleştirme adımında yer alan çevrimiçi grup görüşmeleri ve fotoğraf kayıtları katılımcılar tarafından oluşturulan, gözlem, yarı-yapılandırılmış görüşme notları ve sonuç ürün fotoğrafları araştırmacı tarafından doğrudan elde edilen verilerdir. Görüşmeler esnasında veriler, ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Yüz yüze yarı-yapılandırılmış görüşmelerde ve çevrimiçi odak grup görüşmeleri yazılı ve sözlü iletişim sürecinde araştırmacının alan notlarını yazdığı defter açık tutulmuştur.

Şekil 4.14. Uygulamalarda kullanılan veri toplama yöntemleri

Kişisel bilgi formu

Kişisel bilgi formu araştırmada yer alan katılımcıların demografik bilgilerinin edinilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Hazırlanan kişisel bilgi formunda, kadınların eğitim durumu, meslekleri, daha önce gelir elde edebileceği bir işte çalışıp çalışmadığı, vb. belirlenmesi amacı ile sorular yöneltilmiştir. Kişisel bilgi formu ile edinilen veriler, Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Katılımcıların Kooperatife ait Üyelik ve Yeterlik Bilgileri başlıklarında detaylı olarak açıklanmıştır.

Görüşme ve yarı-yapılandırılmış görüşme

Nitel araştırmada veri elde etmek için en çok kullanılan yöntemlerden biri görüşme olarak belirtilebilir. Doğrudan gözlem yapılamayan durumlar için tercih edilen görüşme, katılımcıların geçmişte yaşanmış davranışları, deneyimleri ya da gözlemlenemeyen duygu ve düşünce gibi kişisel hislerini öğrenmenin bir yoludur. İletişimin yaygın biçimi olarak konuşmayı temel alması sebebiyle nitel araştırmada veri toplama yöntemi olarak görüşme ilk sıralarda yer almaktadır. Görüşmenin temel amacı katılımcının bakış açısını öğrenebilmektir (Merriam, 2018:86; Johnson, 2019:92). Yaygın olarak kullanılan görüşme biçimi olan yarı yapılandırılmış görüşme, bireysel görüşmelere ek olarak grup ya da kolektif görüşmeleri de içerebilir. Görüşmede nitelikli veri elde edebilmek amacıyla katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilir ve bu sorular daha sonra detaylandırılabilir (Merriam, 2018:88). Araştırma süresince yarı-yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Bu soru örnekleri;

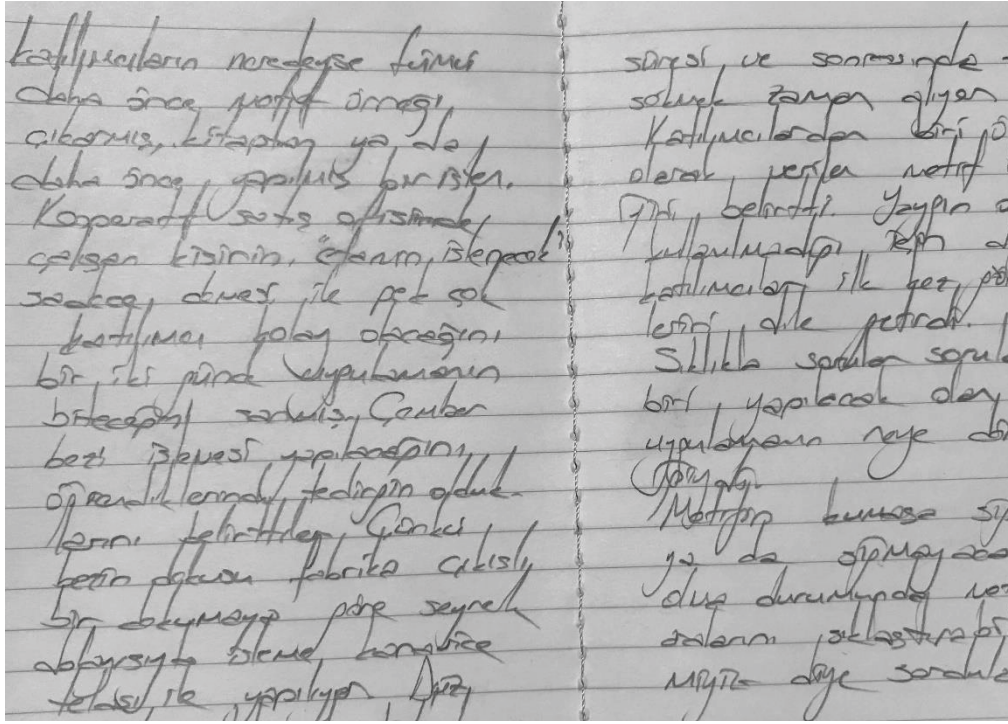
- Sonuç ürün hakkında düşüncelerinizi belirtir misiniz?
- Gerçekleştirilen üç aşamalı çalıştay sonrasında yerel malzemenin farklı bir üründe kullanılabileceği gelecek çalışmalar için düşünceleriniz nelerdir? şeklindedir.

Yarı-yapılandırılmış ve açık uçlu sorulardan oluşan görüşmeler ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme için oluşturulmuş sorular EK 1 ve EK 2’de yer almaktadır.

Araştırmacı notları

Araştırmacı notları araştırmaya yönelik, gözlemleri ve düşünceleri kaydetmek için kullanılmaktadır. Araştırmacının notları arasında, gözlemler, analizler, taslaklar, haritalar, diyagramlar, sahada alınan notlar ve sahadan uzakta yazılmış ayrıntılı notlar yer alabilir. Araştırmacı günlüğünün nasıl kullanılacağı ve biçiminin nasıl olacağı kişisel tercihe bağlıdır (Johnson, 2019:81; Neuman, 2016:573). Araştırma süresince araştırmacının alan notlarını yazdığı defter, araştırmacının kooperatif satış ofisinde görüşmelerin yapıldığı günlerde iş saatleri boyunca yer aldığı ziyaretlerinde, ev-eksenli uygulama esnasında sosyal medya uygulaması whatsapp aracılığıyla çevrimiçi odak grup görüşmesi sözlü iletişim sürecinde ve yarı-yapılandırılmış görüşme sırasında açık tutulmuştur. Katılımcıların iki kişilik grup

görüşmelerinde katılımcılar arasındaki sözlü iletişim, alan notlarına ek olarak ses kaydının alınması ile de belgelenmiştir. Tez boyunca araştırmacının notlarına yapılan referanslar görüşme tarihiyle birlikte alıntılanan cümlelerin sonunda gösterilmektedir: Alan notları_14.09.2020.

Resim 4.6. Araştırmacı günlüğü 14 Eylül 2020

Kayıt ve not alma yöntemlerini bir arada kullanmak mümkündür. Böylelikle kayıt yaparken sözel olmayan davranışlar da not edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:153). Yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında araştırmacı ses kaydı ve not alma yöntemlerini bir arada kullanmıştır. Görüşmelerde katılımcıların sözel olmayan ifadeleri araştırmacı tarafından betimlenmiştir. Görüşme süresince katılımcılara yönlendirilen sorulara verdikleri yanıtlar ile araştırmacı notlarındaki sözel olmayan yaklaşımlar Miles ve Huberman Modeli nitel veri analizi için oluşturulan Microsoft Excel programında ses kaydına (işlenmemiş veri) ek olarak açılan araştırmacı notları başlığı ile bir araya getirilerek analiz edilmiştir.

Ses kaydı/fotoğraf

Görüşme verileri üç farklı yöntem ile kaydedilebilir. Bunlardan ilki, karşılıklı görüşmenin bitmesi sonrasında araştırmacı tarafından görüşme süresince konuşulanların not alınmasıdır. İkinci yöntem ise, görüşme esnasında not almaktır. Ancak görüşme süresince konuşmanın tümüyle yazılamayacağı için araştırmacı önemli bulduğu noktaları not alacaktır. Üçüncü ve en elverişli yöntem ise ses kaydının yapılmasıdır. Ses kaydı, katılımcı ve araştırmacı arasında konuşulan her şeyin analiz amacıyla saklanmasını sağlamaktadır. Böylelikle, araştırmacının ayrıntılı ve doğru analiz yapmasına imkân yaratır (Merriam, 2018:105; Stringer, 2007:73). Araştırma süresince yarı-yapılandırılmış görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Araştırmanın ev-eksenli üretim süreci ile kurgulanması, çalışmaların çevrimiçi görüntülü ve yazılı grup görüşmelerinde fotoğraf paylaşımı yapılmasına olanak tanımıştır. Katılımcıların yazılı iletişimlerine ek olarak fotoğraf paylaşımları, araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların ev-eksenli üretim süreçlerinde 24 saat boyunca yaptıkları paylaşımlarda, kullanılan iletişim cihazının kamera özellikleri, fotoğrafın çekildiği alandaki ışık ve gölge durumu, fotoğrafta ürün ve zemin ilişkisinin kurulamaması, ürünün tümünün fotoğraf karesinde yer almaması ya da belirtilmek istenen alandan daha geniş kadraj ile çekim yapılarak fotoğrafın okunurluğunun bozulması ve ürünün zeminde kaybolması gibi çeşitli etkenler fotoğraf kalitesini düşürmüş ve kullanılamaz duruma getirebilmiştir. Araştırmacı, uygulama süreci boyunca çevrimiçi grup görüşmelerinde paylaşılan fotoğraflar arasından, en anlaşılabilir olanı seçmek durumunda kalmıştır.

Gelecek çalışmalarda bu süreci geliştirmek için araştırmacı, katılımcıların ürün fotoğraflarının çekimlerinde kullanmak için beyaz arka plan (backdrop) hazırlayabilir ve uygulama kiti içerisinde katılımcılara sunabilir. Böylelikle, pazarlama, iletişim, marka oluşturma, tanıtım gibi konularda uzmanlığı bulunmayan kadın kooperatiflerinin (KEDV, 2015), pazarlama amaçlı ürünlerinin iyi fotoğraflarının çekilebilmesi mümkün olabilir.

Çevrimiçi bireysel ve çevrimiçi odak grup görüşmesi

Nitel araştırma yöntemi insan merkezli, işleyen, esnek araç ve yöntemlerin kullanılabildiği geliştirilmeye uygun bir şemsiye kavram olarak değerlendirilebilir. Hızla gelişen ve değişen dünyada, insan ihtiyaçlarının, yeni toplum dinamiklerinin, yeni teknoloji ve iletişim

yöntemlerinin bilimsel araştırmalarda kullanılmasına etkileri de belirgin duruma gelmiştir (Yıldırım ve şimşek, 2016:40).

Bilişim ve internet teknolojilerinin desteği ile bireyler daha esnek durumlarda ancak daha fazla birbirine bağlı hale gelmektedir. İletişim teknolojilerinin gelişimi ile günlük yaşamda insanlar zaman ve mek ndan bağımsız olarak birbirlerine bağlanmaya başlamıştır (Yıldırım ve şimşek, 2016:219). Bireyler arasında iletişimin de öne çıktığı tez çalışmasında, küresel salgın sürecinde yüz yüze çalışmaya imkân tanımayan bir ortamda sosyal medya uygulaması “whatsapp” aracılığıyla  evrimi i görüntülü ve görüntüsüz bireysel görüşmeler,  evrimi i görüntülü ve görüntüsüz odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, günümüz iletişim çağının bulunduğu nokta ile çalışmada, mevcut yöntemlere ek olarak yeni pratik yararları bulunan önceden oluşturulmuş ve birikmiş veri dışında özgün yeni bir araştırma yöntemi kurgulanmaya çalışılmıştır. Belirli sayıda katılımcının aynı anda belirli bir tema veya konu hakkında görüşmek amacıyla yazılı, sözel ve görseller ile destekledikleri eşzamanlı odak grup görüşmeleri internet üzerinden sağlanmıştır. Eşzamanlı odak grup görüşmesi belirli bir soru, amaç veya tema etrafında bilinçli olarak oluşturulan, grup  yeleri arasında aktif bir tartışma ve görüş alışverişinin olduğu, araştırmacının grup tartışmaları ve süreçleri belirli ölçülerde denetlediği ve yönettiği, tartışma ve paylaşımların ses, metin veya video formatlarında kaydediliyor olduğu görüşmeler olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve şimşek, 2016:228).

 alıştay

Tasarım  alıştayları, katılımcıların (kullanıcıların) fikirlerini görsel eserler aracılığıyla iletmek amacıyla bireysel ya da grup çalışmaları olarak düzenlenebilen yaratıcı oturumlar olarak tanımlanabilir (Hanington, 2003). Bu etkinlikler katılımcıların tercihleri ve duyguları belirten kolajları, bilişsel haritaları veya etkinlik sıralarını, eylemleri veya düşünceleri gösteren diğer diyagramları veya istenen ürün özelliklerini ve formlarını temsil edecek şekilde yapılandırılmış modelleri içerebilir. Kavramların somutlaştırılması için kullanılan çeşitli yöntemlerle katılımcıların ihtiyaçları anlaşılabilir, doğrulanabilir veya iyileştirilebilir (Hanington, 2003; Martin ve Hanington, 2012:58-140). Çünkü zanaatkarların sahip olduğu bilgilerin büyük kısmı, örtük bilgidir; insanlar bir şeyin nasıl yapılacağını bilirler ancak bu bilgileri kelimelere dökmekte güçlük  ekerler. Zanaat işi insanların sözlü açıklama kapasitelerinin ötesinde bir yetenek ve bilgi alanı oluşurmaktadır (Sennett, 2013: 129).

Tez çalışmasında veri elde etme araçlarından biri yerel üretici kadınlar ile gerçekleştirilen çalıştay olmuştur. Böylelikle, zanaatkarın sahip olduğu dile getirilemeyen bilgi ve deneyim, yeni ürünlerin geliştirilmesiyle somutlaştırılmıştır. Çalıştayla ilgili kapsamlı açıklama 6.2. Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştay başlığında yapılmıştır.

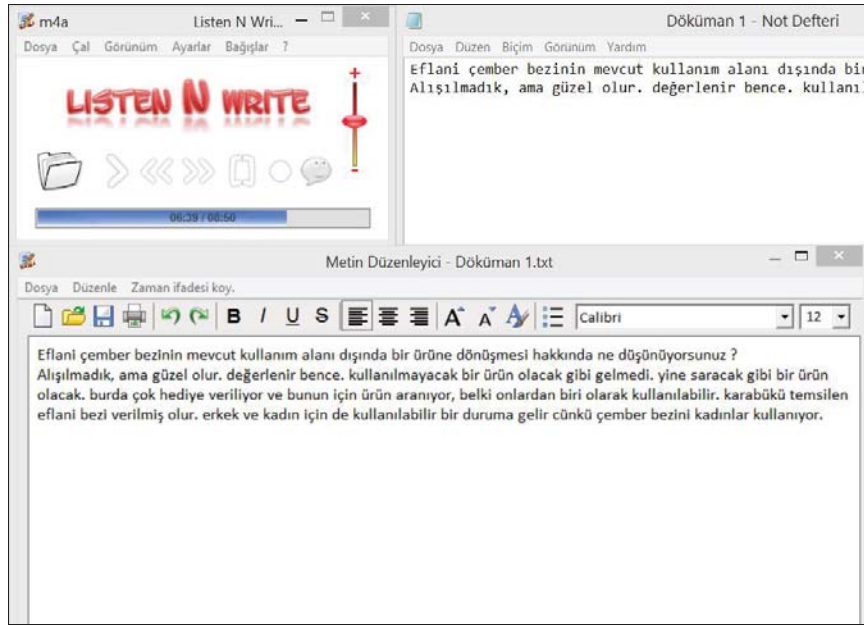
Verilerin analizi

Verilerin anlamının dışarı aktarıldığı bir süreç olarak veri analizi, katılımcıların dile getirdiklerini, araştırmacının gözlemlerini birleştirme ve yorumlamayı içermektedir (Merriam, 2018:167). Araştırmacı notları (günlükleri), yarı-yapılandırılmış görüşme, demografik verileri elde etmek amacıyla uygulanan anket çalışması (kişisel bilgi formu), ses kayıtları, sosyal medya uygulaması “whatsapp” aracılığıyla çevrimiçi görüntülü ve görüntüsüz bireysel görüşmeler, çevrimiçi görüntülü ve görüntüsüz odak grup görüşmeleri gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı araştırmanın analizi Miles ve Huberman modeli ile çözümlenmiştir. Verilerin işlenmesi, görselleştirilmesi ve betimlenmesinden oluşan bu çözümleme modeli Veri Analizi Sonucu Kategorilerin Oluşturulması başlığında detaylı olarak açıklanmıştır. Verilerin analizinde yalnızca ses kaydı analizi yapılırken Listen N Write programı ile kayıtlar deşifre edilmiştir. Deşifre edilerek oluşturulan görüşme metinleri üzerindeki analizler ise araştırmacı tarafından Microsoft Excel dosyası üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Eylem araştırması yararlı bilgileri üretmek amacıyla diğer araştırma yöntemlerine göre daha kısa süreleri içermektedir. Ancak, yararlı olması için değerlendirme bulgularının zamanında yapılması gerekir. Gözlemlerin süresi, büyük ölçüde, birincil değerlendirme kullanıcılarının bilgi ihtiyaçları ve karar verme sürelerine ilişkin mevcut zaman ve kaynaklara bağlı olmaktadır (Patton, 2015:518). Veri toplama ve analiz süreci ise tekrarlanan dinamik ve döngüsel bir süreçtir (Merriam, 2018:13; Johnson, 2019:19; Burns, 2007: 49; Greenwood ve Levin, 2000:47; Stringer, 2007:9; Denscombe, 2010:129). Katılımcılarla, birlikte yaratma eylemi ile yapılan uygulama süreçlerinin ve sonuç ürünlerinin analizi, katılımcıların çalışmalarındaki değişimin, kişisel yaklaşımlarının yorumlanması ile her uygulama sonrasında çözümlenmiştir.

Ses kaydı analizi

Görüşmeler esnasında alınan ses kayıtlarının çözülmesi için Listen N Write programı kullanılarak ses kayıtları, Windows 8 Not Defteri uygulamasına metin belgesi olarak deşifre edilmiştir. Soru ve cevap olarak deşifre edilen ses kayıtları, katılımcı kodu, görüşme tarihi dikkate alınarak, Microsoft Excel dosyasına doğrudan aktarılmıştır.

Resim 4.7. Ses kayıtlarının metin analizine uygun duruma getirilmesi (ekran alıntısı)

Metne dönüştürülen ses kayıtları, MC Excel programı kullanılarak, tarih, katılımcı kodu, soru ve yanıtından oluşan tablo ile analiz aşamasına uygun duruma getirilmiştir (Resim 4.8).

	A	B	C	D
1	TARİH	KATILIMCI	SORU	İŞLENMEMİŞ VERİ
2	14.9.2020	KA06	Ev-eksenli çalışma sürecinde grup içerisinde yeterli iletişimi kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?	Benim soru sormama bile gerek kalmadı. Yazılanları okudum, aynı soruları sormuşlar. Unuttuğum bir şey olursa tekrar okudum yazılanları... Rahat anladım, sorun olmadı. Ben yazarak çok katılamadım, işlerim vardı ama yazılanların tümünü okuyabildim.
3	14.9.2020	KA01	İkinci uygulamada kullanmak üzere dört farklı renkte ip verildi. Siz uygulamada renkleri seçerken nelere dikkat ettiniz?	Renkleri seçerken eşime danıştım. Nasıl olduğunu, renklerin uygun olup olmadığını... İki renk birbirine yakın, biri açık biri koyu olsun bence böyle daha güzel olur dedi. Ben de onun istediği gibi yaptım. Bence de böyle güzel oldu. En açık ve en koyu renk birbirine uydu.
4	14.9.2020	KA01	Eflani çember bezinin mevcut kullanım alanı dışında bir ürüne dönüşmesi hakkında ne düşünüyorsunuz ?	Alışılmadık, ama güzel olur. Değerlenir bence. Kullanılmayacak bir ürün olacak gibi gelmedi. Belki yine saracak gibi bir ürün olacak. Burda çok hediye veriliyor ve bunun için ürün arıyor, belki onlardan biri olarak kullanılabilir. Karabük'ü temsilen eflani bezi verilmiş olur. Erkek ve kadın için de kullanılabilir bir duruma
5				

Resim 4.8. Ses kayıt analizi örneği (ekran alıntısı)

MC Excel programı kullanılarak, zaman, katılımcı, görüşme soru ve yanıtlarının yer aldığı işlenmemiş verilerin analiz süreci, Miles ve Huberman Modeli ile araştırmacının metne not alması, kategorileri oluşturacak kavramların, tema ve kodların belirlenmesi ile başlamıştır. Verinin işlenmesi, verinin görselleştirilmesi ve sonuç betimleme/doğrulama olmak üzere üç bölümden oluşan Miles ve Huberman Modeli'nin uygulama sonuçlarının analizinde kullanılmasının en temel sebebi özetlenmiş ve seçilmiş önemli olan kavramların çeşitli grafikler, tablolar ve şekiller yoluyla görselleştirilebilmesidir (1994). Böylelikle katılımcı gözlemci olarak yer alınan SAKEM uygulaması ve Üreten Eller Kooperatifi uygulamasının benzerlik ve farklılıklarının görselleştirilen kavramlar ile belirgin duruma getirilmesi sağlanabilir.

	A	B	C	D	E	F	G
1	TARİH	KATILIMCI	SORU	İŞLENMEMİŞ VERİ	ARAŞTIRMACI NOTLARI	KATEGORİ	KOD
2	14.9.2020	KA06	Ev-eksenli çalışma sürecinde grup içerisinde yeterli iletişimi kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?	Benim soru sormama bile gerek kalmadı. Yazılanları okudum, aynı soruları sormuşlar. Unuttuğum bir şey olursa tekrar okudum yazılanları... Rahat anladım, sorun olmadı. Ben yazarak çok katılamadım, işlerim vardı ama yazılanların tümünü okuyabildim.	Katılımcıların süreci aynı anda yaşamaması, ama birbirinden haberdar olması	İletişim	
3	14.9.2020	KA01	İkinci uygulamada kullanmak üzere dört farklı renkte ip verildi. Siz uygulamada renkleri seçerken nelere dikkat ettiniz?	Renkleri seçerken eşime danıştım. Nasıl olduğunu, renklerin uygun olup olmadığını... İki renk birbirine yakın, biri açık biri koyu olsun bence böyle daha güzel olur dedi. Ben de onun istediği gibi yaptım. Bence de böyle güzel oldu. En açık ve en koyu renk birbirine uydu.	Kadınlara ikinci müdahale hane içinde	Müdahale	
4	14.9.2020	KA01	Eflani çember bezinin mevcut kullanım alanı dışında bir ürüne dönüşmesi hakkında ne düşünüyorsunuz ?	Alışılmadık, ama güzel olur. Değerlenir bence. Kullanılmayacak bir ürün olacak gibi gelmedi. Belki yine saracak gibi bir ürün olacak. Burda çok hediye veriliyor ve bunun için ürün aranıyor, belki onlardan biri olarak kullanılabilir. Karabük'ü temsilen eflani bezi verilmiş olur. Erkek ve kadın için de kullanılabilir bir duruma gelir çünkü çember bezini kadınlar kullanıyor.	Cinsiyetçi bir ürünün kullanım alanındaki değişiklik ile cinsiyetsizleşmesi	Kadın	Cinsiyet, Cinsiyetsiz

Resim 4.9. Miles ve Huberman modeli nitel veri analizi örneği (ekran alıntısı)

Tez boyunca ses kayıtlarına yapılan referanslar, katılımcı kodu, hangi görüşmenin olduğu ve görüşme tarihi bilgilerini içeren kodlardan oluşarak alıntılanan cümlelerin sonunda gösterilmektedir: KA01_G_14.09.2020.

Çevrimiçi bireysel ve çevrimiçi odak grup görüşmeleri analizi

Araştırmanın uygulama süresinde sosyal medya uygulaması “whatsapp” aracılığıyla çevrimiçi görüntülü ve görüntüsüz bireysel görüşmeler, çevrimiçi görüntülü ve görüntüsüz odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Uygulama sürecinde yer alan 6 katılımcı, kooperatif başkanı ve araştırmacının yer aldığı “whatsapp” grubunda katılımcılar, yüz yüze görüşmenin mümkün olmadığı küresel salgın sürecinde eşzamanlı odak grup olarak birlikte hareket edebilmişlerdir. Her uygulamanın sonuçlanmasının ardından grup görüşmesi, araştırmacı tarafından Windows 8 Not Defteri uygulamasına metin belgesi olarak deşifre edilmiştir (Resim 4.10).

[18.09.2020 15:43:15] Katılımcı 04: bana kalırsa minik çiçekleri yapıyım
 [18.09.2020 15:43:32] Katılımcı 03: Beğenide güzel durdu gayet güzel
 [18.09.2020 15:43:49] Katılımcı 03: Minik çiçek gibi
 [18.09.2020 15:44:35] Katılımcı 01: Beğenide, Güzel olmuş ellerine sağlık
 [18.09.2020 15:44:44] Katılımcı 02: Kiraz gibi 🍷🍷
 [18.09.2020 15:44:54] Katılımcı 04: yılbaşı süslerindeki çiçeklere benzedi
 [18.09.2020 15:45:08] Katılımcı 04: çok sağolun
 [18.09.2020 15:45:13] Katılımcı 03: Aaa evet 🍷
 [18.09.2020 15:45:15] Katılımcı 04: soruyum dedim
 [18.09.2020 15:45:17] Araştırmacı: Siz bu motiflerle çok güzel ürünler yaparsınız 🍷
 [18.09.2020 15:45:33] Katılımcı 04: yaparız inşallah
 [18.09.2020 15:45:39] Katılımcı 03: Ellerinize sağlık
 [18.09.2020 15:45:47] Katılımcı 04: Keşke satışta yapabilssek demi
 [18.09.2020 15:46:02] Katılımcı 01: Belki bir başlangıç olur bu.

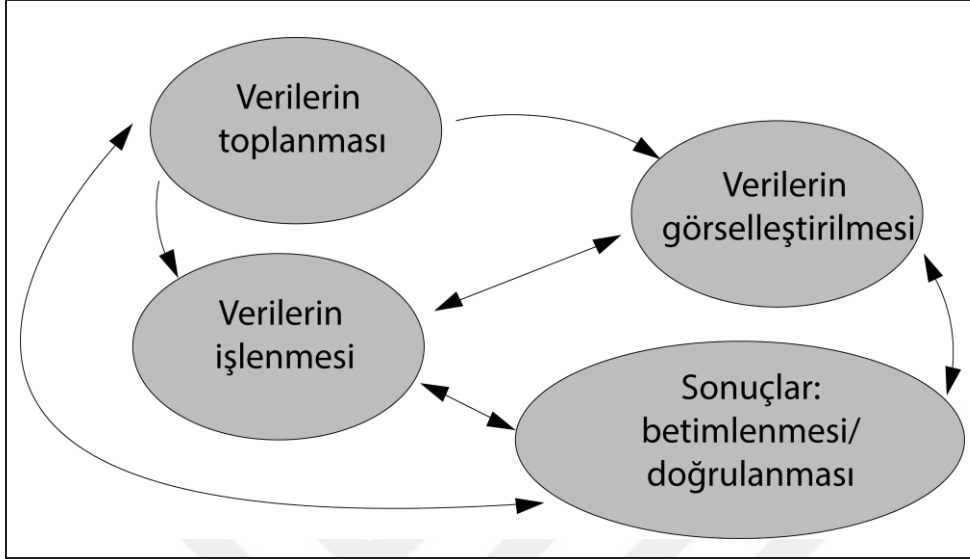
Resim 4.10. Dışa aktarılan sosyal medya uygulaması görüşme örneği (ekran alıntısı)

Tez içinde sosyal medya uygulaması kayıtlarına yapılan referanslar, katılımcı kodu, görüşmenin kodu (Sosyal Medya Görüşmesi: SMG) ve görüşme tarihi bilgilerini içeren kodlardan oluşarak alıntılanan cümlelerin sonunda gösterilmektedir: KA01_SMG_18.09.2020.

4.4. Verilerin Analizinde Miles ve Huberman Modeli

Veri analizi, araştırma süreci boyunca toplanan bilgileri dışarıya aktarma sürecidir. Verinin anlamını dışarı aktarma bireylerin ne söylediği, araştırmacının ne gördüğü ve okuduğunu birleştirme, indirgeme ve yorumlamayı içermektedir. Bu süreç anlam verme sürecidir (Merriam, 2018:167). Nitel araştırmada amaç, metin ve imge verilerinden bir anlam çıkarmaktır. Bu durum veriyi bölümlere ve parçalara ayırmayı ve daha sonra yeniden bir araya getirmeyi içermektedir (Creswell, 2017). Nitel veriler oldukça hacimli ve dağınık oldukları için, sunum, analizin her aşamasında yardımcı olmaktadır (Balcı, 2018: 305). Verilerin azaltılması ve şemalar ile sunulmasının amacı, sonuçlara ulaşmaya yardım etmektir. Çözümlemenin başladığı ilk andan itibaren sonuçlandırma ve değerlendirme başlamış olur (Punch, 2016:196). Nitel verilerin analizini içeren çeşitli yayınlarda farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur. Ancak, hemen hemen tüm analiz yaklaşımlarında verilerin betimlenmesi ve temaların ortaya çıkarılmasına önem verilmektedir. Bunun yanı sıra araştırmacının yorumları ve ortaya çıkan temaların anlamlı bir şekilde ortaya konması öne

çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:238). Araştırma verilerinin analizinin yapılması için Miles ve Huberman Modeli kullanılmıştır.

Şekil 4.15. Veri çözümlemesinin bileşenleri: etkileşimli model (Miles ve Huberman'dan (1994:12) çevrilerek uyarlanmıştır)

Miles ve Huberman (1994:12) nitel veri analiz sürecini (Şekil 4.15), verinin işlenmesi, verinin görsel duruma getirilmesi ve sonuç betimleme/doğrulama olmak üzere üç bölümde incelemektedir.

1. Verinin incelenmesi aşamasında araştırmacı veriyi inceler ve kodlar.
2. Verinin kodlanma adımı araştırma problemine göre önemli olan kavramlar ve temalar kullanılır. Bu süreçte veri özetlenmiş ve önemli olan kavramlar seçilmiş olur. Sadeleştirilen ve araştırma problemi ile uyumlu duruma getirilen veriler, ikinci aşamada çeşitli grafikler, tablolar ve şekiller yoluyla görselleştirilir. Verilerin görselleştirilmesi, ortaya çıkan kavramların ve temaların birbiri ile ilişkilerinin belirgin hale getirilmesi ve sonuca ulaşılması yönünde büyük önem taşımaktadır.
3. Sürecin son adımı sonuçların betimlenmesinde ise, ortaya çıkan kavramlar, temalar ve ilişkiler yorumlanır, karşılaştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:238).

Bu üç bileşen, çözümleme boyunca iç içe geçmiş ve eşzamanlı olarak gerçekleşir. Kodlama ve not alma, çözümlemenin ilerlemesini sağlayan iki temel işlemdir (Punch, 2016:193).

Kodlama, niteliksel çözümlemenin ilk adımıdır. Kodlar; etikettir, isimdir veya nitelendirir. Bu nedenle kodlama, veri gruplarına etiketlerin, isimlerin veya nitelendirmelerin verilmesi işlemidir. Bu veri grupları tek bir kelime veya veri kümeleri olabilir. Etiketleme veri gruplarına anlam vermektir. Aynı zamanda etiketler veriyi bir araya getirmek ve tekrar düzenlemek üzere verileri sınırlandırır. Betimleyici ve çıkarım (örüntü) olmak üzere iki tür kodlama vardır. Sınırlı çıkarım gerektiren betimleyici kodlar, veri kümelerinin oluşturulması ve özetlenmesini sağlar. Bu aşamadan sonra verilerden daha incelikli üst düzey çıkarım yapmayı gerektiren örüntü kodlama gelmektedir. Örüntü kodları verilerden gelen yapının daha küçük ve anlamlı birimler haline getirilmesidir (Punch, 2016:193).

Not alma, kodlamayla birlikte çözümlemenin başında başlar. Kodlama yapılırken, araştırmacının aklına gelen kodlar ve bunlar arasındaki ilişkiler hakkındaki fikirlerin yazılı olarak kuramlaştırılmasıdır (Punch, 2016:195; Miles ve Huberman, 1994:55-58; Glaser, 1978). Miles ve Huberman'ın verilerin işlenmesi, görselleştirilmesi ve betimlenmesinden oluşan nitel çözümleme modeli, kodlama, not alma ve öneri geliştirme olarak üç işlemde oluşmaktadır (Punch, 2016:196).

4.4.1. Verilerin analizi için kategoriler ve ilişki ağı tanımları

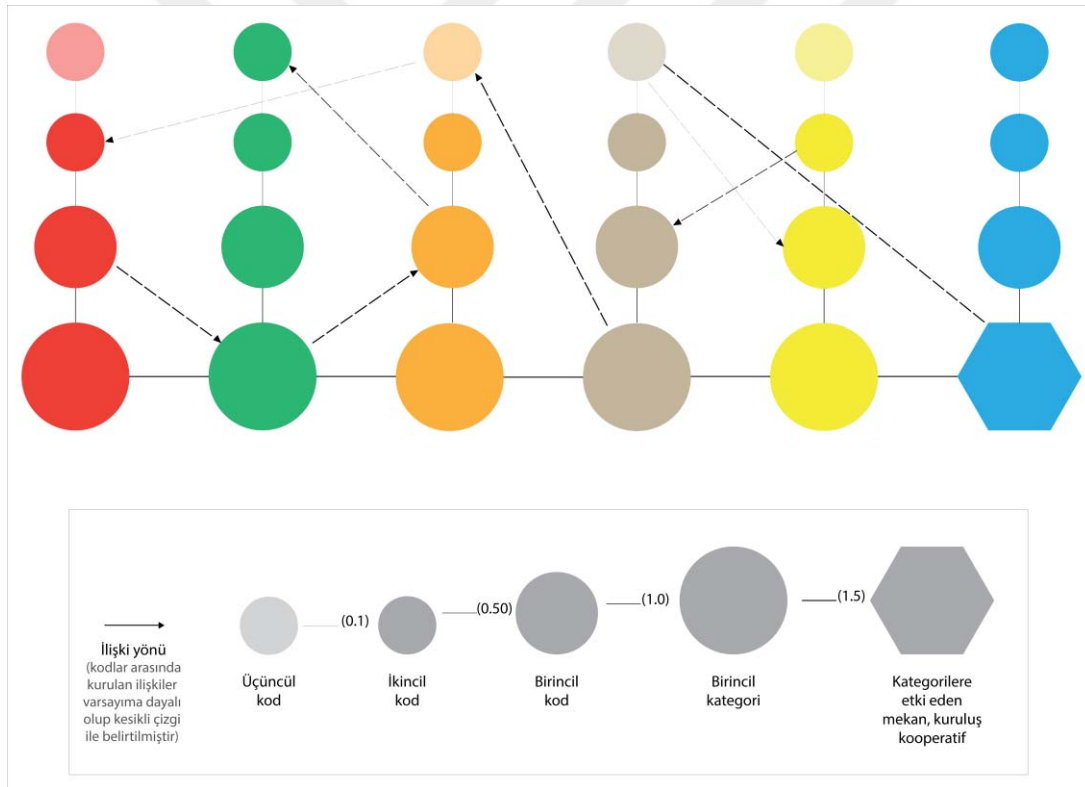
Veri analizi, katılımcı gözlem süresindeki görüşmeler ve araştırmacı notları ile elde edilen verilerin anlamını dışarıya aktarma sürecidir. Verinin anlamını dışarı aktarma; katılımcıların ne söylediği, araştırmacının ne gördüğü ve okuduğunu birleştirme, indirgeme ve yorumlamayı içerir (Merriam, 2018:167).

Miles ve Huberman veri analiz süreci, verinin işlenmesi, verinin görselleştirilmesi ve sonuçlandırılması olmak üzere üç bölümde incelenmektedir. Verinin işlenmesi aşamasında, veri incelenir ve kodlanır. Veri kodlanırken araştırma problemine göre önemli olan kavramlar kullanılır. Böylelikle veri özetlenmiş ve önemli olanlar seçilmiş olur. Daha sade ve araştırma problemiyle uyumlu hale gelen veri seti, ikinci aşamada çeşitli grafikler, tablolar ve şekiller yoluyla görsel hale getirilir. Son aşamada ortaya çıkan kavramlar, temalar ve ilişkiler yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:239).

Katılımcı gözlem araştırması ve eylem araştırması sürecinde grup görüşmeleri araştırmacı notları ile derlenmiştir. Görüşmelerde alınan notlar, araştırmacının gözlem notları veya analiz edilecek dokümanların okunmaya başlamasıyla kategori oluşturma süreci başlamıştır. Gözlem notlarını tekrar yazmak veya tekrar düzenlemek analiz süreci için fikir geliştirilmesini sağlamaktadır (Maxwell, 2018). Dokümanın okunma esnasında verileri oluşturan araştırmacı notlarına, yorumlarına, gözlemlerine ve sorgulamalarına ait notlar ve hatırlatmalar yazılarak kategoriler ve ilişkiler hakkında geçici fikirler geliştirilebilir (Merriam, 2018:170; Maxwell, 2018). Bu sorgulamalar araştırmanın bir sonraki adımı için kullanılır. Kodlama, veri toplama süresince toplanan verilerden çalışmaya yönelik kesitler elde etmek için kategorilerin oluşturulmasıdır. Kodlama yapılırken kategoriler, sembolik kısaltmalar ile oluşturulur (Merriam, 2018:165; Creswell, 2017:197-198). Bu kısaltmalar tek kelimelerden, harflerden, sayılardan, sözcük gruplarından, renklerden veya bunların birleşimlerinden oluşabilir (Merriam, 2018:165). Veri parçalarına verilen kodlar, kategori oluşturmaya başlamanın ilk yoludur (Merriam, 2018:170). Kategoriler verileri tanımlamanın yanı sıra aynı zamanda bir ölçüde onları yorumlar (Merriam, 2018:170-171). Miles ve Huberman modeli ile analizi yapılması planlanan çalışmanın bulguları kategorize edilerek kelime, renk ve çizgiler aracılığıyla şema ile görselleştirilecektir. Elde edilen birincil temalar, onlarla ilişkilendirilen kategorileri ve birbirleriyle olan bağıntıları ortaya konulacaktır.

Katılımcı gözlem ve eylem araştırması süresinde alınan araştırmacı notlarının kodlanması ile temel kavramlar ve kategoriler tanımlanmış, aralarında ilişkiler ağı oluşturulmuştur. Şekil 4.16'da kavramlar/kategoriler büyük dairelerle, kategorilere etki eden kavram altıgen ile, kavramlar arası ilişki yönü ok işareti ile gösterilmiştir. Kodlamanın ilk adımında alınan tüm notlar üçüncül kod olarak tanımlanan şekil ile gösterilmiştir. Bu adımda ilişkisi bulunan kavramlar 0.1 çizgi kalınlığı ile belirtilmiştir. Üçüncül kodların oluşturulan yeni kategoriler altında gruplanması ikincil kod olarak tanımlanan şekil ile gösterilmiştir. Bu adımda ilişkisi bulunan kavramlar 0.5 çizgi kalınlığı ile belirtilmiştir. İkincil kodlar ile oluşturulan kategorilerin yeniden gruplanması, birincil kod olarak tanımlanan şekil ile gösterilmiştir. Bu adımda ilişkisi bulunan kavramlar 1.0 çizgi kalınlığı ile belirtilmiştir. Birincil kodları oluşturan grupların yeniden kodlanması ile birincil kategoriler oluşturulmuştur. Bu adımda ilişkisi bulunan kavramlar 1.5 çizgi kalınlığı ile belirtilmiştir. Şekiller kategorilere göre renklendirilmiştir. Veri analizi için kategoriler ve ilişki ağı tanımları (Şekil 4.16) Adobe Illustrator programında araştırmacı tarafından çizilmiştir.

Verilerin analizi yapılırken oluşturulan kodlar ve ilişkisel matris bilgilerin anlamlı veriler halinde değerlendirilmesini ve birbirinden farklı ve anlamsız duran verilerin ilişkilendirilmesini sağlanmıştır. Ortak kavramların kullanılabildiği birincil, ikincil ve üçüncül kodlar ve kategoriler arasında da ilişkiler kurulabilmektedir. Bu ilişkilerin varsayım olarak gösterimi için Şekil 4.16’da kesikli çizgiler kullanılmıştır. Kodların ve kategorinin oluşturulmasında araştırmacının katılımcı gözlem süresince aldığı notlar yeniden okunmuş, bu okuma sırasında anahtar kelimeler, belirleyici tanımlar kâğıt üzerine not alınmıştır. Yeni alınan notlar okunduğunda belirli anahtar kelimeler çevresinde toplanmaya çalışılmış, alınan notlara ek olarak araştırmacının gözlemleri ile kavramlar türetilmiştir. Birbirini tekrar eden kodlamalar ile üçüncül koddan, birincil koda doğru kavramların azaltılması ve tek bir kategori çevresinde toplanması sağlanmıştır.

Şekil 4.16. Veri analizi için kategoriler ve ilişki ağı tanımları

5. UYGULAMA 1: SAKEM (SAFRANBOLU KÜLTÜR EĞİTİM MERKEZİ)

Çalışma kapsamında ampirik araştırma, eğitim odaklı yapılanmalar ile başlayan ya da bu yapılanmalar içerisinde yeni bir oluşum olarak ortaya çıkan kadın kooperatifi örneği olan Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ile başlamaktadır.

Türkiye’de kadın kooperatiflerinde meslek ve iş edindirme amacıyla eğitim veren Halk Eğitim Merkezlerinden biri Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi’nde (SAKEM), kooperatif yapılanması olarak kurulan kooperatif örneğinde araştırmacı katılımcı gözlem araştırması yöntemi ile yerel bağlamın derinlemesine anlaşılması için sekiz hafta boyunca kursiyer olarak ahşap oymacılık kursuna katılım sağlamıştır. Yapılan araştırma zanaat becerisi eğitimi verilen SAKEM’de yerel paydaşların mevcut durumunu ve yerel zanaat üretim biçimlerini anlamaya odaklanmıştır. Aynı zamanda teknik eğitim mesleki bilgisi bulunan eğitmenlerin, eğitim sürecinde katılımcı kursiyerlerle beceri geliştirme, bilginin aktarılması ve bu süreçteki iletişimleri Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde uygulama odaklı bir sürecin başlatılmasını destekleyecek temeli geliştirmek için yararlanılacak bilgilerdir.

Tez çalışması için eğitim odaklı kooperatif yapılanmasında zanaat becerisinin aktarılması, ürün geliştirme süreçleri ve bu süreçlerdeki paydaşlar arasındaki etkileşim, tasarımın ve tasarımcının bu etkinliklerde yer alabileceği alanları belirlemekte bir örnek taşıyabilecektir. Araştırma sonucunda, tasarımın müdahale edebileceği alanların belirlenebileceği ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneğinde planlanan uygulama için farklı girdiler sağlayacağı düşünülmektedir.

SAKEM’de gerçekleştirilen katılımcı gözlem araştırması yönteminin uygulama aşamaları Çizelge 5.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.1. SAKEM (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi) uygulama aşamaları

Karabük Üreten Eller Kooperatifi	Görüşme		Alan Çalışması Öncesi		Mevcut beceri ile uygulama Ev Eksenli Üretim (bireysel)		Yeni bir teknik ile özgün çalışma Ev Eksenli Üretim (kolektif)		Yeni ürün geliştirme Ev Eksenli Üretim (kolektif)		Sonuç ürünlerin görselleştirilmesi	
	Görüşme	Gözlem	Kişisel Bilgi Formu	Alan Çalışması Öncesi	Uygulama-1	Uygulama-2	Uygulama-3	Analiz	Uygulama-3	Analiz	Uygulama-3	Analiz
Safranbolu Kadın Girişim, Üretim ve İşletme Kooperatifi	Katılımcı Gözlem		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
	Ahşap oymacılık kursu katılımı		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
Eğitim odaklı, Kitlesele Üretim, Zanaat öğrenimi Ekonomik Kaygı yok	Katılımcı Gözlem		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
	Ahşap oymacılık kursu katılımı		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
Eğitim odaklı, Kitlesele Üretim, Zanaat öğrenimi Ekonomik Kaygı yok	Katılımcı Gözlem		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
	Ahşap oymacılık kursu katılımı		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
Eğitim odaklı, Kitlesele Üretim, Zanaat öğrenimi Ekonomik Kaygı yok	Katılımcı Gözlem		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
	Ahşap oymacılık kursu katılımı		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	

5.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın birincil amacı;

- Zanaat eğitiminin verildiği bir kursta çıraklık eğitiminin alınması. Usta-çırak ilişkisinin ve
- Yerel malzemelerin kullanım bilgisinin öğrenilmesi.

İkincil olarak nitelendirilen amaç ise;

- Araştırmacının Karabük Üreten Eller Kooperatifi için kurgulayacağı atölye çalışmasında izlenebilecek bir yol haritasının oluşturulabilmesidir.

5.2. Örneklem

Safranbolu Üretim İşletme ve Girişim Kooperatifi, Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi'nde (SAKEM) görevli eğitimciler tarafından kurulmuştur. Araştırmacı olarak SAKEM'de verilen ahşap oyma kursuna 8 hafta süresince katılım sağlanmıştır. Ahşap oyma kursu sabah ve akşam grupları olmak üzere 2 ayrı gruptan oluşmaktadır. Katılımcı olarak sabah grubunun derslerine katılım sağlanmıştır.

Resim 5.1. SAKEM'de ahşap oymacılık kursu (Fotoğraf: Ege Kaya Köse 01.10.2019)

5.3. Araştırmacının Rolü

Bu araştırma süresince kursiyer olarak ders alan araştırmacı, *katılımcı-gözlemci* rolünü üstlenmiştir. Kurs dönemi süresince araştırmacının gözlemci olarak katıldığı ve araştırmacının rolü bilinmektedir.

Gözlem araştırmasında,

- Araştırmacı katılımcılara ilk elden ulaşma deneyimine sahiptir,
- Araştırmacı, bilgiyi oluştuğu sırada kaydedebilir,
- Gözlem süresince olağandışı durumlar gözlemlenebilir (Creswell, 2017).

Çalışmada araştırmacı yerel üretimin gerçekleştirildiği halk eğitim merkezi olarak SAKEM’de 2019-2020 Güz eğitim döneminde 8 hafta süresince katılımcı gözlem çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı bu süreçte eğitmen ve kursiyerleri gözlemleyerek, kurs süresi boyunca yapılan grup görüşmelerine katılmış ve kursiyer olarak eğitim almıştır.

5.4. Araştırma Ortamı

Katılımcı gözlem araştırması, Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi (SAKEM) Aşağı Tokatlı Şubesi, ahşap oymacılık kursunda gerçekleştirilmiştir.

5.5. Bulgular

Safranbolu SAKEM Ahşap oyma kursunda 2019-2020 Güz eğitim dönemi süresince sekiz hafta boyunca katılımcı gözlem nitel araştırma yaklaşımı uygulanmıştır. Katılımcı gözlem esnasında kursiyerlerin grup olarak görüşmeleri araştırmacı tarafından not alma yöntemi ile kayıt altına alınmıştır. Kursiyerlerin demografik bilgilerine, katılımcının kursiyerlere yönelttiği kişisel bilgi formu ile ulaşılmıştır. Araştırmacı notları alındığı gün üzerinden düzenlemeler yapılmış, hatırlatıcı olması için kullanılan anahtar sözcükler, cümlelere ve yeni anahtar kelimelere dönüştürülmüştür. Alınan notların çözümlemesi Miles ve Huberman metodu kullanılarak analiz edilmiştir. Metin haline getirilen hatırlatıcı notlar üzerinde kodlamalar yapılmıştır. Kodlar, kategorileştirilerek yorumlama aşaması gerçekleşmiştir. Betimleyici açıklamalar, temalar ya da kategoriler şeklinde olabilen bulgular şemalar ile görselleştirilmiştir (Balcı, 2018: 305; Merriam, 2018:181).

5.5.1. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı gözlem sürecinde yapılan grup görüşmelerine katılan kursiyerlerin demografik özellikleri Çizelge 5.2’de gösterilmiştir. Çizelge 5.2 incelendiğinde 7 kursiyerin 5’i kadındır. Kursiyerlerin yaş aralığı 47-60’dır. Kursiyerler en az lise mezunu olup ağırlıklı olarak lisans eğitimi almış ve çeşitli meslek gruplarından emekli olmuşlardır. Bilimsel etik gereği kursiyerlerin isimleri verilmemiş ve K1, K2, K3, biçiminde kodlanarak bilgileri sunulmuştur.

Çizelge 5.2. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Çalışma Durumu
K1	Kadın	60	Lisans	Öğretmen	Emekli
K2	Kadın	56	Lisans	Öğretmen	Emekli
K3	Erkek	47	Lisans	Polis	Emekli
K4	Kadın	54	Yüksek Lisans	Mimar	Emekli
K5	Erkek	56	Lise	Elektrik Teknikeri	Emekli
K6	Kadın	56	Ön Lisans	Hemşire	Emekli
K7	Kadın	52	Lise	Ev Hanımı	Çalışmıyor

5.5.2. Veri analizi sonucu kategorilerin oluşturulması

SAKEM’de araştırmacı-gözlemci olarak, 14 hafta süren zanaat eğitimi kursunun 8 haftasına katılım sağlanmıştır. Zanaat eğitim kursunda öncelikle teorik bilgiler kursiyerlere sunulmaktadır. Sonrasında ise teorik bilgiler uygulamalarla pekiştirilerek süreç 14 haftada tamamlanmaktadır. Bu süreçte birden fazla ürün örneği üretilmektedir. Araştırmacı kursun, teorik bilginin paylaşıldığı ve ilk uygulamanın gerçekleştirildiği 8 haftasına katılım sağlamıştır. Bu süreç zarfında ders süresi boyunca kursiyerler ve eğitmen ile doğrudan veriler elde edilmiştir. Ayrıca araştırmacı, katılımcı gözlemci rolü ile kursiyer olarak kursların eğitim süreçlerini deneyimlemiştir. Araştırma ve gözlem verilerinin elde edilmesinde ve daha sonraki değerlendirme aşamasında, Miles ve Huberman modelinde gözlem araştırma, not alma, verilerin süzülmesi ve kategorize edilmesi süreçleri temel alınmıştır.

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi kurucu üyelerinden biri SAKEM ahşap oyma kursu eğitmenidir. Kooperatifin mekânsal örgütlenmesi SAKEM’de gerçekleşmektedir. Eğitim odaklı kooperatiflerin yapılanmasında eğitmenin rolünün ne olduğu, araştırmacı tarafından belirlenen kategorilerin durumu ve bir tasarımcı ihtiyacı olup olmadığı bilgisi araştırmada elde edilmiştir. Kadın kooperatifleri iş ve işleyişleri bakımından verilerin elde edilmesi kısıtlılığı önem kazanmaktadır. Katılımcı gözlemci olan araştırmacının kursiyer olarak kursa katılımı ile, eğitim sürecinde eğitmen ve kursiyerler arasında örtük bilginin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Katılımcı gözlemci olarak katılım sağlanan araştırmada ürün üretimi, tasarım süreçlerinin zanaat üretiminde etkinliği ve ürün geliştirme gibi temel kavramların incelenmesinde, destekleyici ya da eleştirel sonuçlara ulaşılabilecektir.

Araştırmanın kavramsal çerçevesi bağlamında, Miles ve Huberman metodu ile birinci adımında kategorileri oluşturmak için kodlama yapılmıştır. Kodlar nitel araştırmada tipik bir kategorileştirme stratejisidir (Maxwell, 2018). Kategoriler belirlenen teknikte kodlama sistemi ile düzenlenmektedir. Kodlar ile belirlenen kategoriler; *Zanaat, Eğitim, Ürün Geliştirme, Ekonomi, Tasarım ve İletişim*’dir. İkinci adımda ise; kodlar ile belirlenen kategorilerin bağlamsal ilişkileri belirlenecektir. Sonrasında bu ilişkisel bağlam şema ile görselleştirilecektir.

Araştırma ve gözlem yapılan kurs, güz ve bahar dönemi olmak üzere, iki dönem 14 hafta gerçekleşmektedir. Kursiyerler geçtiğimiz yıllarda aynı kursa katılarak temel bilgileri edinmişlerdir. Araştırmacının kursa katılımı ile ilk eğitim gününde, kursun genel bir tanıtımı yapılmıştır. Kursun takip eden haftasında ise ağaç malzeme hakkında teorik bilgiler paylaşılmıştır. İlerleyen haftalarda ahşap oyma malzemelerinin işlevlerinin tanımlanması için kolay işlenebilecek ahşap malzeme olarak 5x10x25 cm ölçülerinde ıhlamur ağacı araştırmacıya verilerek işleme sırası eğitmen tarafından anlatılmıştır. Kurs süresi boyunca araştırmacı teknik eğitim bilgisine sahip bir eğitmen aracılığıyla yönlendirilerek eğitim almıştır. Katılımcı gözlemci olarak yer alınan araştırmada, araştırmacı notları öncelikle yeniden düzenlenmiş ve tekrar okunması süresinde notlar alınmıştır. Alınan notlar kodlamanın başlangıcı olup, sonrasında kelimeler gruplanmaya çalışarak kategorileştirilmiştir. Bu bağlamda verilerin analizi sonucunda SAKEM el sanatları kurslarına yönelik oluşturulan kategoriler şu şekildedir;

- **Eğitim:** SAKEM’de, mesleki ve sanatsal becerileri geliştirmek amacıyla yerel halk için kurulmuş ücretsiz örgün eğitim organizasyonları düzenlenmektedir. Kursiyerler, düzenlenen çeşitli mesleki eğitimlerle çıraklık eğitimi almaktadırlar. Eğitimci eşliğinde öncelikle teorik bilginin aktarıldığı ve uygulamalarla devam eden süreçte kursiyer, üretimi deneyimleyerek öğrenmektedir. Bu uygulama odaklı eğitimde, üretim ve tasarım aynı kişi (kursiyer) tarafından gerçekleştirilir.
- **Ürün geliştirme:** Kursiyerlerin aktif üreticiler olmalarına yardım etme hedefi bulunan SAKEM’de, eğitimci ve kursiyerler arasında usta-çırak ilişkisiyle üretimin gerçekleştiği belirtilebilir. Kursiyerler ders planında belirtilen zaman diliminde sınıf ortamında birlikte, ancak bireysel üretim gerçekleştirmektedirler. Daha önce üretilmiş nesnelerin tekrarı niteliğinde gerçekleştirilen ürün geliştirme sürecinde, özgün ürün geliştirilmesi hedefi bulunmamaktadır. Bu noktada özgün ürünlerin geliştirilmesinden farklı olarak öncelikle kursiyerlerin becerilerinin geliştirilmesi öne çıkmaktadır.
- **Zanaat:** Mesleki ve beceri eğitimlerin ağırlıklı olarak yer aldığı SAKEM’de, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarını yeniden canlandırılması amacıyla açılan kurslar da yer almaktadır. Teknolojik gelişmelerle kaybolmakla karşı karşıya kalan geleneksel zanaatlar, SAKEM eğitim programlarıyla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Verilen eğitimlerle kursiyerler, yerel malzemenin kullanım farkındalığı kazanabilmektedirler.
- **Ekonomi:** Safranbolu belediyesine bağlı olarak yürütülen kursların amaçlarından biri kursiyerlerin istihdam edilebilirliğini artırmaktır. Ancak ahşap oymacılık kursuna katılan kursiyerlerin, bir meslek dalından emekli olmaları ya da hala aktif olarak çalışmaları sebebiyle kursa katılımlarında gelir elde etme kaygıları bulunmadığı belirtilebilir.
- **İletişim:** Kursiyerler ve eğitimci, eğitim programı dahilinde sınıfta yüz yüze iletişim kurmaktadır. EK-4’te belirtildiği gibi eğitim mekânında kişiler arası iletişimi sağlayacak bir oturma düzeni kurulmuştur. Kursiyerler bireysel ürün geliştirseler ve ortak bir çalışma yapılsa da örgün eğitimde oturma düzeniyle kursiyerlerin birbirlerinin çalışmalarına müdahale edebilecekleri bir ortam sağlanmıştır. Kursiyerler ve eğitimci ders saatleri dışında da sosyal medya uygulaması whatsapp aracılığıyla iletişim kurabilmektedirler. Devam eden üretim ya da yeni yapılacak ürünlerle ilgili konuşmalar çoğunlukla bu dijital platformda gerçekleşmektedir. Kursiyerlerin ve eğitimcinin eğitim programı dışında kurdukları iletişimle, bireysel üretimin mevcut durumu ve üretim adımları fotoğraflarla kayıt altına alınmaktadır.

- Tasarım: Eğitim odaklı bir yapılanma olarak SAKEM’de teknik eğitim bilgisine sahip eğitmenler tarafından verilen zanaat eğitimlerinin daha önceden belirlenen bir müfredat doğrultusunda planlanması ve özgün üretimin yerine öncelikle beceri gelişiminin amaçlanması sebebiyle, tasarımcı ürün geliştirme sürecinde yer almamıştır.

Çalışmada kategorilere etki eden *mekân*, *kuruluş* ve *kooperatif yapısı* ise altıgen şekli ile Şekil 5.1’de gösterilmiştir.

5.6. Veri Analizi Sonucu Değerlendirme

Kodlar arasındaki ilişkilerin detaylı açıklanabilmesi için Şekil 5.1’de veri analizi sonucu oluşan kategoriler ve ilişki ağı şemasından örnekler verilebilir. Örneğin, *SAKEM’de zanaat eğitimi alan katılımcıların ekonomik gelir elde edebildiği ya da gelir beklentisi olmadığı* söylenebilir. Kategoriler altında kodlamalar ile sınıflandırılan kavramlardan, araştırma sürecine ait bilgiler edinilerek yorumlanabilir.

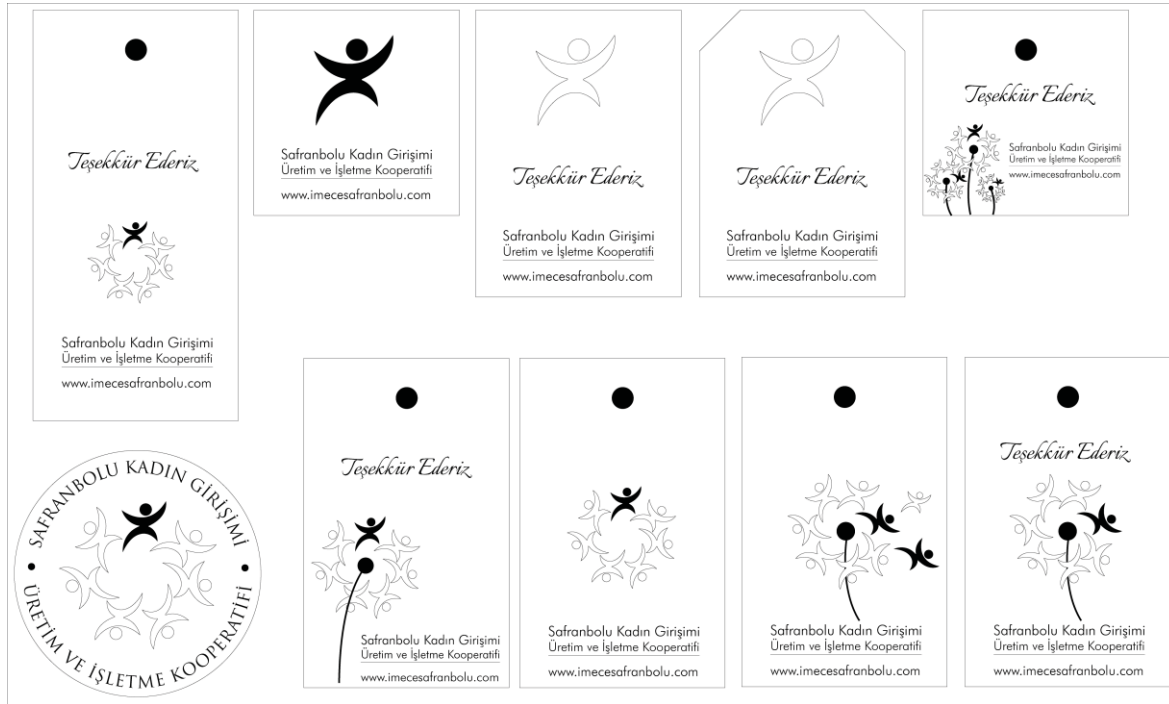
Bir diğer örnek ise, *SAKEM’de zanaat eğitimini teknik eğitim bilgisine sahip eğitmenler aracılığı ile alan katılımcılar* (kursiyer) ve eğitmen arasındaki *örtük bilginin* aktarımı *sınıfta yüz yüze iletişim* şeklinde olabildiği gibi, *sosyal medyada* kurulan sınıf *gruplarında* da gerçekleşebildiğidir. Veri analizi, katılımcı gözlem süresindeki sınıf içerisindeki görüşmeler ve araştırmacı notları ile verilerin dışa aktarımında araştırmacının gördüğü, okuduğu veriyi indirgemeyi ve yorumlamayı içermektedir (Merriam, 2018:167). İkinci örnekte, *SAKEM’de eğitmen olarak görev yapan bireylerin teknik eğitim bilgisine sahip oldukları ve bu alanda eğitim aldıkları araştırmacı betimlemesi ile analizin son aşaması olan sonuçların betimlenmesi* adımı yeni bir bilgi olarak sunulabilmektedir. *SAKEM’de kursiyerlerin sınıf dışında da eğitmenden sosyal medya aracılığıyla bilgi aldıkları, ürün görsellerinin paylaşılarak kursiyerlerin tümüne açık bir platformda karşılıklı görüşmelerin yapılabilirdiği bilgisi, Karabük Üreten Eller Kooperatifinde sadece bireysel yaklaşımlar ile gerçekleşen üretim sürecinin ilk olarak bireysel sonra işbirliği ile yapılabilmesi fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.*

5.7. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifinde Tasarımın ve Tasarımcının Rolü

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi’nde gerçekleştirilen katılımcı gözlemin hedefi, 1) eğitim odaklı kooperatif yapılanmasında eğitmenin rolünün tanımlanması, 2) zanaat üretiminde ele alınan süreçler, 3) katılımcılar arasındaki işbirliği ve iletişimin öğrenilmesidir.

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi kurucuları *SAKEM eğitmenleri olduğu için ürün geliştirme sürecinde tasarım desteği beklenmemiştir. Ancak tasarım eğitimi içerisinde yer alan çeşitli görselleştirme programlarına hakim olmamaları sebebiyle, satış ve*

pazarlama adımımda kullanmak üzere, kooperatifin logosunun yer aldığı çeşitli etiket ve mühür tasarımlarının yapılması talebinde bulunmuşlardır. Katılımcıların yer almadığı, tasarımcı ve işveren ilişkisinin kurulduğu bu yapıda araştırmacı *tasarımcı rolü* ile örnek çalışmalar (Şekil 5.2) hazırlamıştır.

Şekil 5.2. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ürün satış etiketi örnek çalışmaları (Ege Kaya Köse)

Tasarımcı olan araştırmacının hazırlamış olduğu logo, etiket ve mühür grafikleri için baskı örnekleri (Resim 5.2) hazırlanmış, kooperatif kurucu üyelerinin kararı ile ürünlerde kullanılabilecek logo, etiket ve mühür tasarımları seçilmiştir.

Resim 5.2. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ürün satış etiketi örnek çalışmaları baskı alternatifleri (Ege Kaya Köse)

Veri analizi sonucu oluşan kategoriler ve ilişki ağı (Şekil 5.1.) incelendiğinde, tasarımcı araştırmacının yerel üretimin sürdürülebilmesi için ürün geliştirme ve üretim, yerel el sanatlarının günümüz ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanması, bunun sonucunda ekonomik gelir elde edebilme, üretim süreçlerin belirlenmesi, katılımcıların arasında iletişimin kurulabilmesi gibi pek çok alana yönelik yaklaşımları olabilir. Ancak logo ve etiket çalışması örneği referansı ile, Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifinde tasarım desteği yalnızca tasarımcının ürün tasarlaması ve kooperatif üyelerinin tasarlanan ürünlerden uygun olanı seçmeleri ile sonuçlanmıştır. Yeni ürün geliştirme süreçleri tasarım eğitimi almayan eğitmenler aracılığıyla gerçekleştirildiği için araştırmacı yalnızca öğrenci olarak kurslara katılım sağlamıştır. Araştırmacı ile kooperatif kurucuları arasındaki iletişim, mevcut logo bilgisinin paylaşılması ve etiketler üzerinde yer alacak bilgilerin neler olduğu ile sınırlı kalmıştır.

6. UYGULAMA 2: KARABÜK ÜRETEN ELLER KOOPERATİFİ

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatif yapısının öğrenilmesi amacıyla SAKEM kurslarına katılım sağlayan araştırmacının, kursiyer olarak yer aldığı geçmiş deneyimlerinde, tasarım eğitimi almamış bireylerin ürün geliştirme sürecinde eğitmenle birlikte hareket etmeleri, süreci değerlendirmeleri incelenerek tasarım müdahalesinin bulunabileceği alanlar gözlemlenmiştir. Yapılan gözlem neticesinde belirlenen kategoriler, *eğitim* odaklı ve *zanaat* öğrenimi merkezinde bir arada *üretimin* gerçekleştirildiği, çeşitli mesleklerden emekli olan kursiyerlerin *ekonomik* kaygıdan uzak aldıkları eğitimde sınıf ortamında ve çevrimiçi *iletişim* ile üretim gerçekleştirmeleri olmuştur. Teknik eğitim bilgisine sahip eğitmenlerin bulunması ve bir müfredata bağlı olarak eğitim programının şekillendirilmesi sebebiyle, tasarımcının ürün üretimi ve ürün geliştirme etkinliklerinde yer almadığını söylemek mümkündür. Çıraklık eğitimi verilen kurslarda kursiyerler, eğitim programı içerisinde ahşap malzeme ve aletlerin kullanımını öğrenmektedirler. Ayrıca kursiyerler web tabanlı uygulamalardan mevcut ürün örneklerini bularak, birebir kopyasını yapmaktadırlar. Kursların yalnızca beceri geliştirmek üzere olduğu, özgün ürün meydana getirme amacı taşımadığı söylenebilir. Oysaki kadın kooperatiflerinin hedeflerinden biri rekabet gücü yüksek özgün ürünlerin üretilmesidir (KEİG, 2018). Araştırmacı, katılımcı gözlemci rolü ile katıldığı süreç sonucunda, gelecek çalıştay uygulamasında özgün ürünlerin üretilmesini başlatma rolünü üstlenebileceği çıkarımında bulunmuştur. Buna ek olarak kursiyerlerin belirlenen ders saatinde eğitim programı dahilinde birlikte üretim gerçekleştirmeleri, çevrimiçi grup görüşmeleri ile planlanan ders saatleri dışında da iletişim kurdukları, mevcut ve gelecek çalışmaları için birbirlerine eleştirilerde bulundukları çıktısı ile, yapılması planlanan çalıştay planında Karabük Üreten Eller kooperatifi üyesi olan ve çalıştayda yer alacak katılımcıların ev-eksenli üretim süreçlerinde birbirleriyle iletişim kurabilecekleri bir uygulama planının hazırlanabileceği yaklaşımı değerlendirilmiştir.

Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi'nde eğitim alan bir grup el sanatı üreten kursiyerler ile katılımcı rolü üstlenen tasarımcının bu araştırmada gözlem sürecinde elde ettiği veriler gelecek çalışmanın kurgulanmasında yardımcı olmuştur. Gerçekleştirilen gözlemi belirli ilke ve kurallara uygun olarak araştırmak için, araştırmacı tarafından yerel el sanatı üreten katılımcılar ile iki hafta süren ve üç adımdan oluşan çalıştay düzenlenmiştir. Tasarım eğitimi

almayan katılımcıların yeni ürün geliştirme sürecini kolaylaştıran bir müdahale metodolojisi çalıştayda iki aşamalı olarak sunulmuştur.

Bu bölümde Karabük Üreten Eller Kooperatifine üye olan altı katılımcı ile üç aşamadan oluşan ve iki hafta süren ev eksenli üretim olarak düzenlenen çalıştay özetlenmiştir. Ev eksenli üretimin gerçekleştirildiği kooperatifte, tasarım eğitimi almamış katılımcılar ile gerçek hayattaki iş akış yöntemlerine katılımcı gözlemci olarak katılan araştırmacı tarafından uygulama tasarlanmıştır. Çalıştay süresince araştırmacının uygulama sırasında veri elde etmesi için üç aşamalı olarak uygulamalar düzenlenmiştir. Uygulama merkezli, pratik bir problem çözme yöntemi olması sebebiyle araştırma modeli için eylem araştırması uygun bulunmuştur.

Karabük Üreten Eller kooperatifi örneklem çalışmasında bu belirleyiciler kapsamında uygulama aşamaları yapılandırılmıştır (Çizelge 6.1). Tasarım sürecinde geleneksel roller ile işbirlikçi tasarımın uygulanabilirliği, kooperatif yapısına entegre edilme durumu belirlenebilecektir.

Çizelge 6.1. Karabük Üreten Eller Kooperatifi uygulama aşamaları

Karabük Üreten Eller Kooperatifi	Görüşme		Gözlem		Kişisel Bilgi Formu		Mevcut beceri ile uygulama Ev Eksenli Üretim (bireysel)		Yeni bir teknik ile özgün çalışma Ev Eksenli Üretim (kolektif)		Yeni ürün geliştirme Ev Eksenli Üretim (kolektif)		Sonuç ürünlerin görselleştirilmesi	
	Alan Çalışması Öncesi		Alan Çalışması Öncesi		Alan Çalışması Öncesi		Uygulama-1		Uygulama-2		Uygulama-3		Analiz	
Ev eksenli üretim, Kooperatife bağlı, Bireysel üretim Ekonomik Kaygı	Katılımcı Gözlem		Alan Araştırması		Alan Araştırması		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı	
	Katılımcı Gözlem		Alan Araştırması		Alan Araştırması		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı	
Safranbolu Kadın Girişim, Üretim ve İşletme Kooperatifi	Katılımcı Gözlem		Alan Araştırması		Alan Araştırması		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı	
	Katılımcı Gözlem		Alan Araştırması		Alan Araştırması		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı	
Eğitim odaklı, Kitlesele Üretim, Zanaat öğrenimi Ekonomik Kaygı yok	Katılımcı Gözlem		Alan Araştırması		Alan Araştırması		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı	
	Katılımcı Gözlem		Alan Araştırması		Alan Araştırması		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı		Fotograf Kaydı	

6.1. Eylem Araştırması Sürecinin Karabük Üreten Eller Kooperatifi Örneği ile Planlanması

Karabük Üreten Eller Kooperatifi, özgün üretimin gerçekleştirilmesi için önerilen yeni işbirlikçi tasarım modelinin uygulama alanı olarak belirlenmiştir. Temel kooperatif yapılanmalarına farklı bir bakış açısı sunmak amacıyla daha önce bahsedilen şekilde eylem araştırması kurgulanmıştır. Uygulama çalışmasının evrelerinin planlanması ise farklı çıktılar sağlanması ve sürecin yönetilmesi için önemlidir. Bu bağlamda Susman ve Evered (1978) döngüsel eylem araştırmasının 1. tanımlama, 2. eylem planlama, 3. eylem gerçekleştirme, 4. değerlendirme ve 5. öğrenmeyi belirlemeden oluşan beş aşamadan oluşmasını gerekli görmektedir.

Eylem araştırması projeleri, eylem araştırmacısı ile katılımcılar arasında işbirliği içinde yürütülen aşamaların sayısı bakımından farklılık gösterebilir. 5 fazlı döngüsel form, soruna bir çözüm elde etmek için gerektiği kadar gerçekleştirilir (Järvinen, 2012). Susman ve Evered'in (1978) eylem araştırma sürecinin Karabük Üreten Eller Kooperatifi ile planması Çizelge 6.2'de belirtilmiştir.

Çizelge 6.2. Eylem araştırması sürecin Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneği ile planlanması

Döngüsel eylem araştırması süreci Susman ve Evered (1978)	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştayı		
	Uygulama 1	Uygulama 2	Uygulama 3
1.Tanımlama	• Ev-eksenli üretim • Bireysel üretim • Bağımsız hareket etme	• Ev-eksenli üretim • Bireysel üretim • Birlikte hareket etme	• Ev-eksenli üretim • Bireysel üretim • Birlikte hareket etme
2.Eylem Planlama	• Ev-eksenli üretim • Mevcut beceri ile örnek uygulama	• Ev-eksenli üretim • Yeni teknikleri öğrenme ve uygulayabilme • Kişiler arası iletişim	• Ev-eksenli üretim • Yeni ürün geliştirme • Kişiler arası iletişim
3.Eylem Gerçekleştirme	• Mevcut tekniğin uygulanabilirliği	• Yeni tekniklerin uygulanabilirliği	• Yeni tekniğin ürün geliştirme sürecine uygulanabilirliği

Çizelge 6.2. (devam) eylem araştırması sürecin Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneği ile planlanması

Döngüsel eylem araştırması süreci Susman ve Evered (1978)	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştayı	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştayı	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştayı
	Uygulama 1	Uygulama 1	Uygulama 1
4.Değerlendirme	Mevcut üretim sürecinin analizi	Yeni teknik ile üretim geliştirme sürecinin analizi	Yeni ürün geliştirme sürecinin analizi
5.Öğrenmeyi Belirtme	Teknik bilginin edinilmesi	- Yöntemin öğrenilmesi, uygulanması, test edilmesi, - Kolektif çalışma yapısının oluşması	- Yöntemin yeni ürün geliştirme sürecinde uygulanabilirliği - Kolektif çalışma yapısının oluşması

1. Tanımlama: Susman ve Evered (1978) tanımlama, eylem planlama, eylem gerçekleştirme, değerlendirme ve öğrenmeyi belirtme olarak döngüsel eylem araştırma sürecini tanımlamışlardır. Bu süreçte tanımlama, araştırmada ele alınan topluluğun değişim arzusunun altında yatan temel sorunların ifade edilmesine karşılık gelmektedir. Karabük Üreten Eller Kooperatifinin ele alındığı çalışmada, kooperatif başkanı ile yapılandırılmamış görüşme sonucunda öğrenilen bilgiler doğrultusunda bireysel olarak ev-eksenli üretimin gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Kooperatif başkanı ile yapılan görüşmede *daha önce alınmış sayıca fazla siparişlerde (yeni yıl paketi, Ticaret Odası hediyelik eşya), ürün benzerlik kalitesinin düşüklüğü ve iş bölümünün yetersizliği* (Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020) ifade edilmiştir. Türkiye’de yer alan kadın kooperatiflerinin benzer ürünleri meydana getirmesi, pazarda yer almasının önündeki engellerden biridir. Ayrıca ekonomik kaygının giderilmesi ve yeni iş alanlarının kooperatifler aracılığı ile yeni iş modelleri ile sağlanması için geleneksel kooperatif ve üyelerinin yeni bir yaklaşımla değiştirilmesi bir çözüm olarak değerlendirilebilir. Kooperatif yetkilileri ile yapılan ön görüşmelerde bu ihtiyaçlar sıklıkla dile getirilmiştir.

2. Eylem Planlama: Eylem planlama adımı birincil sorunların hafifletilmesi veya iyileştirmesi gereken yapısal eylemleri belirtir. Planlanan eylemin keşfi, hem topluluk için arzu edilen gelecekteki bir durumu hem de böyle bir duruma ulaşacak değişiklikleri gösteren

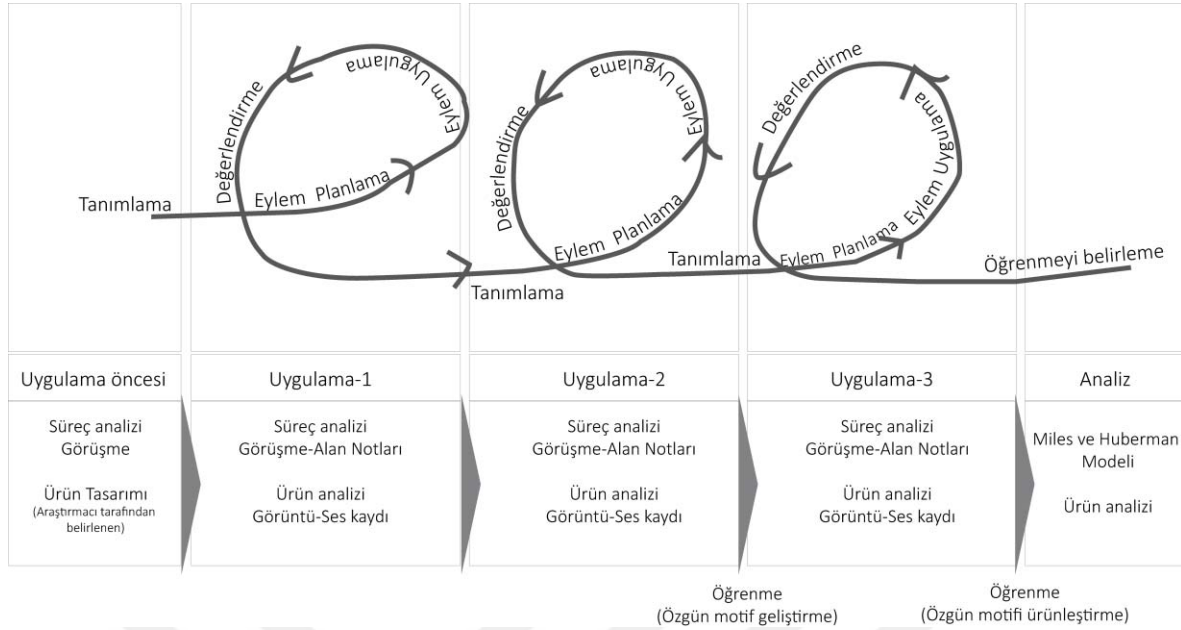
teorik çerçeve tarafından yönlendirilmektedir. Plan, değişim hedefini ve değişim yaklaşımını belirlemektedir (Järvinen, 2012).

Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinde geleneksel kadın rolü ile bağlantılı birbirine benzer, özgün olmayan, var olan becerilere göre geliştirilen ürünlerin üretilmesi ve satışının gerçekleştirilmeye çalışılması sorunu mevcuttur. Rekabet gücü düşük benzer ürünler ile yeni iş fikirlerinin gerçekleştirilmediği durumlarda meydana gelmektedir (KEİG, 2018:27; KEDV, 2015). Kadın Kooperatiflerinin ürün geliştirme sürecinin mevcut durumundan yola çıkarak Karabük Üreten Eller Kooperatifinde kitlesel üretimin gerçekleştirilmesi amacıyla tasarım müdahalesi ile ev-eksenli üretimde yeni ürün geliştirmenin sağlanması amaçlanmaktadır.

3. Eylem Gerçekleştirme: Planlanan eylemin gerçekleştirildiği adımda, katılımcılar ve araştırmacıların uygulamadaki yeni bir teknik öğrenme, özgün yeni ürün geliştirme, kolektif çalışma süreçlerine aktif olarak katılması ve işbirliği yaparak yeni ürün geliştirilmesi hedeflenmektedir. Gerçekleşen müdahale stratejisi uygulama topluluğuna ve uygulama biçimine göre farklılık göstermektedir (Järvinen, 2012). Karabük Üreten Eller Kooperatifi için gerçekleştirilen uygulamalar atölye çalışması bölümünde detaylı olarak anlatılacaktır.

4. Değerlendirme: Bir ya da daha fazla eylemin tamamlanmasından sonra araştırmacı, işbirliği içinde gerçekleşen uygulamanın sonuçlarının değerlendirilmesini üstlenmektedir. Bu adım eylemin etkilerinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin ve bu etkilerin sorunları çözüp çözmediğinin belirlenmesini içerir. Değişimin başarılı olduğu durumlarda, değerlendirme sayısız rutin ve rutin olmayan organizasyonel eylemler arasında üstlenilen eylemin başarının tek nedeni olup olmadığını eleştirel bir şekilde sorgulamalıdır. Değişikliğin başarısız olduğu durumlarda, eylem araştırma döngüsünün bir sonraki yinelemesi için bazı varsayımlar (hipotezlerin düzeltilmesi dahil) oluşturulmalıdır (Järvinen, 2012).

5. Öğrenmeyi Belirtme: Öğrenmeyi belirleme faaliyeti resmi olarak en son gerçekleştirilmiş olsa da genellikle devam eden bir süreçtir. Oluşturulan teorinin ya da mevcut teorik çerçevenin başarısı veya başarısızlığı, gelecekteki araştırma ortamlarıyla başa çıkmak için bilim camiasına önemli bilgiler sağlayacaktır (Järvinen, 2012). Karabük Üreten Eller Kooperatifi ve SAKEM uygulama süreçlerinde katılımcıların uygulama çıktıları bize öğrenme sürecini göstermektedir.

Şekil 6.1. Alan çalışması için metodolojik şema (Burns, 2007 eylem araştırma döngüsünden uyarlanmıştır)

Çalıştayın metodolojik şeması Şekil 6.1’de belirtilmiştir. Çalıştayın eylem planlama ve eylemi gerçekleştirme aşamalarında, Uygulama-1 adımı mevcut teknik ile örnek uygulamanın ev-eksenli ve bireysel olarak gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Uygulama-2 adımı yeni teknikleri öğrenme ve uygulayabilme amacıyla çevrimiçi grup görüşmeleri ile sürdürülebilecek ev-eksenli ve kolektif olarak gerçekleştirilecek bir uygulama oluşturulmuştur. Son uygulama olan Uygulama-3 adımı ise Uygulama-2 adımı üretilen motifin yeni bir ürüne dönüştürülmesi için çevrimiçi grup görüşmeleri ile sürdürülebilecek ev eksenli kolektif bir süreç planlanmıştır. Gerçekleştirilen eylemler neticesinde Uygulama-1 aşamasında mevcut tekniklerin uygulanabilirliği, Uygulama-2 aşamasında yeni tekniklerin uygulanabilirliği ve Uygulama-3 adımı yeni tekniğin ürün geliştirme sürecine uygulanabilirliği sonuç ve süreç olarak değerlendirilebilecektir.

6.1.1. Örneklem

Eylem araştırmasının temel amacı, bir program, kuruluş ya da topluluktaki sorunları çözmektir. Organizasyon veya topluluk sorunları araştırmanın odağını oluşturmaktadır. Hemen harekete geçme ve sorunlara olabildiğince hızlı çözümler üretmek beklenmektedir. Eylem araştırmasında bir ortamdaki bireylerin kendilerinin çalışarak, kişiler arası etkileşim ile sorunları deneyimleyerek çözebiliyor olması beklenmektedir. Bu nedenle yapılması

öngörülen araştırmada örneklem seçimi tesadüfi olmak yerine, belli bir amaca yöneliktir. Çalışma alanı için ölçütler belirlenerek, bu ölçütler doğrultusunda uygulama alanının seçilmesi gerekmektedir (Patton, 2001:403; Merriam, 2018:76-77). Bu sebeple, araştırmada *amaçlı örneklem* yönteminin kullanılması uygun bulunmuştur.

Amaçlı örneklem, derinlemesine çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için bilgi açısından zengin vakaların seçilmesini içermektedir. Bir araştırmada belirlenen amaç doğrultusunda dikkatlice seçilmiş az sayıda örneklemin derinlemesine incelenmesi, daha fazla bilginin edinilmesini sağlayabilir (Patton, 2015:105-401).

Eylem araştırmasının uygulanacağı kadın kooperatifinde örneklem, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme, önceden belirlenmiş bazı önemli kriterleri karşılayan durumları incelemek için kullanılmaktadır. Ölçüt tabanlı örnekleme, alanda daha fazla araştırma yapılması amacıyla vakaların belirlenmesi için bir temel oluşturur (Patton, 2015:425).

Alan yazın araştırması neticesinde,

- Kendi bünyesinde atölyesi bulunmayan (ev-eksenli çalışan),
- Araştırmada görüntülü ve sesli kayıt imkânı sağlanabilen,
- Yerel halktan oluşmuş kadınlardan oluşan bir grup ile (kooperatife kayıtlı bulunan),
- Tasarımcı ile çalışmamış bireylerden oluşan kadın kooperatifleri,

ölçüt örnekleme yöntemine uygun olarak Karabük Üreten Eller kadın kooperatifi seçilmiştir.

Kooperatif üyesi kadınlar becerileri ve kooperatif satış ofisine getirdikleri ürünlere göre kodlanmaktadır (Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020). Kooperatif başkanı ile yapılan görüşme sonrasında, *kooperatif üye defterinde kayıtlı bulunan kişilerden Çember bezi dokuma geçmiş deneyimi olan ya da geçmişte kooperatif ve halk eğitim merkezi işbirliği ile açılmış nakış eğitimi kurslarına katılan üyeler belirlenmiştir. Belirlenen üyeler arasından kooperatif ile iletişimi devamlı olan, eli işe yatkın, ürünleri satılan, çevrimiçi yazılı ya da sesli görüşmelerin gerçekleştirilebileceği, yeni bir çalışma içerisinde yer almaya gönüllü olabilecek kişiler* (Kooperatif Çalışanı Üye_G_31.08.2020) kooperatif satış ofisinde çalışan üye tarafından belirlenmiştir. Böylelikle altı katılımcıdan oluşan çalışma grubu belirlenmiştir.

Araştırmada bir diğer ölçüt, yerele özgü ürünlerin üretilip üretilmediğini anlayabilmek için kooperatifi oluşturan bireyler ile görüşmenin yapılmasıdır.

6.1.2. Araştırmacının rolü

Anlam ve anlayış arayışı içinde olan nitel vaka çalışmalarında birincil veri toplama ve analiz aracı araştırmacının kendisidir (Merriam, 2018:2). Eylem araştırması ise, araştırmacılar ve uygulayıcılar arasındaki işbirliğini vurgulayan nitel bir araştırma yöntemidir (Avison ve diğerleri, 2007). Eylem araştırmasının uygulama adımında araştırmacı, katılımcıların sorunlarını net bir şekilde tanımlamalarına yardımcı olmaya ve onları ilgilendiren sorunlara etkili çözümler bulmaya çalışırken desteklemek için katalizör görevi gören bir kolaylaştırıcı veya danışman olur (Stringer, 2007:24-25). Araştırmacının da katılımcılar arasında yer alması, araştırmayı etkileşimli ve işbirlikçi duruma getirmektedir. Araştırmacı, çalışmanın tasarlanması, sorun tanımının yapılarak uygulama için katılımcıların bilgilendirilmesi, katılımcılara uygulama esnasında yardımcı olması, veri toplama, veri analizi ve yorumlanması gibi araştırma süreci aşamalarında yer alan ve işbirlikçi rolünü üstlenen eğitimli birey olarak tanımlanabilir (Neuman, 2017:43). *Katılımcı gözlemci* olarak araştırma sürecinde yer alan araştırmacı, katılımcılar ile işbirliği yapar ve uzmanlık alanına göre bazı koşullarda uygulamaya katkıda bulunabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:307). Gerçekleştirilen bu işbirliği ile araştırmanın anlaşılabilirliği, bulguların anlamlılığı ve geçerliliğinin arttığını söylemek mümkündür (Patton, 2015:587).

Järvinen (2012), başlangıç, gerçek süreç esnasında ve son aşama olarak sınıflandırdığı eylem araştırması adımlarında araştırmacının rollerini sırasıyla, yetkin olmayan, işbirlikçi ve bilimsel değerlendirmede ön planda olarak belirtmiştir. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde, uygulama merkezli çalışma sürecinde bireysel ve kolektif üretimin gerçekleştirilebilmesi için araştırmacı, süreci planlayan, çevrimiçi grup görüşmelerinde grup içerisinde paylaşımların yapılması, uygulamanın etkileşimli ve işbirlikçi duruma getirilmesi için bir *işbirlikçi* olmaktadır. Ayrıca araştırmacı, uygulama adımlarını bağlayan süreçlerde teknik geliştirme ile *kolaylaştırıcı* rolünü üstlenmiştir. Son uygulamada işbirliği yapılması planlanan ciltleme ve matbaa uygulamaları alanında uzman kişinin küresel salgın sebebiyle katılım sağlayamadığı durumda, tasarımcı olan araştırmacı bu kişiden eğitim almıştır. Araştırmacı, uzman ile bir araya getirilemeyen kooperatif üyesi katılımcılara üretim ve

malzeme bilgisi sunması ile *eğitmen* rolünü üstlenirken, araştırma sürecinde katılımcılarla işbirliği yaparak, tasarımcı olarak bazı koşullarda uygulamaya katkıda bulunması sebebiyle *işbirlikçi-katılımcı-gözlemci* rolünü üstlenmiştir.

6.1.3. Araştırma ortamı

Çalışma, Karabük Üreten Eller Kadın Kooperatifine üye olan katılımcıların bireysel olarak oluşturdıkları ev-eksenli çalışma ortamında gerçekleştirilecektir.

6.1.4. Katılımcılar

Yapılacak olan uygulamada katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemlerinden önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılaması sebebiyle ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Burada belirlenen ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından belirlenmiş ya da daha önce kullanılmış bir ölçüt olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:122). Katılımcıların bir araya gelerek ortak bir sorunun çözümüne yönelik çalışmaları, uygulamaya katılanlar arasında işbirliğini artırmakta ve kurumlar arası işbirliği için de bir altyapı oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:307).

Greenwood ve Levin'e (2000:51) göre toplulukların homojenliğini veya fikir birliğine dayalı karar almayı desteklemesi sebebiyle, katılımcıların işbirliği içerisinde potansiyelinin daha çok açığa çıktığını söylemek mümkündür. Uygulamalı araştırma türlerinden biri olan eylem araştırmasında, belirli bir alandaki (sınıf, iş yeri, program ya da bir örgüt) belirli bir probleme vurgu yapılması amaçlanmaktadır. Bu sebeple de araştırma sürecine katılımcılar da dahil edilmektedir (Merriam, 2018:5).

Araştırmanın katılımcıları Karabük ilinde faaliyet gösteren Üreten Eller kooperatifine üye olan ve ev eksenli üretim yapan 6 kadın olarak belirlenmiştir. Karabük ilinde yer alan Üreten Eller Kooperatifinin seçilmesinin nedeni, kurulum aşamasında olan bir atölyelerinin bulunması, ancak henüz aktif olarak kullanılmadığı için ev-eksenli üretimin sürdürülmesidir. Uygulamaya katılacak kadınların seçilmesindeki temel sebep ise, uygulamada yapılması öngörülen Eflani çember bezi işlemlerini gerçekleştirebilecek beceriye sahip olmalarıdır.

Katılımcıların kodlanması

Araştırmaya katılan kişi sayısına göre “KATILIMCI” kelimesi “KA” olarak kısaltılarak, katılımcılara sayısına göre verilecek çift haneli numaralandırma ile kodlanacaktır. Örnek; KA01, KA12...

6.2. Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştayı

Bu bölümde, Karabük’te faaliyet gösteren Üreten Eller Kooperatifi üyesi altı kadın ile iki hafta süren, ev-eksenli çalışma olarak düzenlenen üç uygulama açıklanmış ve özetlenmiştir.

6.2.1. Alan çalışmasının özeti

Alandaki atölye çalışması, tasarım eğitimi bulunmayan ve geleneksel el işini üretimi ile maddi gelir elde eden, ev-eksenli üretim gerçekleştiren katılımcılar ile küresel salgın sürecinin yüz yüze uygulamalara olanak sağlamaması sebebiyle, ev-eksenli uygulamalar ile gerçekleştirilmiştir. Mevcut iletişim biçimlerinin değişiminin de etkisi ile, yüz yüze yapılamayan atölye çalışmalarının yerini sanal ortamda gerçekleştirilen görüşmeler almıştır. Üretimin de devam etmek zorunda olduğu salgında, katılımcılar sosyal medya uygulamaları ile bir araya gelerek atölye çalışmalarını yürütmüşlerdir. Gerçek hayatta katılımcıların ev-eksenli bireysel üretimlerinin yerini yine ev-eksenli, ancak diğer katılımcılar ile iletişim durumunda olabildikleri bir üretim süreci almıştır.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi Çalıştay Çalışma Planı 5 adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar, Alan çalışması öncesi, Uygulama-1, Uygulama-2, Uygulama-3 ve analizdir. Çalışma planı Şekil 6.2’de açıklanmıştır.

Alan çalışması öncesi, eylem araştırmasının başlangıcında üç aşamalı araştırma basamaklarından ilki olan tanımlamadır. Bu adım araştırmacının eylemi planlamak için gerekli veriyi topladığı, yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapıldığı adım olarak belirtilebilir.

Alan çalışması: Uygulama-1, Uygulama-2 ve Uygulama-3, eylem araştırmasının gerçek süreç basamakları olan eylemin planlandığı, eylemin gerçekleştirildiği ve değerlendirildiği

adımdır. Uygulama-1 adımı mevcut tekniğin ölçülmesi, Uygulama-2 adımı yeni bir tekniğin öğrenilmesi, Uygulama-3 öğrenilen tekniğin yeni ürün geliştirme süresince uygulanabilirliğinin belirlenmesi olarak özetlenebilir.

Çalışmanın analiz bölümü ise eylem araştırmasının son aşaması olan öğrenmeyi belirleme olarak belirtilebilir.

Şekil 6.2. Karabük Üreten Eller Kooperatifi atölye çalışma planı

6.2.2. Alan çalışmasının belirlenmesine yönelik çalışmalar

Bu bölümde alan çalışması öncesi, uygulamaların belirlenmesine yönelik, yerel malzemelerin kullanımı ve yerli ürün geliştirme süreci detaylı olarak açıklanacaktır.

Yerel malzemenin kullanımı

Birçok çalışma, gelişmekte olan ülkelerin farklı bölgelerinde yerel geleneksel bilgiye dayanan geniş kapsamlı başarılı inovasyon projeleri sunmaktadır. Sürdürülebilirliği vurgulayarak, yerel çözümleri teşvik eden, yerel materyal ve bilgiden faydalanan projeler, sosyal ihtiyaçları karşılama konusunda yenilikçi ve sonunda yerel toplumun geçim koşullarını iyileştirme ile sonuçlanabilmektedir (Nugraha, 2006). Sürdürülebilirlik için tasarımın gelişiminde tasarım müdahalelerinin kapsamı, doksanlı yıllardan günümüze, ürün merkezli yeniliklerden sosyo-teknik yeniliklere göre gelişim göstermektedir. Geçmiş yaklaşımlar (malzeme/bileşen ve ürün seviyeleri) sadece sürdürülebilirliğin çevresel yönleriyle ilgilenirken, düşük gelirli insanların ihtiyaçlarını karşılayacak çözümler geliştirmek, yoksulluğun azaltılması ve iş olanaklarının yaratılması gibi unsurlar tasarım müdahalelerinde dikkate alınması gereken önemli unsurlar olmuştur. Bunun yanı sıra sosyal yeniliklerin algılanması, geliştirilmesi, tanıtımı ve ölçeklendirilmesine yardımcı olmak, yerel kaynakların değerlendirilmesi ve optimizasyonu aracılığıyla yerel tabanlı üretken sistemleri meydana getirmek sürdürülebilirlik için tasarım müdahalelerinin kapsadığı inovasyon yaklaşımları arasında yer almaktadır (Ceschin ve Gaziulusoy, 2019:154). Araştırmanın uygulama aşamasında yerel malzemenin kullanımı ve yerel tabanlı üretken yapılanmalar olarak kadın kooperatiflerinde yeni ürün geliştirmenin gerçekleştirilmesi ekolojik sürdürülebilirlik odağından ekonomik ve kültürel sürdürülebilirlik odağına genişletilebilir. Böylelikle, tasarım dilsiz bir meseleye ses verebilir; dahası kendisi konuşmıyor olsa dahi onun sesi projenin hikayesiyle birlikte duyurulabilir (Busch, 2015:96).

İlk atölye çalışması başlamadan önce, araştırmacı yerel malzemeleri araştırarak, coğrafi işareti bulunan Eflani çember bezinin gelecek uygulamalarda da kullanılabileceğini göz önünde bulundurarak seçmiştir. Yerele özgün bir malzemenin belirlenmesinin bir diğer nedeni ise kadın kooperatiflerinin yerele özgü değerlerin rekabet gücü yüksek nesneler

durumuna getirilebilmesine olanak tanınmasıdır. Yerele özgü malzemenin kullanılması, sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol üstlenen kadın kooperatiflerinin yereli küresele taşımasında bir adım olabilir. Kadınlar, *yaşam boyu öğrenme fırsatlarına erişimi* destekleyen kooperatif çatısı altında bir araya gelerek kendi *ekonomik fırsatlarını* yaratabilirler. Kolektif yapılanmaların *birlikte hareket etmeleri* sebebiyle riski paylaşabilirler, *birlikte karar verebilirler* ve *becerilerini güçlendirebilir* ve *geliştirebilirler*. Kooperatifler, *kayıt dışı ekonomideki kadınların gelirlerini sabitleyerek ve çalışma koşullarını iyileştirerek* kayıtlı ekonomiye geçmeleri için bir dizi yol sağlayabilirler. Ayrıca, sürdürülebilir turizm aracılığıyla *topluluklarının doğal ve kültürel mirasının korunmasına* yardımcı olabilirler. Buna ek olarak, tedarik zinciri boyunca sürdürülebilirliği sağlamak için kooperatifler, *üreticiler ve tüketiciler arasında işbirliğini sağlamak* ve çevre dostu uygulamaları benimsemektedir. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde yapılması planlanan çalıştayda Eflani Çember Bezi yeni ürün geliştirmek için kullanılabilecek bir malzeme olarak seçilmiştir. Bu seçimin yapılmasının ilk sebebi, Çember bezi üretiminin sınırlı olması ve zanaatın yol olmakla karşı karşıya gelmesidir. Buna ek olarak yalnız bir üretici Halk Eğitim Merkezi aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla *kayıt dışı ekonomide üretim gerçekleştiren kadınlara* kadın kooperatifleri aracılığıyla erişim sağlanabilir. İkinci olarak, Çember Bezi üretim bilgisinin, eğitim merkezi aracılığıyla gelecek nesillere aktarılabilir olmasıdır. Kadın kooperatifleri *öğrenme fırsatlarını* yaratabilir ve sürdürülebilir bir üretim için *birlikte hareket* edebilirler. Son olarak Çember Bezi'nin Safranbolu'nun turistik kimliğiyle yerelden küresele ulaşabilecek ürün çeşitliliğine izin vermesiyle topluluğun *kültürel mirasının korunmasına* yardımcı olabilmesi düşüncesiyle çalıştayda kullanılması uygun bulunmuştur.

Yeni ürün geliştirme sürecinde araç ve yöntemler

Kadın kooperatiflerinin öne çıkan sorunlarından biri ürün geliştirme süreçlerinin ihmalı, kadın rolü ile bağlantılı ve mevcut becerilere göre geliştirilen iş fikirleri ile rekabet gücü düşük benzer ürünlerin üretilmesidir (KEİG, 2018:27; KEDV, 2015). Tasarımın çeşitli ürün geliştirme araçları kullanarak atölye çalışmalarında birlikte yaratma eylemiyle yeni ürün geliştirme fikrini katılımcılara sunması, kadın kooperatiflerinin rekabet gücü düşük benzer ürünlerinin güncel pazara uygun ürünlere dönüştürülmesinde etkili olabilir. Ancak bu atölye çalışmalarında ürün geliştirme yaklaşımları bir talimat değil, teşvik haline gelmelidir.

Katılımcılar, kendi koşulları ve bilinçlenmelerine göre atölye çalışmalarında edindikleri bilgiyi atölye çalışması tamamlandıktan sonra da kullanabilmelidir (Sennett, 2013: 129).

Bu bilgiler ışığında araştırmacı, katılımcıların mevcut becerilerinin özgün bir nesneye dönüştürülmesinde araştırmacı yaratıcı bir süreci tasarlamıştır ve katılımcı uygulamalar sonrasında da kullanılabilecek bir yöntem izlemiştir. Sanders ve diğerleri'e göre (2010) *yöntem*, araştırma planı dahilinde tanımlanmış hedeflere ulaşmak için stratejik olarak bir araya getirilmiş araçların, araç setlerinin, tekniklerin ve/veya oyunların birleşimidir. Tasarımcı olmayanları belirli *katılımcı tasarım* etkinliklerine dahil etmek için katılımcı tasarım araçları ve teknikleri *biçim*, *amaç* ve *bağlam* olmak üzere üç açıdan incelenebilir. *Biçim*, bir aktivitedeki katılımcılar arasında gerçekleşen eylem türünü tanımlar ve yapma, anlatma ve/veya gerçekleştirme olarak tanımlanır. *Amaç*, araçların ve tekniklerin neden kullanıldığını açıklamak için kullanılır ve bu durum dört ölçüt ile açıklanır: 1) katılımcıları araştırmak, 2) katılımcıları ilgi alanına yönelik hazırlamak, 3) mevcut deneyimlerini daha iyi anlamak veya 4) gelecek senaryoları yaratarak ve keşfederek gelecek için fikirlerin veya tasarım konseptlerinin üretilmesi olarak. *Bağlam* ise araçların ve tekniklerin nerede ve nasıl kullanıldığını açıklar. Bağlam, grup büyüklüğü ve niteliği, yüz yüze ve çevrimiçi gerçekleştirilmesi, uygulama mekânı ve paydaş ilişkileri olarak dört ölçüt ile tanımlanmaktadır (Sanders ve diğerleri, 2010). Biçim ve bağlam, üretken araştırmanın amacına ve bu amaçla kullanılan araç ve tekniklere bağlıdır (Ozan-Avcı, 2019). Çizelge 6.3 biçim ve amaca göre sınıflandırılan araçları ve teknikleri göstermektedir. Çizelge 6.4 ise bağlama göre sınıflandırılan araç ve teknikleri göstermektedir. Çizelge 6.3 ve Çizelge 6.4'te kırmızı ile belirtilen satırlar, bu uygulamada kullanılan araç ve teknikleri göstermektedir.

Çizelge 6.3. Biçime ve amaca göre düzenlenen katılımcı tasarım araç ve teknikleri (Sanders ve diğerleri'den 2010 uyarlanmıştır)

ARAÇ VE GEREÇLER	Araştırma	Önemli	Anlama	Oluşturma
Somut Şeyler Yapmak				
Zaman çizelgeleri, daireler vb. ile arka planlar üzerinde görsel ve sözlü tetikleyiciler kullanan 2 boyutlu kolajlar.	X	X	X	X
Arka planlarda görsel ve sözlü bileşenleri kullanan 2-D eşlemeler		X	X	X
3 boyutlu modeller, ör. köpük, kil, Legolar veya Velcro modelleme			X	X
Konuşma, Anlatma ve Açıklama				
Yazma, çizim, bloglar, fotoğraflar, videolar vb. aracılığıyla günlükler ve günlük seyri not almak	X	X	X	
Fikirleri düzenlemek, sınıflandırmak ve önceliklendirmek için kartlar. Kartlar video parçaları, olaylar, işaretler, izler, anlar, fotoğraflar, alanlar, teknolojiler, şablonlar içerebilir.			X	X
Harekete Geçirme, Etkinleştirme				
Oyun tahtaları ve oyun parçaları ve oynama kuralları		X	X	X
Sahne ve kara kutular			X	X
Kullanıcıları gelecekteki durumlarda belirleyerek katılımcı tasavvur etme ve yürürlüğe koyma				X
Doğaçlama				X
Oynamak, skeç oluşturmak ve rol almak			X	X

Çizelge 6.4. Bağlamda açıklanan katılımcı tasarım araç ve tekniklerinin güncel kullanımları (Sanders ve diğerleri'den 2010 uyarlanmıştır)

ARAÇ VE TEKNİKLERİN GÜNCEL UYGULAMALARI	Bireysel	Grup	Yüz yüze	Çevrimiçi
Somut Şeyler Yapmak				
Zaman çizelgeleri, daireler vb. ile arka planlar üzerinde görsel ve sözlü tetikleyiciler kullanan 2 boyutlu kolajlar.	X	X	X	X
Arka planlarda görsel ve sözlü bileşenleri kullanan 2-D eşlemeler	X	X	X	X
3 boyutlu modeller, ör. köpük, kil, Legolar veya Velcro modelleme	X	X	X	X
Konuşma, Anlatma ve Açıklama				
Yazma, çizim, bloglar, fotoğraflar, videolar vb. yoluyla hikayeler ve storyboard oluşturma	X	X	X	X
Yazma, çizim, bloglar, fotoğraflar, videolar vb. aracılığıyla günlükler ve günlük seyri not almak	X		X	X
Fikirleri düzenlemek, sınıflandırmak ve önceliklendirmek için kartlar. Kartlar video parçaları, olaylar, işaretler, izler, anlar, fotoğraflar, alanlar, teknolojiler, şablonlar içerebilir.	X	X	X	
Harekete Geçirme, Etkinleştirme				
Oyun tahtaları ve oyun parçaları ve oynama kuralları	X	X	X	
Sahne ve kara kutular	X	X	X	
Kullanıcıları gelecekteki durumlarda belirleyerek katılımcı tasavvur etme ve yürürlüğe koyma	X	X	X	
Doğaçlama	X	X	X	

Çizelge 6.3 ve Çizelge 6.4'te belirtildiği üzere, çalışmada katılımcıların özgün yeni ürün geliştirme süreçlerinde öncelikle iki boyutlu araç setleri kullanılmıştır. İki boyutlu çalışmalar sonrasında üç boyutlu araç seti kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama aşamasında Sanders ve diğerleri'nin (2010) tasarım eğitimi almayan katılımcıların tasarım etkinliklerine dahil edilmesi için kullanılan katılımcı tasarım araç ve tekniklerinden, bireysel, grup, yüz yüze ve çevrimiçi görüşmeler kullanılmıştır. Katılımcı tasarım oturumları geleneksel olarak yüz yüze bir şekilde gerçekleştirilmektedir ve pek çok katılımcı için tercih edilen bir durumdur. Günümüz gelişen teknolojisi ile görüntülü görüşmeler, video konferans gibi teknolojilerin uygulanması, dünyanın her yerinden insanların internet üzerinden katılımını mümkün kılmaktadır (Sanders ve diğerleri, 2010). Katılımcı tasarım uygulamalarında kullanılan güncel araç ve teknikler, yeni iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler ile büyümeye devam etmektedir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak çevrimiçi gerçekleştirilen oturumlar, grup etkinliklerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Çevrimiçi gerçekleştirilen oturumlar, yüz yüze uygulamaların yapılamadığı kriz dönemlerinde katılımcı tasarım uygulamalarının gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamıştır. Küresel salgın sebebiyle, tez çalışmasının ampirik araştırma adımıyla yüz yüze çalışma imkânı yaratılamayan katılımcı uygulamalar için çevrimiçi grup görüşmeleri düzenlenmiştir. Bireysel ve kolektif uygulamalarda çevrimiçi grup görüşmeleri ile oluşturulan günlükler, katılımcıların özgün ürün üretim süreçlerini anlamak için kullanılmıştır.

Sanders ve William'a göre (2001) katılımcıların yaratıcılığında yararlanmak için hem düşüncüyü hem de ifadeyi desteklemek amacıyla dört adımlı bir çerçevenin oluşturulması gerekmektedir. Bunlar;

1. Daldırma,
2. Duygu ve anıların harekete geçirilmesi,
3. Hayal kurmak,
4. Ayrışma ve ifadedir.

Daldırma adımı bir-birkaç hafta sürer ve genellikle katılımcının evi veya iş yeri olmak üzere, incelenen deneyimin doğal bağlamında gerçekleşir (Sanders ve William, 2001). Araştırmacı bu uygulamada, katılımcıların iş yeri olan kooperatif satış ofisinde, üyelerin günlük deneyimlerini öğrenebilmek için gözlemde bulunmuştur. Katılımcıların belirlenmesindeki

etkenleri ve katılımcıların araştırma ile ilgili düşünceleri duyguları ve fikirlerini belgelemek için çevrimiçi bireysel görüşmeler düzenlenmiştir.

Sonraki üç adım, bireysel veya gruplar halinde yüz yüze toplantılarda gerçekleşmektedir. İlk olarak katılımcılar, ilgili anıları ve *duyguları uyandırmak ve etkinleştirmek* için tasarlanmış “araç takımları” ile bir veya daha fazla “alıştırmaya” dahil edilirler. Aktivasyon alıştırmaları için kullanılan araştırma araçları ağırlıklı olarak görseldir (Sanders ve William, 2001). Uygulamanın ilk adımında katılımcılara verilen uygulama kiti ile mevcut motifin birebir uygulanabilmesi gibi görsel ağırlıklı alıştırma çalışmaları ev-eksenli üretim aşamalarında katılımcılara uygulanmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilmesi planlanan uygulamalar ise, küresel salgın sebebiyle katılımcı tasarım uygulamalarında kullanılan araç ve yöntemlerden olan çevrimiçi görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir.

Daha sonra, üçüncü adım olan *hayal etmelerini* veya ideal bir deneyim yaşamalarını teşvik etmek için tasarlanmış bir araç setiyle katılımcılar bir uygulamaya katılmaya davet edilmektedirler. Bu uygulamada da araştırma araçları ağırlıklı olarak görseldir (Sanders ve William, 2001). Araştırmanın ikinci uygulaması olan özgün motif geliştirme ve oluşturulan motif ile ürün geliştirme sürecinde katılımcılara hayal ettikleri çalışmalarını görselleştirebilecekleri bir uygulama kiti sunulmuştur.

Son adım olan *ayrışma ve ifade* adımında, katılımcılar sahip oldukları fikirleri ifade etmektedirler. Bu adımda katılımcılar, ürünler veya hizmetler için yeni fikirler sunabilmektedirler (Sanders ve William, 2001). Katılımcılar bu adımda gelecek çalışmalar için neler yapabileceklerini araştırmacı ile paylaşmışlardır.

Yapılan bu üç adımlı uygulama süreci için tasarlanan araçları;

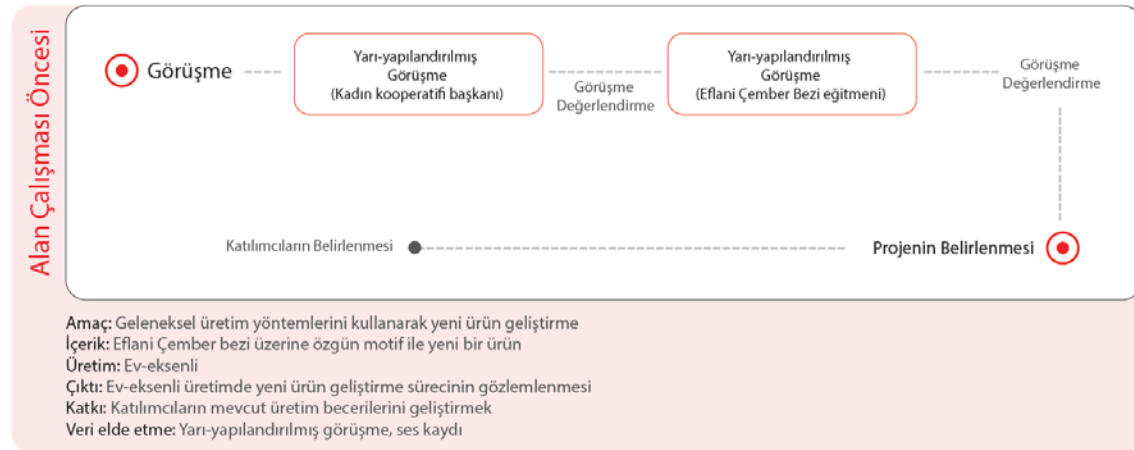
- *Uygulama-1:* Kooperatifin üretim biçimlerinden biri sipariş üzerine örnek bir modelin birebir uygulanmasıdır. Bu üretim yaklaşımı referans alınarak araştırmacı tarafından yerel motifler ile örnek bir model üretilmiştir.
- *Uygulama-2:* Beklenmeyen şeyleri ortaya çıkarmanın yollarını incelemek ya da ortaya çıkarmak için ilham veren araçlar (Sanders ve William, 2001) olarak katılımcılara verilen şablon ve uygulama kiti araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

- *Uygulama-3*: Yerel bir bağlamda model sunmak için Uygulama-2 sonuç çalışması referansı ile ürün geliştirme sürecinde kullanılacak uygulama kiti ve örnek çalışmaların sunumu yapılmıştır.

Bu araçlara ek olarak uygulama sürecinde her aşama için araştırmacı katılımcılar çevrimiçi bireysel ve çevrimiçi grup görüşmelerini iletişim aracı olarak kullanmıştır. Araştırmacının hazırlamış olduğu model, her uygulamanın alan çalışması başlığında detaylı olarak açıklanmaktadır.

6.2.3. Alan çalışması öncesi

Eylem araştırmasının başlangıcında üç aşamalı araştırma basamaklarından ilki olan tanımlama bu adımda alan çalışması öncesi ismi ile yapılmaktadır. Eylemi planlamak için gerekli verinin araştırmacı tarafından toplandığı alan çalışması öncesi adımı yarı yapılandırılmış görüşmeler ve projenin belirlenmesi olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır.

Şekil 6.3. Alan çalışması öncesi süreci aşamaları

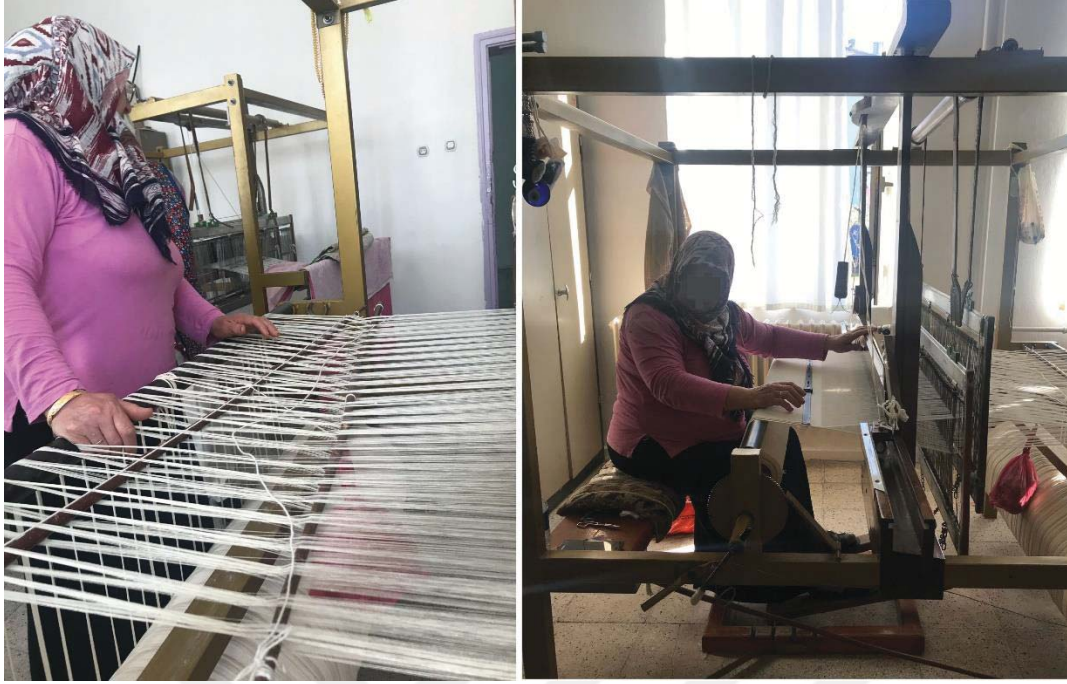
Geleneksel üretim yöntemlerini kullanarak yeni ürün geliştirme amacı taşıyan alan çalışması için Şekil 6.3'te belirtildiği üzere, 1. aşamada Karabük Üreten Eller kooperatifi başkanı ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bu görüşme sonucunda yerel malzemelerin sürdürülebilmesi çalışmaları için İşkur aracılığıyla *çeşitli eğitimlerin verildiği ancak ürünlerin mevcut kullanım alanı dışında kullanımının gerçekleştirilemediği* (Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020), *kişilerin yeteneklerini basit olan ürünlere yönelik kullanımları*

sebebiyle, çeyizlikten öteye gidememiş (Eğitmen_G_16.05.2020) ürünler olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi'nde olduğu gibi, İşkur ve Halk Eğitim merkezlerinde verilen eğitim beceri geliştirmeye yöneliktir ve eğitmenin belirlemiş olduğu örnek ürün çalışmaları ile eğitim sonuçlandırılmaktadır.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi başkanı ile yapılan görüşme sonucunda Karabük ilinde somut olmayan kültürel miras olan Eflani Çember Bezi hakkında bilgi almak üzere, 2011 yılında Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı kapsamında “*Eflani Kadınları Dokuyor, Çember Bezi Hayat Buluyor*” projesinde Proje Eğitim Uzmanı olarak yer alan eğitmen ile yarı yapılandırılmış bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

Karabük ili için alınmış coğrafi işaretli ürünler içerisinde yerel zanaat ürünü olan Eflani Çember Bezi, araştırmanın amaçlarından olan sürdürülebilir kalkınmada yerel malzemenin kullanılarak sürdürülebilir pazarlar oluşturabileceği, yerelde küresele bir işbirliği ile güncel pazarlara uygun ürünlere dönüştürülerek kooperatif üyesi kadınlara ekonomik kalkınma ve sosyal güçlenmelerinde etkin rol oynayabileceği fikri ile uygulama adımlarında kullanılmak üzere seçilmiştir.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi ve Eflani Çember Bezi dokuma ve işleme bilgisi bulunan eğitmen ile yapılan görüşmeler neticesinde çember bezi ve kooperatif yapısı hakkında bilgi edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında yerel bir malzeme olan Eflani Çember Bezinin kullanılarak özgün motiflerin oluşturulması için yeni bir tekniğin öğretilerek mevcut becerilerin geliştirilmesi ve işlenmiş bezin güncel ihtiyaçlara göre yeni bir ürüne dönüştürülebilmesi amacıyla araştırmacı tarafından proje başlığı belirlenmiştir.

Resim 6.1. Eflani Çember Bezi tezgâh dokuma ve dokuyan kişi (Ege Kaya Köse 25.10.2019)

Şu an Eflani Çember bezi dokumasını gerçekleştiren tek kişi bulunmaktadır. Eflani Halk Eğitim Merkezi'nde bulunan atölyede (Resim 6.1) sipariş üzerine bireysel olarak üretimi gerçekleştirmektedir. Günümüzde Eflani Çember bezi dokuma tezgahında düz (Resim 6.2a) ve desenli (Resim 6.2b) olmak üzere iki şekilde üretilmektedir. Yazma, yemeni veya başörtüsü anlamına gelen çember, Eflani bölgesinde pamuk ipliğinden dokunan, yöresel motiflerle bezenmiş, kadınların giysilerini tamamlayan, süslenme ve örtünme unsurudur (Başaran ve Bakır, 2018). 2010 yılında Marmara Üniversitesi'nin Eflani Kadınları Dokuyor, Çember Bezi Hayat Buluyor projesi ile yeni ürünlerin geliştirilmesi, Çember bezinin mevcut kullanımı dışında ürünlere dönüştürülebilmesine imkân sağlamak için dokuma tezgâhları ölçüleri değiştirilmiş, geçmişte yalnızca dokuma esnasında gerçekleştirilen desenlere ek olarak düz dokuma bez üzerine işlenen kanaviçe, nakış, keçe işleme, tel kırma, Maraş işi ve boyama ile süslenen yeni ürünler oluşturulmuştur. Düz dokuma üzerine yapılan işlemlerde Eflani yöresine ait olmayan, ama Türkiye'nin başka bir bölgesine ait kültürel bilgiler taşıyan desenler kullanılmıştır. Eflani Çember bezinde kendinden desenli dokumaların yerine düz dokumanın üretilmesi yaklaşımı ile yeni ürünlere fazlasıyla açık, sık dokunan yüzeyler sayesinde kolaylıkla şekillendirilebilen bezler elde edilmiştir (Eğitmen_G_16.05.2020).

Resim 6.2. Eflani Çember Bezi düz tezgâh dokuma ve motifli dokuma örnekleri (Ege Kaya Köse 25.10.2019)

Mekikli çemberlerde Tek Fitol, Çift Fitol, Top Fitol, Analı Kızlı ve Şatır Eteği motifleri bulunmaktadır. Motifleri elle oluşturulan işlemeli çemberlerde Yılan Eğrisi, Baklava Kesimi, Tülü Perde, Göveç İçi, Kovalama, Şeker Kestirmesi, Kabak Çiçeği ve Yapraklı motifleri uygulanmaktadır (EK-9). *Eflani Kadınları Dokuyor, Çember Bezi Hayat Buluyor* projesinden önce Çember bezi yalnızca dokuma esnasında gerçekleştirilen desenlerden oluşmaktaydı (Resim 6.2b). Dokunan bez, bitmiş son ürün olarak kullanım yeri belli olan ve bu doğrultuda ölçülendirilmiş biçimde tezgâhtan çıkmaktaydı (Eğitmen_G_16.05.2020). Dolayısıyla uygulamalarda kullanılmak üzere Eflani Çember bezi, düz dokuma olarak alınmıştır. Malzemenin işlemesiz düz olarak temin edilmesinin sebebi, ürün geliştirme sürecinde motiflerin sınırlılıklarını engellemek, daha geniş bir yelpazede ürün oluşturulmasına imkân sağlamaktır. Eflani Çember bezi, Eflani Halk Eğitim Merkezi'nde çember bezi dokuma alanında görevli kişiden temin edilmiştir.

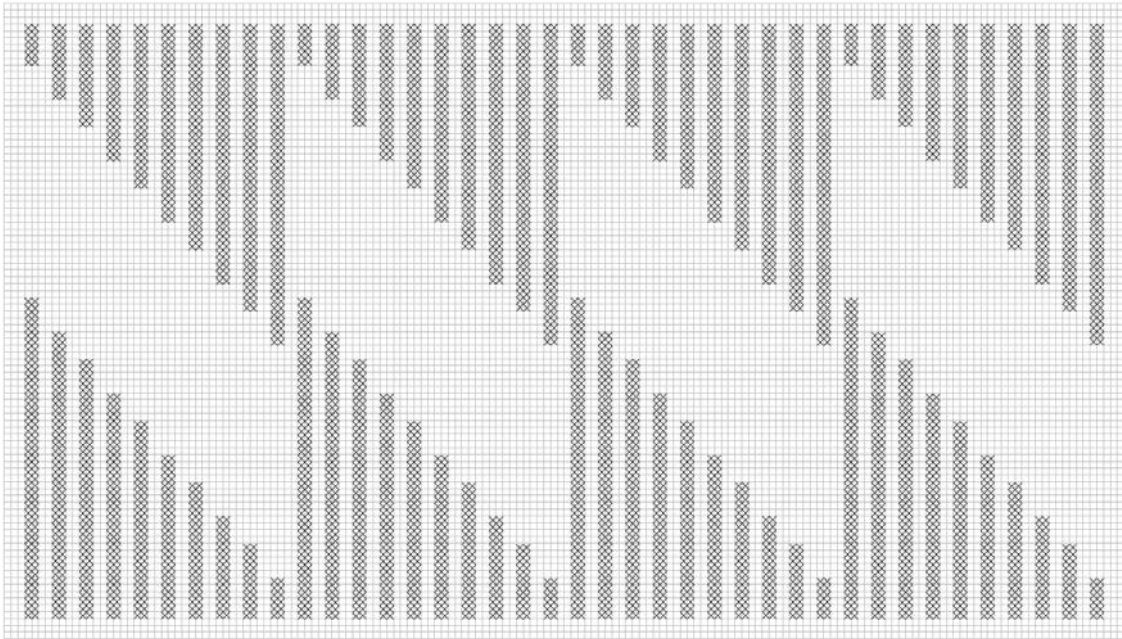
Resim 6.3. Eflani Çember Bezi tezgâh dokuma motif örnekleri (Fatma Varol) (Ege Kaya Köse 08.08.2020)

Uygulama sürecinde kullanılmak üzere seçilen düz dokuma kumaş üzerine yapılacak işlemler için, mekikli çemberde Şatır Eteği (Resim 6.4) olarak dokunan motif seçilmiştir. Şatır Eteği motifinin seçilmesinin sebebi, mekikli Çember Bezi motiflerinin İşlemeli Çember Bezi'nde bulunan motiflere oranla daha büyük olmasıdır (EK-9). Böylelikle uygulama çalışmasında işleme yapılabilecek alan belirgin duruma gelebilecek ve katılımcıların kanaviçe uygulamalarında Şatır Eteği modelindeki lineer çizgileri takip etmesi kolaylaşacaktır. Eflani çember bezinin ilk üreticisi dokuma tezgahında ipi kumaş haline getiren, dokumayı yapan kişidir. İkinci üretici ise dokunan kumaş üzerine işlemleri yapan, kullanım alanına göre kumaşı diken, şekil veren, süsleyen katılımcılardır.

Resim 6.4. Eflani Çember Bezi mekikli çember tezgâh dokuma Şatır Eteği motif örneği (Fatma Varol) (Ege Kaya Köse 08.08.2020)

Üç aşamalı çalıştay uygulamasının ilk adımı örnek bir model siparişi ile ev-eksenli üretim gerçekleştirilen kooperatifte, kooperatif üretim sürecinin işleyişini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Resim 6.4'te yer alan örnek motif, düz dokuma bez üzerine belirlenen kanaviçe modeli olarak süslemenin yapılmasına olanak tanınması amacıyla dijital ortama aktarılmıştır. Araştırmacı, belirlenmiş olan motifi Adobe Illustrator programında ölçülendirilerek çizilmiştir (Şekil 6.4).

Şekil 6.4. Eflani Çember Bezi tezgâh dokuma motif örneği çizimi (Ege Kaya Köse)

Uygulama için motifin seçilmesinin sebebi,

- Motifin lineer çizgilerden oluşması sebebiyle kanaviçe işleme esnasında katılımcıların motif takibini kolaylaştırması,
- Motifin yan yana ve diyagonal dizilimi sebebiyle daha çok motif geliştirilmesine olanak tanınmasıdır.

Katılımcıların belirlenmesi

Kooperatif üyeleri ürettikleri ürünlere göre kodlanmaktadır. Uygulama adımı katılımcıların belirlenmesi için kooperatif satış ofisine dikiş-nakış-işleme ürünleri bırakan üyelerin kodları kayıt defterinden belirlenerek, uygulamaya katılım sağlayıp sağlamayacakları kooperatif satış ofisinde çalışan kişi aracılığıyla belirlenmiştir. Araştırmanın uygulama adımı katılım sağlayabilecek 6 kooperatif üyesinin belirlenmesi ile uygulama adımı başlamıştır.

Katılımcıların demografik özellikleri

Eylem araştırması sürecinde çalışmaya katılan kooperatif üyelerinin demografik özellikleri Çizelge 6.5'te gösterilmiştir. Çizelge 6.5 incelendiğinde 6 katılımcı kadının yaş aralığı 37-61'dir. Katılımcıların tümü daha önce sigortalı bir işte çalışmamış ev hanımlarından oluşmaktadır.

Çizelge 6.5. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Çalışma Durumu
KA01	Kadın	37	İlkokul	Ev Hanımı	Yarı zamanlı kooperatif çalışanı
KA02	Kadın	61	İlkokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor
KA03	Kadın	47	İlkokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor
KA04	Kadın	41	İlkokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor
KA05	Kadın	52	İlkokul	Ev Hanımı	Çalışmıyor
KA06	Kadın	42	Lise	Ev Hanımı	Çalışmıyor

Katılımcıların kooperatife ait üyelik ve yeterlik bilgileri

Çizelge 6.6’da belirtildiği gibi katılımcıların kooperatife ait üyelik bilgileri incelendiğinde 2017-2019 yılları arasında kayıt yaptırmış kadınlardan oluşmaktadır. 4 katılımcı İşkur, Meb ya da Halk Eğitim kurslarına katılım sağlamıştır. Katılım sağlanan kurslar, dikiş-nakış, hazır giyim, triko ve sabun kurslarıdır. Katılımcılardan biri usta öğretici belgesine sahip olup, eğitmen olarak kurslara katılım sağlamıştır (Kişisel Bilgi Formu ve Araştırmacı Alan Notları). Bir diğer katılımcı (KA02) ise, geçmiş yıllarda evde bulunan genç kızların nakış işlemleri sırasında gözlem yaparak, soru-cevap ile danışarak kanaviçe, nakış işleme edimini edindiğini belirtmiştir (Kişisel Bilgi Formu ve Araştırmacı Alan Notları). Katılımcıların tümü kooperatif için sipariş üzere ürettiği ürünlerle ya da mevcut ürünlerinin satışını gerçekleştirerek maddi gelir elde etmiştir. Kooperatif için üretilen ürünler arasında, örgü giysi, kanaviçe, iğne oyası, çanta, amigurumi oyuncak yer almaktadır.

Çizelge 6.6. Katılımcıların kooperatife ait üyelik bilgileri

Katılımcı	Kooperatif kayıt tarihi	Beceri geliştirmeye yönelik kurslara katılımı	Katılım sağlanan kurslar	Kooperatif için ürettikleri ürünler	Ürün satışı
KA01	2019	Evet	Dikiş-nakış	Örgü giysi, kanaviçe	Evet
KA02	2019	Hayır	-	İğne oyası, örgü	Evet
KA03	2018	Evet	Dikiş-nakış, sabun kursu, triko	Örgü bebek kıyafeti, kanaviçe	Evet
KA04	2018	Evet	Hazır giyim	Çanta, kanaviçe	Evet
KA05	2017	Hayır	Eğitmen olarak (Usta öğretici)	Örgü, nakış, kanaviçe	Evet
KA06	2019	Evet	Dikiş başlangıç seviye	Amigurumi	Evet

6.2.4. Alan çalışması uygulama süreci planı

Eylem araştırmasının süreç basamakları olan eylemin planlandığı, eylemin gerçekleştirildiği ve değerlendirildiği adımlar olan alan çalışması: Uygulama-1, Uygulama-2 ve Uygulama-3 süreci planı Çizelge 6.7’de belirtilmiştir.

Kooperatif satış ofisinde gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler iki kişilik gruplar halinde 15 dakika sürecek biçimde düzenlenmiştir. Bunun sebebi, kooperatif başkanının küresel salgın sürecinde kooperatifin kapalı alanda üyelerin kalma süresi için araştırmacıya maksimum bir saat sürmesi koşulu ile uygulamada yer alabileceklerini belirtmesidir. Kooperatif satış ofisinde geçirilebilecek maksimum sürenin bir saat ile sınırlandırılması sebebiyle katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler iki kişilik gruplar ile yapılmıştır. Görüşmelerin iki kişiden daha fazla kişi ile gerçekleştirilememesinin sebebi ise uygulamanın gerçekleştirildiği zaman diliminde satış ofisinin bulunduğu yerleşim yerinde küresel salgın sürecinde kapalı alanlarda maksimum beş kişinin bulunma gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 6.7. Alan araştırması çalışma planı

	Tarih	Uygulama	Mekân	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi
Uygulama-1	9 Eylül 2020	- Bilgilendirme - Demografik Bilgi Edinme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.30-14.45 15 dakika
				2	KA01 KA05	15.00-15.15 15 dakika
	10 Eylül 2020	Ev-eksenli üretim	-	6	-	36 saat
Uygulama-2	11 Eylül 2020	- Yarı yapılandırılmış görüşme - Sonuç ürün teslim etme - Uygulama-2 için bilgilendirme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	13.30-13.45 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA01 KA05	14.30-14.45 15 dakika
	12 Eylül 2020	Ev-eksenli üretim	-	6	-	60 saat
	13 Eylül 2020					

Çizelge 6.7. (devam) Alan araştırması çalışma planı

	Tarih	Uygulama	Mekân	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi
Uygulama-3	14 Eylül 2020	- Yarı yapılandırılmış görüşme - Sonuç ürün teslim etme - Uygulama-3 için bilgilendirme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.30-14.45 15 dakika
				2	KA01 KA05	15.00-15.15 15 dakika
	15 Eylül 2020	Whatsapp Görüşme	-	6	KA01 KA02 KA03 KA04 KA05 KA06	30 dakika
	16 Eylül 2020	Ev-eksenli üretim	-	6	-	120 saat
	17 Eylül 2020					
	18 Eylül 2020					
	19 Eylül 2020					
	20 Eylül 2020					
	21 Eylül 2020	- Yarı yapılandırılmış görüşme - Sonuç ürün teslim etme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.30-14.45 15 dakika
				2	KA01 KA05	15.00-15.15 15 dakika

6.2.5. Alan çalışması uygulama süreci ve sonuç ürün değerlendirme planı

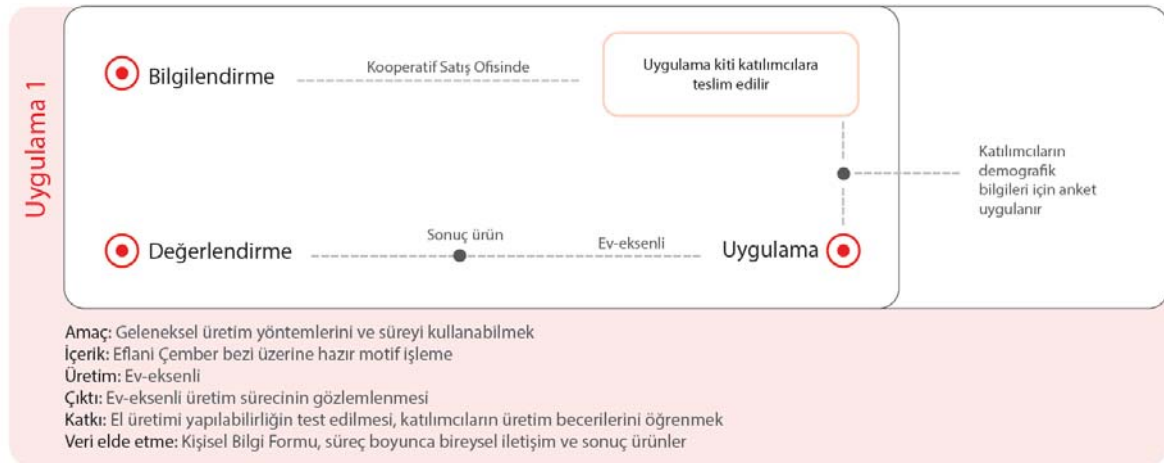
Kooperatif çatısı altında bir araya gelen kadın toplulukları genel olarak hane içi işlerle, üretim ağı dışında bırakılmış, ancak el sanatlarına yatkın, bu sebeple de potansiyel arz eden gruplar olarak nitelendirilebilir (SBB, 2019). Tasarım, bu topluluklarda basit bir şekilde pratiklerini geliştirmelerinde yardım edebilir, sessiz bilgi birikimlerine tercüman olabilir, üretim, iş geliştirme, gelirin sürekliliğini sağlama becerilerini ve etkinliklerini birleştirebilir. Ancak bu süreç içerisindeki en kıymetli tasarım ve emek, geliştirme sürecinin kendisidir (Busch, 2015:97).

Eylem araştırmasının, pratik uygulamaya dayalı araştırmalarda işleyişin nasıl olduğu, yeni fikirlere ulaşmak ve işbirlikçi iletişim süreçleri aracılığıyla bilgiye katkıda bulunmanın nasıl gerçekleştiğini belirleyebilmek amacı ile tespit edilen problemler ve bu problemlerin çözümlerine yönelik süreç içerisindeki eksikliklerin öğrenilerek giderilmesi bakımından sürecin ayrıca değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Araştırmanın uygulama adımı pratik uygulamaya dayalı somut ürünler kadar, süreç içerisinde yerel grup içerisindeki deneyim ve kapasitelerin çeşitliliğinin araştırılması bu sürecin zenginleştirilmesi için bir fırsattır. Eylemin gerçekleştirilmesinde sonuca ulaşmaya kadar gerçekleşen eylemlerin de analiz edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın üç aşamadan oluşan uygulama adımı süreç ve sonuç ürün olarak iki farklı değerlendirmenin yapılması uygun bulunmuştur.

6.2.6. Alan çalışması: Uygulama-1

Uygulama-1, bilgi verme, uygulama ve değerlendirme olmak üzere üç adımlarından oluşmaktadır (Şekil 6.5).

Şekil 6.5. Alan Çalışması: Uygulama-1 süreci aşamaları

Uygulama öncesinde geleneksel Çember bezi motiflerinden referans alınarak araştırmacı tarafından geliştirilen motif ve üretim bilgisinin aktarılması ile alan çalışması başlamıştır. Kooperatif üyesi altı katılımcı kadına, yapılacak uygulama hakkında kooperatif satış ofisinde bilgilendirme yapılmıştır. İki kişilik 3 grup katılımcı ile 15 dakikalık görüşmeler (Çizelge

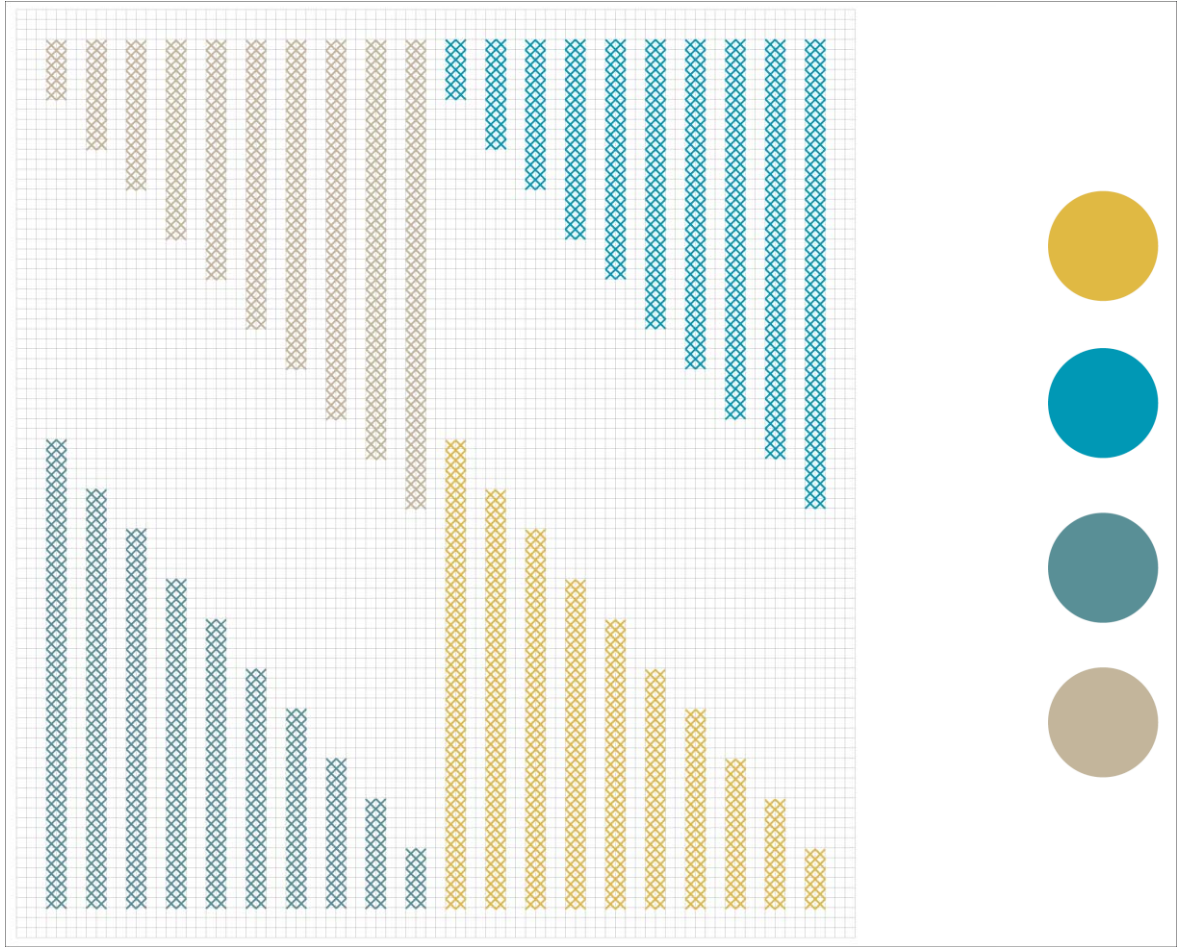
6.8) yapılmıştır. Uygulamada kullanılacak malzemeler katılımcılara teslim edilmiştir. Bilgilendirmenin yapılması sonrasında katılımcıların demografik bilgilerinin elde edilmesi amacıyla kişisel bilgi formu soruları katılımcılara yöneltilmiştir. Her görüşme sonunda araştırmacı notları alınmıştır.

Çizelge 6.8. Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme

	Tarih	Uygulama	Mekân	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi
Uygulama-1	9 Eylül 2020	- Bilgilendirme - Demografik Bilgi Edinme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.30-14.45 15 dakika
				2	KA01 KA05	15.00-15.15 15 dakika
	10 Eylül 2020	Ev-eksenli üretim	-	6	-	36 saat

Alan çalışması: Uygulama-1 adımı katılımcıların ev-eksenli üretim gerçekleştirecekleri ilk uygulamadır. Uygulamanın amacı, yerelde kültürel olarak aktarılan geleneksel üretim yöntemlerinin kullanılabilirliğinin, uygulama sürecinin doğru kullanımı ve belirlenen örnek uygulamanın (Şekil 6.6) yapılarak ikinci uygulama için katılımcıların sürece adapte edilmesidir.

İlk uygulamada uygulamak üzere araştırmacı tarafından belirlenmiş olan motif örneği katılımcılara A4 renkli çıktı olarak verilmiştir. Motifin her modülü için araştırmacı tarafından bir renk belirlenmiştir. Bunun sebebi, katılımcıların birebir uygulama yapması beklenen çalışmada örneğe sadık kalabilmelerinin de test edilmesidir.

Şekil 6.6. İlk uygulamada üretilecek motif

Katılımcılara verilen uygulama kiti

İlk uygulama adımı katılımcılara, 40x50 cm ölçülerinde Eflani Çember bezi, bezin işlenmesi kolaylaştırmak için 40x50 cm ölçülerinde kanaviçe telası, A4 renkli çıktı olarak verilen motif örneği, farklı renklerde 4 ip, kasnak, makas ve iğneden oluşan çalışma kiti verilmiştir. Çalışma kitinin oluşturulmasındaki temel ölçüt, kanaviçe işlemi için gerekli olan minimum malzemenin bir araya getirilmesi olmuştur. Yerel malzeme olarak belirlenmiş olan Eflani Çember bezinin dokuma sıklığının ve el dokumasında ızgara dokuma biçiminin ip üzerindeki deformasyonları düşünüldüğünde, kanaviçe işleminin lineer olarak sürdürülebilmesi için referans olacak kanaviçe telası ayrıca çalışma kitine eklenmiştir. Böylelikle katılımcıların işleme süreci kolaylaştırılmış ve işleme süresi kısaltılması amaçlanmıştır.

Resim 6.5. İlk uygulama için katılımcılara verilen uygulama kiti

6.2.7. Uygulama-1 sonrası değerlendirme

Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde üyelerin kullanabileceği atölyenin henüz aktif olarak kullanıma açılmaması sebebiyle, uygulama ev-eksenli üretim olarak gerçekleştirilmiştir. *Kooperatifin kurulduğu ilk yıllarda bir atölye, birlikte üretim eyleminin gerçekleştirilebileceği fikri ile açılmış, ancak üretilen ürünlerin benzerliğinin sağlanmasında güçlük çekilmesi sebebiyle, aktif olarak kullanılamamıştır* (Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020). Gelecek yıllarda yeniden kullanıma açılması için çalışmalar yapılmakta olup, bu süreçte ev-eksenli üretim devam etmektedir. Kooperatifte iki farklı yöntem ile bireysel olarak ev-eksenli üretim gerçekleştirilmektedir. Bunlardan ilki, *kooperatife el emeği olarak ürettiği ürünü getiren herkes kooperatife üye olmakta* (Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020) ve ürünler satılmak üzere sergilenmektedir. Ev eksenli üretim biçiminde bireysel hareket eden kooperatif üyeleri, el becerileri ve mevcut malzemeleri doğrultusunda ürünler oluşturmaktadırlar.

Bir diğ er üretim biçimi ise sipariş üzerine gerçekleşmektedir. Kooperatif,  zel üretim sipariş alıp, becerileri doğrultusunda belirlenen kooperatif üyelerine  rettirip, aracı olmaktadır. Üretim yaptırmak isteyen kişi malzeme tedarikini kendi gerçekleştirmektedir. Modeli belli olan ürün için kooperatif  yesi kadınlardan yapılacak i e eli yatkın kişiler belirlenerek, örnek model ile evlerinde üretim yapmaktadırlar. Belirlenen tarihte teslim edilen ürünler için teslim edilme sırasında ödeme yapılmaktadır. Sipari i veren kişi ürünleri başka bir yere satmakta, kendisi ya da bir başkası için hazırlatmaktadır (Kooperatif Ba kanı_G_31.08.2020). Kooperatifte  yeliğ  bulunan kadınlara tümü bu uygulamalarda yer almamaktadır. Kadınlara aldıkları beceri gelişimi eğitimleri ya da geleneksel beceri bilgisinin aileden devam etmesi sebebiyle tüm üyeler sipariş üzerine üretim sürecine katılamamaktadır. Üyelerin kişisel bilgilerinin yer aldığı kooperatif defterinde üyeler becerileri ve kooperatif satış ofisine teslim etmiş oldukları ürünlere göre sınıflandırılmaktadırlar (Kooperatif  alı anı  ye_G_31.08.2020). Yapılan ve yapılacak olan sipariş üzeri uygulamalarda kooperatif üyelik defterinde yer alan becerilere göre üyeler belirlenerek üretim gerçekleştirilmektedir.

 alı tayın ilk uygulaması, örnek bir model siparişi ile ev-eksenli üretim gerçekleştirilen kooperatifte, sürecin i leyi ini öğrenmek amacıyla, araştırmacının katılımcı olarak katıldığı bir uygulama adımı olarak belirtilebilir. Araştırmacı katılımcıların  reteceğ  motifi geli tirmi  ve yerel malzemenin tedarik edilmesini sağlamıştır. Uygulamaya katılacak kişilerin belirlenmesi ile, iki kişilik gruplar ile yüz yüze bilgilendirme görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılara üretilecek motif ve malzeme bilgisi aktarılmıştır. G r   me sonunda yerel malzeme Eflani  ember Bezini de içeren malzeme kiti katılımcılara verilerek ev-eksenli üretim süreci ba lamı tır. Araştırmacı ve katılımcılar arasında s rec  boyunca bireysel  evrimi i g r   meler yapılmıştır. Bu g r   melerde katılımcılar üretim başlangıç, geliştirme ve sonuçlandırma adımlarını yazılı ve görsel paylaşımları ile desteklemi lerdir. Araştırmacı ve katılımcılar arasında  evrimi i bireysel g r   melerde bilgi ve deneyimin aktarılması sağlanması amacıyla görsellerle desteklenen yazılı metinler ile iletişim kurulmuştur.

Kooperatifin sipariş üzerine örnek model ile uygulama üretim biçimi referans alınarak ba layan ilk uygulama süreci, katılımcıların örnek model uygulamalarını teslim etmeleri ile sonuçlandırılmıştır. Uygulama-1 süreci ve sonuç ürünle ilgili soruların, iki kişilik gruplar ile randevulu gerçekleştirilen g r   melerde katılımcıların yanıtlaması beklenmiştir.

Çizelge 6.9. Uygulama-1 adımlarının özeti

Uygulama adımları	
1	Araştırmacı Eflani Çember bezi tezgâh dokuma örnekleri üzerinden uygulamaya katılacak kooperatif üyelerinin süreci kolay takip edebilecekleri motifi ölçeklendirerek uygulama için hazır duruma getirmiştir.
2	Katılımcılara motif ve malzeme bilgisi verilmiştir.
3	Yerel malzemelerden oluşan çalışma kiti katılımcılara verilmiştir.
4	Katılımcılar ve araştırmacı, çevrimiçi bireysel görüşmeler ile süreci tamamlamıştır.
5	Araştırmacı ve katılımcılar arasında bilgi ve deneyimin aktarılması çevrimiçi görüşmeler ile sağlanmaya çalışılmıştır.
6	Uygulama sonucunda oluşan ürünler, araştırmacıya teslim edilmiştir.

Süreç değerlendirme

Uygulama-1, Tokat ve Doğan'ın (2018) tasarım yoluyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımları sınıflandırması çalışmasında tasarımcı ve el sanatları üreticisi arasındaki işbirliği grubu içerisinde yer alabilecek bir çalışma örneği olarak nitelendirilebilir. Bu işbirliğinde tasarımcının oluşturduğu bir ürün zanaat aracılığıyla maddi gelir elde eden bireyler tarafından üretilmektedir.

Katılımcıların üç adımdan oluşan çalıştay boyunca çalışmalarındaki özgünlüğü, değişimi, katılımcılar arasındaki iletişimi ve araştırmacının müdahalelerini belirleyebilmek için eylem araştırmasının döngüsel uygulamalar dizisi araştırmacı tarafından planlanmıştır. Bu bölümde araştırmanın Uygulama-1 adımı sürecinde katılımcılar ve araştırmacı arasında gerçekleşen bilgi aktarımı, uygulama süresinde tasarımcı ve zanaatkar işbirliği değerlendirilmiştir. Araştırmada, ev-eksenli üretimde yapılan nesneler ve bu uygulamanın gerçekleştiği sırada katılımcılar ve araştırmacı arasındaki diyaloglar veri elde etme yöntemleri olarak kullanılmıştır.

Katılımcı ve araştırmacı arasında çevrimiçi bireysel görüşmeler

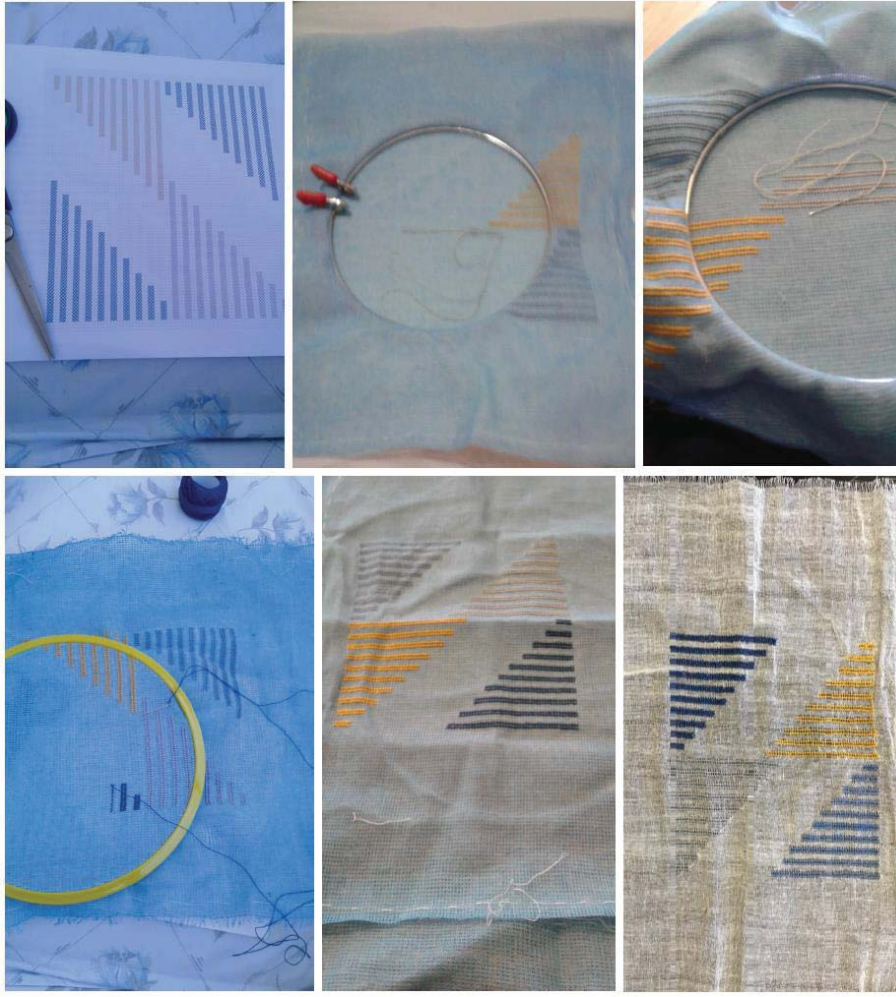
Kooperatif atölyesinde katılımcılara işlenecek motif ve malzeme bilgisi yüz yüze görüşmeler ile aktarılmıştır. Ev-eksenli uygulama sürecinde ise katılımcılar ve araştırmacı arasında

çevrimiçi bireysel görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler, görseller (Resim 6.6) ile desteklenen yazılı metinlerden oluşmaktadır. Uygulama süresince her katılımcıdan sürece dair fotoğraflar beklenmiştir (Resim 6.7).

Resim 6.6. Uygulama süresince katılımcıların bireysel çevrimiçi görüşmelerinde araştırmacı ile görüşme örnekleri

Motifin uygulama sürecinde, katılımcıların kooperatif satış ofisinde yapılan bilgilendirme görüşmesinde aktarılan bilginin tekrarını çevrimiçi bireysel görüşmede araştırmacıya yönelttiğini söylemek mümkündür. Katılımcı, örnek motif çıktısının fotoğrafını (Resim 6.6b) araştırmacı ile paylaşmıştır. Katılımcının (KA05) *daha önce yapmadığı* (KA05_G_14.09.2020) bir uygulama için tedirgin olduğu, geçmiş becerilerini yeni bir uygulamada kullanırken yanlış bir çalışma yapmaktan çekindiğini söylemek mümkündür. Katılımcı (KA01) ise uygulama için verilen örnek motifin Çember bezi üzerinde konumlandırılmasıyla ilgili sorularını araştırmacıya yöneltmiştir. Gelecek uygulamalarda motifin boyutlarındaki değişim, motifin konumlandırılması gibi sorunların oluşabileceği öngörüsü ile Çember Bezi ile tam ölçüde olacak bir şablon araştırmacı tarafından hazırlanarak, tüm katılımcıların aynı motifi benzer kenar ölçüleri ile işlemesi sağlanabilir.

Resim 6.7. Uygulama süresince katılımcıların bireysel çevrimiçi görüşmelerinde süreç paylaşımları

Tasarımcı ve el sanatları üreticisi arasındaki işbirliği

Bu kategoride yer alan yaklaşım, zanaat ölçeğinde uygulanmak üzere bir tasarım fikrinin, tasarımcı ve zanaatkar arasındaki işbirliğidir. Bu süreçte zanaatkar ve tasarımcı arasında bilgi ve deneyimin paylaşılması sonucunda oluşan ürünler geleneksel zanaat ve tasarımın birleşmesi ile meydana gelmektedir (Tokat ve Doğan, 2018). Araştırmanın ilk uygulama adımında araştırmacı tarafından oluşturulan bir motif, zanaatkarın bilgi ve deneyimi ile bir araya gelerek somut ürünlere dönüşmüştür. Tasarımcı olan araştırmacının, kooperatifin üretim modellerinden biri olan sipariş üzerine örnek model ile üretimin gerçekleştirilmesi yaklaşımı referansı ile yerel motiflerden hazırlanmış olduğu örnek motif, zanaatkar olarak kadınlara doğrudan aktarılmış ve üretim gerçekleştirilmiştir. Kooperatifin üretim süreçlerinin dikkate alınması gerekliliği ile zanaatkar olarak kadınlar ilk uygulamada motif

geliştirmede özgür bırakılamamış, kendi önerini geliştirmeleri için ikinci uygulama süreci planlanmıştır. Katılımcıların geçmiş geleneksel motif deneyimlerinden edindikleri bilgiler ve kullandıkları örneklerin ilk adımda uygulanması kooperatifin geçmiş uygulamalarda birbirinden bağımsız sipariş ürünlerin oluşturulmasına ve oluşturulan ürünlerin birbirleri ile kıyaslanmasında kişisel beğeniler ve mevcut becerilerin yetersizliğı gibi çeşitli engellerin oluşmasına sebep olabilirdi.

Sonuç ürün değerlendirme

Özel üretim sipariş yöntemi ile bireysel olarak ev-eksenli üretim gerçekleştirilen kooperatif üretim biçimi referansı ile tasarımcı olan araştırmacı tarafından yerel malzeme ve motif örneğı ile belirlenmiş örnek model çalışması üretim becerisi bulunan altı katılımcıya uygulatılmıştır. Uygulama sonucunda oluşan altı örnek benzerlik ve farklılıkların açıklanabilmesi için katılımcıların sonuç ürünleri Resim 6.8’de bir arada sunulmuştur. Resim 6.8’de görüldüğü üzere, katılımcılar, hazırlanmış örnek modeli birebir olarak uygulayabilmişlerdir.

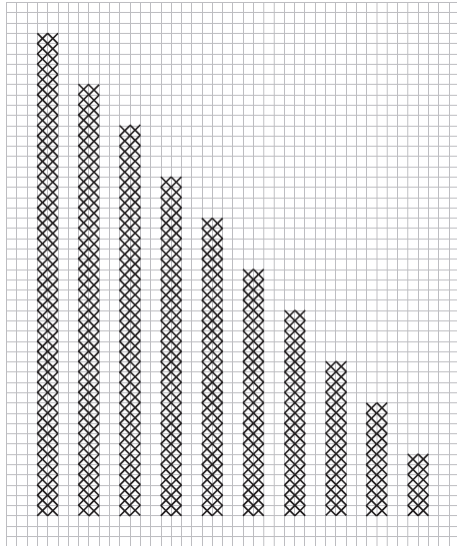
Resim 6.8. Birinci uygulama sonucunda katılımcıların sonuç ürünleri (soldan sağa KA01, KA02, KA03, KA04, KA05, KA06)

6.2.8. İkinci uygulama öncesi modelin belirlenmesine yönelik çalışmalar

Sennett (2013:129), bütün becerilerin, hatta soyut olanların bile, bedensel pratikler olarak başladığını ve teknik kavrayışın tahayyül gücü aracılığıyla geliştiğini belirtmektedir. Tekrar eden uygulamalar ile katılımcıların öğrenilen becerilerin üzerine tecrübe aktarımı ile bireysel yaklaşımlarını yansıtabilmeleri sağlanabilmektedir. Bu uygulamalarda, tasarımcılar

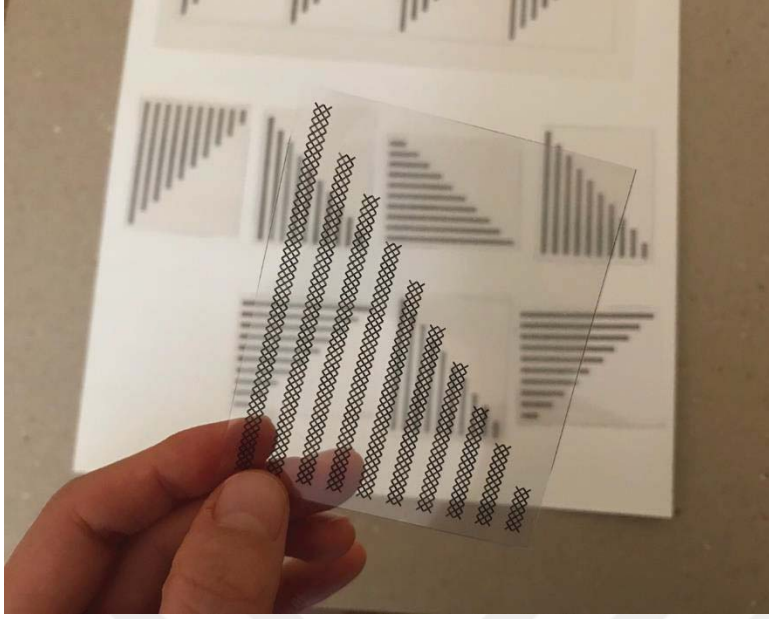
genellikle fikirlerini ve tasarımlarını dayatma rolünün yerine, yerel toplumların fikirlerini ve zanaatlarını geliştirme ya da yeniden düzenleme rolünü üstlenmektedirler (Busch, 2015:96). Katılımcı tasarım, tasarımcıdan tasarım eğitimi almamış insanlara yeni bir saygı gerektirir ve tüm insanların yaratıcı oldukları ve uygun araçlar verildiğinde karşılanmayan ihtiyaçlarını ve hayallerini ifade edebileceği inancına dayanmaktadır. Bu nedenle, katılımcı yaklaşım tasarım için yeni yöntemler ve araçlar gerektirir. Yeni araçlar sıradan insanlara kendi fikirlerini ve hayallerini yaratacakları ve ifade edecekleri dili vermektedir (Sanders, 2001b).

Birinci uygulamanın sonuçlanmasından sonra, ikinci uygulama için tasarımcı olarak araştırmacı, katılımcıların yeni motif geliştirme sürecinde yardımcı olabilecek modüllerin üretilmesi görevini üstlenmiştir. Birimlerin yatayda ve dikeyde yan yana, üst üste çeşitli kombinasyonlarla dizilmesine olanak verilecek biçimde oluşturulan modül, araştırmacı tarafından Adobe Illustrator programında çizilmiştir. Kareli yüzey üzerine yerleştirilen modül (Şekil 6.7), katılımcıların kanaviçe işleme uygulaması esnasında sayıların belirlenmesine olanak tanımaktadır.

Şekil 6.7. İkinci uygulamada kullanılacak motif birimi

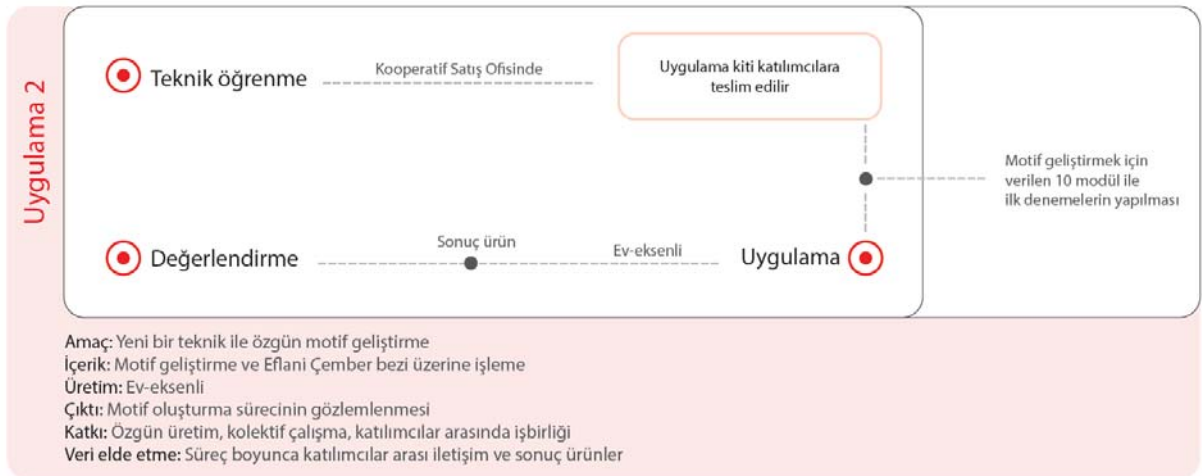
7x8.5 cm ölçülerinde olan modül (Resim 6.9), asetat kağıdına çıktı alınmıştır. Katılımcıların her birine 10 adet modül teslim edilmiştir.

Resim 6.9. İkinci uygulamada kullanılacak motifin asetat baskısı

6.2.9. Alan çalışması: Uygulama-2

Alan çalışması: Uygulama-2, bilgi verme (önerilen teknik hakkında), uygulama ve değerlendirme olmak üzere üç adımdan oluşmaktadır (Şekil 6.8). Uygulama-2 öncesinde katılımcılar ile, ilk uygulama sürecine yönelik yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Şekil 6.8. Alan çalışması: Uygulama-2 süreci aşamaları

Uygulamanın bilgi verme adımı, araştırmacı tarafından hazırlanan motif modülü katılımcılara verilmiştir. Modülün kullanımı için öncelikle katılımcıların kullanım önerileri ve yorumları beklenmiştir. Sonrasında ise araştırmacının modül kullanımı hakkında bilgi vermesi ile ilk uygulamalar görüşme sırasında yapılmıştır. İki kişilik 3 grup katılımcı ile 15 dakikalık görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 6.10. Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme

	Tarih	Uygulama	Mekân	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi
Uygulama -2	11 Eylül 2020	- Yarı yapılandırılmış görüşme - Sonuç ürün teslim etme - Uygulama-2 için bilgilendirme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	13.30-13.45 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA01 KA05	14.30-14.45 15 dakika
	12 Eylül 2020	Ev-eksenli üretim	-	6	-	60 saat
	13 Eylül 2020					

Alan çalışması: Uygulama-2 adımı katılımcıların ev-eksenli üretim gerçekleştirecekleri ikinci uygulamadır. Bu uygulamanın amacı, tasarımcı olan araştırmacı tarafından hazırlanan modüllerin kullanılması ve modüllerin çeşitli kombinasyonlarla diziliminin sağlanarak özgün motif oluşturulabilmesidir.

Resim 6.10. Bilgilendirme aşamasında katılımcıların motif oluşturma modül yerleşim örnekleri

Mevcut motiflerin üretimini geleneksel olarak gerçekleştirebilen katılımcıların, yeni motif geliştirme sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve çözümler, üretim sürecinde katılımcıların kişisel yaklaşımları bu adımda incelenecektir. Katılımcılar uygulama-1 adımımda bireysel olarak sosyal medya uygulaması-whatsapp aracılığıyla araştırmacıya süreci aktarmıştır. Uygulama-2 sürecinde ise tüm katılımcıların dahil olduğu bir whatsapp grubu oluşturulmuştur. Grup görüşmesi üzerinden yapılan uygulama örnekleri ve bu örneklere yapılan yorumlar ile katılımcıların birlikte yaratma eylemi (*co-design*) ile ortak bir amaç için çalışmalarını sürdürmeleri hedeflenmiştir.

Katılımcılara verilen uygulama kiti

İkinci uygulama adımında katılımcılara 40x50 cm ölçülerinde Eflani Çember bezi, bezin işlenmesini kolaylaştırmak için 40x50 cm ölçülerinde kanaviçe telası, farklı renklerde 4 ip, kasnak, makas, iğne ve motif oluşturulmasını sağlayacak asetat kağıdına çıktı alınmış 10 adet modülden oluşan çalışma kiti verilmiştir. Katılımcıların mevcut becerileri doğrultusunda geliştirdikleri geleneksel ürünleri, günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeni ürünlere dönüştürülmesi amacıyla araştırmacı ikinci uygulama ile öncelikle özgün bir motifin oluşturulmasını planlamıştır. Yeniden bir motif geliştirmek yerine, Uygulama-1’de üretilen işlemeden motifin uyarlanması sebebi uygulama sonucunda ürünlerin karşılaştırılma imkânı vermesidir. Buna ek olarak kooperatif üyesi katılımcıların ev-eksenli gerçekleştirdikleri mevcut üretim sistemleri ile gelecek bireysel çalışmalarında benzer bir yaklaşım ile özgün motifler üretebilecek olmaları düşüncesidir.

Resim 6.11. İkinci uygulama için katılımcılara verilen uygulama kiti

Motif geliştirme sürecinde yeni bir teknik: kişisel yaklaşımı ortaya çıkarma

Manzini (2015:1-27), günümüzde tasarımcıların artık nihai ürüne değil, stratejiler, hizmetler ve sistemler geliştirmeye odaklanmaları gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tasarımcı, belirli bir üretim türünde uzman değil, tasarımdan üretime, dağıtımdan iletişime kadar bir işletmenin tüm yönlerini yönetmektedir (Manzini, 2015:1-27). Tasarımcı, zanaatkarlara metodoloji, yeni alanlar keşfetme, rekabetçi özelliklerle zanaat üretimlerini geliştirme ve inovasyonu yönlendirmede yardımcı olabilir. Zanaatkarlar, yerel kimlik ve gelenekler ile ve teknik beceriler açısından tasarımcılar için geçerli bir referans noktasıdır. Tasarımın yaratıcılığı ve yenilikçi becerileri ile kültürel kimliğin aktarımını sağlayabilen el sanatları işletmelerinde işçilik birleştirilerek, üreten, yayan ve iyileştirmeye çalışan sürdürülebilir çalışmaları yönetebilirler. Tasarımcı ve yerel üretici işbirliği ile tasarımcıların teknik bilgileri, gelişmekte olan ülkelerde yerel toplumlar için ekonomik ve sosyal bir kaldıraç olarak kullanılabilir (Battiston, 2015). Yeni ürünler, süreçlerin geliştirilmesi, yeni pazarların belirlenmesi için stratejiler gibi tasarım ve el sanatları arasında tasarım becerilerinin aktarıldığı etkinlikler ile yeni sinerji yaratmayı amaçlayan deneyimleri meydana getirebilir (Bozolla, De Giorgio ve Germak, 2015).

Karabük Üreten Eller Kooperatifinde, ev-eksenli çalışma sürecinde üyelerin mevcut beceriler ile ürettikleri ürünlerin satışı gerçekleştirilmektedir. Rekabet gücü düşük özgün olmayan ürünler, Türkiye’de kadın kooperatiflerinde yeni iş fikirlerinin gerçekleştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (KEİG, 2018:27; KEDV, 2015). Araştırmanın uygulama sürecinde, tasarımın özgün ürün geliştirme sürecine sağlayabileceği etkinin deneyimlenebilmesi için yeni bir teknik kurgulanmıştır. Böylelikle, yerel malzeme ve mevcut beceriler, işlevsel araçlar sayesinde tasarım eğitimi almamış katılımcıların özgün motif geliştirebilecekleri tasarım sürecine dahil olmalarını sağlayabilir. Tasarımcı ve tasarım eğitimi almamış katılımcıların işbirliği ile, halihazırda var olana ek değerler getirilebilir.

Birlikte yaratma eylemi çerçevesinde şekillendirilen uygulamalarda kolaylaştırıcı rolü üstlenen tasarımcı olarak araştırmacı, katılımcıların yaratıcı süreçlerinde kullanabilecekleri yeni fikirlerini test etme yollarını sağlamayı ve buna ek olarak katılımcıların birbirleriyle etkileşime girmelerinin yollarını süreç boyunca aramıştır. Tasarımcı olan araştırmacı, tasarım eğitimi almamış katılımcıların özgün ve bireysel motif geliştirme süreçlerinde

kullanılmak üzere hazırladığı modül ile, katılımcıların motif çeşitliliğini ve modüllerin dizilimlerindeki olasılıkları rahatlıkla görebilmelerini sağlamak için bir şablon hazırlamıştır. Sanders (2000) katılımcı tasarım uygulamalarında katılımcılara kendilerini ifade etmeleri için uygun araçlar verilirse tasarım geliştirme sürecinde faydalı ortaklar olabileceğini belirtmiştir. Görsel araç kitleri, insanların zaman ve mekânın birbirlerinin fikirlerini ve hayallerini dinlemelerine izin vererek daha etkili işbirliğini kolaylaştırmaktadır. Bir grup insan sözlü bir fikir alışverişinden kolektif ve görsel olarak etkileyici bir moda geçtiğinde gerçekleşen dönüşüm dikkat çekici olmaktadır. Her zaman olumludur ve katılımcılar için genellikle oldukça terapötik olabilir. Buna ek olarak Sanders (2000) işbirliğine dayalı görmeye ek olarak, üretken araçların işbirlikçi düşünme, haritalama, hayal etme ve hikaye anlatımı için yararlı olduğunu belirtmiştir.

Birlikte çalışma motivasyonunun tetiklenmesi

Sorgulamayı, performansın iyileştirilmesini ve kişilerin profesyonel rollerinde gelişmesini (Akdere, 2003) sağlamak için çalışma yöntemi olarak seçilen eylem araştırması modeli, katılımcıların gelecek sorunlarına çözüm üretmek amacıyla bireylerin ve toplulukların gelişmesine ilişkin pratik çözümler sunmayı, teori ve uygulamayı bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Pratik bir problem çözme yöntemi olması sebebiyle eylem araştırması, zaten var olan bilgileri bulmakla ilgilenmek yerine, sorgulama sürecinde bilgi ve anlayışın üretildiği durumları yaratmakla ilgilidir (Carson ve Sumara, 1997).

Burns (2007:14), Reason ve Bradbury'e göre (2001:2) eylem araştırmasının birincil amacı, insanların yaşamlarının günlük davranışlarında faydalı olan pratik bilgiler üretebilmek ve pratik bilgilerin geliştirilmesidir. Susman ve Evered'e göre (1978) bir problemi çözmek için alternatif yolların göz önünde bulundurularak meydana getirilen eylem planlama adımıyla araştırmacı, yeni ürün geliştirme sürecine yönelik yeni tekniklerin geliştirilmesi için eylemi kurgulayabilmektedir. Bir çözümün iyileştirici, yeniden yaratıcı potansiyeli, yerel olarak mevcut olan çevresel ve sosyal kaynakları zenginleştiren bağlamıyla bütünleşme kapasitesine atıfta bulunmaktadır. Bu nedenle, olayların durumunu olumlu bir şekilde değiştirme kapasitesini ifade etmektedir. Ve bunu yapmak için bireyleri ve toplulukları harekete geçirmek ve yeni girişimcilik yetenekleri biçimlerini teşvik etmek gerekmektedir. Bir çözümün olanak sağlama potansiyelinin bulunduğu yerde, kullanıcılara/katılımcılara

(bireyler ve/veya toplumlar) becerilerini ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanarak bir sonuca ulaşmak için ihtiyaç duydukları araçları ve bilgileri tasarım aracılığıyla sağlanabilmektedir (Manzini, 2004).

Tasarım sürecinde, tasarım eğitimi almayan kişiler, potansiyel kullanıcılar ve tasarım dışındaki diğer disiplinlerden gelen paydaşların da yer aldığı işbirlikçi tasarım etkinlikleri ile ürün geliştirme odaklı çeşitli katılımcı uygulamalar gerçekleştirilmektedir (Sanders ve diğerleri, 2010). Katılımcı tasarım veya birlikte oluşturma, kullanıcıları, gelişimin düşünce ve yineleme evrelerinde aktif olarak ve yaratıcı bir şekilde meşgul etmeye odaklayan üretken bir araştırma yaklaşımıdır (Levitt ve Richards, 2010). İki ya da daha fazla katılımcının paylaşımı ile gerçekleşen kolektif yaratıcılık, bireysel yaratıcılığa kıyasla kültürel açıdan daha anlamlı ve güçlü sonuçlara yol açabilmektedir (Sanders, 2001a).

Pratik uygulamalar ve deneyimler sonucu bilginin öğrenilmesi (Polanyi, 1966:6) yerel üretimlerin belirgin özelliğidir (Kaya-Köse ve Akbulut, 2019). Tasarımcı, pratik uygulamalar ile fikir ve tartışmaların proje boyunca mevcut olmasını sağlayan bir durum yaratabilmektedir. Çözümlenecek problemi tanımlamaya çalışmak yerine tasarımcı, düşünce için ortam ve argümantasyon için referans noktası sağlayan bazı olası çözümleri görselleştirerek başlayabilmektedir (Rust, 2009; aktaran Kaya, 2011:65). Özgün ürünlere ulaşmak için başlatılan bu adımda tasarımcı olan araştırmacı, katılımcıların yeni ürün geliştirme sürecinde eylemin kolaylaştırılmasını, kolektif çalışmayı ve katılımcıların sonuç ürünü görselleştirebilecekleri bir süreci tasarlamıştır. Çalışmanın odağı, bireysel eylemler ile sürdürülen üretimin, bilgi aktarımı ile yeni tekniğin öğrenilmesi gibi eğitim oturumları ve bunun sonucunda çevrimiçi grup görüşmeleri aracılığıyla katılımcıların toplumlarını değiştirme hareketini katalize etmek ve destekleyebilmektir (Page ve Czuba, 1999).

Katılımcı tasarım oturumları geleneksel olarak yüz yüze bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Ancak yüz yüze gerçekleştirilen etkinliklerin sonuçları katılımcıların zamanına ve mekâna bağlı olarak değişmektedir. Skype ve video konferans gibi teknolojilerin uygulanması, dünyanın her yerinden insanların internet üzerinden katılımını mümkün kılmaktadır. Çevrimiçi medya aracılığıyla katılımcı uygulamaların araştırma ve hazırlama etkinlikleri sürdürülmektedir (Sanders ve diğerleri, 2010). Uygulama süreci de bu uygulamalara dahil edilebilir. Küresel salgın süreci gibi tüm dünyayı etkileyen kriz dönemlerinde, geleneksel kooperatif yapısı, krize karşı dayanıklılık gösterebilmektedir (Öngel ve Yıldırım, 2019:10).

Kriz dönemi şartlarına uyum sağlayabilecek bir üretim sistemi ile kooperatif yapısında dayanışma sürdürülebilir. Çalışmanın uygulama aşamasında, kooperatif üyesi katılımcıların yüz yüze sürdüremediği çalışmalar, araştırmacının hazırladığı çevrimiçi grup görüşmeleri ile geleneksel yapısından farklı olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, oluşturdukları motif örneklerini sosyal medya uygulaması whatsapp grubu üzerinden paylaşarak, diğer katılımcıları da sürece dahil ederek yorumlamalarını beklemiştir.

Resim 6.12. İkinci uygulamada katılımcıların oluşturduğu ve whatsapp grubunda paylaşılan motif örnekleri (ekran alıntısı)

6.2.10. Uygulama-2 sonrası değerlendirme

Ev-eksenli bireysel üretimin gerçekleştirildiği Karabük Üreten Eller Kooperatifinde, kooperatiflerin özelliklerinden olan belirli bir hedef için ortak çalışmaların düzenlenmesi fikri ile, araştırmanın ikinci uygulaması birlikte hareket etmeyi sağlayabilmek amacıyla düzenlenmiştir. Mevcut becerilere göre geliştirilen iş fikirleri ile rekabet gücü düşük ve benzer ürünlerin satışını gerçekleştiren kadın kooperatiflerinde (KEİG, 2018:27; KEDV, 2015), yeni fikir geliştirme araçlarını mevcut becerilerle birleştirerek yeni iş fikirlerinin oluşturulması uygulama-2 adımıyla öne çıkmaktadır. Katılımcıların hazır motif örneklerinden farklılaşarak, özgün modeller geliştirebilmeleri amacıyla araştırmacı tarafından yeni bir teknik oluşturulmuştur. Hazırlanan tekniğin bilgisinin katılımcılara aktarılması sonrasında katılımcıların kişisel yaklaşımları ile sürdürebilecekleri yaratıcı bir süreç başlamıştır.

“Daha önce böyle bir çalışma yapmamıştım. Benim için kolay oldu. Ben burada siz anlattığınız zaman ilk kez yaptığımı değiştirmedim. Burada denemiştik modüllerin nasıl kullanıldığını. Ona devam ettim. Modülleri deneyerek motife ulaşmak, hayal etmekten daha kolay oldu bence” (KA01_G_14.09.2020).

İlk denemelerin bilginin aktarılması esnasında gerçekleştirildiği uygulamada özgün motif geliştirme için kullanılan teknik ile katılımcıların oluşturdukları motiflerin paylaşımının sağlanması, yorum almak ve fikir sunmak gibi eylemlerin kolektif olarak gerçekleştirilebilmesi için tüm katılımcılar ve araştırmacı arasında yapılan görüşmeler sosyal medya uygulaması “whatsapp” platformunda çevrimiçi grup görüşmeleri olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yapmış oldukları paylaşımlar fotoğraf paylaşımları ve yazılı metinlerden oluşmuştur. Araştırmacı uygulamanın başlamasının ardından katılımcı gözlemci rolü ile süreçte yer almıştır. Uygulama süresince araştırmacı ve katılımcıların fikirleri, uygulamayı yapan kişiye seçenek olarak sunulmuştur.

Birlikte üretme hedefi ile başlayan, ancak ev-eksenli ve bireysel olarak üretimin sürdürüldüğü kooperatifte, ikinci uygulama süreci katılımcıların özgün ürettikleri motif işlemlerini teslim etmeleri ile sonuçlandırılmıştır. Uygulama-2 süreci ve sonuç ürünlerle ilgili sorular, iki kişilik gruplar ile randevulu gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılara yöneltilmiştir.

Çizelge 6.11. Uygulama-2 adımlarının özeti

Uygulama adımları	
1	Araştırmacı, katılımcıların yeni motif geliştirebilmeleri için modül oluşturmuştur.
2	Katılımcılara motif ve malzeme bilgisi aktarılmıştır. İlk denemeler bilginin aktarılması esnasında gerçekleştirilmiştir.
3	Yerel malzemelerden oluşan çalışma kiti katılımcılara verilmiştir.
4	Katılımcılar ve araştırmacı, fikir alışverişinde bulunmuş, motif geliştirme ve işleme sürecinde çevrimiçi grup görüşmeleri ile süreç tamamlanmıştır.
5	Katılımcılar grup üyelerinin sorularına yanıtlar vererek, sorun ve çözümler için önerilerde bulunmuşlardır.
6	Araştırmacı sürece gözlemci olarak katılmıştır.
7	Sonuçlanan süreçte oluşan ürünler için yarı-yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Katılımcılar araştırmacının sorularını yanıtlamıştır.

Süreç değerlendirme

Uygulama-2, Tokat ve Doğan'ın (2018) tasarım yoluyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımları sınıflandırması çalışmasında beceri gelişimi yoluyla güçlenme grubu içerisinde yer alabilecek bir çalışma örneği olarak nitelendirilebilir. Bu yaklaşımda tasarımcı, katılımcılara yeni ürün geliştirme düşüncesini aktarmaktadır. Katılımcılar ise maddi gelir elde ettikleri geleneksel zanaat becerilerini yeni ürün geliştirme düşüncesi ile bir araya getirmektedirler.

Bu bölümde araştırmanın Uygulama-2 adımı süresinde araştırmacının katılımcılara yeni bir teknik bilginin aktarımı, kolektif çalışma, ortak karar alma, iletişim, tasarımcı ve zanaatkar işbirliği değerlendirilmiştir. Uygulamada ev-eksenli üretimde katılımcılar ve araştırmacı arasındaki diyaloglar veri elde etme yöntemleri olarak kullanılmıştır.

Katılımcılar ve araştırmacı arasında çevrimiçi grup görüşmeleri

Araştırmanın ilk uygulama sürecinde katılımcılar ile araştırmacı arasında çevrimiçi bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların birbirinden bağımsız olarak hareket ettiği ilk uygulamanın sonuçlandırılmasından sonra, ikinci uygulamada katılımcıların aynı amaç için birlikte hareket edebilmeleri amaçlanmıştır. Uygulama süresince katılımcıların çevrimiçi

odak grup görüşmelerinin yapılabilmesi için “Karabük Üreten Eller Proje Grubu” isimli görüşme grubu oluşturulmuştur. Katılımcıların ve araştırmacının yer aldığı grupta, bireysel paylaşımlar yapılmış, diğer katılımcılar tarafından yorumlanması beklenmiştir. Uygulama süresince tüm katılımcıların birbirinden haberdar olması sağlanmıştır.

“Benim soru sormama bile gerek kalmadı. Yazılanları okudum, aynı soruları sormuşlar. Unuttuğum bir şey olursa tekrar okudum yazılanları... Sözlü olmadığı için unutma gibi bir şey de olmadı. Rahat anladım, sorun olmadı. Ben yazarak çok katılamadım, işlerim vardı ama yazılanların tümünü okuyabildim” (KA06_G_14.09.2020). Fotoğraflar ile desteklenen yazılı metinler ile çevrimiçi gerçekleşen görüşmelerde katılımcıların benzer soruları yöneltmediği, tekrara düşmeyen paylaşımlar yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar, uygulamada mevcut durumlarını bildirme, diğer katılımcılardan fikir alma ve benzer motifleri oluşturmaktan kaçınma amacıyla süreç boyunca “whatsapp” sosyal medya uygulamasında yazılı ve görsel paylaşımlarda bulunmuşlardır (Resim 6.13).

Resim 6.13. Uygulama sürecinde sosyal medya görüşme örneği (ekran alıntısı)

Katılımcıların çevrimiçi grup görüşmelerinde uygulamadaki aşamalarının paylaşımlarını yapmaları diğer katılımcıların çalışmalarını hızlandırması gerekliliğini dolaylı olarak ortaya çıkarmıştır.

Bu sabah bitirdim ben. Grupta herkes paylaşım yapmış bitirmiş. Stres oldum. Yetiştirmem lazım diye düşündüm. Geri kaldım hemen yapmalıyım dedim (KA01_G_14.09.2020).

Ben biraz yavaşım galiba fırsatım oldukça yapabiliyorum (KA01_SMG_11.09.2020).

Araştırmacı, uygulama süreci boyunca çevrimiçi grup görüşmelerinde katılımcıların fikirlerini beyan etmeleri için katılımcıları yorum ve güncel durumun paylaşımını yapmaya yönelik teşvik etme çalışmalarında bulunmuştur. Araştırmacının çevrimiçi grup görüşmelerinde katılımcılara mevcut durum paylaşımlarını yapmak için yönelttiği soru örnekleri;

- *Modüller ile denemeler yapabildiniz mi?*
- *Oluşturduğunuz modüllerden hangisini ikinci uygulama için kullanmayı düşünüyorsunuz?*
- *Yaptığınız çalışmaların fotoğraflarını paylaşır mısınız?*
- *Renk seçiminiz için gruptaki katılımcılara fikirlerini sorabiliriz? Sizler iki fotoğraftaki renklerden hangisinin uygun olduğunu düşünüyorsunuz? şeklindedir.*

Uygulamaların ev-eksenli gerçekleştirilmesi sebebiyle katılımcılar, araştırmacının ve diğer katılımcıların müdahalesine ek olarak hane içerisinde de çeşitli değerlendirmelere maruz kalmışlardır. Bu değerlendirmeler *hane içi müdahale* başlığı altında detaylı olarak açıklanmaktadır.

Beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenme

Kadın kooperatifleri, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütünleştiren, katılımcı yaklaşımların teşvik edilerek katılımcıların mesleki ve zanaat becerilerinin geliştirilebildiği, doğrudan üretimin içerisine dahil olarak istihdam olanaklarını artırmak hedefiyle, yerel üretim değerlerini korumak, günümüze uyarlamak ve geleceğe taşımak için katılımcılara eğitim verilen kuruluşlardan biridir. Kadın kooperatifleri,

geleneksel zanaat becerilerinin öğretilmesi ile güçlendirilebilir ve yerel istihdam sağlayabilir (SBB, 2019).

Tasarım yoluyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımlardan biri, beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenmedir (Tokat ve Doğan, 2018). Bu yaklaşım, kadın kooperatiflerinde zanaat becerilerinin desteklenmesi, becerilerin öğretilerek güçlendirilmesi, istihdam olanakları yaratılması hedefi ile etkileşim halindedir. Araştırmanın ikinci uygulamasında tasarımcı olan araştırmacı, özgün ürün geliştirme düşüncesini kendi oluşturduğu teknik ile kooperatif üyesi katılımcılara aktarmış ve katılımcılar öğrendikleri tekniği somut uygulamalar ile pekiştirmişlerdir.

Katılımcılara hane içi müdahale

“Renkleri seçerken eşime danıştım. Nasıl olduğunu, renklerin uygun olup olmadığını... İki renk birbirine yakın, biri açık biri koyu olsun bence böyle daha güzel olur dedi. Ben de onun istediği gibi yaptım. Bence de böyle güzel oldu. En açık ve en koyu renk birbirine uydu” (KA01_G_14.09.2020).

Daha önce herhangi bir el iş üretim bilgisi olmayan, hane içi bireyler, katılımcıların ev-eksenli üretim süreçlerinde olumlu-olumsuz yorumlar ile doğrudan müdahalede bulunmuşlardır.

“Ben motifin uçlarına inci dikecektim. Sonra kızım dedi ki, anne sen ne yapıyorsun sahne kostümü gibi. Öyle güzel olmaz...Aslında çok güzel oldu. Ama kızım öyle deyince yapmadım” (KA04_G_14.09.2020).

Yardımlaşma / dayanışma

Üyeler arasında yardım, sorumluluk, eşitlik ve dayanışma değerlerine dayanan kooperatif yapısında, paydaşlar karşılıklı yardımlaşma ilkesi ile ortak bir hedef doğrultusunda ihtiyaç duyulan koşullarda birbirlerine destek vermektedirler (ICA, 2017; ICA, 2016; ICA, 2015; ICA, 1995, GTB, 2019:17). Uygulama-2 sonrasında kooperatif üyesi katılımcılar araştırmacı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında birbirlerine yardım etmişlerdir (Resim 6.14).

Bireysel uygulamalarının işlenmesi sonrasında, işlemenin lineer yapılabilmesi için kılavuz olarak kullanılan kanaviçe telasının sökülmesi gerekmektedir. Katılımcılardan biri (KA02) ev-eksenli üretim sürecinde hane içi işlerinin yoğunluğu sebebiyle bu işlemi yetiştirememiştir. Araştırmacı ile iki katılımcının yüz yüze gerçekleştirdiği yarı-yapılandırılmış görüşme ve bilgilendirme sürecinde ikinci katılımcının (KA06) işbirliği ile uygulama-2 sürecinin çıktısı olan sonuç ürün zamanında teslim edilmiştir.

Resim 6.14. KA02 ve KA05 Görüşme sürecinde tamamlayamadıkları işleri birlikte yapıyorlar

Bir başka katılımcı (KA01) ise ev-eksenli üretim esnasında araştırmanın uygulama sürecinde katılımcı olarak yer almayan bir kooperatif üyesinden yardım almıştır.

“Ben hem kooperatifte çalışıp hem de hasta bir teyzeye baktığım için yetiştiremeyeceğim sandım. Bir işe de başladım zor durumda bırakmamayım sizi diye beni ziyarete gelen ablamdan yardım istedim. Cumartesi buraya gelmişti beni görmeye. Otururken kanaviçe telasını söktü. Tam da bilemedi o yüzden uzun sürdü ama bitti” (KA01_G_14.09.2020).

Uluslararası Kooperatifler Birliği’nin (ICA) belirlediği yedi ilkedен biri üyelerin ekonomik katılımıdır. Kooperatifin sermayesine eşit katkıda bulunan üyeler, demokratik olarak kontrol eder. Sermayenin bir bölümü genellikle kooperatifin ortak malıdır (ICA, 1995).

Araştırmanın uygulama adımında kullanılmak üzere kooperatif üyesi katılımcılara verilen malzeme kitleri, uygulama süresinde ve sonrasında kooperatifin ortak malı olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple uygulamalar esnasında katılımcılar malzeme takasında bulunmuşlardır.

“Ben mavi rengi burada bırakacağım. Onu verebilirim. Kim kullanmak isterse alabilir. Ben evdeki renkleri ekleyeceğim yapacağım çalışmaya çünkü” (KA04_G_14.09.2020). Katılımcı (KA04), ilk uygulama ve ikinci uygulamada verilen 4 farklı renkten açık mavi ve gri renklerin birbirlerine yakın olduğu, kendi motifinde renk kullanımında sıcak renklerin kullanılması gerektiğini, pastel renklerin kendini göstermediğini belirtmiştir (Alan notları_14.09.2020).

“Ben motifte sarı ve koyu mavi renkler kullandım. Bir sonraki uygulamada da aynı renkleri kullanmak istiyorum. Mavi renk ip yetmeyebilir bana” (KA05_G_14.09.2020).

Kooperatif satış ofisine bırakılan katılımcıların kullanmadığı fazla ipler, diğer katılımcılar tarafından alınmıştır.

Uygulama sonrasında ortak karar alma

Kooperatifler, üyelerin karar almaya aktif olarak katılım sağlanabilen demokratik örgütlerdir (ICA, 1995). Üyelerden birinin beyan ettiği fikir, diğer üyeler tarafından onaylanarak ortak bir karar ile gelecek uygulamada kullanılmak üzere hareket edilmiştir.

“Eflani Çember bezinin kolay işlenmesi için yıkanıp dokusunun sıklaştırılması önerisi” (KA01_G_14.09.2020), tüm katılımcılar yeni ürün geliştirme sürecinde malzemenin farklı boyutlarda kullanılabileceği ve malzemenin dayanımını artırma düşüncesi ile ortak bir karar alarak yeni uygulama öncesi dokuma bezi yıkama kararı almışlardır. Uygulama-3 için yıkanarak kullanılan Çember Bezi, dokusu sıklaşması ve malzeme dayanımının artması ile istenen etkiye ulaşılmıştır.

Sonuç ürün değerlendirme

Geleneksel becerileri ile örnek motifleri ve ürünleri tekrar ederek üreten katılımcıların özgün ve bireysel motif geliştirme uygulaması sonrası oluşturdukları sonuç ürünler bu başlık altında incelenmektedir. Uygulama sonucunda oluşturulan ürünler Resim 6.15'te belirtilmiştir.

Resim 6.15. İkinci uygulama sonucunda katılımcıların sonuç ürünleri (soldan sağa KA01, KA02, KA03, KA04, KA05, KA06)

Katılımcıların kişisel yaklaşımlarını motif üzerine yansıtması

Katılımcıların ikinci uygulama sonrası sonuç ürünleri ve süreç boyunca paylaştıkları yeni motif geliştirme görselleri karşılaştırılmıştır. Katılımcıların modüller ile oluşturdukları motif görsellerinin farklı açılardan çekilmesi sebebiyle anlaşılabilirliğini yitirmektedir. Araştırmacı, bu durumun çözümü olarak, katılımcıların paylaşım yaptığı fotoğraflar üzerinden iki boyutlu olarak motif örneklerini Adobe Illustrator programında çizmiştir. Katılımcıların modüller üzerinde kendi eklemeleri ya da çıkarmalarının net bir biçimde görülebilmesi için işlenmiş dokuma bez üzerinden motifler yeniden görselleştirilmiştir. Böylelikle başlangıç motif örneği ve dokuma beze kanaviçe olarak işlenen motif örneği arasında katılımcının kişisel yaklaşımları görülebilmektedir. Çizelge 6.12’de Uygulama-2 sonucunda katılımcıların motif çalışmaları görselleştirilmiştir. Çizelgede belirtildiği gibi 3 katılımcı (KA01, KA04, KA05), asetat modüllerden oluşturdukları motifleri doğrudan kullanmışlardır. Katılımcı KA01, uygulamada motiflerin üst üste konumlandırması ile yeni motif elde etmiştir. Motifi oluşturan modüller üzerinde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Katılımcı KA04, motifi oluşturacak modüllerin yönlerini değiştirip, modüller arasındaki aralıkları kaldırarak yeni bir biçim elde etmiştir. Mevcut modül üzerinde biçimsel değişiklik yapmamıştır. Katılımcı KA05, yan yana yerleştirdiği modüllerde aynı renkleri karşılıklı bir araya getirip, aralıkları kaldırarak diyagonal çizgi haline getirmiştir. Özetle katılımcılar, KA01, KA04 ve KA05 modüllerin sınırlarını kaldırarak ya da üst üste konumlandırma ile yeni motif oluşturmuşlardır.

Uygulamaya katılan diğer katılımcılar (KA02, KA03, KA06) ise, modüller ile oluşturdukları motiflere kişisel eklemeler yapmışlardır.

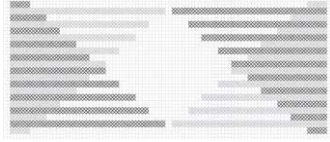
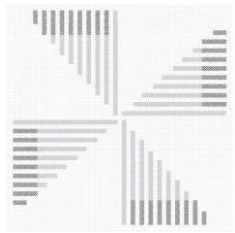
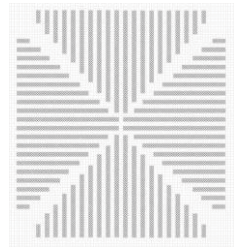
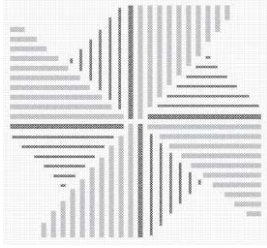
Katılımcılar işledikleri kanaviçe motiflerini nesnelere ve eylemlere benzetmişlerdir. Katılımcı KA02 uygulama sonrasında oluşturduğu motif için, *“çark gibi durması için motifin ortasına artı şeklinde işleme yaptım. Dönüyor gibi göründü bunu yapınca”* (KA02_G_14.09.2020) benzetmesini yapmıştır. Ayrıca aynı katılımcı motifin birimlerinin bir bölümünde *“farklı renk kullanarak dönme”* hissini artırdığını belirtmektedir. Katılımcı motif üzerine yeni çizgiler ekleyerek çalışmasını geliştirmiştir.

Katılımcılardan KA03 oluşturduğu ilk motif üzerinde *“eksiltmeler yaparak motif üzerinde dönme hissini”* (KA03_G_14.09.2020) verdiğini belirtmiştir. Her iki katılımcının (KA02 ve

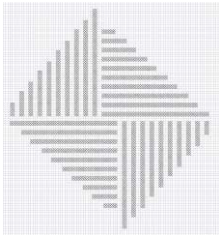
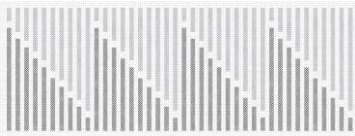
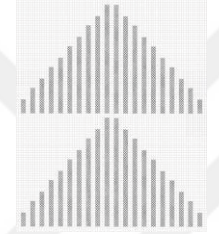
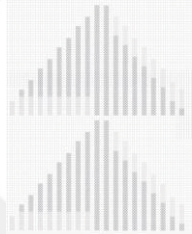
KA03) da *çark*, *yel değirmeni*, *rüzgâr gülü* ve *dönme hissi* (KA02_G_14.09.2020 ve KA03_G_14.09.2020) benzetmeleri sebebiyle, çevrimiçi grup görüşmelerinin yapıldığı uygulama sürecinde, katılımcıların birbirlerinden etkilendiğini söylemek mümkündür. Çevrimiçi grup görüşmelerinde katılımcıların birlikte çalışma sürecinde yapılan uygulamalarda benzerlikten uzaklaşılması beklenirken, iki katılımcı, çalışmalarına farklı modül dizilimi ile başladığı halde, benzer dönme hissi ve yel değirmeni soyutlamalarının işlenmesi ile motif oluşturma sürecini sonuçlandırmıştır. Motif benzerlikleri kullanılan renkler ya da biçimsel özelliklerden farklı olarak dönme hissi fikri olmuştur. Çevrimiçi grup görüşmelerinde katılımcının (KA02) çalışması hakkında, gruptaki diğer katılımcılara yönelttiği *dönme hissinin motif üzerinde anlaşır olup olmadığı* (KA02_SMG_12.09.2020) sorusuna, katılımcıların yel değirmeni ve rüzgâr gülü benzetmeleri yanıtının verilmesi bir diğer katılımcıyı (KA03) kendi biçimini oluşturmada etkilemiş olabilir.

KA06 ise, simetrik bir motif üzerinde “*eşit sayıda ilmek azaltması ile asimetric*” (KA03_G_14.09.2020) bir yeni motife ulaştığını belirtmiştir.

Çizelge 6.12. Uygulama-2 sonucunda katılımcıların kişisel yaklaşımları

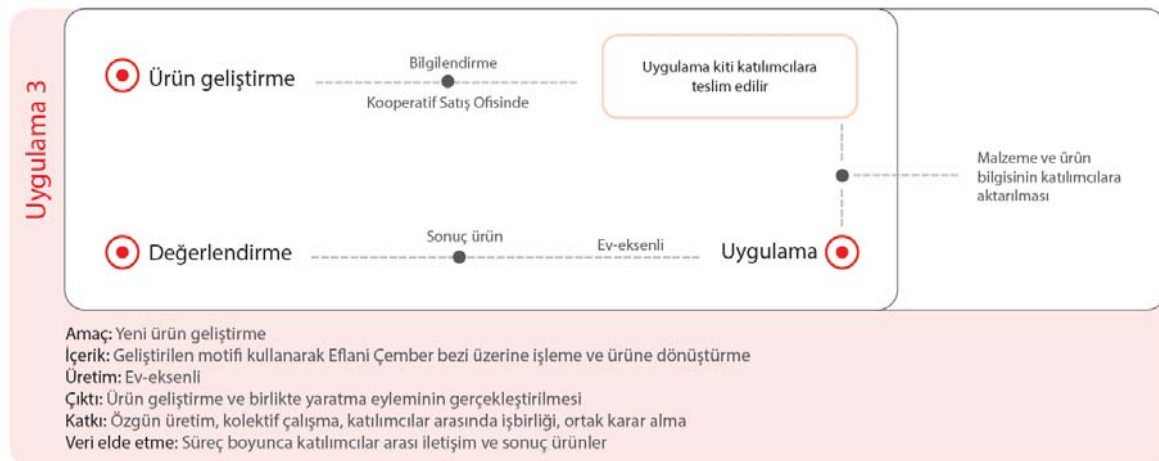
Katılımcı	Motif	İşleme	Katılımcı katkısı*
KA01			Motiflerin üst üste yerleştirilmesi ile yeni motif elde edilmiş (mevcut modül üzerinde biçimsel değişiklik yapılmamış)
KA02			
KA03			

Çizelge 6.12. (devam) Uygulama-2 sonucunda katılımcıların kişisel yaklaşımları

Katılımcı	Motif	İşleme	Katılımcı katkısı*
KA04			Oryantasyon değiştirip aralıkları kaldırarak yeni bir biçim elde edilmiş (mevcut modül üzerinde biçimsel değişiklik yapılmamış)
KA05			Aynı renkler karşılıklı getirip aralıkları kaldırarak diyagonal çizgi haline getirilmiş (mevcut modül üzerinde biçimsel değişiklik yapılmamış)
KA06			

6.2.11. Alan çalışması: Uygulama-3

Alan çalışması: Uygulama-3, yeni ürün geliştirme amacıyla malzeme ve ürün bilgilerinin katılımcılara aktarıldığı bilgilendirme, uygulama ve değerlendirme olmak üzere üç adımdan oluşmaktadır (Şekil 6.9).

Şekil 6.9. Alan çalışması: Uygulama-3 süreci aşamaları

Uygulamanın bilgi verme adımı, uygulamada kullanılabilecek üretim yöntemleri, malzeme ve ürün örnekleri araştırmacının sunumu ile katılımcılara aktarılmıştır. İki kişilik 3 grup katılımcı ile 15 dakikalık görüşmeler yapılmıştır (Çizelge 6.13). Bilgilendirmenin yapılması ile uygulama-3 adımı başlamıştır.

Uygulama-3, Uygulama-2 sonuç ürünü motifleri kullanarak, yeni bir ürün geliştirmeyi içermektedir. Uygulama-2 sonucunda oluşan motif örneklerinin Uygulama-3 için de kullanılmasının sebebi; karmaşık ve ince el becerilerini geliştiren insanlar bakımından, tekrar tekrar aynı şeyler yapmak, ilerisini görerek düzenlendiğinde teşvik edici olmaktadır. Rutinin özü değişebilir, başkalaşabilir, gelişebilir; ancak bunun duygusal sonucu bir kimsenin yeniden yaptığında kazandığı deneyimdir. Tekrarlama suretiyle eller eğitilirken, teknik beceri geliştirilir (Sennett, 2013:230-233). Beceri gelişiminin ritmi, eğer tekrar tekrar icra edilirse bir ritüel halini alır. Yeni bir sorun ya da zorlukla karşılaşıncı, zanaatkar bir yanıt verecektir, sonra bu yanıt düşünecektir, daha sonra bu düşüncenin ürününü tekrar yerleştirecektir. Aynı yolu çeşitli yanıtlar izleyebilir, bu aynı zamanda üreticinin maharetini etkiler; zamanla zanaatkar temel çeşit-formda kendi kişisel karakterinin nasıl iz bırakacağını öğrenecektir (Sennett, 2012:249).

Uygulama-3 iki adımdan oluşmaktadır. İlk adımda hazır bir defter içine uygun ciltlemenin oluşturulmasıdır. İkinci adım ise özgün bir çalışma sonucu üretilen motifin, ürüne dönüştürülmesinde defter cildiyle birlikte düşünülerek yeniden kurgulanmasıdır.

Çizelge 6.13. Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme

	Tarih	Uygulama	Mekân	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi
Uygulama - 3	14 Eylül 2020	• Yarı yapılandırılmış görüşme • Sonuç ürün teslim etme • Uygulama-3 için bilgilendirme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.30-14.45 15 dakika
				2	KA01 KA05	15.00-15.15 15 dakika
	15 Eylül 2020	Whatsapp Görüşme	-	6	KA01 KA02 KA03 KA04 KA05 KA06	30 dakika

Çizelge 6.13. (devam) Uygulamaya katılacak kooperatif üyeleri ile yapılan görüşme

	Tarih	Uygulama	Mekân	Katılımcı Sayısı	Katılımcı Kodu	Görüşme Süresi
Uygulama -3	16 Eylül 2020	Ev-eksenli üretim	-	6	-	120 saat
	17 Eylül 2020					
	18 Eylül 2020					
	19 Eylül 2020					
	20 Eylül 2020					
	21 Eylül 2020	- Yarı yapılandırılmış görüşme - Sonuç ürün teslim etme	Karabük Üreten Eller Kooperatifi Satış Ofisi	2	KA06 KA02	14.00-14.15 15 dakika
				2	KA03 KA04	14.30-14.45 15 dakika
				2	KA01 KA05	15.00-15.15 15 dakika

Malzemelerin tanıtımı ve ürün örnekleri bilgisinin aktarılması

Zanaatkar ve tasarımcıların birlikte oluşturma eylemi içerisinde yer alması ile bilgi ve becerinin aktarılması, atölye çalışmalarına tasarım eğitimi alan ya da tasarım eğitimi almayan bireylerin de üretime dahil edilmesi, malzeme ve üretim ilişkisinin öğrenilmesi, güncel malzemeler ve yeni üretim teknolojilerinin bilgisinin yerel üretimlere entegre edilebilmesiyle işbirlikçi bir yaklaşım ile özgün ürünlerin oluşturularak geleneksel üretimin sürdürülebilirliği sağlanabilir. Katılımcı tasarım alanında, biri “için” tasarlamak yerine onunla “birlikte” tasarlamak fikri popülerleşmiş, tasarımcı, problem çözücü uzman konumundan ziyade aracılık ve rehberlik eden, öğreten bir konuma gelmiştir (Busch, 2015:70).

Üç aşamadan oluşan çalıştayın son uygulamasında ikinci uygulama neticesinde katılımcıların oluşturduğu özgün motifleri kullanarak defter cildi oluşmaları beklenmektedir. Defter cildi yapım için örnek bir cilt katılımcılara gösterilmiştir (Resim 6.16).

Resim 6.16. Katılımcılara defter cilt yapım örneğinin gösterilmesi

Bilgilendirmenin ikinci aşamasında, yerel bir malzemenin mevcut kullanım alanı dışında bir ürüne dönüştürülmesinin gerçekleştirilebilmesi için araştırmacının hazırlamış olduğu bilgilendirme sunumu yapılmıştır. Dokuma kumaş ile ciltlenmiş, farklı dikiş teknikleri kullanılmış, açma-kapama sistem çözümleri ve malzeme çeşitliliği içeren ürün örnekleri katılımcıların yeni ürün geliştirme süresinde fikir edinebilmesi amacıyla paylaşılmıştır (Resim 6.17). Katılımcılara sunulan ürün örnekleri zanaat ürünleri üretim ve satış hizmetinin sunulduğu çevrimiçi web siteleri aracılığıyla sağlanmıştır. Bunun sebebi, Etsy, Folksy vb. zanaat üretim bilgisi sunan ve satışının sağlandığı web siteleri, alıcıların satın almadan önce bir zanaat nesnesini görmeleri ve dokunmaları gerektiği fikrine karşı, üretilen nesnelerin görsellerinin paylaşılması ile de satın alma hizmeti sağlandığı araçlar durumuna gelmiştir. Bu çevrimiçi siteler ayrıca özellikle kadınlar için küçük ölçekli ve çoğu zaman ev tabanlı iş modelleri için üretim potansiyelini artırmıştır. Sosyal medya platformları ve zengin içerikli web siteleri, yerel zanaat nesnelerinin kalitesini ve güvenilirliğini arttırırken, zanaatkarlar ve zanaat-tüketiciler arasında daha güçlü ilişkiler geliştirmek için çeşitli yenilikçi yöntemlerle kullanılmaktadır (Brown, 2014: 2)

Resim 6.17. Katılımcılara defter örneklerinin gösterilmesi (Etsy, 2020)

Araştırmacı tarafından katılımcılara sunulmak üzere hazırlanan görseller üç ana tema çerçevesinde şekillendirilmiştir. Araştırmanın uygulama-2 sürecinde üretilen motif örneklerinin uygulama-3 için defter cildi oluşturma sürecinde kullanılması yaklaşımıyla, öncelikle örnek motif kullanımlarının defter cildi üzerinde farklı alanlarında konumlandırılabilceği görseller paylaşılmıştır. Defter cildi oluşturmak için çeşitli dikiş yöntemleri örnekleri ile devam eden süreç, defterin açılıp kapanması ve uygulama kitinde de çeşitlendirilmiş olan farklı malzeme türleri kullanılarak ciltlenen ürün örneklerinin (Resim 6.18) sunumu ile sonlandırılmıştır. Katılımcılara defter cilt örneklerinin fotoğraf olarak gösterilmesinin sebebi, katılımcıların zihninde örnek modellerin hatırladıkları kadarıyla bir rehber olabilmesidir. Böylelikle katılımcıların uygulama aşamasında özgünlüklerini kaybetmeyecekleri öngörülmüştür.

Resim 6.18. Katılımcılara kumaş defter cildi örneklerinin gösterilmesi

Katılımcılara verilen uygulama kiti

Son uygulama adımında katılımcılara 35x50 cm ölçülerinde 2mm oluklu mukavva, 35x50 cm ölçülerinde beyaz eva, 35x50 cm ölçülerinde 0.2 mm craft kâğıt, 35x50 cm ölçülerinde britstol kâğıt, 35x50 cm ölçülerinde 120 gr kâğıt, 50 cm metal cetvel, 50x50 cm ölçülerinde Çember bezi, 50x50 cm ölçülerinde kanaviçe telası, farklı renklerde 4 ip, sıvı ve stick yapıştırıcı, maket bıçağı, makas, hasır ip, kalem ve 14x20 cm ölçülerinde hazır dikilmiş defter yaprakları verilmiştir.

Resim 6.19. Üçüncü uygulama için katılımcılara verilen uygulama kiti

6.2.12. Uygulama-3 sonrası değerlendirme

Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ev-eksenli olarak üretimin gerçekleşmesi, yeni ürünleri geliştirmek yerine üyelerin mevcut el becerileri doğrultusunda ürünler oluşturmaya sebep olmaktadır. *20 sene önce Safranbolu Eski Çarşı'da satılmak için Eflani Çember bezi üzerine tel kırma, işleme, saçak bağlama ve tepsi kaplama işleri yaptım. Ama bu çalışma benim için çok farklı oldu. Hiç aklımın ucundan geçmeyecek şeyler yaptık. Öğrendik (KA04_G_21.09.2020).*

Bu dokuma bezden ne olabilir ki başka. Sen bu fikri sundun mesela. Belki bu da fikir olur bize. Çantalar da olabilir, ama yine de ilk akla gelecek fikirler olur. Senin bu önerin farklı şeylere sebep olacak. Oldu bile. KA04, motif üretme tekniğini kullanmak istiyor. Herkes soruyor demişti. Ben yaptım diyecek artık. Çünkü öyle bir motif yok. Dışarıya da iş yapıyor bu kişiler. Daha fazla kişi görmüş olur onun işlerini (KA01_G_21.09.2020).

Çalıştayın son uygulaması, araştırmacının yeni motif geliştirme bilgisinin aktarıldığı katılımcıların, öğrendikleri bilgiyi yeni ürün geliştirme sürecinde kullanmalarını içermektedir. Araştırmacı, katılımcıların defter cildi oluşturabilmeleri için ciltleme bilgisini

aktarmıştır. Ayrıca dokuma malzemesinin kullanıldığı ürün örneklerini katılımcılara sunmuştur. Katılımcılardan bazıları geçmişte defter cildi yapma deneyimine sahiptirler. *Çocuklara tasarruflu, tutumlu olmayı öğretmek için sene sonunda defterlerin arkasında 8-10 sayfalık defter yaprağı kalır ya onları dedi öğretmen nasıl dedi değerlendirebilirsiniz. Bizim çocukların da ödev defterlerini ne yapabilirim diye düşündüm. Yaprakları kestim. İkiye katladım, yorgan iğnesiyle diktim. Ödev defteri yaptım. Öğretmenin de çok hoşuna gitmiş. Veli toplantısında herkese benim yaptığım defteri gösterdi. Bakın hepinizden böyle şeyler bekliyorum dedi* (KA03_G_14.09.2020). Bir katılımcının hazır defterler üzerine süsleme deneyimi vardır. *Ama bu şekilde değil. Kızlarımın performans ödevleri vardı onları yapmıştım. Hazır bir defter üzerini çiçek motifleri ve oyuncaklarla süslemiştim* (KA05_G_14.09.2020).

Araştırmacı ve katılımcılar arasında süreç boyunca çevrimiçi grup görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılar fikir alış-verişinde bulunmuş, defter kapağı üretimi ve daha önceki uygulamada oluşturdukları motifleri deftere uygulama, motifi işleme sürecinde çevrimiçi grup görüşmeleri ile süreç tamamlanmıştır. Araştırmacı çevrimiçi grup görüşmelerinde katılımcılar arasındaki iletişimi gözlemlemiştir. Çevrimiçi grup görüşmeler ile ortak tasarım etkinliğinde yer alan katılımcılar, yeni fikirler geliştirip deneyimledikçe ve bu fikirlerin geliştirilmesine yönelik müzakerelere katılırken yeni bilgiler üretmişlerdir (Zamenopoulos ve Alexiou, 2018).

Kooperatifin yeni ürün geliştirme hedefi ile başlayan son uygulama süreci, katılımcıların örnek model uygulamalarını teslim etmeleri ile sonuçlandırılmıştır. Uygulama-3 süreci ve sonuç ürünle ilgili soruların, iki kişilik gruplar ile randevulu gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların yanıtlaması beklenmiştir.

Süreç değerlendirmesi

Bu bölümde araştırmanın Uygulama-2 adımıyla üretilen motif örneklerinin kullanılarak defter cildi oluşturulmasında, bireysel yaklaşımlar, kolektif çalışma, tasarımcı ve zanaatkar işbirliği değerlendirilmiştir. Uygulamada ev-eksenli üretimde katılımcılar ve araştırmacı arasındaki diyaloglar, katılımcılar ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve sonuç ürünler veri elde etme yöntemleri olarak kullanılmıştır.

Katılımcı ve araştırmacı arasında çevrimiçi grup görüşmeleri

Kooperatifler, belirli bir alanda fayda sağlayabilmek için bilinçli ve gönüllü olarak bir araya gelerek, işbirliği yapma ve dayanışma temeli ile bir araya gelen, teknik ve pratik bilgilerin artırılmasını amaçlayan kuruluşlardır (ICA, 2015; GTB, 2019:17), Karabük Üreten Eller kooperatif yapısının ev-eksenli üretim sürecinde kooperatif üyesi kadınların birbirleri ile iletişimlerdeki eksiklik kooperatif başkanı ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşme ile edinilmiştir. Uygulama sürecinde katılımcıların kolektif olarak çalışması, bilginin paylaşılması ve iletişim kurma hedefi, araştırmacı tarafından uygulamalar boyunca gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

KA04: -Renkleri değiştireyim diyorum, ama karar veremedim. Sizce hangi dörtlü olsun?

KA03: -Aslında ikisi de uyumlu. Ama galiba ikincisi (Resim 6.20b). Hoşuma gitti

KA04: -Yeşil de var

KA03: -Ne kadar çok ip varmış. Ben de renk değişikliği yapmak istiyorum. Yapabilirim değil mi? Pembe ve siyah renk buldum evde. Aslında başka renkler de var da onların kalınlığı aynı değil. Gri ve pembe rengi birbirine çok yakıştırıyorum.

KA04: -Simli olanlar da var (KA03_SMG_16.09.2020; KA04_SMG_16.09.2020).

...

KA05: -Diğer arkadaşların yaptıkları da çok güzel oluyor renk uyumları harika (KA05_SMG_17.09.2020).

(a)

(b)

(c)

Resim 6.20. Katılımcının (KA04), çevrimiçi görüşmelerde diğer katılımcılara kullanacağı renk gruplarını danışması

Çevrimiçi grup görüşmeleri ile uygulamada yer alan katılımcıların teknik ve pratik bilgilerinin paylaşılması, fikir paylaşımında bulunulması sağlanmıştır.

Renklerin dili var bence. Özellikle mor ve kırmızı renkler insanı kendine çeker. İlk göz çarpan renkler vardır ya. Onlar neon renklerdir. Ben olsam bu ip renklerinin yanında mutlaka kırmızı kullanırdım. Tüm renkler pastel. Araya patlayacak bir renk koymak gerekir diye düşünüyorum. Asaletin rengi mor olur mesela. Bir şeyi zengin göstermek için neon kullanabilirim. Evde her türlü ipim var (KA04_G_21.09.2020).

Beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenme

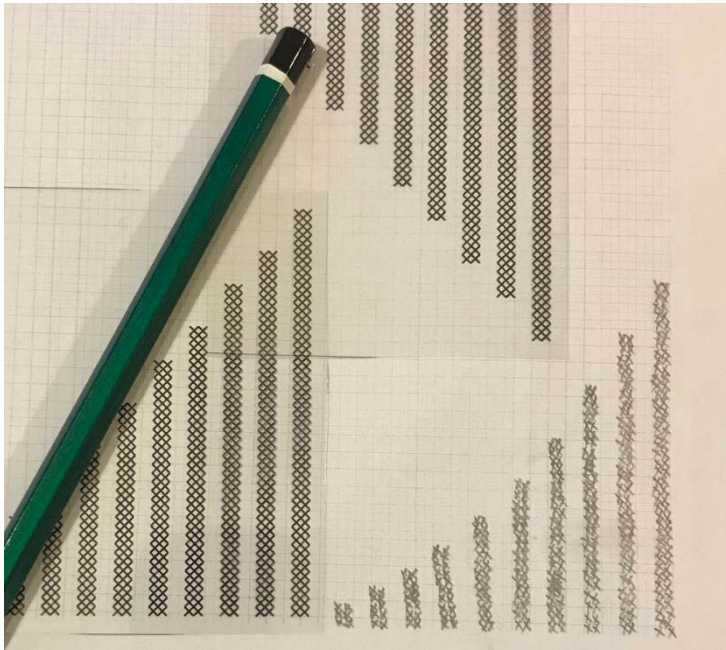
2000'li yıllardan sonra kurulan kadın kooperatiflerinde üretime katılma, gelir elde etme, ekonomik güçlenme konuları öne çıkarken, kooperatifler geleneksel zanaat beceri ve kapasitesinin geliştirilmesini de sağlayabilmektedirler (Simurg, 2019). MEB ve İşkur aracılığıyla düzenlenen kurslar ile kadınlara mesleki yeterlikler verilerek yerel beceriler öğretilmektedir. Böylelikle kadınların becerilerinin gelişimi yoluyla güçlenmeleri sağlanabilmektedir. Karabük Üreten Eller Kooperatifine üye kadınlar, nesiller arası aktarım ya da açılan zanaat kursları ile becerilerini geliştirmişlerdir. Ancak becerilerini mevcut ürünlerin tekrar üretilmesi yönünde ağırlıklı olarak kullanmaktadırlar (Eğitmen_G_16.05.2020; Kooperatif Başkanı_G_31.08.2020).

Ortak tasarım yaklaşımını şekillendiren, yaygın olarak kabul edilen stratejik önerme, ortak tasarımın anlamlı ve yararlı bir çözüme dönüştürülebilecek yeni bir bilgi kaynağı haline gelmesidir. Bireyler kendi durumları ve koşullarıyla ilgili değerli bilgilere sahiptirler. Ancak bu bilgi, duruma dışarıdan müdahil olan uzmanların bilmedikleri ve bir arada yaratma eylemi ile ortaya çıkarılabilecek verilerdir. Aynı zamanda, bu tür bilgiler, yeni fikirlerin üretilmesi ve ilgili kişiler için anlamlı ve yararlı olabilecek çözümlere dönüştürülmesi için anahtardır. Bu anlamda, insanların tasarıma katılımı bir inovasyon kaynağıdır. Birlikte-yaratıcı tasarım perspektifinden bakıldığında, ortak tasarım aracılığıyla işletmelerde, kamu kurumları ve sosyal girişimlerde, insanların tasarıma katılımı ile, karşılıklı öğrenme sürecinin gerçekleştiği ve katılımcılar arasında ağların ve ilişkilerin yaratılması ile mevcut bilginin geliştirildiği özgün çalışmalarla yeniliklere ulaşabileceğini söylemek mümkündür (Zamenopoulos ve Alexiou, 2018).

Yeni çözümler üretme

Uygulama-2 sonucunda oluşan motiflerin, Uygulama-3 defter cildi meydana getirilirken kullanılmasında uygulamaya katılan bazı katılımcılar için motif boyutlarının yeniden biçimlendirilmesi gerekliliği doğmuştur. Katılımcı (KA04), ev-eksenli üretim sürecinde motif boyutunun oluşturduğu cilde göre yeniden üretilmesi sürecinde yeni bir çözüm üretmiştir.

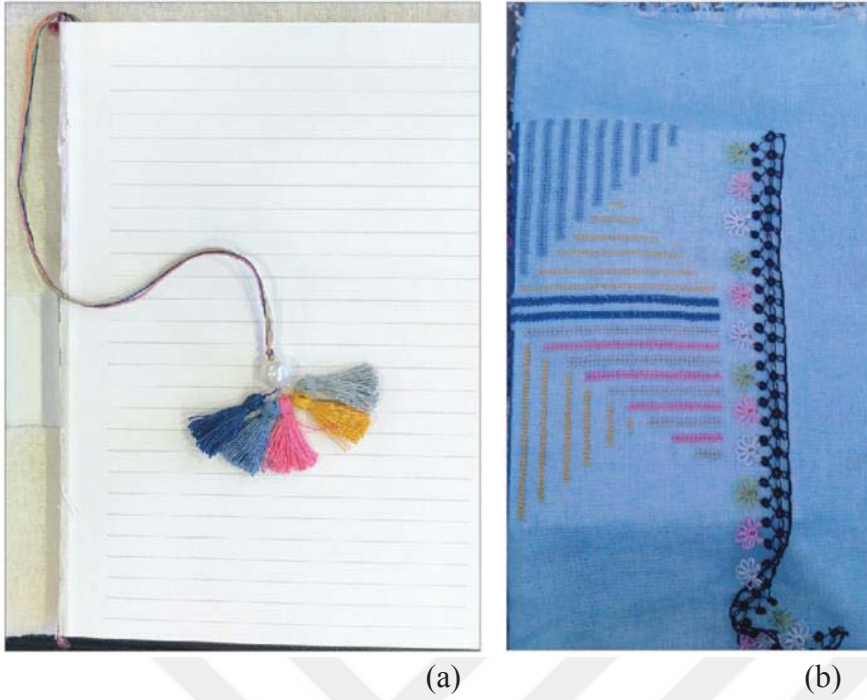
“Defterin önü ve arkasını motif olsun istedim. Ama benim önceki uygulamada yaptığım motif defterin kapağına büyük geldi. Ben de motifi küçültmek istedim. Evde çocukların bir not defteri vardı. Kareli olunca kullanırım diye düşündüm. Çizgileri düzgün değildi ama kullanabildim. Verdiğiniz parçaları (modül) defterin üzerine yeniden çizdim. Her çizgiden 7 ilmek çıkarınca küçüldü, tahminen boyunu da gördüm. Önceki çalışmayı teslim etmeseydik oradan düzeltilmesi kolaydı. Böyle olunca hayal edemedim...Çizdim. Motifin boyu küçülünce bezin üzerine işlemeyi yaptım” (KA04_G_21.09.2020). Gelecek çalışmalarda ölçeklendirme yöntemleri uygulama kitinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Resim 6.21. Katılımcının motif ölçeğini değiştirmede çözüm üretme örneği

Yeni malzemeler ve işlevler ekleme

Katılımcıların önceki geleneksel becerilerinin sonucu ürettikleri püskül (Resim 6.22a) ve iğne oyası (Resim 6.22b) gibi nesneleri, yeni ürettikleri ürünlerde kullandıklarını ya da kullanmak üzere çevrimiçi grup görüşmelerinde katılımcılara danıştıkları gözlemlenmiştir. KA03 defter cildi uygulamasında geçmiş becerileri ile ürettiği süsleme amacıyla kullanılan püsküle yeni bir fonksiyon tanımlayarak defter ayıracı olarak kullanmıştır.

Resim 6.22. Katılımcının (KA03) defter ayracı olarak denemeleri (ekran alıntısı KA03_SMG_17.09.2020)

Malzemenin mevcut kullanım alanı dışında ürüne dönüştürülmesi

“Eflani Çember bezi ile 2010 yılında Marmara Üniversitesi’nin Eflani Kadınları Dokuyor, Çember Bezi Hayat Buluyor projesi ile tanıştım. Proje Eğitim Uzmanı olarak yer aldığım projede, çember bezi dokuma tezgahından, yeni ürünlerin dikilmesine kadar pek çok çalışma yürüttük. 60 cm tezgâh boyutu bir metreye çıkarıldı özel tarak yapılarak. Aslında düz dokuma yok, biz yeni ürün oluşturabilmek için kıyafet yapabilmek için düz dokuma olarak yaptık. Tarak genişliği bir metre, kumaş 90 cm olacak şekle getirdik. Çünkü kıyafete daha uygundu. Bir tasarımcı ile bir yerlere varabilme noktasında ben projede eğitmen olarak gittim, kadınlara dikişi öğrettim... Eflani Çember bezinin günümüzde kullanıldığı alanlar, masa örtüsü, dolap örtüsü, runner gibi düz yüzeyi süsleyen ürünler biçiminde. Geçmişte bir baş örtüsü, vücudu saran bir ürün iken şimdi masa örtüsü olmuş, runner olmuş. Yine düz dokuma ürünlere dönmüş. Bunun sebebi, kişilerin yeteneklerini basit olan ürünlere yönelik kullanması... Bu şekilde üretiliyor olmasının sebebi buranın sahipsiz kalması. Gelinlik de yaptık, kaftan, gömlek, elbise, ipek karıştırdık malzemeyi değiştirdik, dokumayı sıklaştırdık, renklendirdik...Renklendirip erkek gömleği bile yaptık. Sadece kadınlar değil erkeklerde de kullanılabilir oldu. Modern bir hale rahatlıkla getirilebilir. Yalnızca dokuma değil bu bez başka bir biçimle güne uygun hale getirilebilir. Biraz tasarım dokunuşuna ihtiyaç var.

Çeyizlikten öteye gidememiş bir hale varmış durumda. Proje kapsamında biraz geliştirilmiş oldu, ama daha da geliştirilebilir yeni çalışmalar ile” (Eğitmen_G_16.05.2020).

Geçmiş çalışmalarda cinsiyete özgü kullanımı bulunan ürünlerin yerine denemeler yapıldığı ancak tam anlamıyla hedefe ulaşamadığı sonucuna varılmıştır. Geleneğin kökünden yaratılan çeşitli yeni nesneler, kültür ve kimliği temsil etmek için temel unsurdur (Nugraha, 2006). Katılımcılara Eflani Çember bezinin mevcut kullanım alanı dışında bir ürüne dönüşmesi hakkında fikirleri sorulmuş,

“Alışılmadık, ama güzel olur. Değerlenir bence. Kullanılmayacak bir ürün olacak gibi gelmedi. Belki yine saracak gibi bir ürün olacak. Burada çok hediye veriliyor ve bunun için ürün arıyor, belki onlardan biri olarak kullanılabilir. Karabük'ü temsilen Eflani bezi verilmiş olur. Erkek ve kadın için de kullanılabilir bir duruma gelir çünkü çember bezini kadınlar kullanıyor” (KA01_G_14.09.2020) yanıtı alınmıştır.

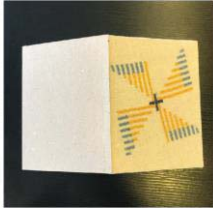
Katılımcıların ev-eksenli üretim süreçleri boyunca, çevrelerinde yer alan kişilerin Eflani Çember bezi yorumları alışılmış mevcut ürünlerin ötesine gidememiştir.

- *“Herkes merak ediyor. Bu ne diye soruyor. Sehpa örtüsü mü diye sordular hep” (KA03_G_21.09.2020).*
- *“Evet evet soruyorlar. Bu ne? Ne yapıyorsun? Ne işe yarayacak diye. Herkes meraklı”(KA05_G_21.09.2020).*

Sonuç ürün değerlendirme

Bu bölümde Uygulama-3 adımı yeni bir ürün geliştirme sürecinin sonuç ürünleri açıklanacaktır. Yerel malzemenin mevcut kullanımı dışında yeni bir işlev kazandırılarak yeni bir ürüne dönüştürüldüğü uygulama sürecinde Uygulama-2 adımı özgün olarak meydana getirilen motif ürüne uyarlanmıştır. Çizelge 6.14'te Uygulama-2 adımının sonuç ürünü ve bu özgün motif çalışmasının Uygulama-3 adımı defter cildi oluşturmada kullanım biçimi, defter cildine göre motifin uyarlanması ve motife göre defter cildi üretilmesi olarak iki biçimde oluşturulmuştur.

Çizelge 6.14. Yeni ürün oluşturma sürecinde motifin ürüne uyarlanması

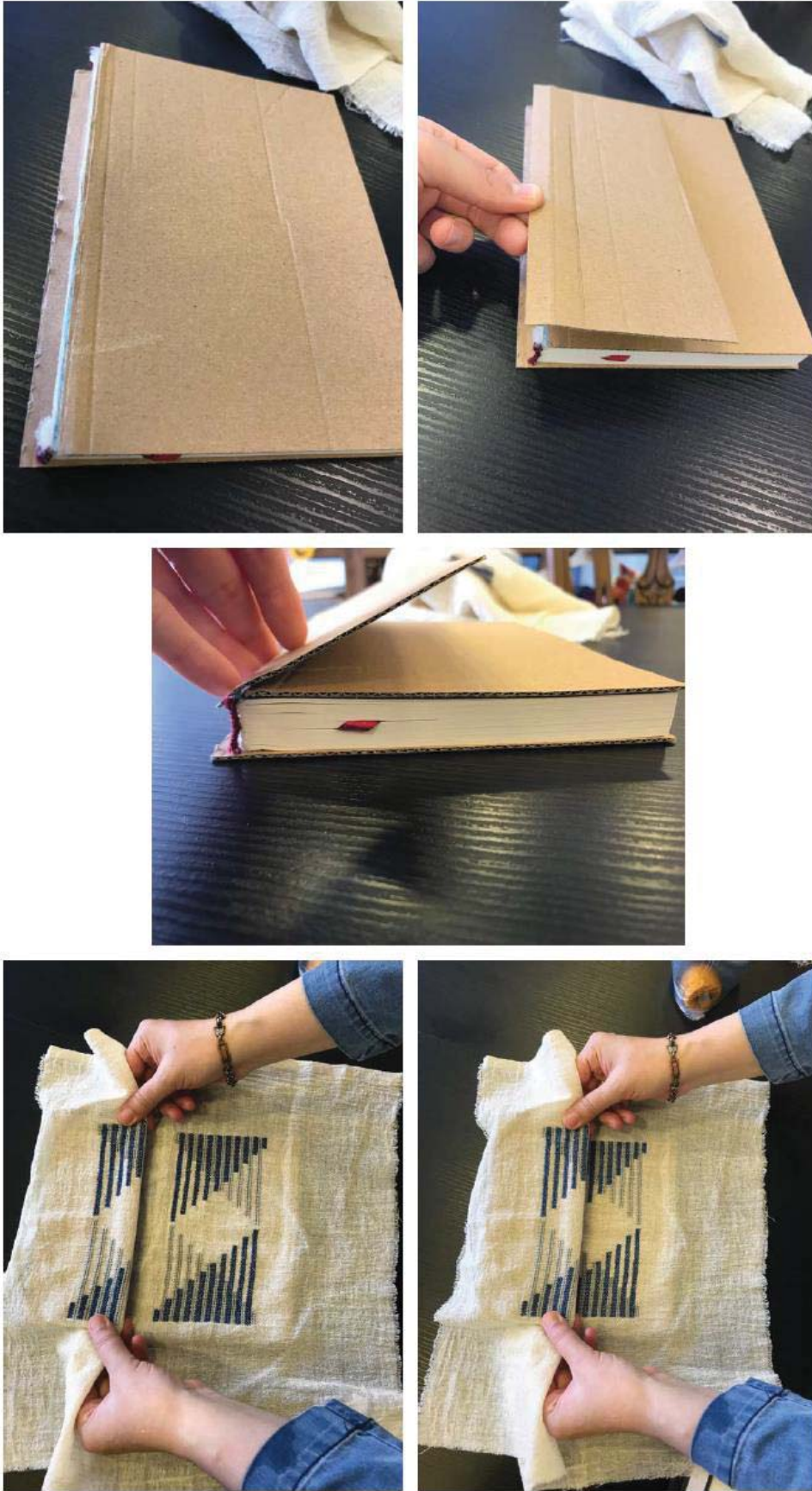
Katılımcı	Uygulama-2	Uygulama-3	
		Kapak	Tüm yüzey
KA01			
KA02			
KA03			
KA04			
KA05			
KA06			

Katılımcılar ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda edinilen bilgi doğrultusunda defter cildi üretiminde iki farklı yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. Bu yaklaşımlardan ilki oluşturulan motife göre defter cildi üretimidir.

Oluşturulan motife göre defter cildi üretim süreci

Katılımcı (KA01) ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmede katılımcıya daha önce üretilen motifi defter cildi oluşturmada nasıl kullanıldığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı (KA01);

Önceki motifi hiç değiştirmeden devam ettim ben. Modülün üst üste olması motifi inişli çıkışlı yapıyordu. Hoşuma gitti. Evimde farklı ipler olmadığı için renk değişikliği de yapmadım. Aynı renkten devam etmek sorun olmaz diye düşündüm. Telada motif daha güzel görünüyordu. Koyuydu zemin ondan sanırım. Telayı sökünce griler gözükmeyi gibi oldu sanki. Ben de koyu olsun gri renk işleme gözüksün diye karton kullanayım dedim. Defterin ölçüsüne göre karton kestim. Tam olarak motifi kartona göre işledim. Üstüne gelecek şekilde yarım motif yaptım. Başta yarım yarım işleyeyim diye düşündüm. İki kartona yarım yarım olunca tamamlanmamış gibi olabiliyordu sanki. Üst üste gelince kapakta ilk yaptığım motif gözükecekti. Ama sonra ilk kapağı açınca boş gözükmeyi güzel olmaz diye düşündüm. O yüzden bir tane tam motif işledim. Onun üzerine gelecek şekilde yarım motifi yaptım ki tek parça gibi görünsün (KA01_G_21.09.2020) yanıtını vermiştir. Katılımcı (KA01) ile yapılan görüşmeden edinilen bilgi doğrultusunda Uygulama-2 adımıyla oluşturulan özgün motife göre defter cildini çalışmasının sürdürüldüğünü söylemek mümkün olmuştur. Katılımcının (KA01) defter cildi oluşturma adımları Resim 6.23'te gösterilmiştir.

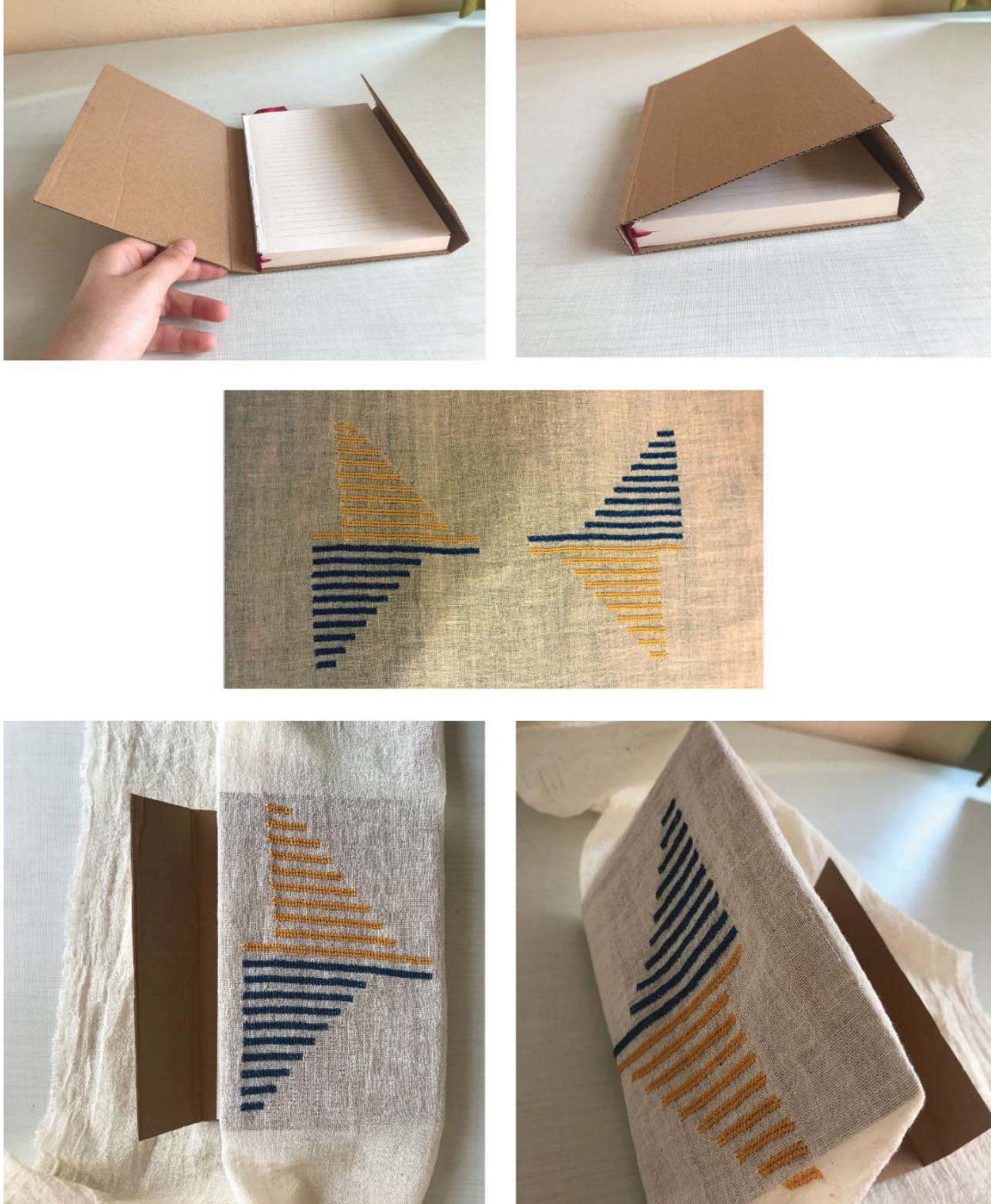

Resim 6.23. KA01 defter oluşturma sũreci

Defter cildine göre motifin üretim süreci

Katılımcı (KA06) ile yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmede katılımcıya defter cildi oluşturma sürecini ve bu süreçte daha önce üretilen motifin nasıl kullanıldığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı (KA06);

Önceki görüşmede gösterilen defter örneklerinden biri bana bu fikri verdi. Davetiye gibi iple bağlanmış bir örnek vardı. Bir de grupta ayraç yapmak için fikirler vardı. Fotoğraflarını paylaşmışlardı. Ben de defter kartonunun bir parçası ayraç olabilir diye düşündüm. Öncelikle verilen defter içini saracak gibi kartonu yerleştirdim. Bir parçayı ayraç olacak şekilde kısa bıraktım. Motif yaparken aynı şekli iki kez işlemiştim. Defter cildi yaparken motifin birini ters çevirdim. Motifler birbirlerini takip ediyor gibi göründü defterin önü ve arkasında (KA06_G_21.09.2020) yanıtını vermiştir. Katılımcı (KA06) ile yapılan görüşmeden edinilen bilgi doğrultusunda defter cildi oluşturma adımıyla öncelikle cildin meydana getirilmesi, ardından Uygulama-2’de üretilen özgün motifin cilde göre işlendiğini söylenebilir. Katılımcının (KA06) defter cildi oluşturma adımları Resim 6.24’te gösterilmiştir. Ayrıca KA06, araştırmacının Uygulama-3 bilgilendirme adımıyla katılımcılara yapılmış olan cildi örnekleri sunumundan etkilendiği belirtilebilir.

Resim 6.24. KA06 defter oluşturma süreci

Sonuç rn değerlendirme başlığında defter cildi üretim sürecinde katılımcıların özgün motife göre defter cildi ve defter cildine göre motifı uyarlama olarak iki farklı biçimde geçmiş uygulamada üretilen motifleri kullanım biçimleri açıklanmıştır. Bu yaklaşımlara ek olarak defter cildinin meydana getirilmesinde geçmiş becerilerini yeni ürün geliştirme süreçlerinde kullanmışlardır.

Geçmiş becerileri yeni oluşturulan üründe kullanma

Katılımcı (KA01) defterin ön ve arka yüzeylerini bir araya getirmek için iğne oyasında kullanılan zürafa tekniğini kullanmıştır. Mevcut kullanım alanı dışında bir alanda bu tekniği kullanmak için öncelikle atık bir karton üzerinde çalışmalarını yapmıştır.

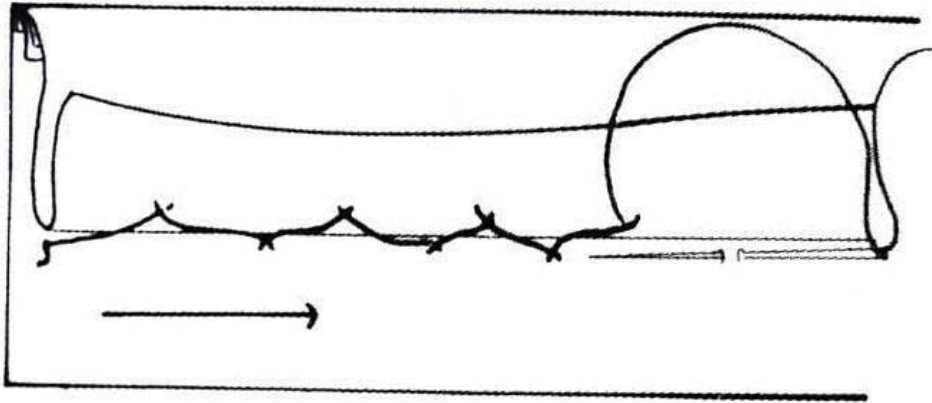

Resim 6.25. Katılımcının (KA01) defterin ön-arka yüzeylerini birbirine bağlama denemeleri

Katılımcı (KA02) ise defterin ön ve arka yüzeylerini bir araya getirmek için el dikişlerinde süsleme yapmak için kullanılan hristo teyeli (çaprazlama-kazayağı) (Dikiş Rehberi, 2016) tekniğini (Şekil 6.10) uygulamıştır.

Resim 6.26. Katılımcının (KA02) defterin ön-arka yüzeylerini birbirine bağlama denemeleri

Şekil 6.10. Hristo teyeli örneği (Dikiş Rehberi, 2016)

6.3. Bulgular

Uygulamalar süresince çevrimiçi bireysel ve grup görüşmelerde araştırmacı işbirlikçi-katılımcı gözlemci olarak yer almıştır. Çevrimiçi bireysel ve grup görüşmeler araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Katılımcılar ile yüz yüze yapılan görüşmeler ise ses kayıtları ile kayıt altına alınmıştır. Yüz yüze görüşmeler sonrasında araştırmacı alan notları oluşturmuştur. Katılımcıların demografik bilgilerine, araştırmacının kooperatif üyelerine yönelttiği kişisel bilgi formu ile ulaşılmıştır. Araştırmacı notları alındığı gün üzerinden düzenlemeler yapılmış, hatırlatıcı olması için kullanılan anahtar sözcükler, cümlelere ve yeni anahtar kelimelere dönüştürülmüştür. Katılımcıların çevrimiçi görüşmeleri ve yüz yüze

görüşmelerdeki ses kayıtları deşifre edilerek çözümlemesi Miles ve Huberman metodu kullanılarak analiz edilmiştir. Metin haline getirilen veriler üzerinde kodlamalar yapılmıştır. Kodlar, kategorileştirilerek yorumlama aşaması gerçekleşmiştir. Verilen belirli temalar altında kategorileştirilerek kodlanması ve bulguların şemalar ile görselleştirilmesi ile süreç sonuçlandırılmıştır.

6.3.1. Veri analizi sonucu kategorilerin oluşturulması

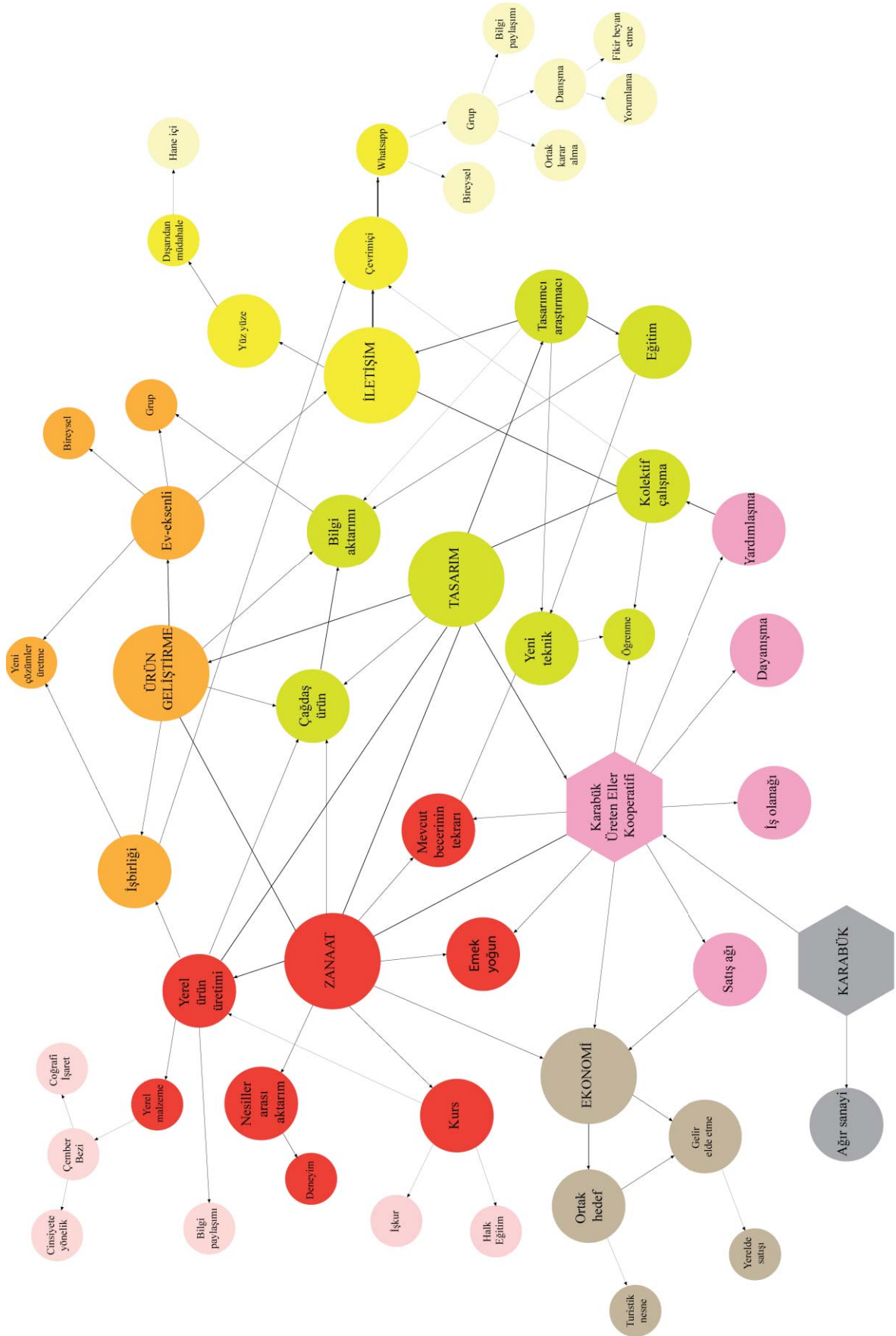
Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde işbirlikçi-katılımcı gözlemci olarak yer alınan araştırmada, yarı-yapılandırılmış görüşme, araştırmacının notları (günlükleri), demografik verileri elde etmek amacıyla uygulanan anket çalışması (kişisel bilgi formu), yapılan uygulama sürecinin fotoğraf/ses kaydı, çevrimiçi grup görüşmeleri ve katılımcıların sonuç ürünlerinin fotoğraflanarak görselleştirilmesi gibi verilerin toplanması araçları kullanılmıştır. Araştırma süresince araştırmacının alan notlarını yazdığı defter, ev-eksenli uygulama esnasında sosyal medya uygulaması whatsapp aracılığıyla çevrimiçi odak grup görüşmesi sözlü iletişim sürecinde ve yarı-yapılandırılmış görüşme sırasında açık tutulmuştur. Katılımcıların iki kişilik grup görüşmelerinde katılımcılar arasındaki sözlü iletişim, alan notlarına ek olarak ses kaydının alınması ile de belgelenmiştir.

Ses kayıtlarının ve sosyal medya görüşmelerinin deşifre edilmesi ile verilerin çözümlenmesi başlamıştır. Araştırma süresince açık tutulan araştırmacı notları öncelikle yeniden düzenlenmiş ve tekrar okunması süresinde notlar alınmıştır. Alınan notlar kodlamanın başlangıcı olup, sonrasında kelimeler gruplanmaya çalışarak kategorileştirilmiştir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi bağlamında, Miles ve Huberman metodu ile birinci adımında kategorileri oluşturmak için kodlama yapılmıştır. Kodlar nitel araştırmada tipik bir kategorileştirme stratejisidir (Maxwell, 2018). Kategoriler belirlenen teknikte kodlama sistemi ile düzenlenmektedir.

Çalışmada veri analizi sonucu kodlar ile belirlenen kategoriler, *zanaat, ürün geliştirme, ekonomi, iletişim ve tasarım*'dır. Çalışmada kategorilere etki eden *mekân, kuruluş ve kooperatif yapısı* ise altıgen şekli ile gösterilmiştir. İkinci adımda ise; kodlar ile belirlenen kategorilerin bağlamsal ilişkileri belirlenmiştir. Sonrasında bu ilişkisel bağlam şema ile Şekil 6.11'de görselleştirilmiştir.

Bu bağlamda verilerin analizi sonucunda Karabük Üreten Eller Kooperatifi'ne yönelik oluşturulan kategoriler şu şekildedir;

- Zanaat (Emek yoğun üretim): Kooperatif üyeleri, mevcut geleneksel el sanatları becerilerini sürdürmektedirler.
- Ürün geliştirme: Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ev-eksenli olarak üretimin gerçekleşmesi, yeni ürünleri geliştirmek yerine üyelerin mevcut el becerileri doğrultusunda ürünler oluşturmaya sebep olmaktadır. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde üyelerin kullanabileceği atölyenin henüz aktif olarak kullanıma açılmaması sebebiyle, ev-eksenli olarak üretim bireysel olarak gerçekleştirilmektedir.
- Ekonomi: Kooperatif yapısında birincil görev, paydaşların ekonomik durumlarını düzelterek, yoksulluğu önlemeye çalışmaktır. Karabük Üreten Eller kooperatifinde üyeler ekonomik güçlenme amacıyla ev-eksenli ürettikleri ürünlerin satışını gerçekleştirmektedir.
- İletişim: Ev-eksenli uygulamanın yoğun olduğu kooperatif yapılanmasında, kooperatif üyeleri birbirlerinden bağımsız hareket etmektedirler.
- Tasarım: Birlikte yaratma eylemi çerçevesinde şekillendirilen uygulamalarda kolaylaştırıcı rolü üstlenen tasarımcı olarak araştırmacı, katılımcıların yaratıcı süreçlerinde kullanabilecekleri yeni fikirlerini test etme yollarını sağlamayı ve buna ek olarak katılımcıların birbirleriyle etkileşime girmelerinin yollarını süreç boyunca aramıştır. Tasarımcı olan araştırmacı uygulama çalışmasında, katılımcılara malzeme bilgisinin verilmesi, örnek uygulamaların sunulması ve denenmesi, görüşmelerde paylaşımın gerçekleştirilmesini teşvik etmek gibi *eğitmen* rollerini de süreç boyunca üstlenmektedir.

Şekil 6.11. Veri Analizi Sonucu Oluşan Kategoriler ve İlişki Ağı

6.4. Veri Analizi Sonucu Değerlendirme

Kodlar arasındaki ilişkilerin detaylı açıklanabilmesi için Şekil 6.11’de veri analizi sonucu oluşan kategoriler ve ilişki ağı şemasından örnekler verilebilir. Örneğin, *Karabük Üreten Eller Kooperatifi*’nin *satış ağı* aracılığıyla *kooperatif üyeleri ekonomik gelir* elde edebilmektedirler. Kategoriler altında kodlamalar ile sınıflandırılan kavramlardan, araştırma sürecine ait bilgiler edinilerek yorumlanabilir.

Veri analizi sonucu oluşan kategoriler ve ilişki ağı şemasından (Şekil 6.11) bir diğer örnek ise, *Karabük Üreten Eller Kooperatifi*’nde *tasarımın, kolektif çalışmayı başlatması* ile mevcut ürünleri *çağdaş ürüne dönüştürme* ve *geliştirme* sürecinin *ev-eksenli üretimde grup çalışmasında bilgi aktarımı* ile gerçekleştirilebileceği sonucuna ulaşılabileceğidir.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde *tasarım* aracılığıyla *yeni ürün geliştirme* ve *ev eksenli üretim* sürecinde *çevrimiçi sosyal medya uygulaması* aracılığıyla yapılan *grup görüşmelerinde katılımcıların birbirlerinin çalışmaları hakkında fikir beyan etme* ve *yorumlama* olanağının sağlanması ile *işbirliğini* sürdürdükleri söylenebilir.

Miles ve Huberman (1994:8), nitel veri analiz sürecini, verinin işlenmesi, verinin görselleştirilmesi ve sonucun betimlenmesi olarak üç adımda incelemektedir. Betimleme adımı, görselleştirilen verinin dışa aktarımında araştırmacının gördüğü, okuduğu veriyi indirgemeyi ve yorumlamayı içermektedir (Merriam, 2018:180). Verilerin görselleştirilmesinin ardından ortaya çıkan kavramların yorumlanması ve karşılaştırılmasında betimleme, araştırmacının kategorilere yönelik yeni bilgileri sunabilmesine olanak tanımaktadır.

Örneğin, *mevcut becerilerin tekrarı* ile *yerel ürün üretimi* gerçekleştiren kooperatif üyesi kadınlar, *yeni ürün geliştirme* sürecinde *ev eksenli üretimlerinde* (hane içinde eş-çocuk-akrabalar tarafından) dışarıdan yorumlama, eleştirme, soru sorma ve çalışmayı yönlendirme, karar verme ve kararı etkileme gibi *doğrudan müdahaleye* maruz kalabilmektedirler.

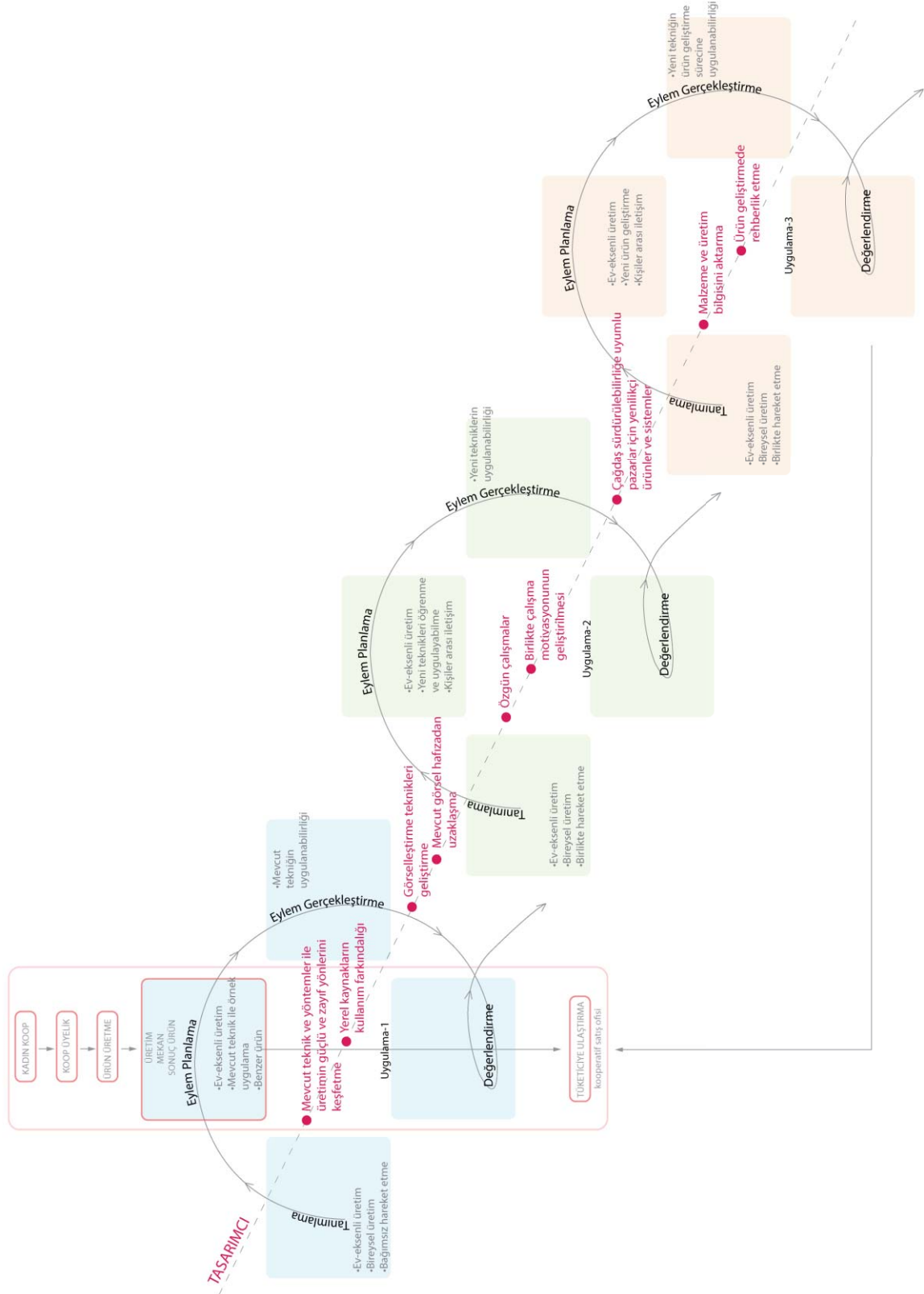
6.5. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde Tasarımcının Rolü

Döngüsel bir süreç olarak eylem araştırmasında çalışmanın her adımda yeniden planlanması sebebiyle birbirini tekrar eden sonsuz uygulamalardan oluşturulabileceği belirtilebilir. Araştırmacının kadın kooperatiflerinde tasarımcının müdahale yaklaşımlarının neler olabileceği sorusuyla, Karabük Üreten Eller kooperatifinde Şekil 6.12’da belirtildiği gibi üç aşamada uygulama planlanmıştır.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi’ne üye altı katılımcı ile iki hafta süren ve üç aşamadan oluşan çalıştayın ilk adımı Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde mevcut ürün üretim iş akışına uygun olarak planlanan eylemin gerçekleştirilmesi olmuştur. Kooperatif yapılanması incelendiğinde, kooperatife üye olan her kadının kendi becerileri doğrultusunda ev-eksenli, bireysel ve bağımsız hareket ettiği gözlemlenmiştir. Kooperatifte üretim ise kadınların ev-eksenli ürettikleri nesneler ve sipariş üzerine örnek modelin birebir uygulanması olarak iki biçimde gerçekleştirilmektedir. Kooperatif iş akışına uygun olarak sipariş üzerine örnek model uygulaması çalıştayın ilk adımı için uygun üretim yöntemi olarak belirlenmiştir. Bunun sebebi, örnek model ile gerçekleştirilecek çalışmanın, bağımsız kişisel beceriler doğrultusunda farklı ürünlerin üretimine göre daha doğru bir ölçüt olması ve süreç ve sonuç analizinin yapılabilirliğidir.

Ev-eksenli olarak gerçekleştirilen uygulamada, kooperatif üyesi katılımcıların üretim sürecinde araştırmacı ile iletişim kurabilmesi amacıyla çevrimiçi bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İlk uygulamada araştırmacı, yerel kaynakları araştırmak, kooperatif yapılanmasının tanımlanmasını sağlamak gibi görevler üstlenmiştir. Ayrıca tasarımcı olarak *yerel malzemenin motif örneklerinin yeniden uygulanmak üzere hazır duruma getirilmesi, vektörel çizimlerinin gerçekleştirilmesi ve gerekli malzemelerin tedarik edilmesi* gibi roller üstlenmiştir. Katılımcıların uygulama esnasında çevrimiçi görüşmelerinde araştırmacı rolü ile katılımcıların günlük çalışmalarının paylaşılması için *iletişim kurma* görevini üstlenmiştir.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi Mevcut Üretim Biçimi

Şekil 6.12. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde tasarımcının rolleri

Türkiye’de bulunan kadın kooperatiflerinde mevcut becerilerle rekabet gücü düşük ürünlerin üretilerek satışlarının gerçekleştirildiği bilgisi ile, uygulamanın ikinci aşamasında *özgün çalışmaların* yapılabilmesi amaçlanmıştır. Çünkü tasarımcı, değişikliği başlatan, bir hayal gücü çıkartması yapmayı deneyen, bir fikir üreten yenilikçi ve akım geliştiren bireydir (Mozota, 2006:17). Tasarımcıların, katılımcıların gizli yaratıcılıklarını kullanmaları için yapılan uygulamalarda ortaya çıkarabilecekleri iki deneyim vardır: fikir ve ifade (Sanders, 2001). Geçmiş becerilerini sürdüren katılımcıların *mevcut görsel hafızalarından* uzaklaşması amacıyla ikinci uygulama öncesinde tasarımcı olarak araştırmacı örnek motifin çeşitli kombinasyonlarla görselleştirilebileceği *yeni bir teknik* olarak çalışma modülleri geliştirmiştir.

Günümüzde çağdaş zanaat pratiğinin artık sadece nesnelerin yapımına odaklanmadığını, üretim sürecine ek olarak birçok üretici uzmanlık bilgisini, becerisini ve çalışma yöntemlerini başka yollarla uyguladığını (Brown, 2014: 8) söylemek mümkündür. Buna ek olarak katılımcı deneyim yalnızca bir yöntem veya yöntem kümesi değildir, bir zihniyet ve insanlar hakkında bir tutumdur. Herkesin tasarım sürecine sunacak bir şeyleri olduğu ve kendilerini ifade etmeleri için uygun araçlar verildiğinde hem ifade hem de yaratıcı olabileceği inancıdır (Sanders, 2002). Katılımcıların uygulama-2 sürecinde kullanacakları teknik, uygulamanın bilgilendirme adımında katılımcılara açıklanmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde araştırmacı, *modüllerin kullanılma biçimlerini katılımcılara sunmak*, katılımcıların *bireysel örnek çalışma* yapmalarını sağlamak gibi öğretme-test etme süreçlerinde eğitmen rolünü üstlenmiştir. Kooperatifin ev eksenli üretiminde bireysel hareket eden üyelerinin *birlikte çalışma motivasyonunun geliştirilebilmesi* için araştırmacı, uygulama süresi boyunca katılımcıların çevrimiçi görüşmelerini sağlayabilecekleri bir ortam hazırlamıştır. Çünkü, günümüzde zanaatkarlar artık ne mekânsal ne de kültürel olarak sınırlandırılmış durumdadırlar. Çevrimiçi erişim, üreticilerin birbirlerinin çalışmalarını takip etmelerini ve coğrafi sınırlar arasında bağlantı kurulmasını sağlamaktadır (Brown, 2014: 7). Katılımcıların ev-eksenli üretim süreçlerinde birbirleri ile iletişim halinde çalışmalarını görsel ve metin olarak çevrimiçi grup görüşmelerinde paylaşımları ile özgün motif geliştirme süreçlerinde, işbirlikçi olarak birlikte hareket edebilmeleri sağlanmıştır.

Yerel olarak üretilen ürünleri veya belirli bir bölgeyle ilişkili ürünleri satın alma konusundaki ilginin artması, zanaata olan ilgiyi de artırmıştır (Brown, 2014: 10). Ancak, kadın kooperatiflerinde rekabet gücü düşük benzer ürün üretimlerinin gerçekleştirilmesi

zanaat ürünü olsa dahi yeterli ilginin sağlanamaması, üretimin kapsadığı alanın yerelle sınırlandırılması, üyelerin yerel kalkınmayı sağlayabilecek girişimler olarak kadınların sosyo-ekonomik olarak güçlenmesini amaçlasa da üretim-tüketim ağının sürdürülebilirliğinin sağlanamaması sebebiyle gerçekleştirilemeyen hedefler olarak kalmasına sebep olmaktadır.

Küreselleşme, çağdaş zanaatkarlar için yeni pazarlar ve fırsatlar yaratmıştır. Ancak gittikçe kalabalık, uluslararası bağlantılı ve yoğun bir şekilde rekabet eden bir pazarda, el sanatları üretimi, seri üretilen ürünlerden ayırt edilebilme-yüksek rekabet seviyesi-üretim kalitesinin geliştirilmesi gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu zorluklar zanaat üretiminde yeni veya farklı ürünler geliştirmek, yeni pazarlar bulmak ve malzemelerin farklılaştırılarak kullanılabilmesi çözümleri ile ekonomik sorunlara çözümler üretebilmek ile sağlanabilecektir (Brown, 2014: 11). Tüm bu durumlar kadın kooperatiflerinde rekabet gücü düşük mevcut ürünlerin güncel ihtiyaçlar doğrultusunda çağdaş ürünlere dönüştürülerek sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında araştırmacının katılımcılara yeni bir fikir sunma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Küreselleştirilmiş dağıtım sistemleri ile, toplu olarak üretilen ürünlerin her yerde mevcut olduğu anlamına geldiğinde, gerçek bir yerel bağlantıya sahip kişiselleştirilmiş, özel ve özgün nesneler giderek daha fazla değer kazanmaktadır (Brown, 2014: 9). Ayrıca, zanaat-tasarım işbirliği, zanaatkârların uygulanabilir pazarlara erişmesini, üretimden adil kazançlara erişmesini, kültürel sermayelerini kaydetmesini ve korumasını ve zanaat-tasarım işbirliklerinde yerli bilgiden yararlanmasını sağlayabilmektedir (Reubens, 2016). Bu sebeple araştırmacı, kooperatif üretiminde *çağdaş sürdürülebilirliğe uyumlu pazarlar için yenilikçi ürünler ve sistemler* geliştirmek fikri ile üçüncü uygulamayı başlatmıştır. Hussain, Sanders ve Steinert (2012) tasarımcıların, gelişmekte olan ülkelerde katılımcı projeler üstlendiğinde amacın sadece mevcut bir sorunu “çözebilecek” bir ürün veya hizmet sunmak değil, aynı zamanda yerel insan kapasitesini geliştirmek, böylece gelecekteki tasarım projelerinin dışa bağımlı olmadan gerçekleştirilebilmesi olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Uygulama-3 süreci bilgilendirme adımıyla araştırmacı, katılımcılara gelecek çalışmalarında da kullanabilecekleri *malzeme ve üretim bilgisini* aktarmıştır. Buna ek olarak araştırmacı eğitmen olarak *ürün geliştirmede rehberlik etme* rolünü üstlenmiştir.

Ev-eksenli olarak gerçekleştirilen uygulamada katılımcıların Uygulama-2 sürecinde kurdukları iletişim ağı, Uygulama-3’te de çevrimiçi grup görüşmeleri olarak devam etmiştir.

Zanaat yoluyla, sadece güçlü bir şekilde temsil edilen malzeme ve teknikler değil aynı zamanda kolektif değerler de vardır (Borges, 2015). Ayrıca tasarımcı, yerel üretime, sürdürülebilirlik de dahil olmak üzere güncel konularda bilgi ve teknolojiye erişimiyle değer katmaktadır (Reubens, 2016). Katılımcıların çevrimiçi grup görüşmelerinde tasarımcı rolünü üstlenen araştırmacı, katılımcılar arasında sözel ve görsel bilgilerin paylaşılması, fikir alış-verişi gibi roller üstlenerek sürecin katılımcılar ile işbirliği yapılarak sürdürülmesini sağlamıştır.

Karabük Üreten Eller Kooperatifinde altı katılımcı ile iki hafta süren ve üç uygulamadan oluşan bu süreçte, uygulama adımları açıklanmıştır. Bu uygulamalardaki süreçte araştırmacı; uygulamanın amacına bağlı olarak araştırmacı rolü, eğitmen rolü ve tasarımcı rolü olmak üzere üç farklı rol üstlenmiştir.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde iki hafta süren uygulamada tasarımcı zanaatkar işbirliği sürecinde edinilen roller referans alınarak, Türkiye'de bulunan kadın kooperatiflerinde sürdürülebilirlik odaklı yerel üretim süreçlerinde kullanılabilecek katılımcı tasarım ve tasarım yoluyla araştırma yaklaşımını benimseyen bir yöntem önerisinde bulunulacaktır. Modelin çerçevesi, tasarım bilimi araştırmasının tasarım ve geliştirme aşamasının içerisinde konumlandırılacak bir tasarımcı-zanaatkar işbirliğine yönelik çerçevenin tanımlanmasından oluşacaktır. Tasarım ve geliştirme sürecine yönelik bu çerçevede doğal kaynakların yönetimi, yaratıcı toplulukların bir araya getirilebilmesi ve iletişim organizasyonunun sağlanabilmesi, çağdaş pazara entegre olabilecek ürünlerin analizi, kamu kurumları ya da STK'lar dışında beceri eğitiminin sağlanarak üye kadınların kapasitelerinin geliştirilmesi ve üretim-tüketim sisteminin bütüncül olarak düşünülerek tasarımcının zanaatkar ile yapabileceği işbirliğinin açıklanarak, kadın kooperatiflerinin üretim yapılanmasına dahil edilebilecek bir yöntem olarak ele alınabilmesi amaçlanmaktadır. Modelin detaylı bilgisi, yerel üretim ölçeğinde sürdürülebilir ve katılımcı tasarım yaklaşımını benimseyen bir model başlığında açıklanmıştır.

7. YEREL ÜRETİM ÖLÇEĞİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE KATILIMCI TASARIM YAKLAŞIMINI BENİMSEYEN BİR MODEL

Bu bölümde Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde yerel üretim ölçeğinde yeni ürün geliştirme sürecinde sürdürülebilir ve katılımcı tasarım yaklaşımını benimseyen model açıklanmıştır.

7.1. Modelin Belirlenmesine Yönelik Çalışmalar

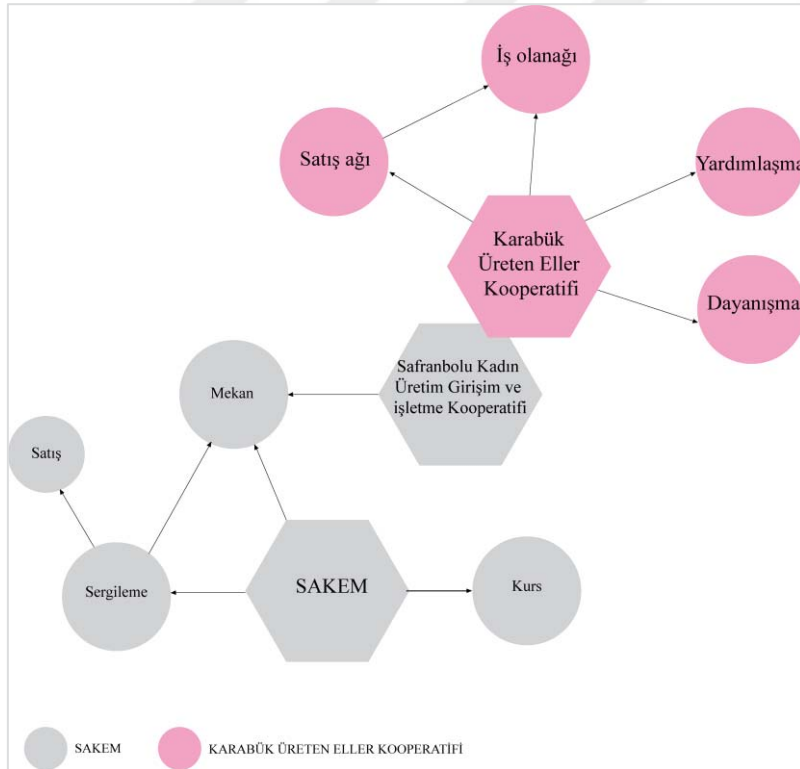
Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi ana sözleşmesi, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu sözleşmede ortakları kadınlardan oluşan kooperatif yapılanmasıyla kadın emeğinin örgütlenmesi ve üyelerinin istihdamının sağlanmasını öncelikli hedef olarak ifade edilmiştir. Bu sözleşmede kadın kooperatiflerinin amacı *“ortakların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ekonomik faaliyetleri kapsamında yer alan mal ve hizmet üretimi ile bunların pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, girişimlerini desteklemek, üretim becerilerini geliştirmek, böylece ortaklarının ekonomik menfaatlerini koruyarak sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamak”* olarak belirtilmiştir. Kooperatif yapılanmalarından farklı olarak kadın kooperatiflerinde üretim becerisinin geliştirilmesi öne çıkmaktadır (GTB, 2015:54; GTB, 2017:23). Kooperatif yapısı ile ekonomik girişimlerde *“çalışan kadınlar genellikle, ilk defa istihdama katılan, geleneksel becerilere sahip, teknoloji kullanımı çok olmayan, stok kayıt, fiyat hesaplama, planlama, iş bölümü, gelir gider ve karlılık hesaplama becerisine hâkim olmayan, markalaşma ve tanıtım materyalleri geliştirme gibi işletme becerileri kısıtlı bireylerdir”* (KEDV, 2015). Kooperatif yapılanması ile bir araya gelen kadınların yeni iş ve ürün fikirlerinin geliştirilmesi, işletme becerilerinin artırılması, teknoloji kullanımının geliştirilmesi, pazarlama için görsel materyallerin geliştirilmesi, iletişim, marka oluşturma ve tanıtımın gerçekleştirilmesi, ürün kataloglarının oluşturulması gibi desteklere ihtiyaçları, 5. Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu'nda belirtilmiştir (KEDV, 2015).

Kadın kooperatiflerinin yeni ürün fikirlerinin geliştirilerek, rekabet gücünün artırılması ve kooperatiflerin sürdürülebilir kılınması varsayımıyla çalışma, Türkiye'de yerel zanaat üretimi gerçekleştiren kadın kooperatiflerinde yeni ürün geliştirme sürecinde tasarımın müdahale alanlarının belirlenebilmesi için yapılmıştır. Kadın Girişimi Üretim ve İşletme

kooperatifi yapılanmasına uygun bulunan iki kooperatif örneği, araştırmanın uygulama adımında incelenmiştir. Tez çalışmasının uygulama aşamasında Karabük ilinde aktif olarak faaliyette bulunan iki kooperatif olarak, Karabük Üreten Eller Kooperatifi ve Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi uygulamaya değer bulunmuştur.

7.1.1. Kooperatif yapılanması

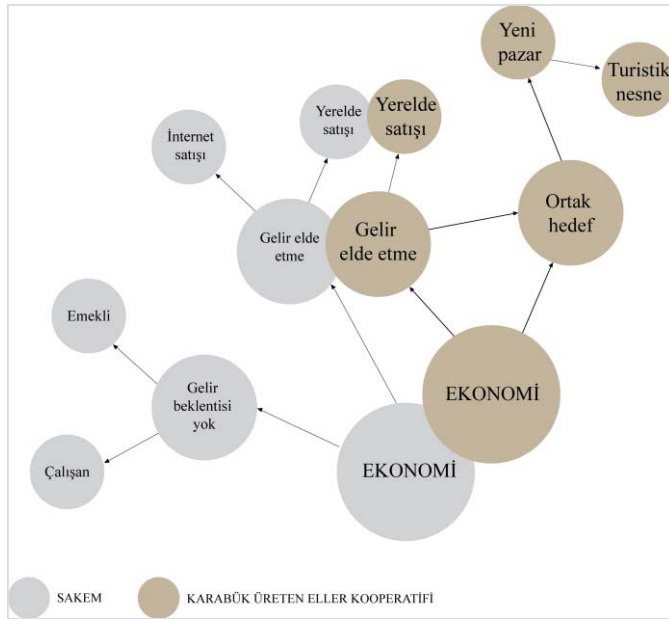
Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme kooperatifinin SAKEM çatısı altında yeni bir oluşum olarak yapılanması, halk eğitim merkezleri gibi eğitim odaklı bir örnek olarak belirtilebilir. SAKEM’de yerel ve yerel olmayan çeşitli kurslar verilmektedir. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde ise üyeler, ev-eksenli bireysel olarak üretim gerçekleştirmektedirler. Üretilen ürünler kooperatif satış ofisinde sergilenmekte ve satışı gerçekleştirilmektedir. Kooperatif ev-eksenli üretilen ürünlerin satışlarının gerçekleştirilerek gelir elde edilebilmesini sağlaması sebebiyle, kadınlara ekonomik olarak kalkınması için iş imkânı yaratmaktadır.

Şekil 7.1. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi yapılanması

7.1.2. Ekonomi

Kooperatif yapılanmasının kadınlar için en önemli faydası, kayıt dışı çalışan kadın emeğinin korunması, kadınların bir araya gelerek düzenli gelir elde edebilecekleri olanakların sağlanması ve kalıcı iş imkanlarının sunulmasıdır. Kadınların iş gücüne katılımlarının erkeklere göre az olması sebebiyle kadınlar ekonomik olarak yeterli kazanç elde edememektedirler. Kadınların, yoksulluktan erkeklere göre daha fazla etkilenmeleri nedeniyle, kadın kooperatifleri yoksullukla mücadelede önemli bir rol edinmektedir (GTB, 2015). Yeni iş olanaklarının yaratılması, istihdamın sağlanması ile yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınların işgücüne entegre olması konularında kooperatifler öne çıkmaktadırlar (GTB, 2015). Karabük ilinde bulunan kadın kooperatifleri ekonomi odağında incelendiğinde, eğitim odaklı bir merkez olan SAKEM’de ağırlıklı olarak gelir beklentisinin bulunmadığı belirtilebilir. Bunun sebebi, bir meslek icra ederek emekli olan ya da halen çalışan bireylerin yer almasıdır. Gelir beklentisi bulunanlar kursiyerler için, internet satışı ve yıl sonu sergilerinde düzenlenen yerel satışlarla gelir elde etme durumu söz konusu olmaktadır. Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde ise kooperatif üyelerinin ortak hedefi gelir elde edebilmektir. Kooperatifin, yerelde satış ile sınırlı kalan üretiminin, tüketici profilinin geliştirilerek (turistik nesnelerin üretimi gibi) ürün çeşitliliğinin oluşturulmasıyla ekonomik gelirin artırılması hedefleri bulunmaktadır.

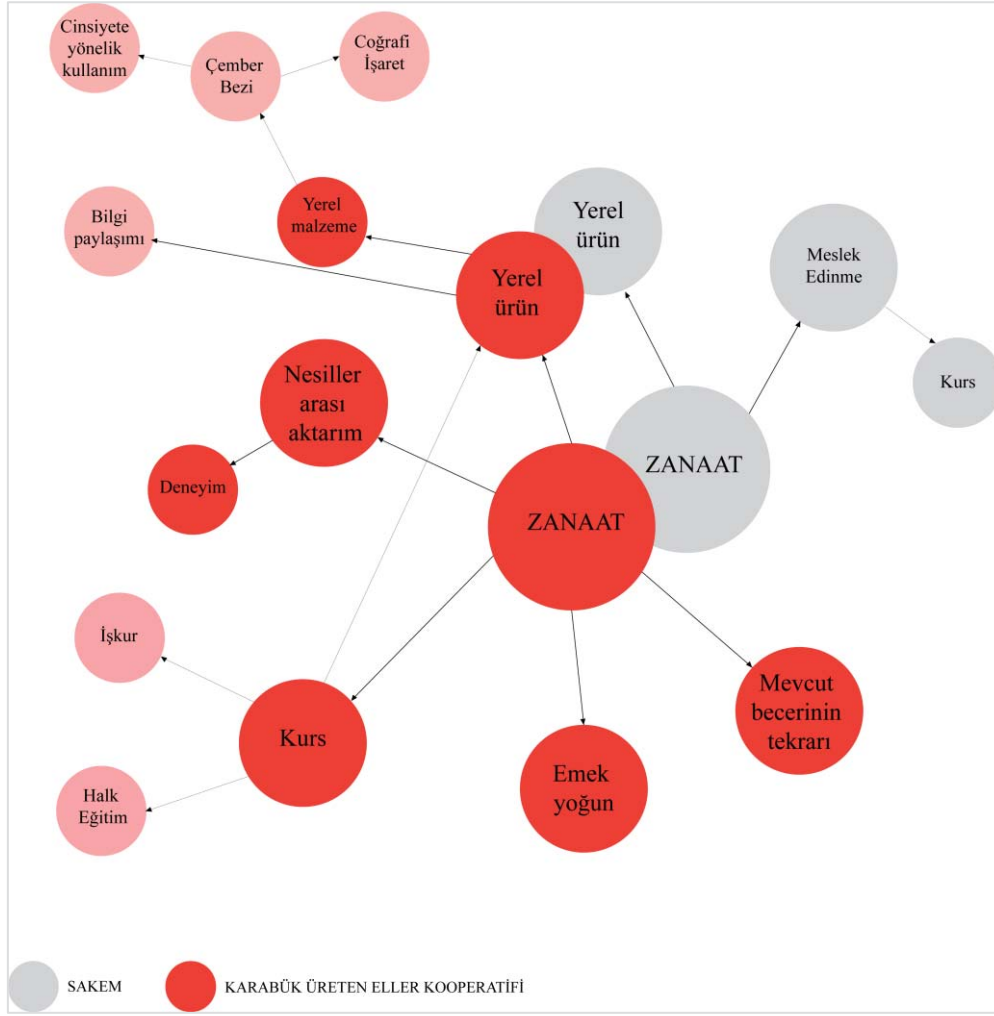

Şekil 7.2. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde ekonomik yaklaşımlar

7.1.3. Yerel zanaat

5. Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu'nda (2015) “yöresel, geleneksel ve doğal ürünleri pazarla buluşturma konusunda Kadın Kooperatifleri'nin önemli bir işleve sahip olabileceği ancak yeterince destek bulunmadığı” belirtilmiştir. Kooperatife üye olan bireylerin becerilerine göre iş fikirleri geliştirilmekte ve ekonomik girişimler bu yönde başlatılmaktadır. Birçok kooperatif “benzer ürünler üretmektedir ve bu ürünlerin büyük bir kısmının rekabet gücü düşüktür. Yenilikçi iş fikirleri ve rekabet gücü daha yüksek ürünler ve pazarın talepleri doğrultusunda işler geliştirilebilmesi için kooperatiflerin bilgi ve uzmanlık desteğine ihtiyaçları” belirtilmiştir (KEDV, 2015). El sanatları, özellikle kırsal topluluklarda, istihdam için fırsat yaratabilen, aynı zamanda ekonomik büyümeye ve çevresel yönetime katkıda bulunabilecek sürdürülebilir bir kalkınma stratejisi olarak tanımlanmaktadır (UNIDO, 2011; UNCTAD, 2008).

Karabük ilinde bulunan kadın kooperatifleri zanaat başlığı altında incelendiğinde, eğitim odaklı bir merkez olan SAKEM'de bölgesel el sanatları ve yerel el sanatlarının eğitimlerinin verilerek, el becerisinin kazanılmasına yönelik mesleki bir eğitimin verildiği belirtilebilir. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ise eğitim, kooperatif yapılanmasının aracı olarak yer aldığı İşkur ve Halk Eğitim kurslarıyla sağlanmaktadır. Kooperatif üyesi kadınlar nesiller arası bilgi aktarımının gözlem ve deneyim ile sağlandığı el becerilerine sahiptirler.

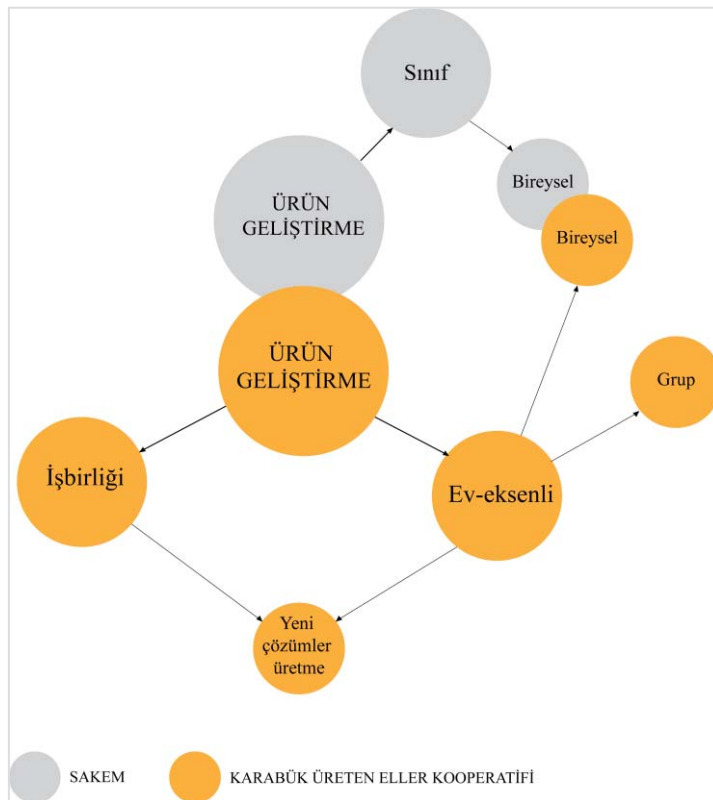

Şekil 7.3. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde yerel üretim

7.1.4. Ürün geliştirme

Eğitim odaklı SAKEM'de, beceri geliştirmeye yönelik kurslar ile katılımcılar birlikte sınıf ortamında bireysel ürünlerini üretmektedirler. Zanaatkar olarak teknik bilgi sahibi eğitmen, örnek ürün çalışmaları ile katılımcılara örtük bilgiyi deneyim ile aktarmaktadır. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ise, kadınlar mevcut geleneksel becerileri ile bireysel olarak ürün geliştirmektedirler. Geleneksel zanaat ürünleri, yerel topluluklar için, nesiller boyunca yeniden üretilmiş ve yerel kültürü taşıyan kültürel eserler olarak belirtilebilir. Ancak bu ürünlerin çağdaş pazarlara uygun olarak yeniden geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yeni ürünlerin, süreçlerin geliştirilmesi, yeni pazarların belirlenmesi için stratejilerin oluşturulması amacıyla, tasarım becerilerinin kullanılarak yerel ve kültürel mirasın, ürün ve sistemlerin geliştirilmesi yönünde uygulanabilir duruma getirilmesi ile tasarım ve el sanatları arasında bir ortak dil yaratabilir (Bozzola ve diğerleri, 2015). Yerel

bir topluluk olan Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ortak bilgi paylaşımının oluşturulması, fikir ve çözümler üretmek için tasarımcı ve kooperatif üyesi kadınlar ile çağdaş pazarlara uygun yeni ürün geliştirme gibi ortak bir amaca yönelik kolektif bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Kolektif yaratıcılığın çok güçlü olabileceğini ve bireysel yaratıcılığa kıyasla kültürel açıdan daha anlamlı sonuçlara yol açabileceğini söylemek mümkündür (Sanders, 2001). Buna ek olarak insanların tasarım faaliyetlerine katılımı, aynı zamanda verimli bir bilgi üretme biçimi olarak da görülmüştür (Zamenopoulos ve Alexiou, 2018).

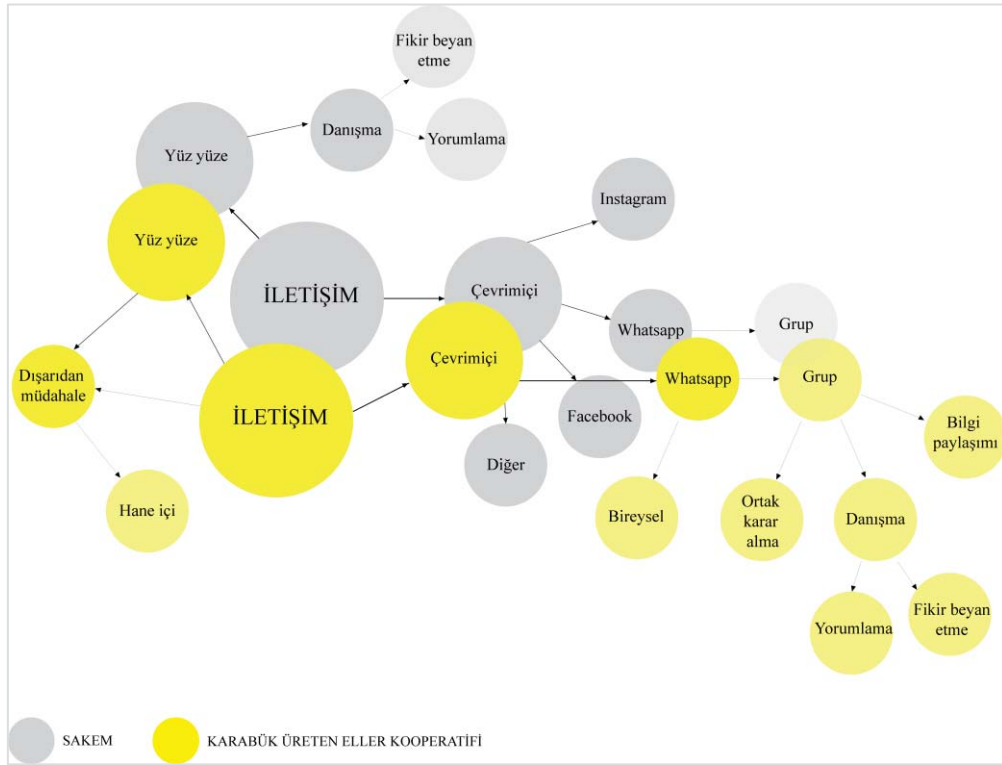

Şekil 7.4. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ürün geliştirme

7.1.5. İletişim

Eğitim odaklı bir yapılanma olarak SAKEM’de kursiyerler yüz yüze eğitim aldıkları sınıf ortamında çalışmalarını hakkında birbirlerine fikir beyan etmektedirler. Kurs saatleri dışında ise, eğitmenin de yer aldığı çevrimiçi grup görüşmeleri ile iletişim kurmaktadırlar. Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde ise, kooperatif üyesi kadınlar yalnızca kooperatif satış ofisinde görevli kişi ile iletişimde olup, birlikte hareket etmemektedirler. Kooperatif yapılanmasında kooperatif üyelerinin bilgi ve deneyimlerinin paylaşımını artırmak ve iletişimi güçlendirmek amacıyla (KEDV, 2015), araştırmacı tarafından oluşturulan çevrimiçi bireysel ve grup

görüşmeleri ile bilgi paylaşımında bulunulmuş ve kolektif olarak hareket edilebilmiştir. Ayrıca kooperatif üyesi katılımcıların ev-eksenli üretim süreçlerinde hane içerisinde fikir belirtme, yorum yapma, eleştirme, yönlendirme gibi iletişimlere maruz kaldıklarını belirtmek mümkündür. Araştırmanın uygulama sürecinde yüz yüze gerçekleştirilemeyen etkinliklerde çevrimiçi grup görüşmeleri ile, katılımcıların birlikte hareket edebilmeleri sağlanabilmektedir.

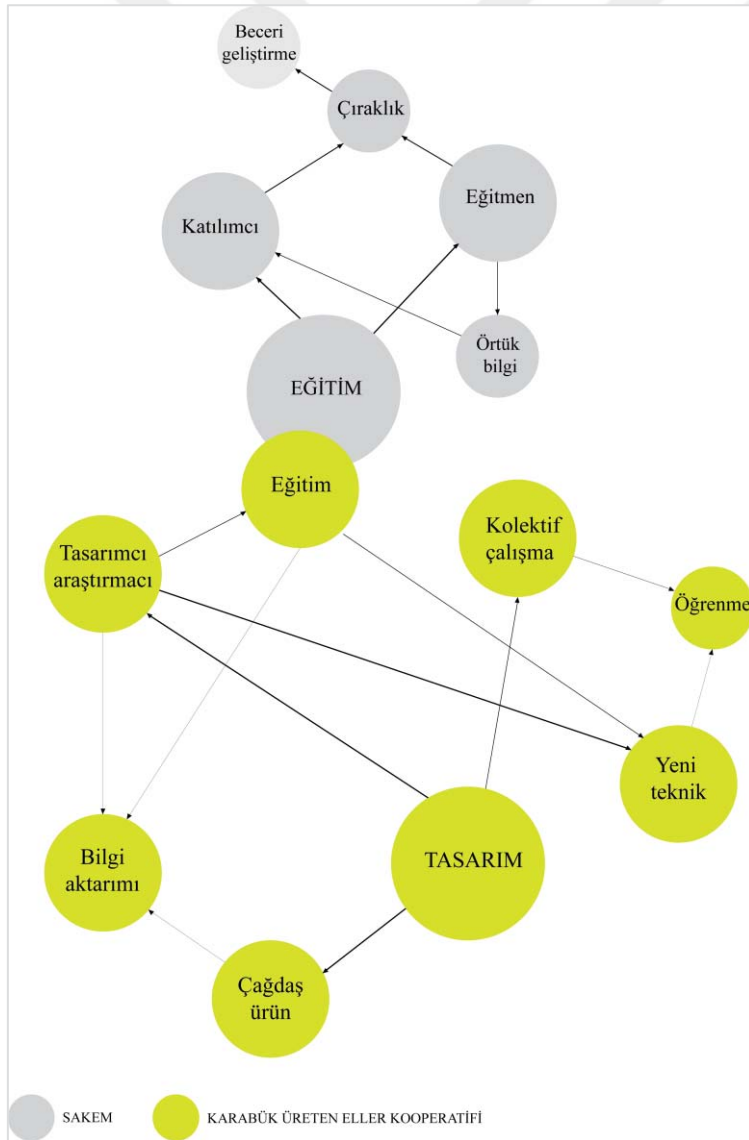

Şekil 7.5. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde iletişim

7.1.6. Eğitim

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatif yapısının öğrenilmesi amacıyla SAKEM kurslarına katılım sağlayan araştırmacının, katılımcı gözlem araştırması sonucu edindiği bilgiler doğrultusunda, teknik eğitim bilgisine sahip eğitmenlerin, bir müfredata bağlı olarak zanaat eğitimi verdikleri belirtilebilir. Kursiyerler (katılımcılar) beceri geliştirmek üzere çıraklık eğitimi almaktadırlar. Özgün ürün meydana getirme amacı taşımayan eğitim sürecinde üretim ve tasarım aynı kişi tarafından gerçekleştirilmektedir. Tasarımcı ise bu süreçte rol almamıştır.

Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde ise, mesleki eğitimler kooperatif aracılığıyla, İşkur ve Halk Eğitim Merkez'lerinde gerçekleştirilmektedir. Kooperatif üyeleri ağırlıklı olarak nesiller arası deneyim ile aktarılan el becerilerine sahiptirler. Araştırmanın uygulama adımında, tasarımcı olan araştırmacı katılımcıların yeni ürün geliştirme sürecinde, eylemin kolaylaştırılmasını, kolektif çalışmayı sağlayan ve katılımcıların sonuç ürünü görselleştirebilecekleri bir süreci tasarlamıştır. Katılımcılar ile uygulamalar öncesi yapılan bilgilendirme görüşmelerinde araştırmacı, katılımcıların oluşturacakları modelleri görselleştirebilecekleri materyallerin kullanım bilgisini aktarmış ve katılımcıların bireysel örnek çalışmalar yapmasını sağlayarak, öğrenme-test etme süreçlerinde eğitmen rolünü üstlenmiştir.

Şekil 7.6. SAKEM ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde eğitim

7.1.7. Tasarım

SAKEM’de, dikiş-nakış, örgü, dekoratif ev eşyaları gibi tekstil ürünleri hazırlama, ebru, seramik, ahşap boyama vb. alanlarda genel becerilerin geliştirilmesi eğitimlerinin verildiği meslek edinme kursları yer almaktadır. Genel becerilerin geliştirilmesi ve meslek edinme kurslarının yanı sıra, çevre illerde bulunan yerel zanaat eğitimleri, eğitmenlerin bulunması koşulu ile nadiren açılabilir. Ayırt edici özelliği bulunmayan genel beceri kursları ve yerel beceri eğitimlerinde eğitmen teknik bilgisini kursiyerlere aktarmaktadır. Ancak zanaat pratiği artık sadece nesnelerin yapımına odaklanmamalıdır. Aynı zamanda zanaat becerileri katılımcıların var olan becerileri yeni teknikler ile bir araya getirerek, pratik uygulamanın yanı sıra özgün çalışmaların oluşturulabilmesi için yeniden düzenlenmelidir (Brown, 2014:7).

Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi kurucuları SAKEM eğitmenleri olduğu için ürün geliştirme, eğitim ve kursiyerler arası iletişim süreçlerinin öğrenilebilmesi için araştırmacı katılımcı gözlemci olarak kursa katılım sağlamıştır. Ancak ürün geliştirme adımında teknik bilgilerin kursiyerlere aktarılması görevini üstlenen eğitmenlerin aktif rol oynaması sebebiyle bu süreçte araştırmacıdan tasarım desteği beklenmemiştir.

Türkiye’de yerel ve bölgesel olarak yapılan kadın kooperatifleri, yerel kaynakların ulusal ve küresel pazarlara sunulması için önemli bir aracı konuma sahiptirler. Ancak kadın kooperatiflerinde genel beceriler ekseninde gerçekleştirilen üretimler, yerel becerilerden ve yerel kaynakların kullanımından uzaklaşmaktadır. Yerel kaynak ve yerel becerilerin yok olmakla karşı karşıya kalmasının sebeplerinden biri de, malzeme eksikliği-maddi kıtlıktır. Endüstri üretimi karşısında yerel üretim nesnelerin pazarda rekabet edememesi ve üretimin azalması, yerel ürünlerin hammadde maliyetinin artmasına sebep olmaktadır. Bu durum da hammaddenin dışarıdan tedarik edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Tüm bu sebepler üretimin devamlılığının sağlanamamasının nedenlerindendir. Üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanamaması yerel becerilerin de yok olmasının başta gelen sebeplerindendir. Malzeme kaynağının mevcut pazarlar dışında yeni tüketici pazarlara ulaştırılabilmesinin sağlanması ile üretim ve el sanatlarının değeri artırılabilir (Bernabei ve Power, 2017). Böylelikle kaynağın canlanması beraberinde becerinin de geliştirilmesi anlamına gelmektedir.

Yerel kaynakların kullanıldığı üretim biçimlerinde ise ağırlıklı olarak geçmiş kullanım önerileri ile üretilen nesneler yer almaktadır. Oysa ki, kadın kooperatiflerinde geleneksel beceriler, üretim teknikleri ve yerel malzemeler ile gerçekleştirilebilecek nesne üretimleri ile kurumsal bir yapı olarak kooperatiflerde kayıtlı kadın istihdamının artması ve böylelikle yerel kalkınma sağlanabilir.

Nugraha (2006) ilkel veya yerel olarak adlandırılan ve bir nesilden diğerine miras alınan birçok geleneksel nesnenin kullanımının ve biçimsel özelliklerinin mükemmel niteliklere sahip olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu nesneler binlerce yıllık birikimin, deneyimin ve ortak bilgeliğin bir sonucudur. İhtiyaçlar doğrultusunda üretilen bu nesnelerin bazıları, günümüzde işlevlerini yitirmiştir ya da geleneksel işlevlerinin sürdürülememesi sebebiyle yok olmakla karşı karşıya kalmıştır. Geleneğin sürdürülebilmesi için, gelenekselin modern ile bir araya getirilmesi, geleneği günümüz teknolojisi ve yaşam tarzları ile birleştirme olanaklarının ve hedeflerin pratik uygulamalarla nasıl gerçekleştirilebileceği soruları öne çıkmaktadır.

Geleneğin sürdürülebilmesi için günümüz tüketici ihtiyaçları, yeni kullanım önerileri, yeni pazarlara yönelik yenilikçi ürünlerin oluşturulması gerekliliği meydana gelmiştir. Bu sebeple, Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde üç aşamalı çalıştayda, var olan geleneksel el becerilerinin günümüz ihtiyaçları için uygun çağdaş ürünlere dönüştürülebilmesi için tasarım odaklı uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Zanaat, pratik uygulamalar ile nesne oluşturma'nın yanı sıra aynı zamanda bir süreç olarak ve bir dizi kültürel, ekonomik, politik ve toplumsal çerçeveye cevap olarak inşa edilen belirli düşünme biçimlerinin desteklendiği bir yaklaşım, tavır ya da eylemdir (Brown, 2014:6). Gelişmekte olan birçok ülkede geleneksel objelerin yeniden geliştirilmesi faaliyeti çoğu zaman yerel topluluklar için gelir yaratma ile ilişkilidir. Zanaat ve gelenek, ulusal ekonomiyi geliştirmek için potansiyel bir meta olarak görülmektedir (Nugraha, 2006). Kadın kooperatifleri, işsizlik ve yoksullukla mücadele etmek gibi çeşitli misyonlar edinmiş ve sürdürülebilir yerel kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak nitelendirilmiştir. İşsizlik ve yoksulluk ile mücadele etmek ve üretimin kurumsallaştırılabilmesi için kadın kooperatiflerinde üretimin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Yerel üretim geleneğinin sürdürülebilmesi için yerel nesnelerin çağdaş ve küresel pazarlara taşınmasının önemi öne çıkmaktadır. Nesiller arası bilgi aktarımıyla öğrenilen el işi nesnelerinin ağırlıklı olarak üretildiği kadın kooperatiflerinde, benzer ürünlerin üretiminin önüne geçmenin yolu özgün ürünlerin üretilmesiyle ve inovasyonla

doğrudan ilişkilidir. Teknolojideki ve insan merkezli tasarım uygulamalarındaki gelişmeler, bireysel odaktan kolektif yaratıcılığa doğru gelişim göstermektedir. Bu uygulamalarda tasarımcılar, tasarım eğitimi almayan katılımcıların yaratıcılıklarını ifade edebilecekleri iskeleyi veya altyapıyı oluşturarak yeni bir rol üstlenmektedirler (Sanders, 2001).

Zhan ve diğerleri (2017), el sanatlarının geliştirilmesinde tasarım müdahalesi için dört potansiyel alan tanımlamışlardır. Bunlar;

Dünyaya açılma: Bu alan, zanaat toplumunun güncelleme teknolojisi, bilgi alışverişi ve uluslararası iletişim yoluyla kabiliyetini artırma ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu, yerel zanaatkârların sınır tasarımları ve farklı kültürlerle ilgili bilgilerini geliştirmelerini ve aynı zamanda küresel bakış açılarını geliştirmelerini sağlayacaktır. Bu potansiyel yöndeki tasarım müdahaleleri temel olarak hizmet tasarımı, etkileşim ve katılımcı tasarım yaklaşımlarını içerir.

Teknik ve yenilik: El sanatları verimliliği konusu, çağdaş toplumda kaçınılmaz bir sorundur ve aynı zamanda el sanatları için ticari üretime ve günlük hayata giren itici güçlerden biridir. Alternatif malzeme, mühendislik ve teknolojilerin uygun şekilde benimsenerek geleneksel el sanatlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, el sanatlarının ruhundan ve işçiliğinden ödün vermeden verimliliğini artırılması bu başlık altında incelenebilir.

Değer yaratma ve gelişen girişimcilik becerisi: Bir zanaatın kültürel değerinin yeniden değerlendirebilmesi için, öncelikle zanaatın kendisine (know-how, teknikler, malzemeler), sosyal etiğine ve yerel kimliğine dayanan değerlerinin yeniden keşfedilmesi gerekir. Bu değer topluluktaki insanlar ve ziyaret amaçlı kısa süreli zanaatı deneyimleyenler için farklı anlama gelecektir. Değer yaratmanın güncel eğilimi yenilikçi ürün ve hizmetlere dayanmaktadır (Zhan ve diğerleri, 2017). Ancak değer yalnızca niceliksel olarak (finansal ve somut) değil, aynı zamanda niteliksel olarak da (fayda ve soyut) ölçülür ve bu üç örtüşen alanı içerir: işlevsel fayda (ürün ne yapar), ekonomik fayda (maliyeti ne kadardır) ve duygusal çıkarım (insanlar nasıl hisseder ve düşünür).

El işçiliğinin mirası, kültürü ve geleneği: Malzemeye, becerilere ve yapım sürecine göre yer/üretim alanı temelli işçiliğin altını çizmek, onu yeniden canlandırmanın ve onu günlük hayata yeniden dahil etmenin bir yoludur. Bu doğrultuda, geleneksel el sanatlarını

sürdürülebilirlik ilkeleriyle tutarlı bir şekilde ticari olarak yeniden canlandırmak için çağdaş kültür, yaşam tarzı, pazar ve diğer ilgili faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekir (Zhan ve diğerleri, 2017).

Zhan ve diğerleri'nin (2017), el sanatlarının geliştirilmesinde tasarım müdahalesi için belirledikleri dört potansiyel alan ve *ürün, üretim, tanıtım, pazar, eğitim ve girişimcilik* seviyelerinde gerçekleştirilen tasarım müdahale alanları Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneği ile açıklanmıştır.

Çizelge 7.1. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde tasarım müdahale alanları (Zhan ve diğerleri, 2017 tasarımın el sanatlarına potansiyel müdahale alanlarından uyarlanmıştır)

Karabük Üreten Eller Kooperatifinde Tasarım Müdahale Alanları				
Müdahale seviyesi	Dünyaya açılmak	Teknik Yenilik (verimlilik)	Değer yaratma ve Girişimcilik becerisi (ekonomik uygulanabilirlik)	Miras (sürdürme-devam ettirme)
Ürün Seviyesi	El sanatının işlevlerinin dönüşümü (dekoratif olarak kullanılan el sanatının, desen malzeme ve kullanım biçimindeki değişim) Güncel yaklaşımlar ile el sanatlarının yeniden tasarlanması	Geleneksel tekniklerde yenilikçilik (geleneksel motif kullanımının yerini, modern üretim modüllerinin alması)	Güncel ürünlerde fonksiyon, form, kullanım ve malzemelerde yenilik, Yaratıcılık, yenilikçilik, özgünlük ve duygudaki girdilere odaklanarak değer artışı.	Yerel özellikli malzemelerin korunması.
Üretim Seviyesi	–	–	–	Yerel işgücü ve yerel kaynakların kullanımı
Tanıtım Seviyesi	–	–	–	İşçilik, teknik ve sürecin görselleştirilmesi.
Pazar Seviyesi	Yeni pazarlara uyumlu ürünler Tüketici kitlesinin değişimi	–	–	–
Eğitim Seviyesi	–	El sanatları üreticilerinin bilgi edinme ve bilgiyi uygulamaları	–	–
Girişimcilik Seviyesi	–	–	–	–

Çizelge 7.1’de belirtildiği gibi Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde tasarım müdahalesi ağırlıklı olarak ürün seviyesinde gerçekleşmiştir. Ürün seviyesinde, yeni ürün geliştirme odaklı gerçekleşen müdahale yaklaşımı Karabük Üreten Eller Kooperatifinde Ürün Seviyesinde Tasarım Müdahale Yaklaşımı başlığında detaylı olarak açıklanmıştır.

Karabük Üreten Eller Kooperatifinde ürün seviyesinde tasarım müdahale yaklaşımı

Geleneğe yeni bir hayat vermek, günümüz teknolojisi ve yaşam biçimleri ile bir araya getirebilmek ve bu hedeflere pratikte nasıl yaklaşılacağı (Nugraha, 2006) konuları sürdürülebilir ve katılımcı tasarım yaklaşımı ile bir model önerisi sunmak amacıyla Çember bezi örneği ile ele alınmıştır. Çember bezi günümüze kadar, büyük ölçüde yerel toplulukların günlük ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmıştır. Ancak, çember bezi kullanımının azalması, yerine endüstriyel üretimlerin alması kültürel sürdürülebilirliğin önündeki engellerden biri olmuştur. Günümüzde hammadde olarak işlenmez olarak da üretilen çember bezi, geleneksel kullanımı dışında masa örtüsü, buzdolabı örtüsü, sehpa örtüsü, havlu takımı gibi dekoratif nesnelere dönüşmüştür. Geleneksel kullanım biçiminde kadın bedenini saran bir aksesuar işlevi gören Çember bezi, günümüzde çeyizlik tekstil ürünlerin üretiminde kullanılmaktadır. Dekoratif bir aksesuar olarak günümüzde de hane içerisinde çıkamayan Çember bezinin kullanım alanı her geçen gün azalmakta, dolayısıyla bu geleneksel ürün varlığını korumakta güçlük çekmektedir. Bu sebeple, hane içerisinde çıkamamış ve cinsiyete özgü kullanımı bulunan tekstil ürünü olarak Çember bezinin, malzeme özelliğinin kaybedilmeden üretiminde geleneksel tekniklerin sürdürülerek çağdaş pazarlarla uyumlu bir nesneye dönüştürülmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Nugraha (2005), geleneği moderne dönüştürmek ve günlük yaşama adapte edebilmek için yeni bir nesne veya ürün yaratmanın temelinde fiziksel ve anlamsal olarak iki kategori bulunduğunu belirtmiştir. Sürdürülebilirlik için geleneği dönüştürme, çağdaş yaşamla birleştirme ve geleneksel nesneleri sürdürülebilir kılmak için yeni ürün fikrini meydana getirirken, üretim tekniği, süreç, teknoloji, biçim, görünüş, renk, işlev ve estetik gibi fiziksel ve teknik terimler öne çıkmaktadır (Nugraha, 2010). Ayrıca, nesne üzerine yüklenen duygu, duyu, his ve değer gibi maneviyatı yansıtan kelimeler, geleneksel ve yeni oluşturulan nesnelerin anlamını tanımlamak için kullanılmaktadır. Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde gelenekten ilham alınarak geliştirilen yeni nesnelerin üretilmesi için dikkate

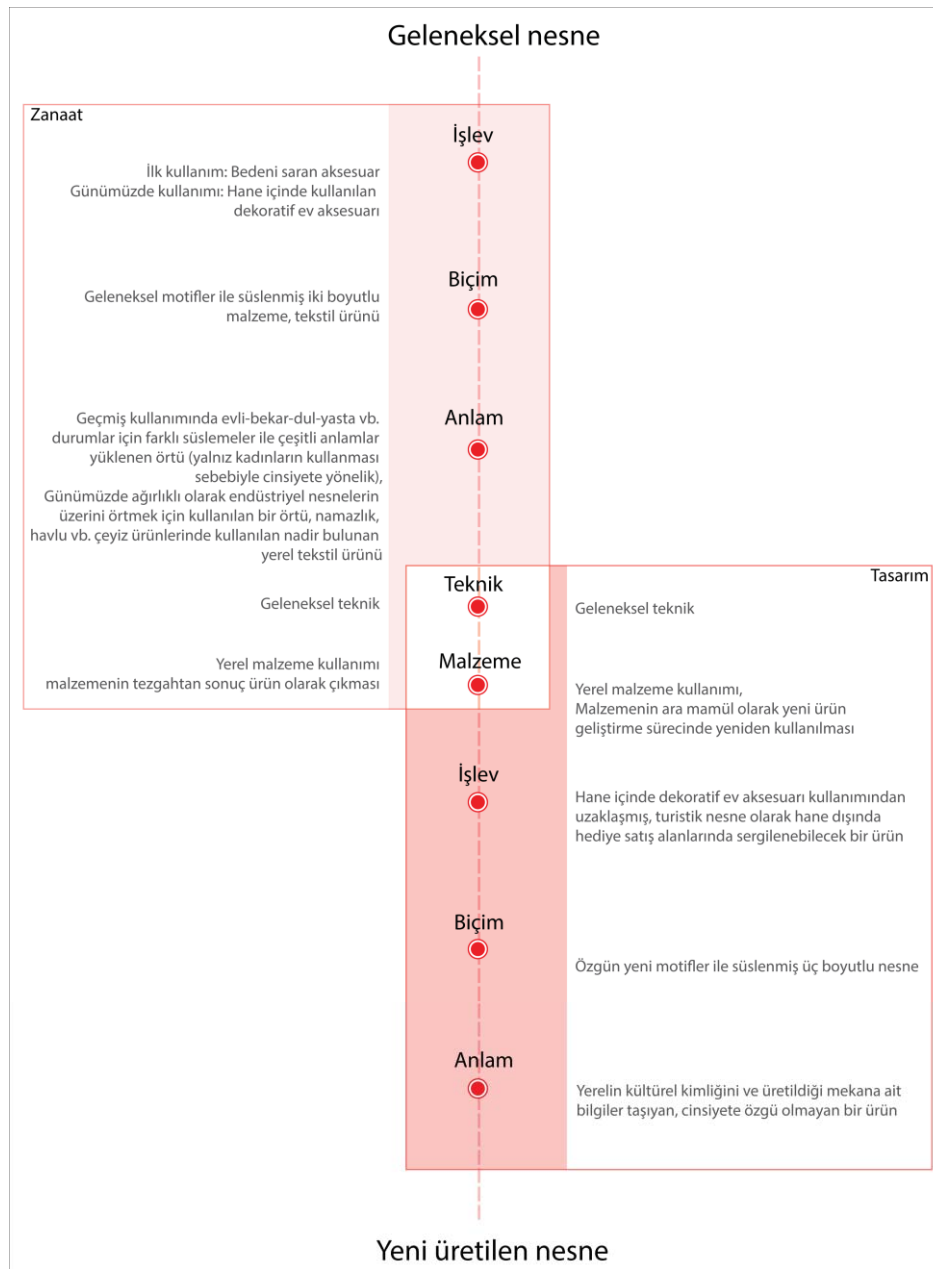
alınacak unsurların belirlenmesi ve geleneğin modern unsurlar ile bir araya getirilebileceği zanaat ve tasarım işbirliği süreci beş ana başlık altında ele alınmıştır. Bunlar işlev, biçim, anlam, teknik ve malzemedir. İşlev; nesnenin kullanım şeklini, biçim; nesnenin fiziksel özelliğini, teknik; üretim biçimini, malzeme; geleneksel materyali fiziksel olarak tanımlarken, anlam; geleneksel nesnenin yerel halk için manevi değeri olarak ifade edilmiştir.

Çizelge 7.2. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde geleneksel nesnenin dönüşümü

Ürün özellikleri	Ürün geliştirmede dikkate alınan unsurlar	Geleneksel Nesne	Yeni Üretilen Nesne
Fiziksel	İşlev	İlk kullanım: Bedeni saran aksesuar Günümüzde kullanımı: Hane içinde kullanılan dekoratif ev aksesuarı	Hane içinde dekoratif ev aksesuarı kullanımından uzaklaşmış, turistik nesne olarak hediye satış alanlarında sergilenebilecek defter kabı
	Biçim	Geleneksel motifler ile süslenmiş iki boyutlu malzeme, tekstil ürünü	Özgün yeni motifler ile süslenmiş üç boyutlu nesne
	Teknik	Geleneksel	Geleneksel
	Malzeme	Sonuç ürün	Ara mamul
Anlamsal	Anlam	Geçmiş kullanımında kadınların evli-bekar-dul-yasta-mutlu vb. olduğu durumlar için farklı süslemeler ile çeşitli anlamlar yüklenen örtü, (yalnız kadınların kullanması sebebiyle cinsiyete özgü kullanım), Günümüzde ağırlıklı olarak endüstriyel nesnelerin üzerini örtmek için kullanılan bir örtü, namazlık, havlu vb. çeyiz ürünlerinde kullanılan nadir bulunan yerel tekstil ürünü	Yerelin kültürel kimliğini ve üretildiği mekâna ait bilgiler taşıyan, Cinsiyete özgü olmayan kullanım

Geleneksel nesnenin çağdaş pazarlarla uyumlu nesneye dönüştürülebilmesi için Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde gerçekleştirilen üç aşamalı çalıştay ile üretilen nesnenin kullanım alanı, biçimi ve anlamı değişmiştir. Yeni üretilen nesne hane içinde dekoratif ev aksesuarı kullanımından uzaklaşmış, Safranbolu'nun kültür turizmi yapısına entegre

olabilecek, yerelin kültürel kimliğini özgün motifler ile taşıyan, tüketici kitlesi değişmiş bir ürün durumuna gelmiştir. Bu uygulamalarda çember bezinin üretim tekniği ve malzeme değişmemiş ancak tezgahtan sonuç ürün olarak çıkan dokuma bez ara mamul olarak yeni ürün tasarımında kullanılmıştır. Sonuç olarak Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde gerçekleşen uygulamalarda zanaat ve tasarım işbirliği ile yeni ürün geliştirme stratejisi; teknik ve malzemenin aynı kaldığı, işlev, biçim ve anlamının farklılaştığı bir yeni ürünün geliştirilmesi olmuştur (Şekil 7.7.).

Şekil 7.7. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde zanaat ve tasarım işbirliği ile yeni ürün geliştirme stratejisi

Ürün seviyesinde gerçekleştirilen tasarım müdahalesinin uygulama adımları

Gelenekten ilham alınarak çağdaş pazarlarla uyumlu yeni nesnelerin üretilmesi için Karabük Üreten Eller Kooperatifindeki çalıştayda kullanılan yeni ürün geliştirme stratejileri Çizelge 7.3'te belirtilmiştir. Çalıştay süresince tasarımcının ve katılımcıların rolleri aynı çizelgede açıklanmıştır.

1. *Mevcut özelliklerinin tekrarı:* Geleneksel becerilerin sürdürülebilmesi için yapılan araştırma sonucunda öncelikle mevcut becerilerin ve malzemenin günümüz kullanım biçimi ile tekrar eden uygulamasının yapılması ürün geliştirme stratejisi içerisinde nesnenin biçimsel özelliklerinin öğrenilebilmesini sağlamıştır. Katılımcılara Çember bezinin hammadde olarak kullanıldığı uygulamada geliştirilebilecek ürünle ilgili bilgi verilmemiştir.

2. *Katılımcıların mevcut hafızalarından uzaklaşmaları için yenilikçi uygulama-Özgün ürünlere yönelme:* Katılımcıların, geçmişten günümüze değişmeden ürettikleri geleneksel motif örneklerinden uzaklaşarak, mevcut hafızalarından farklı bir uygulama yapılabilmesi sağlanmıştır. Böylelikle katılımcılar, yeni bir çalışma gerçekleştirmek için önce eğitim almış ve bu eğitim sonucunda deneme-uygulama-sonuçlandırma aşamalarını bireysel olarak gerçekleştirebilmişlerdir.

3. *Kullanım alanı değişimi-Geleneksel nesneden modern ürüne geçiş-Yeni bir tüketici kitlesine ulaşma:* Kadınların başörtüsü olarak kullanımı sebebiyle cinsiyete özgü kullanımı bulunan bir ürün olarak Çember bezi için yerelin özellikleri dikkate alınarak çağdaş pazarlarla uyumlu yeni ürün geliştirilmesi için araştırma yapılmıştır. Yerelin kültür turizmine yönelik sosyal yapısının düşünülerek yeni bir kullanım biçimi bu adımda önerilmiştir. Araştırmacı ve tasarımcı olarak bu adımda katılımcılardan bağımsız olarak hareket edilmiştir.

4. *İki boyuttan üç boyuta geçiş:* Çember bezinin üretim tezgahında düz olarak dokunması ile çember bezi ara mamul olarak şekillendirilmeye uygun duruma gelmiştir. Katılımcılar ikinci uygulamada oluşturdukları motif örneklerini üç boyutlu bir nesnede kullanılmak üzere hazırlamış ve çalışma süresince çevrimiçi grup görüşmeleri ile diğer katılımcıları da sürece dahil ederek yorumlamalarını beklemişlerdir.

Çizelge 7.3. Karabük Üreten Eller Kooperatifi çalıştayında yeni ürün geliştirme stratejisi ve çalıştayda yer alan katılımcıların rolleri

Yeni Ürün Geliştirme Stratejisi					Çalıştayda Yer Alan Katılımcıların Roller	
	Mevcut Durum	Aşama	Amaç	Uygulama/ Yöntem	Tasarımcının Rolü	Katılımcıların Rolü
Nesnenin biçimsel ve anlamsal özellikleri	Çember bezi, çeyizlik tekstil ürünlerin üretiminde kullanılan dekoratif bir aksesuar olarak günümüzde hane içerisinde bulunmamıştır. Her geçen gün de kullanım alanı azalmakta, varlığını korumakta güçlük çekmektedir.	1	Mevcut uygulamanın tekrarı	Öncelikle mevcut becerilerin ve malzemenin günümüz kullanım biçimi ile tekrar eden uygulamasının yapılması ürün geliştirme stratejisi içerisinde nesnenin biçimsel özelliklerinin öğrenilebilmesini	Araştırmacı: Çember bezinin geçmiş kullanım önerilerinin araştırılarak, çalıştayın ilk uygulamasında kullanılmak üzere örnek motifin belirlenmesine yönelik bilgi edinmek, Kişisel bilgi formu sorularının katılımcılara yöneltilmesi, Katılımcılar ile bireysel çevrimiçi görüşmelerin gerçekleştirilmesi Tasarımcı: Uygulamada kullanılacak motif örneğinin ve uygulama kitinin hazırlanması. Eğitmen: Katılımcılara uygulama hakkında bilgi vermek.	Geçmiş deneyimler ile örnek motif uygulamanın gerçekleştirilmesi. Uygulama süresince üretim adımlarının fotoğraflanarak araştırmacıya iletilmesi.
		2	Katılımcıların mevcut hafızalarından uzaklaşmaları için yenilikçi uygulama	Çember bezi işleme çalışmasında geleneksel motiflerden uzaklaşarak mevcut hafızalarından farklı bir uygulama yapılabilmesi Yerel motiflerin varyasyonlarının oluşturulabilmesi	Araştırmacı: Yeni ürün geliştirme sürecine yönelik yeni tekniklerin geliştirilmesi için eylemi kurgulayabilmek Katılımcılar ile çevrimiçi grup görüşmelerinin gerçekleştirilmesi Tasarımcı: Katılımcıların yaratıcı süreçlerinde kullanabilecekleri yeni fikirlerini test etme yollarını sağlamak, Katılımcıların yeni motif geliştirme sürecinde yardımcı olabilecek modüllerin üretilmesi ve uygulama kitinin hazırlanması. Eğitmen: Katılımcılara uygulama hakkında bilgi vermek ve ilk uygulamaların katılımcılar ile yüz yüze gerçekleştirilmesi	Katılımcılar oluşturdukları motif örneklerini çevrimiçi grup görüşmeleri ile paylaşarak, diğer katılımcıları da sürece dahil ederek yorumlamalarını beklemişlerdir Katılımcılar öğrendikleri tekniği somut uygulamalar ile tekrarlamışlardır Uygulama süresince üretim adımlarını fotoğraflayarak belgelemişlerdir

Çizelge 7.3. (devam) Karabük Üreten Eller kooperatifi çalıştayında yeni ürün geliştirme stratejisi ve çalıştayda yer alan katılımcıların rolleri

Yeni Ürün Geliştirme Stratejisi					Çalıştayda Yer Alan Katılımcıların Roller	
	Mevcut Durum	Aşama	Amaç	Uygulama/Yöntem	Tasarımcının Rolü	Katılımcıların Rolü
Nesnenin biçimsel ve anlamsal özellikleri	Çember bezi, çeyizlik tekstil ürünlerin üretiminde kullanılan dekoratif bir aksesuar olarak günümüzde hane içerisinde bulunmamıştır. Her geçen gün de kullanım alanı azalmakta, varlığını korumakta güçlük çekmektedir.	3	Kullanım alanı değişimi Geleneksel üründen modern ürüne geçiş Yeni bir tüketici kitlesine ulaşma	Yerelin sosyal yapısının düşünülerek yeni bir kullanım biçiminin önerilmesi, Nesnenin cinsiyete özgü olmayan kullanımı	Araştırmacı: Çember bezinin tüketici kitlesinin değişimi için araştırma Yerelin özellikleri dikkate alınarak ürünün geliştirilmesi için araştırma Tasarımcı: Safranbolu kültür turizmine uygun yeni nesnelerin oluşturulması için işbirlikçi sürecin tasarlanması Eğitmen: -----	-----
		4	İki boyuttan üç boyuta geçiş	Çember bezinin ara mamul olarak tekrar şekillendirmeye uygun duruma gelmesi	Araştırmacı: Çember bezinin mevcut kullanım alanı dışında kullanılması için araştırma, Katılımcılar ile çevrimiçi grup görüşmelerin gerçekleştirilmesi Tasarımcı: Çember bezinin ara malzeme olması ile yeni nesnelerin oluşturulması için işbirlikçi sürecin tasarlanması, Eğitmen: Katılımcılara uygulama hakkında bilgi vermek ve örnek çalışmalar sunmak	Katılımcılar ikinci uygulamada oluşturdukları motif örneklerini üç boyutlu bir nesnede kullanılmak üzere hazırlamış ve çalışma süresince çevrimiçi grup görüşmeleri ile diğer katılımcıları da sürece dahil ederek yorumlamalarını beklemişlerdir İki boyutlu olarak hazırlanan motiflerin üzerinde kişisel yaklaşımları ile değişiklikler yaparak yeniden uygulamışlardır Uygulama süresince üretim adımlarını fotoğraflayarak belgelemişlerdir

Çizelge 7.3'te belirtildiği gibi Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde gerçekleşen çalıştayda araştırmacı, eğitmen ve tasarımcı rolleri olmak üzere, çalışmanın çeşitli adımlarında farklı roller üstlenmiştir. Alan yazın taraması ve araştırmanın uygulama adımıyla ele alınan Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi'nde katılımcı gözlem araştırması ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde eylem araştırması neticesinde edinilen bilgiler

doğrultusunda, kadın kooperatiflerinde yerel üretim ölçeğinde uygulanabilir katılımcı ve işbirlikçi tasarım yaklaşımını benimseyen model oluşturulmuştur.

7.2. Yerel Üretim Ölçeğinde Sürdürülebilir ve Katılımcı Tasarım Yaklaşımını Benimseyen Model

İletişim teknolojilerinin rolü, beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenme, tasarımcı olarak zanaatkar, tasarımcı ve zanaatkar işbirliği, yerel merkezler oluşturma olmak üzere zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar; kadın girişimleri ve kadın kooperatifleri örnekleri ile incelenmiştir. Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi çalışmaları literatürde yer alırken, sürecin tasarımcılar için nasıl işlenebileceği hakkında bilgi eksikliği bulunmaktadır. Kadın kooperatiflerinde zanaatların güçlendirilmesine yönelik tasarım müdahalelerinin belirlenmesinde işbirlikçi bir tasarım sürecinin aşamalarının açık olmaması, tasarımcıların süreçte rollerinin tanımlanması ve gelecek çalışmalar için referans olabilmesi sebebiyle süreci açıklayan bir metod kurgusu yapılmıştır. Bu model, sürdürülebilir yerel kalkınmada istihdam sağlaması ile etkin rol üstlenen kadın kooperatiflerinde, yerel üretim çerçevesinde yeni ürün geliştirme ve yeni iş modellerinin oluşturulmasında tasarımcıların süreci ele almalarını sağlamak üzere geliştirilmiştir. Bu model, yerel ürün üretimi niyetinde olan ya da halihazırda kooperatif çatısı altında aktif ürün üretimi bulunan tasarım eğitimi almamış kooperatif üyeleriyle tasarım araştırmacıları için bir müdahale yöntemi sağlayarak bilgiye katkıda bulunmayı amaçlanmaktadır.

Modelin hazırlanabilmesi için sırasıyla alan yazın taraması, Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi yapısının öğrenilebilmesi için katılımcı gözlem araştırması ve Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde eylem araştırması yapılmış, uygulama sonucunda Türkiye'de kadın kooperatiflerinde üyelikten, ürün geliştirme ve tüketiciye ulaştırmaya kadar olan mevcut üretim yapıları incelenerek iş akış şeması oluşturulmuştur (Şekil 7.8). Problem tanımlama, çözüm için hedefler belirleme, tasarım ve geliştirme, uygulama ve değerlendirme olmak üzere beş adımdan oluşan tasarım bilimi araştırması ise, kadın kooperatiflerinde müdahale edilebilecek alanların belirlenmesi için rehber olmuştur.

7.2.1. Tasarım müdahalesinin gerçekleştirilebileceği alanlar

Çalışmada kadın kooperatiflerinde tasarım müdahalesinin gerçekleştirilebileceği alanlar kooperatiflerin iş akışı olan üyelik, ürün üretme ve tüketiciye ulaştırma olmak üzere üç ana başlık altında açıklanmıştır.

1. *Üyelik*: Gözlem, deneyim, nesiller arası beceri aktarımı ile geleneksel becerisi bulunan kadınlar ve geleneksel becerisi bulunmayan ancak kadın kooperatiflerine üye olduktan sonra Halk Eğitim, İşkur, Kalkınma Ajansları ve STK'lar aracılığıyla verilen mesleki eğitimler sonucunda beceri kazanan kadınlar kadın kooperatiflerine üye olmaktadır. Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Anasözleşmesi'ne göre kadın kooperatiflerinin amaç ve faaliyet konuları içerisinde *“Ortaklarının ve ortağı olmayan kadınlar için dikiş, nakış, keçe yapımı, seramik ve cam yapımı, el ürünleri tasarımı, moda tasarımı, takı tasarımı, ev yemekleri ve unlu gıda yapımı, pasta, çikolata yapımı ve süslemeciliği gibi üretime yönelik beceri kursları açmak”* (Ticaret Bakanlığı, 2012a) yer almaktadır.

Kadın Kooperatiflerinde ürün geliştirme amaçlı ilk müdahale Halk Eğitim Merkezleri, İşkur, Kalkınma Ajansları, STK'lar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Tasarımcıların doğrudan müdahalesinin bulunmadığı, teknik eğitim bilgisine sahip eğitmenlerin yer aldığı, meslek ve beceri eğitimlerinden oluşan özel ve kamu kurumları aracılığıyla gerçekleştirilen eğitimlerle geleneksel becerisi bulunmayan ya da mevcut becerileri ile ürün üretimi yapan kadınlara uygulama odaklı yerel ürün üretme bilgisi aktarılmaktadır.

Nesiller arası beceri aktarımı ya da sonradan kazanılmış beceriler ile kooperatif üyesi olsalar da kadınların birincil amaçları ekonomik gelir elde etmektir. Çünkü kadın kooperatifleri ekonomik açıdan dışlanmış kesimleri destekleyen en yaygın kooperatif örneklerindendir (Aykaç, 2018:92). Kadınların ekonomik gelir elde edebilmesi, iş hayatında daha aktif olarak rol alabilmesi için örgütlü yapılar olarak kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir yeni işler ve iş alanları geliştirmeye ihtiyaçları bulunmaktadır (KEDV, 2018).

2. *Ürün Üretme*: “Kadın kooperatifleri her zaman yerelden, öz-örgütlenme temelinde ve bir grup kadının kendi kendilerine karar vererek kurdukları yapılardan” oluşmamaktadır (KEİG, 2018:8). Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneğinde olduğu gibi kalkınma projeleriyle, Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi'nde olduğu gibi yerel yönetimlerin

ya da çeşitli kadın örgütlerinin teşvikleriyle de kurulabilmektedir. Dolayısıyla kadın kooperatiflerini diğer kooperatif yapılanmalarından ayıran en belirgin özellik, “kooperatifi oluşturan yapı ve kurumların beklentilerine ve fikirlerine göre kooperatifi şekillendirilmesidir. Bunun en önemli göstergesi Türkiye’de kadın kooperatiflerinin el sanatları, ev eksenli üretim, sosyal hizmet gibi kadınların geleneksel rolleriyle bağlantılı” alanlarda belli ve sınırlı üretim alanlarında faaliyet göstermeleridir (KEİG, 2018:8; KEİG, 2015).

“Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Anasözleşmesi’ne” göre kadın kooperatiflerinin amaç ve faaliyet konuları içerisinde, “ortaklarının üretimleri ile seramik, cam, keçe, kumaş, gıda ve her türlü el yapımı hediyelik eşya ürünlerini satın almak, pazarlamak ya da pazarlanmasını sağlamak, yiyecek-içecek servisi (catering) hizmeti vermek” (Ticaret Bakanlığı, 2012a) yer almaktadır. Kadın Kooperatiflerinde, “el işi ürünler, tekstil ve dokuma, gıda, tarımsal ve hayvansal ürünler, sabun gibi kozmetik ürünler, hediyelik eşya üretimleri” gelir getirici faaliyetler arasında yer almaktadır. Kadın Kooperatiflerinin, üretim ve gelir getirici faaliyetler yürütmesi sosyal ve ekonomik amaçların birlikte gerçekleştirilebilmesi amacını taşımaktadır (KEİG, 2018:20). Ancak, geleneksel kadın rolleri ile bağlantılı üretilen ürünler kadınların cinsiyet rollerini pekiştirmektedir. Ayrıca, pek çok kadın kooperatifinde benzer ürünlerin üretilmesi sebebiyle satış ağı kurmak ve gelir elde etmek mümkün olmamaktadır (KEİG, 2018:22).

6. Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu’nda “*özgün yerel, unutulmaya yüz tutmuş kültürlerle ilişkili girişimlerin başarılı olduğu, ürünler için özgün içerik geliştirilmesi*” gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır (KEDV, 2018). Buna ek olarak yöresel, geleneksel ve doğal ürünlerin pazarla buluşturulmasında kadın kooperatiflerinin önemi belirtilse de yeterince destek bulamadıkları belirtilmiştir (KEDV, 2015). Bu sebeple kadın kooperatifleri geleneksel beceriler doğrultusunda rekabet gücü düşük, benzer ürünler üretmeye devam etmektedirler. Kooperatiflerin devamlılığında özgün çalışmaların ve ürünlerin ortaya çıkarılmasının önemine vurgu yapılmış, tasarım desteğinin alınması gerekliliğinden sıklıkla bahsedilmiştir (KEİG, 2018:30). Daha önce istihdama girememiş ya da kısıtlı olarak katılabilmiş kadınlara iş olanakları sunan kadın kooperatiflerinde işlerin yürütülmesi ve geliştirilmesi konusunda, sektör deneyimi bulunmayan kadınların yer alması sebebiyle önemli zorluklar yaşandığı, ekonominin ve pazarın işleyişine uyum sağlamak için destek alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, var olan beceriler doğrultusunda iş

fikirlerinin geliştirilmesi ve ekonomik girişimlerin başlatılması, pek çok kooperatifin rekabet gücü düşük benzer ürünler üretmesine sebep olmaktadır. Pazarın talepleri doğrultusunda yenilikçi iş fikirlerinin oluşturularak rekabet gücü yüksek ürünlerin üretilmesi için bilgi ve uzmanlık desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (KEDV, 2015).

Kadın kooperatifleri buluşma raporlarında da belirtildiği üzere, ürün geliştirme süreçlerinde bilgi ve uzmanlık desteği ihtiyacı tasarım müdahalesinin yapılabileceği bir alan olarak, çağdaş pazarlarla uyumlu yerel ürün fikirlerinin geliştirilmesi olabilir. Kültür ve kimliğin taşıyıcısı olarak geleneğin kökünden yaratılan nesnelerin yeni görünümleri endüstriyel ürünlerin yerini almayı değil, çeşitliliği zenginleştirmeyi amaçlamaktadır (Nugraha, 2006).

Kadın kooperatiflerinde emek yoğun ürün üretim, bireysel ev-eksenli ya da bireysel/kolektif olarak kooperatif atölyelerinde gerçekleştirilmektedir. Kooperatifi oluşturan yapı ve kurumların beklenti ve fikirlerine göre şekillendirilen kooperatiflerde (KEİG, 2018:8), tasarım müdahalesi kooperatif özelinde oluşturulma gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Şekil 7.8’de kadın kooperatiflerinde üyelik, ürün üretme ve tüketiciye ulaştırmaya kadar olan süreç tüm kadın kooperatiflerine uyarlanabilir olarak düzenlenmiştir. Şekil 7.8’de yer alan ürün üretme başlığı altında yer alan, üretim-mekân-ürün alt başlıkları kooperatif özelinde oluşturulabilecek tasarım müdahalesine göre farklılık gösterebilir.

3. *Tüketiciye Ulaştırma*: Kadın kooperatiflerinde üretilen mallar ve hizmetler, kooperatif yapısına göre örgütlenmekte ve kolektif olarak piyasaya sunulmaktadır (Aykaç, 2018:92). 5. Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu’nda belirtildiği gibi kadın kooperatiflerinde, yapılacak işlere karar verilirken pazar araştırması yapma konusundaki eksiklikler olmakta, pazarın talebini değerlendirmek yerine var olan becerilerle yapılabilecek ve hızla hayata geçirilebilecek işler üretim için seçilmektedir (KEDV, 2015). Ağırlıklı olarak kadın rolü ile bağlantılı hane içi üretim ve beceriler etrafında örgütlenen kadın kooperatiflerinde ürün çeşitliliği de sınırlı kalmaktadır. Kadınların çağdaş pazarlara uygun ürün geliştirmede yaratıcı katılımlarını sağlamanın yolları tasarım müdahaleleri ile gerçekleştirilebilir. Bu süreçte çoğu zaman tasarımcı, zanaatkar adına bile olsa, projeyi başlatan kişi olmaktadır (Murray, 2010).

7.2.2. Ürün geliştirme sürecinde müdahale alanları

Kadın kooperatiflerinde tasarım eğitimi almamış el sanatları üreticileri ile çalışmak isteyen ya da çalışmakta olan tasarımcılar için yeni ürün geliştirme sürecinde uygulanabilecek bir müdahale örneği ile bilgiye katkı sağlamayı amaçlayan çalışmada, problem tanımlama, çözüm için hedefler belirleme, tasarım ve geliştirme, uygulama ve değerlendirme olmak üzere beş aşamadan oluşan tasarım bilimi araştırma modeli adımları üzerinden tasarımcıların kullanabileceği müdahale yaklaşımları açıklanmıştır.

1. *Problem tanımlama:* Tasarım müdahalesinin gerçekleştirileceği kooperatif hakkında detaylı bilginin edinilerek, problemin tanımlanması ve problemin durumu ve çözümünün önemi hakkında bilgi edinme,

- Mevcut teknik ve yöntemler ile üretimin güçlü ve zayıf yönlerini keşfetme: Müdahalenin gerçekleştirileceği alanın tanımlanması için öncelikle saha çalışması öncesinde tasarımcı, kooperatifin bulunduğu coğrafya, kooperatif üye ve üretim yapısı hakkında bilgi edinmelidir. Araştırmacı bu adımda, Karabük ilinde faaliyette bulunan kadın kooperatiflerinin mevcut yapısını incelemiş, bu süreçte “Türkiye Kooperatifler Fuarı’na” katılarak kooperatif yapıları ve ürünleri hakkında bilgi edinmiştir. Kooperatifte rekabet gücü düşük, güncel pazar ihtiyaçlarına uyumlu olmayan ve yerel pazar ile sınırlı kalan bir üretim ağının bulunduğu ve geleneksel beceriler ile ev-eksenli olarak bireysel üretim gerçekleştirildiği söylenebilir. Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı 6. Kadın Kooperatifleri Buluşması’nda (KEDV, 2018) yaratıcı ekonomi kavramlarına değinilerek, özgün, yerel ve unutulmaya yüz tutmuş kültürlerle bağlantılı girişimlerin başarılı olduğu ancak bunun için özgün içerik geliştirilmesi gerektiği ve paydaşların belirlenmesinin önemi vurgulanmıştır. El sanatlarında yeni iş fikirleri, pazar rekabeti, yenilikçilik ve ekonomik büyüme için uygun bir odak noktası olarak tanımlanmıştır (Chudasri ve diğerleri, 2012). Ancak, bu zanaat ürünlerinin sürdürülebilir bir geçim için günümüz ihtiyaçlarına ve zevklerine göre geliştirilmesi ve biçimlendirilmesi gerekmektedir. Tasarımcıların bu organizasyonlara katılımı, etkileşimlere odaklanması ve kolaylaştırıcı olarak hareket etmesi, yerel toplulukları basit ekonomik bağımsızlığın ötesinde üretim yöntemleriyle güçlendirebilir (Kaya ve Gelmez, 2013). Yerel toplulukların güçlendirilmesi, yerel kültürün ve stillerin değerini bilmek ve bu nitelikleri tasarım ve ürünlerinde pazarlanabilir hale getirmek, ancak

kökleriyle bağlantılarını koruyacak şekilde yerleştirmek anlamına gelmektedir (Kaya ve Gelmez, 2013).

- Müdahale için yeni adımlar önerebilme: Müdahalenin gerçekleştirilebileceği alanların tanımlanabilmesi için kooperatif özelinde gerçekleştirilen araştırmada tasarımcı, müdahale metodolojisi için gelecek çalışmalarda uygulanabilecek yeni adımlar önerebilmektedir.

2. *Çözüm için hedefler belirleme:* bir çözümün nicel veya nitel hedeflerini problem tanımından, problemlerin durumu ve mevcut çözümlerin bilgisinden yararlanarak bir çıkarım yapma:

- Yerel malzemenin kullanım farkındalığı: “Sosyal ve ekonomik getirileri bulunan ve dayanışma ekonomisi potansiyeli taşıması sebebiyle önemli bir örgütlenme modeli” olan kadın kooperatiflerinde (KEİG, 2018:5), ekonomik çıkarların yanı sıra, çevre ve sürdürülebilirlik konularında da farkındalık yaratılabilir (Aykaç, 2018:91). Yerel malzemelerin kullanılması, sürdürülebilir kalkınma için bir kaynak olma potansiyeline sahiptir. Yerel malzemeler kullanılarak emek yoğun bir sürecin sonunda ortaya çıkan ürünler sürdürülebilirliğe uyumlu pazarlar için turistik nesne olma potansiyeline sahip olabilir. Yerel malzemedan üretilen nesneler, mevcut kullanım alanları dışında yeni kullanım önerileri ile çağdaş pazarlar ile uyumlu hale gelebilir, bu şekilde yeni kullanım alanlarına uyarlanarak kültürün taşıyıcısı yeni nesneler üretilebilir.
- Çağdaş sürdürülebilirliğe uyumlu pazarlar: Kadın kooperatiflerinde ürün/hizmetin ve pazarın doğru seçilmemiş olması sebebiyle pek çok kooperatif kapanma ile karşı karşıya kalmaktadır (KEİG, 2018: 28). Dolayısıyla, çağdaş sürdürülebilirliğe uyumlu pazarlar için yenilikçi ürünler oluşturularak yerel malzeme kullanım farkındalığının oluşturulabilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- Birlikte çalışma motivasyonunun tetiklenmesi: Kooperatif yapılanmasında ortaklar ekonomik güçlerini birleştirerek, “dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma yoluyla birlikte hareket ederler” (KEİG, 2018: 7). Ancak kooperatif yapılanmalarının birbirinden farklı olması, üyelerin birbirleriyle iletişimlerinin yetersizliği, birlikte çalışmayı öğrenememek ve bireysel güçlenmenin ön plana çıkması (KEİG, 2018: 27), birlikte hareket edemeyen ve üretemeyen bir topluluğun oluşmasına ve kooperatifin bir süre sonra kapanmasına sebep olmaktadır. Tasarımcılar, kooperatif üyelerinin birlikte üretim gerçekleştirmelerini sağlayabilecek yüz yüze veya çevrimiçi ortamların sağlanmasına

müdahalede bulunabilirler. Böylece kooperatif üyesi katılımcıların birlikte çalışma motivasyonu tasarım müdahalesi ile tetiklenebilir.

- Yerel ve kooperatif özelinde müdahale: Kooperatif yapılanmalarının bulundukları coğrafya, yerel malzeme, birlikte hareket etme motivasyonları, ürünü/hizmeti tüketiciye ulaştırma yöntemlerinin farklılıkları çözüm için belirlenecek hedeflerin belirlenmesinde dikkat edilebilecek önemli etkenlerdir. Kooperatif özelinde tanımlanan problemler ile şekillenebilecek müdahale önerilerine ihtiyaç duyulmaktadır.

3. *Tasarım ve geliştirme*: Çözüme katkıda bulunabilecek teori bilgisine dayanarak yapılar, modeller, yöntemler veya örneklemeler dahil yapay bir çözüm oluşturma:

- Özgün çalışmaları artıracak görsel materyallerin oluşturulması: Katılımcıların özgün çalışmalarını artıracak görselleştirme materyalleri tasarımcı tarafından oluşturulabilir.
- Tasarımcının değişen rolü: Tasarımcılar, tasarım eğitimi almamış katılımcılar ile gerçekleştirecekleri uygulama odaklı çalışmalarda çeşitli roller üstlenebilmektedirler.
- Cinsiyete özgü ürün üretiminden tüm kullanıcılara yönelik yenilikçi ürün geliştirme: Kadın kooperatiflerinde genellikle kadın rolleri ile ilişkilendirilebilen el işi, dikiş-nakış, gıda (KEİG, 2018:22; KEDV, 2015; KEDV, 2018) ürünlerinin üretimi gerçekleştirilmektedir. “Ürün geliştirme/tasarım/iş fikri geliştirme, vb. konularda bilgi ve uzmanlığa erişimin artırılması” (KEDV, 2015) konusu kadın kooperatifleri raporlarında sıklıkla gündeme gelse de rekabet gücü düşük yerel pazarlar için üretim yapılmaya devam edilmektedir. Kooperatif ile yürütülebilecek yeni ürün geliştirme yaklaşımında tasarımcı yerel ve kültürel bilginin sürdürülebileceği, geleneksel ve modern malzeme ve üretimin bir araya getirilmesi ile ürün çeşitliliğinin artırılmasını sağlayabilir. Çağdaş sürdürülebilirliğe uyumlu pazarlar için üretilebilecek ürünler ile tüketici profili değişebilir, yerel pazar ile sınırlı kalan ürünler küresel pazarlara taşınabilir.

4. *Uygulama*: Verilerin nasıl kullanılacağına dair etkili bilgiye dayanarak, deney, simülasyon, örnek olay, kanıt veya diğer uygun faaliyetler de dahil olmak üzere sorunun çözülmesindeki etkinliğinin gösterilmesi:

- Tasarlanan ve geliştirilen uygulamanın gerçekleştirilmesi: Tasarım ve geliştirme adımıyla gerçekleştirilmesi planlanan uygulamalar bu adımda uygulanmaktadır. Problem tanımlama ve çözümler için hedeflerin belirlenmesi ile modeller, yöntemler ve örneklemelerin uygulanmasında kooperatif özelinde bir çalışma olduğu, çözümün de bu

sebeple örneklem üzerinden gerçekleştirilmesi gerekliliği unutulmamalıdır. Bu adımdaki tasarım müdahaleleri tasarım araştırması yapan araştırmacının örneklem üzerinden değerlendirmeleri sonucu oluşmaktadır.

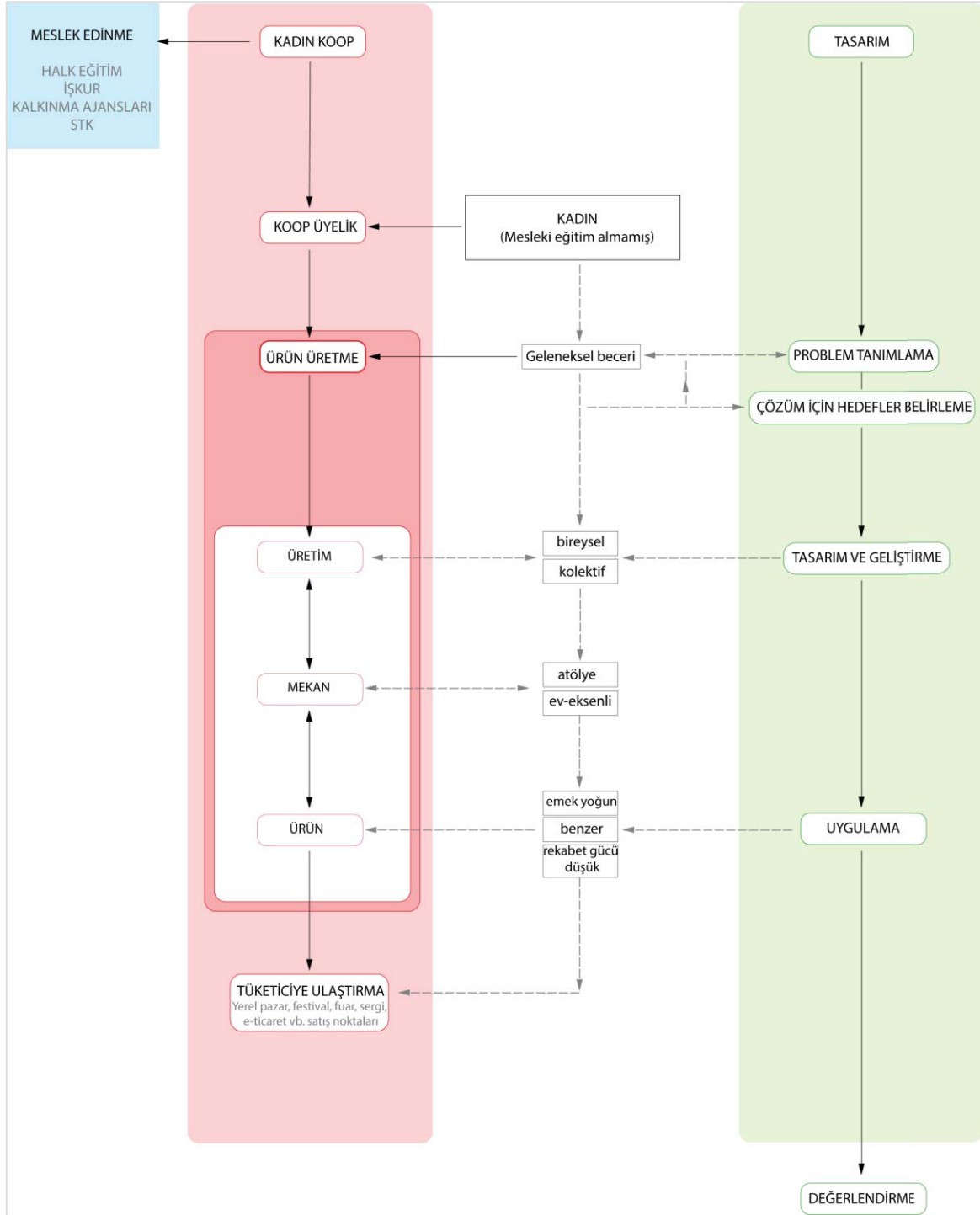
5. *Değerlendirme:* Çalışmanın, soruna yönelik çözümü, çözümün amaçlarına karşı ne ölçüde desteklediğinin gözlemlenmesi ve ölçülmesi bu adımda gerçekleştirilmektedir. Gerektiği durumda araştırmanın üçüncü adımı olan tasarım ve geliştirmeye geri dönülmesi durumu oluşabilir.

- Tasarımcı ve zanaatkarın ürün geliştirme sürecinde işbirliği ile her birinin beceri ve bilgisi üst seviyelere çıkmaktadır. Buna ek olarak, geliştirilen ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasında tasarımcı, sürdürülebilirlik de dahil olmak üzere güncel konularda bilgi ve teknolojiye erişimiyle bu işbirliğine değer katmaktadır (Reubens, 2016). Kadın kooperatifi üyelerinin istihdama ilk kez katılan ya da işletme becerileri kısıtlı olan kadınlar olması sebebiyle, pazar araştırması ile “rekabet gücü yüksek ve pazarın talepleri doğrultusunda işler ve ürünler geliştirme” (KEDV, 2015) potansiyelinin düşük olduğu ve yalnızca yerel ile sınırlı kalan üretimleri sebebiyle, finansal sürdürülebilirliklerinin yetersiz olduğu belirtilebilir. Pazarlama, iletişim, marka oluşturma ve tanıtım gibi alanlarda uzmanlığı bulunmayan kadınların ürünlerinin tanıtımını yapmakta güçlük çektikleri, sosyal medya kullanımlarının yetersiz olduğu, ürünlerinin güncel iyi fotoğraflarının bulunmadığı, kooperatifte üretilen ürünlerin kataloglarının olmadığı ve pazarlama için kullanılabilecek görsel materyallerinin kısıtlı olduğu belirtilebilir (KEDV, 2015). Dolayısıyla, pek çok kadın kooperatifinde yerel pazar ile sınırlı kalan bir satış ağının bulunduğu söylenebilir. Yerel pazarlara ek olarak festivaller, etkinlikler, fuar katılımları ve e-ticaret çalışmalarının hız kazanması ile yerel üretim küresel pazar ile buluşabilir. Pazara yönelik tüketici ihtiyaçlarının belirlenerek gerçekleştirilecek planlı üretimler ile kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliği sağlanabilir.
- Kadın kooperatiflerinde yeni ürün geliştirme odaklı çalışmalarda tasarımın son müdahalesi, çözümlerin sergilenmesi/duyurulması, katılımcıların motivasyonlarının artırılarak fikirlerinin yerel halk ile paylaşılması olabilir (Hasdoğan ve Hasdoğan, 2015).

Kadın kooperatifinde iş akış şeması ve tasarım bilimi araştırması adımları ile oluşturulmuş kadın kooperatiflerinde yerel üretim ölçeğinde katılımcı ve işbirlikçi yaklaşımı benimseyen

model Şekil 7.8’de görselleştirilmiştir. Kooperatif yapılanması bilgisi edinildikten sonra, bu yapılanmada beceri türü, bireysel/kolektif olarak ev-eksenli/atölye üretimleri ve son olarak yeni ürün geliştirme sürecinin hangi amaçla çalıŐıldıĐı bilgisi iki yapı arasına yerleŐtirilebilir. Böylelikle, kooperatife ait bilgiler ile tasarım müdahalesinin yapılabileceği alanlar belirlenebilir.

Şekil 7.8. Kadın kooperatiflerinde yerel üretim ölçeğinde katılımcı ve işbirlikçi tasarım yaklaşımını benimseyen modeli

7.3. Yerel Üretim Ölçeğinde Sürdürülebilir ve Katılımcı Tasarım Yaklaşımını Benimseyen Modelin Karabük Üreten Eller Kooperatifi Örneği

Bu bölümde yerel üretim ölçeğinde sürdürülebilir ve katılımcı tasarım yaklaşımını benimseyen, pratik bir eylem için geliştirilen model, Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneği uygulaması ile açıklanmıştır.

Araştırmacının Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneğindeki tasarımcı müdahaleleri:

1. *Problem Tanımlama:* Mevcut teknik ve yöntemlerle üretimin güçlü ve zayıf yönlerini keşfetme:

- Kooperatif başkanı ve eğitmen ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda, yerel malzeme bilgisine ulaşılmıştır. Kooperatif üyelerinin coğrafi işareti bulunan yerel bir dokumadan ürettikleri ürünlerin *çeyizlikten öteye gidemeyen* (Eğitmen_G_16.05.2020) ürünler ile sınırlı kaldığı bilgisine ulaşılmıştır. Dolayısıyla, çağdaş sürdürülebilirliğe uyumlu pazarlar için yenilikçi ürünler oluşturularak yerel malzeme kullanım farkındalığının oluşturulabilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.
- İşveren ve üretici arasında aracı görevi üstlenen bir yapıya sahip olan Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde sürecin öğrenilebilmesi için öncelikle tasarımcı olan araştırmacı tarafından örnek bir model hazırlanmıştır. Katılımcılara örnek modelin birebir uygulaması yaptırılmış ve üreticilerin süreçteki bireysel etkinlikleri hakkında bilgi edinilmiştir. Tasarımcının müdahalelerinden biri üretim sürecinde çevrimiçi bireysel görüşmeler ile katılımcıların çalışmaya adapte edilmesi olmuştur.

2. *Çözüm için hedefler belirleme:* Yerel kaynakların kullanım farkındalığı:

- Zanaatkarların, pazarlamanın ticari yönleri ve küresel pazarda rekabet konusunda daha fazla bilgiye ihtiyaçları vardır. Kooperatif özelinde gerçekleştirilen araştırmada, Karabük Üreten Eller örneğinde yerel pazar ile sınırlı kalan mevcut ürünlerin üretimi ile sürdürülen üretimin, cinsiyete özgü bir kullanımı olan Eflani Çember bezinden cinsiyete özgü olmayan ürünlerin geliştirilmesiyle tüketici profili değiştirilerek, yeni pazarlara uyumlu duruma getirilmesi sağlanmıştır. Tasarım bilimi araştırmasında uygulama ve değerlendirme adımları arasında yer alabilecek satış-pazarlama yaklaşımı önerisi ürün geliştirme süreci dışında yalnızca ele alınabilecek bir müdahale yaklaşımı olarak da belirtilebilir.

3. *Tasarım ve geliştirme:* Birlikte çalışma motivasyonunun geliştirilmesi:

- Tasarımcılar, kooperatif üyelerinin birlikte üretim gerçekleştirmelerini sağlayabilecek yüz yüze veya çevrimiçi ortamların sağlanmasına müdahalede bulunabilirler, böylelikle birlikte çalışma motivasyonu oluşturulabilir. Karabük Üreten Eller Kooperatifi örneğinde, küresel salgın sebebiyle yüz yüze çalışma imkânı bulamayan, bireysel olarak hareket eden katılımcılar çevrimiçi grup görüşmeleri ile üretim sürecinde birlikte hareket edebilmişlerdir. Bu süreçte katılımcılar çalışmalarını hakkında fikirlerini belirtmişler, yorumda bulunmuşlar ve süreci birlikte tamamlamışlardır. Kooperatifin bireysel olan üretimi, tasarımcının oluşturduğu üç adımdan oluşan çalıştay ile katılımcıların birlikte hareket edebilecekleri ürün geliştirme süreci ile tamamlanmıştır.

Malzeme ve üretim bilgisini aktarma:

- Tasarımcılar, tasarım eğitimi almamış katılımcılar ile gerçekleştirecekleri uygulama odaklı çalışmalarda çeşitli roller üstlenebilmektedirler. Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde gerçekleştirilen çalıştay süresince katılımcıların özgün çalışmalar üretebilmeleri konusunda rehberlik edecek görselleştirme teknikleri katılımcılara tanıtılmıştır. Pratik uygulamalar ve deneyimler sonucu bilginin öğrenilmesi (Polanyi, 1966:6) yerel üretimlerin belirgin özelliğidir (Kaya-Köse ve Akbulut, 2019). Tasarımcı geliştirdiği materyallerin tanıtımını yaptıktan sonra katılımcıların deneyimlemesine olanak sağlamıştır. Bu süreçte tasarımcı, katılımcılara bilgi aktarma ve uygulamanın gerçekleştirilmesi ile eğitmen rolünü üstlenmiştir.

Bireysel becerilerle sürdürülebilir yarı-tamamlanmış ürün geliştirme süreci:

- Kadın kooperatiflerinde üyelerin mevcut becerileri doğrultusunda geleneksel üretim yöntemlerini sürdürmeleri, kooperatiften bağımsız olarak üretim gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, kadınların üretim süreçleri ve ürettikleri nesneler geleneksel beceriyi edindikleri bireylere (aile büyükleri vb.) ya da mesleki beceri kursları aracılığıyla aldıkları eğitime bağlı olarak öğrendikleri tekniklerin tekrarı niteliğinde devam etmektedir. Bu doğrultuda el sanatlarının geliştirilmesinde tasarım yöntem ve stratejilerinin kullanılabilmesi için Zhan ve diğerleri'nin (2019) tanımlamış olduğu ürün ve üretim seviyesinde müdahale yaklaşımlarında, çağdaş ihtiyaçları karşılayacak ürünler üretebilmek amacıyla mevcut becerilerin yaratıcı düşünceyle bir araya getirilmesi, tasarımcının ürün geliştirme süreci içerisinde gerçekleştireceği müdahale yaklaşımlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde

tasarımcının, ürün geliştirme süreci içerisinde yeni pazarlarla uyumlu ürünler geliştirmek için yerel malzemelerle güncel taleplere yönelik süreci başlatmasıyla kadınlar bireysel becerilerini ve kişisel yaklaşımlarını da kullanabilecekleri bir sürece dahil olmuşlardır. Böylelikle üretici kadınlar, geleneksel eğitimle sürdürdükleri üretimi, yeni bir öğrenme süreciyle bir araya getirerek üretimin devamlılığının sağlanabilmesi bilgisini edinmişlerdir. Buna ek olarak, ikinci uygulamada katılımcılar için geliştirilen modüllerle motif üretim sürecinin yarı-tamamlanmış olarak geliştirilmesi, katılımcıların kişisel özgün yaklaşımlarını sunmalarına olanak tanımıştır.

4. *Uygulama:* Mevcut görsel hafızadan uzaklaşma ve özgün ürün geliştirme:

- İlk uygulama kooperatifin mevcut üretim şeklinin öğrenilmesi amacıyla yapılmıştır. İkinci uygulamada ise tasarımcı olan araştırmacı, katılımcıların mevcut görsel hafızalarından uzaklaşabilmeleri, özgün çalışmaların yapılabilmesi için görselleştirme teknikleri geliştirmiştir. Tasarımcı, tasarım eğitimi almamış katılımcıların özgün ve bireysel motif geliştirme süreçlerinde kullanılmak üzere hazırladığı materyal ile, katılımcıların motif çeşitliliğini ve modüllerin dizilimlerindeki olasılıkları rahatlıkla görebilmelerini sağlamak için bir şablon hazırlamıştır. Gerekli üretim becerisi bulunmasına rağmen mevcut görsel hafızası ile üretimin dışına çıkamayan katılımcıların, görselleştirme teknikleri ile hayal ettiklerini deneyimleyerek üretme teşviki sağlanmıştır. Üretim çatısı altında buluşan tasarım ve zanaat, malzeme ve yapım süreci arasında güçlü bir ilişki olması sebebiyle örtüşmektedir. Bu bağlamda, tasarımın bir düşünce yolu olarak kullanılması, el sanatları üretiminde tasarımın katkıda bulunabileceği birçok durumu kapsayabilir (Aktaş ve Mäkelä, 2017).

5. *Değerlendirme:* Yeni bir üretim yaklaşımı:

- Karabük Üreten Eller kooperatifinde üretim, mevcut beceriler doğrultusunda kooperatiftan bağımsız ev-eksenli ve örnek model sipariş üretimi olarak iki farklı biçimde gerçekleştirilmektedir. Karabük Üreten Eller Kooperatifinde gerçekleştirilen uygulamalarla yeni bir üretim biçimi kooperatif üretim sürecine entegre olmuştur. Kooperatifin mevcut üretim yaklaşımlarından farklı olarak bu süreçte kadınlar bir araya gelerek üretim süreci içerisine dahil olmuşlardır. Böylelikle, ortak bir amaç doğrultusunda birlikte hareket etmişlerdir.

Kişisel yaklaşımları ortaya çıkarma:

- Karabük Üreten Eller Kooperatifinde gerçekleştirilen ikinci ve üçüncü uygulamalar sonucunda ortaya çıkan özgün motif ve bu motiflerle kullanılarak oluşturulan ürünler, katılımcıların kişisel yaklaşımlarını ortaya çıkarabilmelerine olanak tanımıştır. Katılımcılara sunulan uygulama kitleri birbirinin aynı olsa da katılımcılar kişisel yaklaşımlarını uygulamalar süresince sunmuşlardır. Böylelikle birbirinden farklı ama aynı amacı taşıyan özgün ürünler ortaya çıkmıştır.

Tüketici profiline değişmesi:

- Karabük Üreten Eller Kooperatifinde gerçekleştirilen uygulamalarla yerel ile sınırlı satış ağında yer alan ve yalnızca kadınların kullandıkları nesnenin yerini, tüketici profiline değişmesiyle turizme hizmet edebilecek nesne almıştır.

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tasarım bilimi araştırmasının son adımı yayınlama aşaması olan bu bölümde, araştırmanın bulguları özetlenmekte ve araştırma sonucunda elde edilen bilgilerin literatüre katkısı tartışılmaktadır. Araştırmanın sınırlamaları ile devam eden bölüm bilginin yaygınlaştırılması için gelecek çalışma önerileri ile sonlandırılmıştır.

8.1. Araştırmanın Özeti

Araştırma, tasarımın yerel sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal ve kültürel yönleriyle birlikte ele alınabileceği yaklaşımıyla başlamıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın yerel odaklarından biri olarak zanaat üretimi kadın emeği üzerinden incelenmiştir.

Emek yoğun zanaat üretimi geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kadın kooperatifleri, istihdam yaratmak, yoksullukla mücadele etmek, ekonomik gelir elde etmek ve eğitime erişim sağlamak gibi çeşitli misyonlar edinmiştir. Böylelikle sürdürülebilir yerel kalkınmanın ana aktörlerinden biri olarak nitelendirilmiştir. Ancak, kalkınmanın sürekliliğinin sağlanabilmesi için üretim sisteminin sürdürülebilir olması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik hedefi ile başlayan ve kadın emeği üzerinden ele alınan çalışmada öncelikle literatürde yer alan mevcut bilgilere değinilmiştir.

Araştırma, literatürden elde edilen veriler doğrultusunda araştırmanın yönteminin belirlenebilmesi için bir katılımcı gözlem çalışmasını, bu çalışma sonuçlarından elde edilen verilerin kullanılarak kurgulandığı alan çalışması olarak çalışmayı içermektedir.

Araştırmacı, öncelikle katılımcı gözlemci olarak Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi'nde eğitim alan bir grup el sanatı üreten kursiyerle katılımcı gözlem çalışması gerçekleştirmiştir. Bu çalışma ile araştırmacı, kadın kooperatifi yapılanmalarının farklılıklarını gözlemlene, üretim sürecine katılımcılar ile dahil olarak birlikte çalışmaya alışma ve veri elde etme yöntemlerini deneyimleme imkânı bulmuştur. Araştırmacının gözlem sürecinde elde ettiği veriler alan çalışmanın kurgulanmasında yardımcı olmuştur.

SAKEM’de katılımcı gözlem çalışmasından sonra, araştırmacı Karabük Üreten Eller Kooperatifi’nde altı katılımcı ile üç ardışık atölye çalışması gerçekleştirmiştir. Tasarım eğitimi almamış geleneksel becerilerini sürdüren katılımcılar Karabük Üreten Eller kooperatifi aktif üyeleridir. Çalıştay ses kaydı, alan notları, çevrimiçi grup görüşmeleri ve fotoğraflar ile belgelenmiştir. Çalıştayan her uygulaması sonucunda, süreç ve sonuç ürün değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir.

Çalıştayda ardışık gerçekleştirilen uygulamalarda bireysel çalışmadan kolektif çalışmaya doğru gerçekleşen katılımcı yaklaşımlar ve uygulamaların süreç-sonuç değerlendirmeleri tasarım müdahale metodolojisinin belirlenebilmesini sağlamıştır.

8.2. Araştırma Sorularının Yanıtlanması

Bu araştırma Türkiye’de girişim, işletme ve üretim olarak yapılanmış olan kadın kooperatiflerinde yerel üretim odaklı yeni ürün geliştirme sürecinde katılımcı ve işbirlikçi yaklaşımları konu edinmiştir. Kooperatif çatısı altında örgütlenen kadınların katılımcı olduğu tasarımcı-zanaatkar işbirliği ile yeni ürün geliştirme sürecinde bir model önerisi sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda veri elde etmek için teorik ve ampirik olmak üzere iki aşamadan oluşan bir metodoloji uygulanmıştır. Literatür araştırmasında sürdürülebilirlik için tasarımın değişimi, yerel üretimde sürdürebilir kalkınma ve tasarım müdahale yaklaşımları, kadın kooperatiflerinde zanaatların güçlendirilmesi örnekleri incelenmiştir. Araştırmanın teorik yapısını oluşturan literatür araştırması doğrultusunda ampirik verilerin elde edileceği metodolojinin ikinci adımı katılımcı gözlem ve eylem araştırması yöntemiyle ortaya konmuştur. Teorik ve ampirik araştırma neticesinde elde edilen veriler ile kadın kooperatiflerinde yeni ürün geliştirme sürecinde kullanılabilecek bir model oluşturulmuştur. Araştırmanın aşağıda yer alan üç soruya yanıt vermesi beklenmiştir. Bunlar;

1. Kadın kooperatiflerinde zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesinde süreç nasıl tanımlanabilir?
 - a) Kadın Kooperatiflerinde zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi yaklaşımları nelerdir? Ne olmalıdır?
 - b) Kadın Kooperatiflerinde tasarımcı-zanaatkar işbirliğinde tasarımcının etkin rolleri nelerdir ?

8.2.1. Kadın kooperatiflerinde zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi yaklaşımları nelerdir ? Ne olmalıdır ?

Zanaatların tasarım yoluyla güçlendirilmesi yaklaşımlarının edinilebilmesi için öncelikle tasarım ve sürdürülebilirlik ilişkisinin gelişimi ve yerel üretime etkisi üzerinde durulmuştur. Tez çalışmasının ikinci bölümünde yerel üretim ölçeğinde tasarım ve sürdürülebilirlik başlığı altında öncelikle sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları tanımlanmıştır. Brundtland (1987) raporunda gelecek nesillerin gereksinimlerinin karşılanmasını tehlikeye atmadan, bugünün ihtiyaçlarının temin edilmesi olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın tasarım yaklaşımlarında değişimi ele alınmıştır. Ceschin ve Gaziulusoy'un (2019) sürdürülebilirlik için tasarımın gelişimi araştırmaları incelenmiştir. Buna göre sürdürülebilirlik için tasarımın gelişiminde sürdürülebilirlik odağı genişlemiştir. Geçmiş yaklaşımlar (malzeme/bileşen ve ürün seviyeleri) öncelikle sürdürülebilirliğin çevresel yönleriyle ilgilenmiştir. İnsan merkezli sürdürülebilirlik yaklaşımlarına doğru gerçekleşen değişimle birlikte düşük gelirli insanların ihtiyaçlarını karşılayacak çözümler geliştirmek, yoksulluğun azaltılmasını sağlamak ve yeni iş olanakları yaratmak gibi unsurlar sürdürülebilirlik yaklaşımlarına giderek daha fazla dahil olmuştur. Bunun yanı sıra sosyal yeniliklerin algılanması, geliştirilmesi, tanıtımı ve ölçeklendirilmesine yardımcı olmak, yerel kaynakların değerlendirilmesi ve optimizasyonu aracılığıyla yerel tabanlı üretken sistemleri meydana getirmek sürdürülebilirlik için tasarım müdahalelerinin kapsadığı inovasyon yaklaşımları arasında yer almaktadır (Ceschin ve Gaziulusoy, 2019).

Tasarımın tek ürün tasarımından etkileşime, sistemlere ve faaliyetlere odaklanmaya kadar değişimi yerel üretimin sürdürülebilirliği için tasarım müdahalelerinin geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda Zhan (2017) el sanatlarının geliştirilmesine müdahale etmek amacıyla tasarım yöntemlerinin ve stratejilerinin kullanılabilmesi için tasarım müdahalelerini altı ana başlık altında toplamıştır. Bunlar, ürün, üretim, tanıtım, pazar, eğitim ve girişim alanlarına yönelik gerçekleştirilebilecek uygulamalardır. *Ürün seviyesinde* gerçekleştirilebilecek tasarım müdahalesi, geleneksel işçiliğin kullanılarak çağdaş ihtiyaçları karşılamak için ürünler üretmektir. *Üretim seviyesindeki* müdahale yerel kaynakların değerlendirilmesi, yerel ve küresel tüketim düşünülerek yerel üretim atölyelerinde üretim ve tüketimin bir bütün olarak değerlendirilmesidir. *Tanıtım seviyesinde* gerçekleştirilebilecek müdahale, yerel kültürel bağlamları ve tarihi açığa vuran yaklaşımlar ve işçilik hikayelerini ön plana çıkarmak yoluyla el sanatlarının popülerliğini yaratmaktır. *Pazar seviyesi* için

müdahale yaklaşımı 1) geleneksel teknik ve malzemeleri miras almak ve 2) yenilikçilik teknikleri, malzemeleri ve tasarımını gerçekleştirmek üzere iki aşamalı olabilmektedir. *Eğitim seviyesi* müdahale alanı üniversiteler ve endüstriler arasındaki işbirliğinin artırılması ve genişletilmesi; akademik eğitim sisteminin içindeki ve dışındaki çıraklıkları canlandırmak; zanaat ve tasarım arasında disiplinlerarası işbirliği yaratmaktır. *Girişimcilik seviyesinde* gerçekleştirilebilecek müdahaleler ise, yerel KOBİ’lerin destekleri ile kültürel ve yaratıcı ürünlerin üretilmesi ve e-ticaret ağı ile ürünlerin satışlarının gerçekleştirilmesi olarak belirtilmiştir.

Tasarım müdahale yaklaşımlarından her biri, yeni fikir üretme olanağı sağlayan vaka çalışmaları olarak düşünüldüğünde sahaya özgü olarak müdahale biçiminin belirlenmesi gerekmektedir. Aktaş ve Mäkelä (2017) kadın emeği özelinde el sanatları üretiminde tasarım müdahalelerinin düşük sosyo-ekonomik statüdeki kadınları güçlendirmek için bir araç niteliği taşıdığını belirtmiştir. Bu doğrultuda Busch ve Kaya-Pazarbaşı’nın (2018) katılımcı zanaat güçlendirme projeleri için genel bir değerlendirme yaklaşımı incelenmiştir. Her bir zanaat güçlendirme çalışmasının farklı bir dinamiğe sahip olması sebebiyle, katılımcı tasarım projelerinde çeşitli “güçlendirme” biçimlerinin ayırt edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Literatürde yer alan güçlendirme biçimlerini kadın kooperatifleri ekseninde belirleyebilmek için Tokat ve Doğan’ın (2018) tasarım aracılığıyla zanaat becerilerini güçlendirmeye yönelik mevcut yaklaşımları kadın girişimleri ve kadın kooperatifleri örnekleriyle yeniden düzenlenmiştir. Kadın girişimleri ve kadın kooperatiflerinde örnekleri incelendiğinde güçlendirme ve sürdürülebilirlik odaklı yerel üretim ve tasarım etkileşimlerinin büyük bir kısmının, kalkınma ajansları, STK’lar ve devlet teşvikleri tarafından başlatıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesine yönelik mevcut yaklaşımlar kadın emeği özelinde incelendiğinde zanaat-tasarım işbirlikleri aracılığıyla kalkınmanın sağlanabileceği ancak, kadın kooperatifinin kurulmasına destek veren iç-dış paydaşların (Resmi statü, tüzel kişilik, vakıf ve dernek benzeri STK) beklentileri-talepleri doğrultusunda yönlendirilebilir bir el sanatları üretiminin bulunduğunu söylemek mümkündür. Sürdürülebilir kalkınmayı destekleyebilecek nitelikte zanaat-tasarım işbirliklerinin sağlanabilmesi için beceri gelişimi yoluyla sosyal güçlenmenin sağlanabileceği ancak inovasyona dayalı, katma değer artırılabilmesi uygulama potansiyelini ortaya çıkarabilecek modellerin yetersizliği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, kadın kooperatiflerinin kurulmasına verilen desteğin

sonlanması ve üretimle kadınların baş başa bırakıldığı koşullarda üretimin sürdürülebilirliği ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için çağdaş pazarlara uyumlu üretim potansiyelini gerçekleştirebilecek mekanizmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

8.2.2. Kadın kooperatiflerinde tasarımcı-zanaatkar işbirliğinde tasarımcının etkin bir rolleri nelerdir ?

Türkiye’de kadın kooperatiflerinde zanaatların tasarım aracılığıyla güçlendirilmesi yaklaşımları, literatürde elde edilen veriler doğrultusunda ağırlıklı olarak ekonomik gelir elde etme amaçlı üretimin çeşitlendirilmesi yönündedir. Böylelikle kayıt dışı çalışan kadınların istihdamının sağlanarak yoksullukla mücadele edilmesi ve ekonomik kalkınmaları gerçekleştirilmektedir. Kooperatif üyesi kadınların mevcut becerilerinin geliştirilmesi için verilen eğitimler halk eğitim merkezleri, İşkur, çeşitli ulusal ve uluslararası kalkınma ajansları ve STK’lar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Güçlendirme çalışmaları kadın kooperatifleri örneklerinde, tasarımcıların ağırlıklı olarak yer almadığı çalışmalar olarak literatürde geçmektedir. Güncel bir konu olarak, tasarımın ilgi alanına son yıllarda giren kadın emeği ve yerel üretimlerin sürdürülebilirliği konusu, tasarımcı-zanaatkar ilişkisinin henüz tanımlanamadığı bir durumdadır. Çünkü, kooperatiflerin kuruluş amaçları, kuruluşlarına yardım eden çeşitli yapılar, üretilecek nesnelerin üretilmesi için teşvikler verebilmekte, üretim kararlarına müdahale edebilmektedir.

Kadın kooperatifleri buluşmalarında tasarımın önemine vurgu yapılsa da küçük ölçekli üreticiler olarak kadın kooperatifleri, tasarımın varlığını bilmiyor ya da erişim sağlayamıyor durumdadır. Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı aracılığıyla kadın kooperatiflerinin mevcut durumu ve gelecek çalışma önerileri için kadın kooperatifleri buluşmaları gerçekleştirilmektedir. Ancak sayısı her geçen gün artan kadın kooperatiflerinin tümünün kooperatifler arasında iletişim ağına sahip olmadıkları belirtilebilir. Kooperatiflerin geleceği görüşmelerinin yapıldığı toplantılara katılanlar ise ağırlıklı olarak büyükşehirlerde kurulan ve bir araya gelebilen yapılardır. Pek çok kadın kooperatifi yapılanması, iletişim ağında yer almaması, böyle bir yapılanma bilgisine sahip olmaması ya da maddi yetersizlik sebebiyle bu toplantılara ve gerçekleştirilen fuarlara katılım sağlayamamaktadır. Dolayısıyla kooperatifler arasında sosyal ağa erişim sağlayamayan kooperatif yapılanmaları da güçlendirme çalışmalarına ihtiyaç duymaktadır. Kooperatif özelinde güçlendirme

çalışmaları bu verilerden de çıkarılabileceği üzere, her vaka için kooperatifin kurulumundan üyeliğe, bulunduğu coğrafi konumdan yerel malzeme çeşitliliğine, üretilen üründen tüketiciye ulaştırma yöntemine kadar farklı etkenler değerlendirilerek oluşturulmalıdır.

3. bölümde kadın kooperatiflerinde yerel üretim ve tasarım başlığı altında literatürde yer alan güçlendirme yaklaşımları incelenmiştir. Bu başlık altında belirtildiği üzere literatürde yer alan güçlendirme ve sürdürülebilirlik odaklı zanaat ve tasarım etkileşimlerinin çoğu, toplum temelli kuruluşlarla iletişim kuran uluslararası kalkınma ajansları, sivil toplum kuruluşları ve hükümetler tarafından başlatılmaktadır. Çeşitli teşvikler ile desteklenen kadın girişimleri ve kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesinde tasarımcıların alabileceği roller arasında işbirliği, yeni ürün geliştirme düşüncesini aktarma, bilgi ve deneyimin paylaşımı, yenilik bilgisini aktarma, sürdürülebilir iş modellerinin geliştirilmesi gibi çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Örnek çalışmaların her biri, farklı bir amaç doğrultusunda hareket ettiği ve destek aldıkları kurumların birbirinden farklı olması sebebiyle, bu yaklaşımlarda tasarımcının alabileceği roller değişmektedir.

Tezin 5. ve 6. Bölümlerinde sunulan, tasarımcının etkinliğinin tanımlanması için Karabük ilinde 2019 yılında aktif olarak faaliyette bulunan iki kooperatif yapılanması ile gerçekleştirilen uygulamalardan da anlaşılacağı üzere, tasarım ile desteklenmeyen kooperatif yapıları bulunmaktadır. Safranbolu Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi'nde gerçekleştirilen katılımcı gözlem araştırması bu savı doğrular niteliktedir. Kooperatif kurulumu belediye ve SAKEM aracılığıyla sağlanmıştır. Kooperatif kurucuları teknik eğitim becerisine sahip olsalar da tasarım alanının ve tasarımcı rollerinin farkındalığına sahip değildir. Eğitimli bireyler tarafından kurulsalar da kooperatifin geliştirilmesi için tasarımın desteğine ihtiyaç duyulduğu, araştırmacının katılımcı gözlem sonucunda tasarımın neler yapabileceğini kooperatif üyeleri ile paylaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Mesleki beceri eğitimleri verilen kooperatifte, tüketici ile üretilen ürünleri bir araya getirebilecek yapının eksikliği, tasarım desteği almak için başvurmaları ile sonuçlanmıştır. Bu uygulama sonucunda tasarımcı olan araştırmacı, katılımcı gözlem araştırmasını tamamladıktan sonra kooperatife tasarım desteği vermiştir. Katılımcıların yer almadığı, tasarımcı ve işveren ilişkisinin kurulduğu bu yapıda araştırmacı *tasarımcı rolü* ile örnek çalışmalar hazırlamıştır.

Kadın kooperatifleri buluşması raporunda, kadın kooperatiflerinin hedeflerinden birinin rekabet gücü yüksek özgün ürünlerin üretilmesi olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla, tasarlanmış bir ürünün üretiminin kooperatif üyeleri tarafından gerçekleştirilmesinin yanı sıra yeni ürün geliştirme düşüncesinin üretici kadınlara aktarılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu veriler doğrultusunda Karabük Üreten Eller Kooperatifi'nde üç aşamadan oluşan çalıştay düzenlenmiştir. 6. Bölümde belirtildiği gibi, üç uygulama adımında araştırmacı, tasarımcı ve eğitmen olmak üzere farklı roller ile süreci yönetmiştir. İlk uygulama olan mevcut becerilerin tekrarı niteliğindeki uygulamada *araştırmacı*, yerel kaynakları araştırmak, kooperatif yapılanmasının tanımlanmasını sağlamak gibi görevler üstlenmiştir. Bu uygulama öncesi araştırmacı, yerel malzemenin motif örneklerinin yeniden uygulanması için vektörel çizimlerini hazır duruma getiren bir *tasarımcı* olarak yer almıştır. Uygulamanın ikinci adımı olan özgün ürünlerin geliştirilebilmesi için araştırmacı, *tasarımcı* olarak kooperatif üyesi katılımcıların mevcut görsel hafızadan uzaklaşmalarını amaçlayan yeni bir motif üretim tekniği geliştirmiştir. Uygulamada kullanacakları tekniğin, katılımcılara açıklanması ve denemelerin gerçekleştirilmesi ile araştırmacı *eğitmen* rolünü üstlenmiştir. Yeni üretilen motifler ile ürün geliştirme adımı olan son uygulama adımında araştırmacı, katılımcılara gelecek çalışmalarında da kullanabilecekleri malzeme ve üretim bilgisini aktarmıştır. Ev eksenli gerçekleştirilen uygulamalarda araştırmacı, katılımcılar arasında iletişimin kurulabilmesini sağlamak görevini de üstlenmiştir.

Karabük Üreten Eller Kooperatifinde gerçekleştirilen tüm uygulamalar analiz edildiğinde, tasarımcı her uygulamada ve uygulama süreci içerisinde farklı etkin roller üstlenmektedir. Dolayısıyla, kooperatif özelinde tasarım yaklaşımlarının gerçekleştirilmesi, beklentiler doğrultusunda tasarımcının rollerinin farklılaşması durumu ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak kooperatifler özelinde farklılaşan tasarım yaklaşımlarıyla, kooperatif içerisinde gerçekleşen uygulamalarda da tasarımın etkin rollerinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu farklılık, kooperatif yapılanmalarında ortak bulunan üyelik, ürün üretme, tüketiciye ulaştırma adımlarının ve tasarım bilimi araştırması adımları ile tasarımın müdahale edebileceği alanların belirlenebilmesi için bir olanak sağlamaktadır. Böylelikle 7. Bölümde açıklanan modelin, kooperatif özelinde gerçekleştirilecek uygulama odaklı çalışmalarda kullanılmasıyla tasarımcının uygulama sürecinde etkin rollerinin belirlenebilmesi sağlanabilecektir.

8.2.3. Kadın kooperatiflerinde zanaatların çağdaş yaklaşımlarla güçlendirilmesinde süreç nasıl tanımlanabilir ?

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları içerisinde kooperatif yapılanmalarının etki edebileceği alanların belirlenebilmesi için Kooperatiflerin Teşviki ve Geliştirilmesi Komitesi (COPAC) raporları incelenmiştir. Bu doğrultuda kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmada etki edebileceği alanlar kadın kooperatifleri özelinde hazırlanmıştır. Bunlar,

- Kooperatifin kolektif gücü sayesinde, *riskin paylaşılması, birlikte karar verebilme, üyelerin becerilerinin güçlendirilebilmesi ve geliştirebilmesi*, dolayısıyla üyelerin kendi *ekonomik fırsatlarını yaratabilmek*,
- Kooperatif modeliyle, *istihdama ve işe erişimin artırılması, ekonomik adaletin sağlanması ve iş yönetim deneyiminin artırılmasıyla* kadınların ekonomik katılımını sağlamak,
- Kayıt dışı ekonominin resmleştirilmesi amacıyla yeni bir iş geliştirme potansiyeline sahip olan kooperatif yapılanması, *düşük gelirli kadınlar, işsiz gençler, engelli kişiler, yerli halk, göçmenler ve mülteciler* gibi en savunmasız gruplardan bazılarına fırsat sunmak,
- Sürdürülebilir turizme katılarak ve yoksunluk alanlarını yükselterek *topluluklarının doğal ve kültürel mirasının korunmasına* yardımcı olmak olarak belirtilmiştir.

Ayrıca kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada, günümüzde ve gelecekte katkıda bulunma potansiyeli en yüksek olan yaklaşımlar, *yoksulluğun sona erdirilmesi, iş yaratma ve sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmak*, yaşam boyu eğitim, *kadınların güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır*. Kooperatif modelleri özellikle ekonomik geliri bulunmayan kadınlara, gelir sağlama ve seslerini toplu olarak duyurma fırsatı sunmaktadır.

Üretime katılma, gelir elde etme, beceri ve kapasite geliştirme, dolayısıyla ekonomik güçlenme kadınların kişisel yaşamlarında, ailelerinde ve toplumsal yaşamlarında doğrudan bir etki yaratmaktadır. Ancak, sürdürülebilir kalkınmada etkisi olan kadın kooperatifleri yapılarının güçlendirilmesinde tasarımın sürecin içerisine nasıl dahil olabileceği ve sürecin nasıl işleyeceği bilgisi yetersizdir.

Türkiye’de ekonomik geliri olmayan kadınlar için istihdam yaratan örgütlü yapılar olarak kadın kooperatiflerinin kurulması devlet teşvikleriyle desteklenmektedir. Kadınlar bu yapılanma içerisinde, emek yoğun süreçlerde mevcut becerilerini tekrarladıkları ürünler üretmektedir. Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı kooperatifler buluşması raporlarında (KEDV, 2015), daha çok kadına erişerek sürdürülebilir iş modelleri geliştirmek, üretim yelpazesini geliştirmek, katma değerli ürünler üretmek ve satış ağını genişleterek daha çok kişiye ulaşmak gibi hedefler yer almaktadır. Ancak tasarım bakış açısına sahip olmayan üretici kadınlar, mevcut ürün yelpazesini geliştirmekte, ürün çeşitliliği oluşturmakta güçlük çekmektedirler.

Bissett-Johnson ve Moorhead’in belirttiği gibi (2018), seri üretilen ürünlerin tüketiciye daha ucuz alternatifler sunması yerel zanaat pazarının erişebileceği alanların azalmasına sebep olmuştur. Kitlesel üretilen nesneler ile rekabet etmekte güçlük çeken zanaat ürünleri yok olmakla karşı karşıya kalmaktadır. Gelenegin sürdürülebilmesinin yolu onu sürekli geliştirmek ile sağlanabilir. El sanatları üretimini artırabilmenin yolu ise küresel pazara hitap edemeyecek kadar geleneksel olan zanaat nesnelerini güncel pazarlarla uyumlu olarak yeniden üretmek ve alternatif pazarlar aramaktır.

Manzini (2004) tasarımcıları, ürün ve hizmet sağlayıcısı olarak bireylerin ve toplulukların kaynaklarıyla bütünleştiren ve yeni eylem fırsatları sunan etkinleştiriciler olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla tasarımcılar kadın kooperatifleriyle birlikte çözümler tasarlama ve geliştirme süreçlerinde aktif olarak rol alabilmektedirler. Ayrıca tasarım, yeni ürün geliştirme sürecinde yerelin özgünlüğünün korunması ve günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeniden oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Sanders (2001a) bu uygulamalarda yerel katılımcıların dahil olduğu ekip çalışmaları ile, işbirliği ile, kolektif yaratıcılığın gerçekleştirilmesi ile kültürel açıdan daha anlamlar sonuçlar elde edilebileceğini ifade etmiştir. Tasarımın, yerelin özgünlüğünün korunması ve güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yeni ürün geliştirme sürecinde katılımcı uygulamalarla yerel sürdürülebilir kalkınmada etkin rol alabileceği belirtilebilir. Bu yaklaşımlardan hareketle araştırma, kadın kooperatiflerinde tasarım eğitimi almamış katılımcılarla çalışan tasarımcılar için sürecin tanımlanabilmesi için bir model geliştirerek bilgiye katkıda bulunmayı hedeflemiştir. İki farklı kooperatif yapısının incelenmesi ve uygulamalar ile kadın kooperatiflerinde yerel üretimin güçlendirilmesine ve sürecin yönetilmesine yönelik örnek bir model geliştirilmiştir. Benzer katılımcı ve işbirlikçi tasarım yaklaşımı projesi yürütmek isteyen tasarımcıların çalışmaları için kullanabilecekleri

bu modelde belirlenen yöntemlerin yeni çalışmalara entegre edilebilmesi için gerekli temel özellikler aşağıda listelenmiştir:

1. Kadın kooperatifleri, kooperatifi oluşturan yapı ve kurumların beklentileri ve fikirleri ile şekillendirilmektedir (KEİG, 2018:8). Bu sebeple kadın kooperatif yapılarının öğrenilebilmesi için bilgi edinmek amacıyla tasarımcının çalışma ortamında katılımcılar ile vakit geçirmesi gerekmektedir.
 - Öncelikle tasarım ve tasarımcı tanımlarının kadın kooperatifleri ile işbirliğinde açıklanması gereklidir.
 - Başka bir kooperatif yapılanmasında çalışma ortamı incelenerek, her iki yapılanma arasındaki benzerlik ve farklılıklar araştırmanın amacına göre incelenebilir.
 - Kooperatif yapılanmalarındaki benzerlik ve farklılıklar, tasarımcının planladığı uygulamaların tasarlanması ve geliştirilmesinde kullanılabilir.
 - Araştırmacı/tasarımcı, katılımcı tasarım uygulama planında katılımcılardan beklediği becerileri belirtmelidir.
 - Tasarımcı, her uygulamada çalışmanın amacını açıkça dile getirmelidir.
2. Mevcut teknik ve yöntemlerle üretimin güçlü ve zayıf yönlerinin öğrenilebilmesi için öncelikle katılımcıların hâkim oldukları teknikler ile geliştirilmiş bir örnek çalışma yapılabilir. Böylelikle katılımcılar gelecek çalışma için de sürece adapte olabilirler.
 - Katılımcıların mevcut becerileri ile şablon üzerinden üretim yapabilecekleri bir hazırlık çalışması yapılabilir. Katılımcıların gelecek çalışmalarda kullanacakları yerel malzemeye adapte olmaları sağlanabilir.
 - Kooperatifin hitap ettiği pazara yönelik olarak ilk çalışma düzenlenebilir.
3. Tasarımcı, katılımcıların özgün çalışmalar yapabilmeleri için görselleştirme teknikleri ya da gösteri modeli oluşturabilir.
 - Katılımcıların görsel hafızalarından uzaklaşmalarını sağlanabilir.
 - Kooperatifin hitap ettiği pazarın yanı sıra daha geniş bir kitleye hitap edebilecek özgün çalışmalar yapılabilir.
 - Tasarımcı katılımcıların kişisel yaklaşımlarını sunmalarına izin vermelidir.
 - Tasarımcının alanı terk etmesinden sonra katılımcılar çalışmalarını geliştirerek sürdürebilir.
4. Kooperatifler, belirli bir sorun çevresinde örgütlenen ve işbirliği ile paydaşların ortak amaçlar doğrultusunda hareket ettikleri yapılanmalardır. Kadın kooperatifleri, kooperatifi

oluşturan dinamiklerin birbirinden farklı olması, birlikte hareket edilememesi, birlikte üretimin gerçekleştirilememesi sebebiyle kapanabilmektedir.

- Birlikte çalışma motivasyonu geliştirilebilmelidir.
 - Birlikte çalışılabilmesi için araç ve yöntemler tasarlanabilir, iletişim ağı oluşturulabilir.
 - Tasarımcı yapılacak müdahaleyi doğrudan belirtmek yerine, katılımcıların fikir alışverişinde bulunabilecekleri bir süreci tanımlamalıdır. Katılımcılar kararlarını birlikte almalıdır.
5. Tasarımcı, yerel malzeme kullanımı ile katılımcıların geliştirebilecekleri ürünlerin çeşitliliğini örnek bir çalışma ile teşvik edebilir.
- Tasarımcı, yerel malzeme ile ürünlerin oluşturulmasında geçmiş deneyimlerinden edindiği bilgileri katılımcılar ile paylaşabilir. Katılımcılara fikir vermesi amacıyla gösteri modelleri sunumu yapabilir.
 - Tasarımcı, katılımcıların farklı malzemeler kullanmasına izin vermelidir.
6. Kadın kooperatiflerinde üretilen ürünler, dezavantajlı olarak nitelendirilen kadınların emek harcadıkları düşüncesi ile üretene ekonomik katkıda bulunmak amacıyla değil, tüketicinin ihtiyaçlarına yönelik olduğu için satın alınmalıdır. Tasarımcı yeni ürün geliştirmede kooperatiflere rehberlik etmelidir.
7. Her uygulama sonrasında katılımcıların süreci nasıl geçirdikleri hakkında bilgi toplanmalıdır. Gelecek müdahale için bu bilgileri elde etmek önemlidir.
8. Uygulamalar sonunda yeni bir tüketici kitlesine hitap etmek için üretilen ürünler, kooperatif satış alanlarında yerel halk ile buluşturulabilir. Böylelikle, uygulamaya katılanların ve diğer kooperatif üyelerinin gelecek çalışmalar için motivasyonu artırılabilir.

8.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın dört ana sınırlılığı bulunmaktadır. Öncelikle, ampirik araştırmanın gerçekleştirildiği zaman diliminde, küresel salgının il özelinde belirlenen kapalı alanlarda bulunabilecek kişi sayısı kuralları nedeniyle, yüz yüze grup olarak gerçekleştirilmesi düşünülen uygulamalar ev-eksenli bireysel uygulamalar olarak gerçekleştirilmiştir. Kolektif çalışmanın sağlanabilmesi için çevrimiçi grup görüşmeleri uygulamalar sürecince aktif olarak yazılı ve görsel paylaşımlara açık tutulmuştur. Ayrıca katılımcılar ile kooperatif satış ofisinde yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler iki kişilik gruplarla on beşer dakika ile sınırlandırılmak zorunda kalmıştır.

Uygulamaların kooperatif atölyesi yerine ev-eksenli olarak gerçekleştirildiği çalışmalarda katılımcılar, uygulama süresince hane içerisindeki bireylerin müdahalelerine maruz kalmışlardır. Bu durumun katılımcıların çalışmalarında düzenleme ve değişikliğe sebep olduğu, katılımcılarla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

Ev-eksenli uygulamalarda katılımcıların iletişim cihazları ile çevrimiçi grup görüşmelerine katılmaları beklendiği için kooperatif üyesi kadınlar arasından çevrimiçi grup görüşmelerine katılabilecek cihazlara sahip katılımcılar seçilmiştir.

Son olarak kadın kooperatiflerinin kurulumuna destek veren paydaşların ve kooperatiflerin bulunduğu bölgelerin coğrafi, kültürel, sosyal yapılarının farklı olması araştırmanın yerel olarak değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

8.4. Bilginin Yaygınlaştırılması için Gelecek Çalışma Önerileri

Bu çalışma, kadın kooperatiflerinde katılımcı ve işbirlikçi yaklaşımlar ile ürün geliştirilmesi sürecinde tasarımın müdahale alanlarına ve tasarımcının bu süreçteki etkin rollerine odaklanmıştır. Türkiye’de kadın kooperatiflerine ilişkin araştırmalar ağırlıklı olarak kooperatiflerin yönetim biçimi, kooperatiflerin mevcut durumu/sorunları ve kadın kooperatiflerini destekleyen kuruluşların raporlarında yer alan işletme yönetimi raporları ile sınırlı kalmıştır. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde kadın kooperatiflerinde yerel zanaat ile üretilen nesneler ve yerel üretim ilişkisi üzerinde durulmamıştır. Kadın kooperatifleri, kalkınma projeleri, yerel yönetimlerin ve kadın örgütlerinin teşvikleri ve çeşitli STK destekleri ile kurulabilmektedir. Bu sebeptir ki kurumların beklenti ve fikirleri doğrultusunda şekillenebilen kadın kooperatifleri yerelden, öz-örgütlenme temelinde ve bir grup kadının kurdukları yapıdan uzaklaşmaktadır. Kadın kooperatiflerinde üyelerin dışında, kooperatifin kurulumunda destek veren kurum ve kuruluşlar, meslek edindirme kurslarında görevli bireyler de dahil olmak üzere katılımcı süreçlere pek çok paydaş dahil olmaktadır. Bu nedenle kadın kooperatiflerinin özelleşmiş yönetim ve üretim biçimlerine yönelik güçlendirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Çalışma sonucunda oluşturulan katılımcı ve işbirlikçi tasarım yaklaşımını benimseyen model, kooperatif özelinde gerçekleştirilebilecek örnek uygulamalarda problemin tanımlanmasından, çözüm için hedeflerin belirlenmesi, uygulama tasarımının planlanması

ve gerçekleştirilmesinden uygulamanın sonuçlandırılmasına kadar sürecin nasıl işlediği ve hangi alana müdahalenin gerçekleştirilebileceği yaklaşımlarının belirlenmesi için gelecek yeni çalışmalara olanak tanımaktadır.

Araştırmanın kapsamı kadın kooperatiflerinde tasarımcı ve zanaatkar işbirliğiyle yerele özgü yeni ürün geliştirme sürecinin tanımlanmasına odaklansa da, önerilen modelin tasarım araştırmacıları tarafından kadın kooperatiflerinin çok yönlü üretim alanlarına yönelik uygulanması modelin geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Abson, D., Fischer, J., Leventon, J., Newig, J., Schomerus, T., Vilsmaier, U., von Wehrden, H., Abernethy, P. Ives, C.D. ve Jager, N.W. (2017). Leverage Points for Sustainability Transformation. *Ambio*, 46, 30-39.
- Adams, W.M. (2006, January). The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century. *Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting*, 29-31.
- Afşar, B. ve Doğanalp, B. (2016). *Kadın Girişimciliği* (Birinci Baskı) Ankara: Nobel, 1-294.
- Akdere, M. (2003). The Action Research Paradigm: An Alternative Approach in Negotiation. *Systemic Practice and Action Research* 16(5), 339-354.
- Aksoy, A. ve Günay, G. (2018). Türkiye’de Kadın Kooperatifçiliği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 53(1), 77-90.
- Aksoy, M. ve Kus, A. (1999). *Müze Kent Safranbolu* (Altıncı Baskı). Safranbolu: Safranbolu Kültür Yayınları No:1,
- Aktaş, B. M. ve Mäkelä, M. (2017). Craft dynamics: Empowering felt making through design. Proceedings of the 7th Conference of Nordic Design Research, Århus, Denmark: Nordic Design Research, 15-17.
- Atalay, D. (2015). Women’s Collaboration for the Enhancement of Craft Culture in Contemporary Turkey. *Craft Research*, 6(2), 223-239.
- Avison, D., Baskerville, R. ve Myers, M. (2007). *The structure of power in action research projects*. İçinde: Kock, N. (ed) Information systems action research. Springer, Norwell, 19-42.
- Aykaç, A. (2018). *Dayanışma Ekonomileri Üretim ve Bölüşüme Alternatif Yaklaşımlar* (Birinci Baskı) İstanbul: Metis, 91-92.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (On üçüncü Baskı) Ankara: Pegem, 175-307.
- Başaran, F. ve Bakır, G. (2018). Eski ve Yeni Örnekleriyle Eflani Çember Bezi. X. *Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri*, 255-260.
- Battiston, E. (2015). *Designers + Artisans: Solutions for Development*. Politecnico Di Milano Design School, Italy.
- Bernabei, R., ve Power, J. (2017, November). Personalisation From a Design Practice Perspective. *Proceedings of PLATE 2017 Conference*, Delft University of Technology, 2017, 37-40.

- Binder, T., Brandt, E. ve Gregory, J. (2008) 'Design participation(-s)- a creative commons for ongoing change', *CoDesign*, 4(2), 79-83.
- Bissett-Johnson, K. ve Moorhead, D. (2018). Co-creating Craft; Australian Designers meet Artisans in India. *Textile Society of America Symposium Proceedings*. 1-12.
- Björgvinsson, E. Ehn, P. ve Hillgren, P-A. (2012) Agonistic participatory design: working with marginalised social movements, *CoDesign*, 8(2-3), 127-144.
- Borges, A. (2015) Craft revitalization as a change agent in Latin America. *Making Futures Journal*, 3, 11-14.
- Bozolla, M., De Giorgio, C. ve Germak, C. (2015). Craftsmanship merchandise for cultural heritage: back home with a piece of history, territory and design. *Proceedings of 11th European Academy of Design Conference*. Sorbonne University: Paris.
- Brown, J. (2014). *Making it local: What does this mean in the context of contemporary craft?* London: Crafts Council, 2-12.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press. 1-300. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
- Burns, D. (2007). *Systemic action research: A strategy for whole systems change*. Bristol, England: Policy Press, 12-49.
- Busch, O., Holroyd, A., Keyte, J. ve Yin, S. (2014). In the Making: The Power to the People Workshop Track at Crafting the Future. *The Design Journal*, 17(3), 379-401.
- Busch, O. (2015). *Tasarlanacak Ne Kaldı?* (Birinci Baskı). İstanbul: Puna Yayın, 20-97.
- Busch, O. ve Kaya Pazarbası, Ç. (2018). Just Craft: Capabilities and Empowerment in Participatory Craft Projects. *Design Issues*, 34 (4), 66-79.
- Cantù, D. ve Selloni, D. (2013). From engaging to empowering people, a set of co-design experiments with a service design perspective. Social frontiers: the next edge of social innovation research. Research papers for a major new international social research conference. *NESTA*, 1-15.
- Carson, T. R. ve Sumara, D. J. (1997). *Action Research as a Living Practice*, New York: Peter Lang, xvii.
- Ceschin, F. ve Gaziulusoy, I. (2016). Evolution of design for sustainability: From product design to design for system innovations and transitions. *Design Studies* (47), 118-163.
- Ceschin, F. ve Gaziulusoy, I. (2019). *Design for Sustainability: A Multi-level Framework from Products to Socio-technical Systems*. Routledge: Abingdon, UK, 154.

- Christensen, L.B., Johnson, R.B. ve Turner, L.A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz* (İkinci Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık, 58.
- Cohen, E. (1988). *Authenticity And Commoditization In Tourism*. *Ann& ofT wism Research*, 15, 371-386.
- Coontz, S. ve Henderson, P. (2016). *Sınıflı ve Devletli Toplumlarda Kökenindeki Mülkiyet Biçimleri, Politik İktidar ve Kadın Emegi* (Üçüncü Baskı). (içinde) Kadının Görünmeyen Emegi (der. Gülnur Acar-Savran ve Nestin Tura Demiryontan) 31-34.
- Costello, P. J.M. (2007). *Action research*. Continuum Books: London, 11.
- Çakır, F., Küçükkaya, H. ve Çakır, M. (2019). *İstihdam Açısından Kadın Girişimciliğinin Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*. IV Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt-I. 426-437.
- Çiftçi, H. ve Walker, S. (2017). Design for Grassroots Production in Eastern Turkey through the Revival of Traditional Handicrafts. *The Design Journal*, 20(1), 2991-3004.
- Denscombe, M. (2010) *The Good Research Guide for Small- Scale Social Research Projects*, (Dördüncü Baskı) Buckingham: Open University Press, 125-135.
- Diehl, J.C., Crul, M. ve Ryan, C. (2009). *Design for sustainability: A Step by Step Approach*. UNEP: Paris, France, 15.
- Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatifleri’nin Mevcut Durumu*, The World Bank, 7-104
- Dykes, T., Rodgers, P., ve Smyth, M. (2009). Towards a new disciplinary framework for contemporary design practice. *CoDesign*, 5(2), 99-116.
- Ecevit, Y. (2007). *Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: ILO, 1-54.
- Ecevit, Y. (2015). *Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri* (Altıncı Baskı). İçinde 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (haz. Şirin Tekeli) İstanbul: İletişim, 105-114.
- Emecen, F.M. (2003) *Taraklıborlu’dan Safranbolu’ya, Bir Müze-Şehrin Doğuşu ve Yükselişi*. I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu, 4-6 Mayıs 1999. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 15-22.
- Emiroğlu, M. (2014). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri. *Karınca Dergisi*, Yıl:80, Sayı:925, Ocak 2014.
- Erbay, R. ve Tulgar, D. (2017). Sürdürülebilir Kalkınmada Bir Model Olarak Sanayiye Entegre Olmuş Kooperatifler. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* (03), 143-147.

- Ersen, T.B., Kaya, D.ve Meydanoğlu, Z. (2010). *Sosyal Girişimciler ve Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu*. İstanbul: TÜSEV Yayınları, 9-18.
- Esim, S. (2014). The Cooperative Key to Sustainable Development. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_303222/lang--en/index.htm (Erişim Tarihi: 16.02.2020).
- Fuad-Luke, A. (2009). *Design Activism: Beautiful Strangeness for a Sustainable World*. London: Earthscan, 143.
- Gönenç, G. (2005). *Rehber Safranbolu* (İkinci Baskı). İstanbul: Ceyma, 28-29.
- Greenwood, D. J. ve Levin, M. (2000). *Reconstructing the relationships between universities and society through action research* (Üçüncü Baskı). Handbook of qualitative research (N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln) Thousand Oaks, CA:Sage 43-64
- Greru, C. ve Kalkreuter, B. (2017). Design and the Evolving Tradition of Sanganer Hand Block Printing: Formation and Negotiation of Artisanal Knowledge and Identities Against the Backdrop of Intangible Cultural Heritage. *The Journal of Modern Craft*, 10(2), 137-156.
- Güldaval, K. T. (2016). *Orta Gelir Tuzağı ve Kadın Girişimciliği* (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 20-46.
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB] (2019). *100 Soruda Kooperatifçilik* (Birinci Baskı) Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı, 13-18.
- Gürdere-Akdur, S. ve Kaygan, H. (2019) Social Design in Turkey through a Survey of Design Media: Projects, Objectives, Participation Approaches, *The Design Journal*, 22:1, 51-71.
- Hanington, B. (2003, Autumn). Methods in the Making: A Perspective on the State of Human Research in Design. *Design Issues*, Vol. 19 (4), 9-18.
- Hasdoğan, G. ve Hasdoğan, M. (2015). Empowering Craftspeople by Reinforcing Design Skills: The Case of a Design Training Course for Woodworking in Kastamonu, Turkey. *Making Futures Journal*, 4, 1-9.
- Heskett, J. (2001, Winter). Past, Present, and Future in Design for Industry. *Design Issues*, 17(1), 18-26.
- Heskett, J. (2002). *Design a very Short Introduction*, Oxford University Press Inc: New York. 7-31.
- Hevner, A.R., March, S.T., ve Park, J. (2004). Design Research in Information Systems Research. *Mis Quarterly*, 28(1), 75-105.

- livari, J. ve Venable, J. (2009). Action research and design science research: Seemingly similar but decisively dissimilar. Paper presented at *The 17th European Conference on Information Systems– Information Systems in a Globalising World: Challenges, Ethics and Practices*, Verona.
- İngin, A. (2011). *Made in Şişhane, İstanbul, Küçük Üretim ve Tasarım Üzerine* (Birinci Baskı). İstanbul:Tetra, 58.
- İngin, A. ve Altay, C. (2014). *Zanaat Atölyelerinin Ürün Tasarımı Müfredatına Eklemlenmesi: ID202 ve Şişhane*. P. Kaygan ve H. Kaygan (Ed.), UTAK 2014 Eğitim, Araştırma, Meslek ve Sosyal Sorumluluk Bildiriler Kitabı içinde (185-201). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018a). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 1: No Poverty, URL: https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_616435.pdf, Son Erişim Tarihi: 06.01.2020.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018b). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 2: Zero Hunger, URL: https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_647206.pdf, Son Erişim Tarihi: 06.01.2020.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018c). Ensure healthy lives and promote well-being for all Cooperative contributions to SDG 3: Good Health and Well-Being, URL:<http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/12/SDG3.1.pdf>, Son Erişim Tarihi: 06.01.2020.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018d). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 4: Quality Education, URL: <http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/10/SDG-Brief-4-final.pdf>, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018e). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 5; Gender Equality, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/03/COPAC_TransformBrief_SDG5.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018f). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 6: Clean Water and Sanitation, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/05/COPAC_TransformBrief_SDG6.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.
- İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018g). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 7: Affordable and Clean Energy, URL: https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_633316.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018h). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 8: Decent Work and Economic Growth, URL: https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_626991.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018i). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 9: Industry, Innovation and Infrastructure, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2019/12/COPAC_TransformBrief_SDG09.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018i). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 10: Reduced Inequalities, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/08/COPAC_TransformBrief_SDG10.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018j). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 11: Sustainable Cities and Communities, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/07/COPAC_TransformBrief_SDG11.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018k). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 12: Responsible Consumption and Production, URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_632633.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018l). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 13: Climate Action, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2019/10/COPAC_TransformBrief_SDG13-final1.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2018m). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 15: Life on Land, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2018/07/COPAC_TransformBrief_SDG15.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2019a). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 14: Life Below Water, URL: http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2019/09/COPAC_TransformBrief_SDG14.pdf, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Copac (Committee for the Promotion and Advancement of Cooperatives) (2019b). Transforming our world: A cooperative 2030 Cooperative contributions to SDG 16: Peace, Justice and Strong Institution, URL: <http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2019/06/COPAC-SDG16-Final.pdf>, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: Designers United Initiative (2021). Designers United Initiative Nedir? URL: <http://www.designersunited.org/index.html> Son Erişim Tarihi: 20.05.2021.

İnternet: Dikiş Rehberi (2016). Hristo Teyeli. URL: <https://www.hobimdikis.com/teyel-cesitleri/> Son Erişim Tarihi: 07.01.2021.

İnternet: Emiroğlu (2019). Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri. URL: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e48b13b87639ac9e02df/7458fc6b5805cfbbaf4a3f0d76ad0bf5.pdf> Son Erişim Tarihi: 30.03.2021.

İnternet: Etsy (2020). Handmade Embroidery Notebook, URL: https://www.etsy.com/shop/NoteworthyGiftShop?ref=simple-shop-header-name&listing_id=810432634, Son Erişim Tarihi: 10.01.2021.

İnternet: Etsy (2020). Handmade Embroidery Notebook, URL: https://www.etsy.com/shop/NaiadeHandmade?ref=simple-shop-header-name&listing_id=468116046&page=1#items, Son Erişim Tarihi: 10.01.2021.

İnternet: Etsy (2020). Handmade Journal Notebook, URL: https://www.etsy.com/listing/453143166/handmade-journal-notebook-sketchbook?ref=search_recently_viewed-1, Son Erişim Tarihi: 10.01.2021.

İnternet: Etsy (2020). Kraft mini notepad, URL: https://www.etsy.com/listing/170532000/mini-matchbook-notepad-custom-matchbook?ref=shop_home_feat_3, Son Erişim Tarihi: 10.01.2021.

İnternet: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB] (2012). *Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri*, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. URL: <http://koop.gtb.gov.tr/data/51f7a6fe487c8e14b4454624/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7%C4%B1k%2017.12.2012.pdf>, Son Erişim Tarihi: 27.11.2019.

İnternet: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB] (2014). *2013 Kooperatif İstatistikleri Bülteni*, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. URL: [http://koop.gtb.gov.tr/data/52ce773b487c8e3b38d8fa65/Koop-%C4%B0statistik%2010%2001%20\(2\).pdf](http://koop.gtb.gov.tr/data/52ce773b487c8e3b38d8fa65/Koop-%C4%B0statistik%2010%2001%20(2).pdf), Son Erişim Tarihi: 27.11.2019.

İnternet: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB] (2015). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2014*. Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, URL: [http://koop.gtb.gov.tr/data/55eed8331a79f5b38818fc61/%C3%9CLKE%20RAPORU%202014%20\(25.08.2015\).pdf](http://koop.gtb.gov.tr/data/55eed8331a79f5b38818fc61/%C3%9CLKE%20RAPORU%202014%20(25.08.2015).pdf), Son Erişim Tarihi: 07.08.2020.

İnternet: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı [GTB] (2017). Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, URL: <http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aac/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf>, Son Erişim Tarihi:07.08.2020.

İnternet: ICA (1995). Statement on the Co-operative Identity. URL: <https://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>, Son Erişim Tarihi:06.01.2020.

İnternet: ICA (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development*, URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>, Son Erişim Tarihi:03.12.2019.

İnternet: ICA (2016). Sustainability Reporting for Co-operatives: A Guidebook, URL: <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/ica-sustainability-reporting-guidebook-1575997496.pdf>, Son Erişim Tarihi: 03.12.2019.

İnternet: ICA (2017). Coops for 2030: a movement achieving sustainable development for all, URL: <https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/co-ops-for-2030-final-report-vol-1-2017-1105233539.pdf>, Son Erişim Tarihi: 03.12.2019.

İnternet: ILO (2015). Cooperative movement engagement in sustainable development and the post-2015 process: Survey findings, URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_248497.pdf, Son Erişim Tarihi: 16.02.2020.

İnternet: ILO (2017). Rah-e-Roshd: The first cooperative school working to advance inclusive and quality education in Iran. URL: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_577533/lang--en/index.htm, Son Erişim Tarihi: 07.01.2020.

İnternet: ILO (2018a). Cooperatives And The Sustainable Development Goals: A Contribution To The 2030 Agenda For Sustainable Development, URL: https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/areas-of-work/wcms_445131/lang--en/index.htm, Son Erişim Tarihi: 05.01.2020.

İnternet: ILO (2018b). ILO Action Plan for Gender Equality 2018–21. Geneva: / International Labour Office, URL: https://www.ilo.org/gender/Informationresources/WCMS_645402/lang--en/index.htm, Son Erişim Tarihi: 20.12.2020.

İnternet: İstanbul Kalkınma Ajansı [İSTKA], (2020). Şile Bezi Kırsal Kadın Kooperatifi projesi , URL: <https://www.istka.org.tr/kurumsal/basin-odasi/basin-bultenleri-ve-duyurular/sile-bezi-kirsal-kadin-kooperatifi-projesi-desteklenecek/>, Son Erişim Tarihi: 01.11.2020

- İnternet: İstanbul Modern Basın Bülteni, (2019). Ağlasunlu kadınlardan Sagasun Art ürünleri, URL: https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/aglasunlu-kadınlarden-sagasun-art-urunleri-ilk-kez-istanbul-modern-magazada_2241.html, Son Erişim Tarihi: 01.11.2020.
- İnternet: Järvinen, P. (2012). On boundaries between field experiment, action research and design research. Tampere, Finland: University of Tampere, School of Information Sciences, URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/87b6/23af952c3dbbf23e46ff18fdb24840fd18ca.pdf>, Son Erişim Tarihi: 25.04.2020.
- İnternet: Joon (2018). Anadolu'nun Renkleri Koleksiyonu, URL: <https://www.joon.world/anadolununrenkleri>, Son Erişim Tarihi: 01.11.2020.
- İnternet: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı [KEDV] (2008). 3. *Kooperatifler Buluşması Raporu*, URL: https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/3_Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Bulus%CC%A7mas%C4%B1%20Raporu.pdf, Son Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- İnternet: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı [KEDV] (2015). 5. *Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu*, URL: https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/5_Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Bulus%CC%A7mas%C4%B1%20Raporu.pdf, Son Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- İnternet: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı [KEDV] (2018). 6. *Kadın Kooperatifleri Buluşması Raporu* URL: https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/6_Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Bulus%CC%A7mas%C4%B1%20Raporu.pdf, Son Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- İnternet: Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi [KEİG] (2019). *Kriz, Kadınlar ve Kadın Emegi Forumu Raporu*, URL: <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2019/01/Kriz-Kadınlar-Kadın-Emegi-Forumu-Raporu.pdf>, Son Erişim Tarihi: 23.02.2020.
- İnternet: Kalkınma Bakanlığı (2018). *Yönetici Özeti. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, URL: <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KadınınKalkınmadakiRoluOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>, Son Erişim Tarihi: 20.12.2020.
- İnternet: Kasl, E., ve Yorks, L. (2002). *An extended epistemology for transformative learning theory and its application through collaborative inquiry*, URL: http://www.aral.com.au/whyar/Kasl_and_Yorks.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.01.2020.
- İnternet: Nahıl, (2020). Kadın Emegi ile Üretilmiş El Yapımı Ürünler, URL: <https://www.nahil.com.tr/>, Son Erişim Tarihi: 03.01.2021.
- İnternet: OECD (2018). Employment: Labour force participation rate, by sex and age group URL: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54741>, Son Erişim Tarihi: 06.01.2020

İnternet: OECD (2003). *Entrepreneurship and Local Economic Development*, Paris, URL: <https://www.oecd.org/cfe/leed/entrepreneurshipandlocaleconomicdevelopmentprogrammeandpolicyrecommendations.htm>, Son Erişim Tarihi:20.12.2020.

İnternet: OECD (2012). *Closing the Gender Gap: Act Now*, URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264179370-en>, Son Erişim Tarihi: 31.08.2020.

İnternet: RET YKD, (2015). *Leap Natural Brand*, URL: <https://retgermany.de/leap-natural/>, Son Erişim Tarihi:01.11.2020.

İnternet: Sagalassos Vakfı, (2018). *Sagasun Art*, URL: <http://www.sagalassosvakfi.org/alisveris/>, Son Erişim Tarihi:01.11.2020.

İnternet: Simurg, (2019). *Kadın Kooperatifleri Hareketi*. URL: <https://simurg.org.tr/>: Son Erişim Tarihi: 15.11.2019.

İnternet: Strateji ve Bütçe Başkanlığı [SBB], (2019). *11. Kalkınma Planı (2019-2023)*, URL: <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.11.2019.

İnternet: Ticaret Bakanlığı (2012a). *Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi*, URL: <https://ticaret.gov.tr/data/5d41a0d313b87639ac9e013d/8cdca2127f2668cc6c36d994707643d5.pdf>, Son Erişim Tarihi: 12.12.2019.

İnternet: Ticaret Bakanlığı (2012b). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016*, URL: [http://www.turkey.coop/uploads/menu/t%C3%BCrkiye_kooperatif%C3%A7ilik_stratejisi_ve_eylem_plan%C4%B1_\(2012-2016\).pdf](http://www.turkey.coop/uploads/menu/t%C3%BCrkiye_kooperatif%C3%A7ilik_stratejisi_ve_eylem_plan%C4%B1_(2012-2016).pdf), Son Erişim Tarihi: 14.09.2020.

İnternet: Topraktan Tabağa Kooperatifi, (2020). *Halep Sabunu Projesi*, URL: <https://topraktantabaga.com.tr/hakkimizda>, Son Erişim Tarihi: 03.01.2021.

İnternet: UNCTAD (2008). *Creative Economy Report*. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/ditc20082cer_en.pdf Son Erişim Tarihi: 14.05.2021.

İnternet: UNDP (2015) *Sustainable Development Goals*. URL: https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/brochure/SDGs_Booklet_Web_En.pdf, Son Erişim Tarihi: 14.09.2020.

İnternet: UNDP (2017). *The Sustainable Development Goals Report 2017*, URL: <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Democratic%20Governance/OGC/SDG%20Report%202017.pdf>, Son Erişim Tarihi: 14.09.2020.

İnternet: UNDP (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*, URL: <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html>, Son Erişim Tarihi: 03.12.2019.

- İnternet: UNESCO (2005). *Asia-Pacific Creative Communities symposium, Promoting the Cultural Industries for Local Socio-economic Development a Strategy for the 21st Century*. 22-26 Şubat 2005 Ahhichatragarh Fort, Jodhpur, Raja-sthan, India. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000179570>, Son Erişim Tarihi:22.05.2020.
- İnternet: UNICEF (2017). *Gender Equality: Glossary of Terms And Concepts*, URL: <https://www.unicef.org/rosa/media/1761/file/Gender%20glossary%20of%20terms%20and%20concepts%20.pdf>, Son Erişim Tarihi:07.01.2020.
- İnternet: UNIDO (2011). *Craft & Design in Vietnam*. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/2011-06/CraftDesignInVietnam_email_Final_0.pdf Son Erişim Tarihi: 17.05.2021.
- İnternet: UNWOMEN (2020). *Dijital Beceri Kursları*, URL: <https://www.facebook.com/unwomenturkey/photos/a.285663308797300/518401878856774>, Son Erişim Tarihi:01.11.2020.
- İnternet: Wanyama, F. (2014). *Cooperatives and the sustainable development goals: a contribution to the post-2015 development debate*. Geneva: ILO, URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1247ilo.pdf>, Son Erişim Tarihi: 16.02.2020.
- Järvinen, P. (2007). *Action Research is Similar to Design Science*. *Quality & Quantity* 41, 37-54.
- Je'gou, F. ve Manzini, E. (2008). *Sustainable Everyday Project*. İçinde Collaborative services: social innovation and design for sustainability. Milan: Edizioni POLI.design, 191-192.
- Johnson, A.P. (2019). *Eylem araştırması el kitabı* (Üçüncü Baskı) (çev. Uzuner, Y. ve Anay, M.). Ankara: Anı Yayıncılık, 19-92.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG] (2007). *Kadın Emeği ve İstihdamı Toplantısı Raporu* (Birinci Baskı) (haz. Serap Güre). İstanbul: Matris, 11-69.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG] (2009). *Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı Sorun Alanları ve Politika Önerileri* (Birinci Baskı), İstanbul: Ayhan Matbaa, 12-23.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG] (2013). *Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamına Yönelik Politikalar Kadın Emeği ve İstihdamına Dair Politika ve Faaliyetlerin 12 İlde Değerlendirilmesi* (Birinci Baskı). İstanbul: Sena Ofset ,17-32.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG] (2015). *Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler* (Birinci Baskı). İstanbul: Kayhan, 15.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi [KEİG] (2018). *Kadın Kooperatifleri Kılavuzu* (Birinci Baskı) İstanbul: Hazal Matbaa, 5-30.
- Kalyoncu, H. (2007). *Cumhuriyet Kenti Karabük* (Birinci Baskı), Karabük: Karabük Belediyesi Yayınları, 34-35.

- Karakuş, G. (2015). 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Tasarım ve Zanaat Manifestosu. *Istanbul Modern Platform for Crafts, Art and Design*. 14-19.
- Kaya, Ç. (2011). *Designer As Enabler: A Methodology Of Intervention For Designers*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, Ç. ve Yağız, B. (2011, Spring). Design in Informal Economies: Craft Neighborhoods in Istanbul. *Design Issues*, 27 (2), 59-71.
- Kaya, Ç. ve Gelmez, K. (2013). Grassroots Empowerment with Design in a Community of Practice in Turkey. *Journal of Arts & Communities*, 5(1), 55-72.
- Kaya Köse, E. ve Akbulut, D. (2018). The Engagement of Tradition, Industry, and Tourism: The Case of Safranbolu Ironworking. *The International Journal of Design in Society*, 12(4), 13-27.
- Kaya Köse, E. ve Akbulut, D. (2019). Yerel Üretim ve Turizm İlişkisinde Tasarım Müdahaleleri Üzerine; Safranbolu Örneğine Doğru, *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(6), 362-385.
- KSSGM (1999). *Yeni Üretim Süreçleri ve Kadın Emeği* (Birinci Baskı). Ankara: Cem, 2-221.
- Levitt, M., ve Richards. S. (2010). Leveraging User Expertise through Participatory Design: Beyond Observation. *Innovation Spring*, 24-27.
- Manzini, E. (2007), *The Scenario of a Multi-local Society: Creative Communities, Active Networks and Enabling Solutions*, içinde Jonathan Chapman, J., Gant, N. (edt), Designers, Visionaries and Other Stories, Earthscan, London, 76-86.
- Manzini, E. (2010). Small, Local, Open and Connected: Design Research Topics in the Age of Networks and Sustainability, *Journal of Design Strategies*, 4 (1).
- Manzini E. (2015). *Design, When Everybody Designs: An Introduction to Design for Social Innovation* -Design Thinking, Design Theory, MIT Press 1-27.
- Martin, B. ve Hanington, B., (2012). *Universal Methods of Design*, Beverly: Rockport Publishers, 58-140.
- Merriam, S. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Bir Rehber* (Üçüncü Baskı). Ankara: Nobel, 2-181.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (İkinci Baskı). Newbury Park, CA: Sage, 2-58.
- Mozota, B. (2006). *Tasarım Yönetimi* (İkinci Baskı), İstanbul: MediaCat, 38-66.
- Murray, K. (2010). Outsourcing the hand: An analysis of craft-design collaborations across the global divide. *Craft + Design Enquiry*, (2), 1-23.

- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*. Cilt (çev. S. Özge) (Sekizinci Baskı), İstanbul: Yayın Odası, 573.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1*. Cilt (çev. S. Özge) (Dokuzuncu Baskı), İstanbul: Yayın Odası, 43.
- Nugraha, A. (2006). Tradition As An Alternative Solution? Potentials Design In The Field New Discourse On Craft Development 1-2 Working Papers – *Työpaperit Publication Series*, F 31 University Of Art and Design Helsinki, 40-44.
- Nugraha, A. (2010). Transforming tradition for sustainability through ‘TCUSM’ tool. *SYNNYT/ORIGINS*, 3, 20-36.
- Ozan-Avcı, E. (2019). People’s Empowerment in Design Process through Product Personalization for Sustainability. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öngel, S. ve Yıldırım, U. (2019). “Önsöz”, *Krize Karşı Kooperatifler Deneyimler Tartışmalar Alternatifler* (Birinci Baskı). İstanbul: Notabene, 10.
- Özbay, F. (2015). *Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme*. İçinde 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar (haz. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim, 115-140
- Page, N. ve Czuba, C.E. (1999). Empowerment: What is it? *Journal of Extension*, 37(5), 24-32.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (Dördüncü Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage, 105-587.
- Peffer, K., Tuunanen, T., Gengler, C. E., Rossi, M., Hui, W., Virtanen, V. ve Bragge, J. (2006). The design science research process: A model for producing and presenting information systems research. Paper presented at the first international conference on design science research in information systems and technology *DESRIST 2006*, Claremont, 83-106
- Petridou, E., ve Glaveli, N. (2008). Rural women entrepreneurship within co-operatives: training support. *Gender in Management: An International Journal*, 23(4): 262-277.
- Polanyi, M. (1966). *The Tacit Dimension*. The University of Chicago Press, Chicago, 1-6.
- Punch, K. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş* (Dördüncü Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi, 168-196.
- Reason, P. ve Bradbury, H. (2001). *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London: Sage Publications, 1-11.

- Reubens, R. (2016). *To Craft, By Design, For Sustainability Towards Holistic Sustainability Design For Developing-Country Enterprises*. PhD thesis Delft University of Technology, The Netherlands Faculty of Industrial Design Engineering Design for Sustainability Program.
- Sanders, E. B.-N. (1999). *Postdesign and Participatory Culture. Useful and Critical: The Position of Research in Design*, Helsinki: University of Art and Design. 87-92.
- Sanders, E. B.-N. (2000). *Generative Tools for CoDesigning*. Collaborative Design, Scrivener, Ball and Woodcock (Eds.) Springer-Verlag London Limited, 3-13.
- Sanders, E.B-N. (2001a, August). Collective creativity. *LOOP: The AIGA Journal of Interaction Design Education*, (3) 1-6.
- Sanders, E.B-N. (2001b, October). A New Design Space. *Proceedings of ICSID 2001 Seoul: Exploring Emerging Design Paradigm*, Oullim. Seoul, Korea, 2001, 317- 324.
- Sanders, E.B-N. ve William, C. (2001). *Harnessing People's Creativity: Ideation and Expression through Visual Communication*. Focus Groups: Supporting Effective Product Development. Langford J and McDonagh-Philp D (Eds.) Taylor & Francis, 137-148.
- Sanders, E. B. N. (2002). *From user-centred to participatory design approaches*. İçinde J. Frascara (Eds.), *Design and the social sciences: Making connections*. London: Taylor & Francis, 1-8.
- Sanders, E.B.-N. ve Stappers, P.J. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *CoDesign*, 4(1), 5-18.
- Sanders, E. B.-N., Brandt, E., ve Binder, T. (2010). A framework for organizing the tools and techniques of participatory design. *Proceedings of Participatory Design Conference 2010*, Sydney, 195-198.
- Sennett, R. (2012). *Beraber* (Birinci Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 249.
- Sennett, R. (2013). *Zanaatkar* (İkinci Baskı). İstanbul: Ayrıntı, 92.
- Serinikli, N. (2016, Aralık). Kadın Yoksulluğunu Önlemede Girişimciliğin Önemi: Kadın Kooperatifleri ve Mikro Kredi Uygulamaları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 598-609.
- Soysal, A. (2010a). Türkiye’de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (01), 83-114.
- Soysal, A. (2010b, Nisan). Kadın Girişimcilerin Özellikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 71-95.
- Stringer, E. (2007). *Action Research* (Üçüncü Baskı). London: Sage Publications, 9-25.

- Susman, G. I. ve Evered, R. D. (1978). An assessment of the scientific merits of action research. *Administrative Science Quarterly* 23, 582-603.
- Tekeli, İ. (2003, Şubat). Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği Kavramı Üzerine İrdelemeler. *Mersin Mozaik Projesi Birinci Grup Toplantısı*.
- Tokat, A. ve Doğan, Ç. (2018, Eylül). Ankara Kalesi Bölgesi'ndeki Zanaatların Sürdürülebilir Tasarım ve Yerelleşme Odaklı Değerlendirmesi içinde *UTAK 2018 Üçüncü Ulusal Tasarım Araştırmaları Konferansı: Tasarım ve Umut Bildiri Kitabı* (der. G.T.Yargın, A.Karadoğaner, D. Oğur), Ankara, 45-60.
- Toksöz, G. (2018). *Kalkınmada Kadın Emeği* (İkinci Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları, 44-260.
- Tunçözgür, Ü. (1999). *Dünü ve Bugünü ile Safranbolu* (Birinci Baskı). Ankara: Meteksan, 22-23.
- Tung, F.W. (2012). Weaving with Rush: Exploring Craft-Design Collaborations in Revitalizing a Local Craft. *International Journal of Design*, 6(3) 71-84.
- Turan, G. (2009). *Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi Zanaat ve Endüstri Üretiminde Tasarım*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkoğlu, A. ve Uca, S. (2011, Aralık). Türkiye’de Halk Eğitimi: Tarihsel Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 48-62.
- Väänänen, N. (2020). *Sustainable Craft Dismantled and Reassembled*. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Education, Humanities, and Theology; 149.
- Venable, J. R. (2009, June). Identifying and addressing stakeholder interests in design research: An analysis using critical system heuristics. Paper presented at the *IFIP WG 8.2 Working Conference* on the role of IS in leveraging the intelligence and creativity of SMEs. Guimaraes.
- Vyas, K. (1991). The Designer and the Socio-Technology of Small Production, *Journal of Design History*, 4(3), 187-210.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Onbirinci Baskı), Ankara: Seçkin, 40-312.
- Yıldırım, A. (2019). *Türk Cumhuriyetlerinde Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Yoksulluğun Feminizasyonu*. IV Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt-II, 1253-1267.
- Yılmaz, T. (2015). Türkiye’deki Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümlerinin Sürdürülebilir Tasarım Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(5), 455-467.

Zamenopoulos, T., ve Alexiou.K. (2018). *Co-Design as Collaborative Research*. Bristol: University of Bristol/AHRC Connected Communities Programme.

Zhan, X. (2017). Crafts in the Yangtze River Delta, China: Designing a Renewed Ecology for Sustainability, *The Design Journal*, 20:6, 867-876.

Zhan, X., Walker, S., Hernandez, R. ve Evans, M. (2017). Craft and Sustainability: Potential for Design Intervention in Crafts in the Yangtze River Delta, China. *The Design Journal*, 20(1): 2919-2934.

Zhan, X ve Walker, S. (2018). Value Direction: Moving Crafts toward Sustainability in the Yangtze River Delta, China. *Sustainability*, 2018,10,1252:1-20.

EK-1. Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Üreten Eller Kooperatifi başkanına uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu

1. Karabük Üreten Eller Kooperatifi ne zaman kuruldu? Kooperatifi kurma fikrinin nasıl ortaya çıktığını açıklar mısınız?
2. İşletme, üretim ve tüketim olarak nitelendirilen kooperatiflerin hangisi içinde yer alıyorsunuz?
3. Kooperatifin örgütlenmesinden bahseder misiniz?
4. Kooperatifin nasıl bir çalışma yöntemi bulunuyor? Her isteyen kooperatife üye olabiliyor mu?
5. Kooperatifiniz ürün ve hizmetlerinden bahseder misiniz? Ürünlerinizi nasıl satıyorsunuz?
6. Size özgü ürününüz var mı? Tescil ya da patent almayı düşünüyor musunuz?
7. Birlikte üretim gerçekleştiriyor musunuz yoksa Ev-eksenli üretim ile mi çalışıyorsunuz?
8. Üretim mekânı ve makinelere ihtiyacınız olacak sanırım. Bu yönde planlarınız var mı? Üretiminizi ortak bir alana taşımayı hedefliyor musunuz?
9. Üretime katılmayan, fayda sağlamayan bireyler kooperatif içinde ne oluyor?
10. Beraber çalıştığınız başka kooperatif ya da kamu kurumu var mı?
11. Yerel yönetimlerle ilişkinizden bahseder misiniz?
12. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin artışını ve mevcut durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?
13. Kooperatiflerin en önemli sorunlarından biri de ürünlerini satabilecekleri pazara/sektöre ulaşmada yaşanan güçlük. Bu konuda nasıl çözümler üretiyorsunuz?
14. Kooperatif olarak en önemli sorunuz nedir? Kooperatifin çözüm için neye ihtiyacı var?
15. Kadın kooperatiflerini güçlendirmek ve çeşitlendirmek için ne yapılmalı? önerileriniz nelerdir?
16. Kooperatif için yakın dönemdeki hedeflerinizden bahseder misiniz?

EK-2. Yarı yapılandırılmış görüşme formu

Eğitime uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu

1. Sizi tanıyabilir miyiz?
2. Eflani Çember Bezi ile ilk tanışmanız nasıl oldu?
3. Daha önce eğitmen olarak katılmış olduğunuz Eflani Kadınları Dokuyor, Çember Bezi Hayat Buluyor Projesinden bahseder misiniz?
4. Projenin amaçlarından ve Çember Bezi dokumasında gerçekleştirilen yenilikler hakkında bilgi verebilir misiniz?
5. Eflani Çember Bezi üzerindeki işlemleri nasıl yapıyorsunuz?
6. Eflani Çember Bezi dokumasında ya da dokuma bez üzerinde işlenen yerel motifler var mı?
7. Dokuma bez üzerine işlenen kanaviçenin yerel motif olma özelliği var mı?
8. Eflani Çember bezi ürün örneklerinden bahseder misiniz?
9. Sizce gelecekte Eflani Çember bezi ürün örnekleri neler olabilir?

EK-3. Kişisel bilgi formu (Safranbolu Kültür Eğitim Merkezi)

Kursiyer kişisel bilgi formu

Değerli Katılımcılar,

Aşağıda kişisel bilgilerinize yönelik sorular bulunmaktadır. Bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan sorulara vereceğiniz yanıtlar ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Ege KAYA KÖSE
Gazi Üniversitesi Doktora Öğrencisi

1. Yaşınız:

2. Öğrenin Durumunuz:

☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Lisansüstü

3. Çalışıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır

4. Mesleğiniz:

5. Daha önce SAKEM, Halk Eğitim, İşkur vb. kurumların açmış olduğu beceri geliştirmeye yönelik kurslara katılım sağladınız mı:

☐ Evet ☐ Hayır

Soruya yanıtınız evet ise lütfen katıldığınız kursların adını yazınız:

.....

EK-5. Kişisel bilgi formu (Karabük Üreten Eller Kooperatifi)

Katılımcı kişisel bilgi formu

Değerli Katılımcılar,

Aşağıda kişisel bilgilerinize yönelik sorular bulunmaktadır. Bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere hazırlanan sorulara vereceğiniz yanıtlar ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Ege KAYA KÖSE
Gazi Üniversitesi Doktora Öğrencisi

1. Yaşınız:
2. Öğrenin Durumunuz:
() İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Lisansüstü
3. Çalışıyor musunuz? () Evet () Hayır
4. Mesleğiniz:
5. Medeni Durumunuz:
() Bekar () Evli () Boşanmış () Dul
6. Kooperatife kayıt olduğunuz tarihi lütfen yazınız:
7. Daha önce Halk Eğitim, İşkur vb. kurumların açmış olduğu beceri geliştirmeye yönelik kurslara katılım sağladınız mı:
() Evet () Hayır
Soruya yanıtınız evet ise lütfen katıldığınız kursların adını yazınız:
.....
8. Kooperatif için ürettiğiniz ve satışı gerçekleşen ürününüz var mı:
() Evet () Hayır
Soruya yanıtınız evet ise lütfen ürün türünü yazınız:
.....

EK-6. Uygulama-1 sonrası görüşme

Uygulama-1 sonrası katılımcılar ile yarı yapılandırılmış görüşme formu

Uygulama-1 Sonrası Katılımcılar ile Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	
Görüşme Tarihi:	Katılımcı:
Uygulama-1	
Süreç	1. Hazır motifleri işlemek hakkında düşünceleriniz nelerdir? 2. Daha önce böyle bir çalışma yaptınız mı? 3. Verilen süre sizin için yeterli oldu mu? 4. Size verilen uygulama kiti yeterli oldu mu? Verilen malzemeler hakkında ne düşünüyorsunuz? 5. Ev-eksenli üretim sürecinde yaşadığınız sorunlar var ise açıkla mısınız? 6. Uygulama-1 süreci için eklemek istediğiniz bir konu var mı?
Sonuç Ürün	7. Sonuç ürün hakkında düşüncelerinizi belirtir misiniz?
İletişim	8. Ev-eksenli çalışma sürecinde çevrimiçi bireysel görüşmeler ile yeterli iletişimi kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?

EK-7. Uygulama-2 sonrası görüşme

Uygulama-2 sonrası katılımcılar ile yarı yapılandırılmış görüşme formu

Uygulama-2 Sonrası Katılımcılar ile Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	
Görüşme Tarihi:	Katılımcı:
Uygulama-2	
Süreç	1. Motif oluşturmak için kullanılan yöntem hakkında düşünceleriniz nelerdir? 2. Daha önce böyle bir çalışma yaptınız mı? 3. Verilen süre sizin için yeterli oldu mu? 4. Size verilen uygulama kiti yeterli oldu mu? Verilen malzemeler hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullandığınız malzemeleri nedenleri ile açıkla mısınız? 5. Ev-eksenli üretim sürecinde yaşadığınız sorunlar var ise açıkla mısınız? 6. Uygulama-2 için eklemek istediğiniz bir konu var mı?
Sonuç Ürün	7. Sonuç ürün hakkında düşüncelerinizi belirtir misiniz?
İletişim	8. Ev-eksenli çalışma sürecinde çevrimiçi grup görüşmeleri ile yeterli iletişimi kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?
Gelecek Çalışmalar	9. Motif geliştirmek için yeni bir teknik bilgisi sizlere aktarıldı. Öğrenmiş olduğunuz bu tekniğin gelecek çalışmalarda size yardımcı olacağını düşünüyor musunuz? 10. Eflani Çember bezinin mevcut kullanım alanı dışında bir ürüne dönüşmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

EK-8. Uygulama-3 sonrası görüşme

Uygulama-3 sonrası katılımcılar ile yarı yapılandırılmış görüşme formu

Uygulama-3 Sonrası Katılımcılar ile Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	
Görüşme Tarihi:	Katılımcı:
Uygulama-3	
Süreç	1. Yerel bir malzemenin güncel kullanım alanı dışında bir ürüne dönüştürülmesi hakkında ne düşünüyorsunuz? 2. Daha önce böyle bir çalışma yaptınız mı? 3. Verilen süre sizin için yeterli oldu mu? 4. Size verilen uygulama kiti yeterli oldu mu? Verilen malzemeler hakkında ne düşünüyorsunuz? Kullandığınız malzemeleri nedenleri ile açıkla mısınız? 5. Uygulama-2 sürecinde ürettiğiniz motifi bu uygulamada kullanırken motif üzerinde bir değişiklik yaptınız mı? Yaptığınız değişiklikleri nedenleri ile açıkla mısınız? 6. Ev-eksenli üretim sürecinde yaşadığınız sorunlar var ise açıkla mısınız? 7. Uygulama-3 için eklemek istediğiniz bir konu var mı?
Sonuç Ürün	8. Sonuç ürün hakkında düşüncelerinizi belirtir misiniz?
İletişim	9. Ev-eksenli çalışma sürecinde çevrimiçi grup görüşmeleri ile yeterli iletişimi kurabildiğinizi düşünüyor musunuz?
Gelecek Çalışmalar	10. Gerçekleştirilen üç aşamalı çalıştay sonrasında yerel malzemenin farklı bir üründe kullanılabileceği gelecek çalışmalar için düşünceleriniz nelerdir?

EK-9. Eflani Çember Bezi coğrafi işaret belgesi

No: 191

EFLANİ ÇEMBER BEZİ

Tescil Ettiren

**EFLANİ KAYMAKAMLIĞI SOSYAL YARDIMLAŞMA
VE DAYANIŞMA VAKFI**

Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 15.04.2008 tarihinden itibaren korunmak üzere 03.11.2015 tarihinde tescil edilmiştir.

Değişiklik İlanı:

15.08.2018 tarih ve 35 sayılı bülten

EK-9. (devam) Eflani Çember Bezi coğrafi işaret belgesi

Tescil No	: 191
Tescil Tarihi	: 03.11.2015
Başvuru No	: C2008/023
Başvuru Tarihi	: 15.04.2008
Coğrafi İşaretin Adı	: Eflani Çember Bezi
Ürün / Ürün Grubu	: Bez
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Eflani Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
Tescil Ettirenin Adresi	: Hükümet Konağı Kat:3 EFLANI
Coğrafi Sınırı	: Eflani
Kullanım Biçimi	: Markalama

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Eflani Çember Bezi yörede başörtüsü olarak kullanılan pamuklu ince bir dokumadır. İnce beyaz zemin dokuma üzerinde belirginleşen değişik motifler, yine beyaz renkte ancak daha kalın pamuk ipliği ile dokuma sırasında oluşturulur.

Eflani Çember Bezi'nin yüzey kompozisyonlarında belirginleşen ortak özellik çemberlerin karşılıklı kısa kenarlarında yer alan beyaz konturlu ince bir bordo çizgi ve Top Fitol motifi ile oluşturulan ve eşit aralıklarla tekrarlanan üç sıra beyaz şerittir. Bu beyaz çizgiler, çizgili kompozisyon gösteren Top Fitol, Çift Fitol ve Analı Kızlı motiflerinden oluşturulan çemberler hariç diğer Eflani Çemberleri'nin tümünün kısa kenarlarında uygulanmaktadır. Nadir olarak bu şeritlerin 4 sıralı uygulamalarına da rastlanmaktadır.

Mekikli çemberlerde Tek Fitol, Çift Fitol, Top Fitol, Analı Kızlı, Şatır Eteği motifleri bulunmaktadır. Motifleri elle oluşturulan işlemeli çemberlerde Yılan Eğrisi, Baklava Kesimi, Tülü Perde, Göveç İçi, Kovalama, Şeker Kestirmesi, Kabak Çiçeği ve Yapraklı motifleri uygulanmaktadır.

Üretim Metodu:

Eflani Çemberlerinde farklı yapısal özellik gösteren 4 çeşit pamuk ipliği kullanılır. Zemin dokumada atkı ve çözgü ipliği olarak NE 20/1 kıvrak ince tek kat bükümlü beyaz renkli pamuk ipliği, desen atkısı olarak çember yüzeyinde mekik kullanılarak enine çizgiler halinde uzanan motifleri oluşturmada NE 12, işlemeli çemberlerde motif oluşturmada yörede “şeker ipi” olarak tanımlanan kalın 3 kat bükümlü NE 5/3, 4 tur/cm S bükümlü beyaz pamuk ipliği, çemberlerin kısa kenarlarında yani dokumaların başlangıç ve bitiminde uygulanan bordo renkli ince çizgileri oluşturmada ise orta kalınlıkta, tek bükümlü 5 tur/cm Z bükümlü NE 9/1 numaralı iplikler kullanılmaktadır. İplikler piyasadan hazır olarak temin edilir.

Bu ipliklerden çözgü ipliği olarak kullanılanlara “eriş”, atkı ipliği olarak kullanılanlara ise “argaç” denir. Çözgü ipinin hazırlanması için “çirişleme” veya “haşılama” adı verilen bir işlem gerçekleştirilir. Bir çözgünlük haşılama yapmak için 4500 gr iplik gerekmektedir. Bu işlem için 1 kg un ve 20 lt suya ihtiyaç vardır. Un 1,5-2 lt suda ezilerek bulamaç hale getirilir. Daha sonra kaynamakta olan suyun içine yavaş yavaş akıtılırken tortulaşmaması için sürekli karıştırılarak çorba kıvamında pişirilir. Kaynar durumdaki bu haşıl maddesi bir leğen içine serilmiş olan çözgünlük pamuk iplik çilelerinin üzerine dökülür. Biraz soğuduktan sonra el yardımıyla çilelerin haşılı emmesi sağlanır. Tamamen soğuyana kadar bekletilen ve haşılı iyice emen iplik çileleri sıkılıp çırpılarak serin bir yere asılır. Zaman zaman iki el arasında gerilip çırpılarak ipliklerin birbirinden ayrılması ve düzgünleşmesi sağlanır. İplikler nemli iken çözmeye işlemine geçilir. Eflani ilçesinde çözmeye işlemi yalnızca “dolap”ta yapılmaktadır.

Dokuma için “düzen” adı verilen bütün bölümleri ahşap olan iki gücülü, basit tip yüksek el tezgahları kullanılır. En fazla 55-60 cm eninde kumaş dokunabilen bu tezgahlarda, dokumacının ve bulunduğu yerin durumuna göre küçük şekil değişiklikleri gösterdiğinden ölçü birliği bulunmamaktadır. Bu tezgahlardaki dokuma örgüsü

EK-9. (devam) Eflani Çember Bezi coğrafi işaret belgesi

bezayağıdır. Dokuma yüzeyinde görülen motifler farklı kalınlıktaki ilave atkı ipliklerinin çözgü iplikleri ile bezayağı bağlantısı kurması suretiyle oluşturulmaktadır.

Eflani Çember Bezi motif oluşturma tekniğine göre mekikli ve işlemeli olmak üzere ikiye ayrılır.

Mekikli Çember Bezi: Dokuma yüzeyinde görülen enine çizgiler farklı renk ve kalınlıktaki desen atkı ipliğini taşıyan mekiğin, açılan ağızlıkla çözgü iplikleri arasından geçirilmesi sureti ile oluşturulur. Kısa kenarlarda bordür biçiminde yer alan çizgiler Tek Fitol, Çift Fitol, Top Fitol ve Şatır Eteği denen motifler bu teknikle dokunmaktadır.

İşlemeli Çember Bezi: Motifler dokumanın genişliğince boydan boya geçirilen zemin atkısından sonra değiştirilen ağızlıktan farklı kalınlıktaki desen atkılarının el ile tek tek geçirilmesi suretiyle dokunur. Motifleri oluşturacak olan atkı iplikleri, dokuma yüzeyindeki kompozisyona göre gerekli yerlerde açılmış olan ağızlığa parçalar halinde yerleştirilir. Motiflerin büyüklüğüne göre uzun veya kısa olabilen ya da küçük yumaklar halinde bulunan bu atkı ipliklerinin uçları çözgü ipliklerinin arasından yukarıya çekilirler. İkinci ayakçağa basılarak ağızlık değiştirilir ve desen atkıları yukarıya çekilmiş oldukları yerden aynı sayıdaki çözgü ipliği arasından geri dönüş yaparak tekrar yukarı alınırlar. Desen atkısına bu şekilde yaptırılan geçiş sayısı motif özelliğine göre iki ya da üç sıra olabilmektedir. Desen atkısının iki ya da üç sıra geçişi ile motif oluşturulduktan sonra boydan boya zemin atkısı atılmaktadır.

Eflani Çember Bezi'nde motifleri oluşturan desen atkısı sıraları arasında en az dört sıra zemin atkısı bulunmaktadır. Yani zemin atkı ve desen atkı sırası 2:4, 3:4, 3:6 vb. düzende olabilmektedir. İşlemeli Çember Bezi'nde bulunan motifler, mekikli Çember Bezi motiflerine oranla daha küçük boyutludur. Motif boyutlarının küçüklüğü motifleri oluşturan desen atkı ipliklerinin çözgü iplikleri arasından el ile tek tek geçirilmesine, yöresel ifadeyle işlenmesine imkan sağlamaktadır. Ayrıca dokumanın yüzey kompozisyonuna göre motiflerin dağılımı ve motifleri oluşturmada başlangıç olan desen atkısı sayısı, dokumacılar arasında Çember Bezi'nin özelliğini belirleyen bir faktör olmakta ve buna göre çember bezleri 6, 9, 12 yumaklı vb. şekilde tanımlanmaktadır. Bu nedenle işlemeli çember bezinin üretimi mekikli çember bezine göre daha fazla emeğe ve zamana ihtiyaç göstermektedir.

Dokunması tamamlanarak tezgahtan çıkarılan Eflani Çember Bezi sırasıyla yıkama, yazlık kullanım için ağartma veya kışlık kullanım için boyama, orta dikişleri birleştirme ve kenar temizleme (saçakların bükülmesi) işlemlerinden geçirilerek kullanılabilir hale getirilir. Eflani çember dokumalarının ortalama eni 49.24 ± 2.0057 cm, boyu 120.68 ± 3.7441 cm'dir. Ortalama atkı sıklığı, 13.00 ± 0.8081 , çözgü sıklığı $16.72 \pm 1,1613$ adet/cm, ağırlığı ortalama 129.86 ± 4.9388 gr'dır.

Denetleme:

Oluşturulan denetim merciinde;

Eflani Belediye Başkanlığından bir temsilci,

Eflani Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından 2 temsilci,

Eflani Halk Eğitim Merkezinden ilgili bir öğretmen veya usta öğretici,

Eflani Esnaf ve Sanatkarlar Odasından bir temsilci,

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden bir temsilci olmak üzere 6 kişi bulunacaktır.

Çemberler ve tezgâhlar yılda bir kez denetlenecektir. Denetim birimleri belirlenen aralıklarda ve şikâyet halinde anında denetimlerini sürdürecektir.

GAZİ GELECEKTİR..